

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1954

ANDRA KAMMAREN

Nr 17

3—5 maj.

Debatter m. m.

Tisdagen den 4 maj.

Svar på interpellationer av:	Sid.
herr Lundberg i anledning av vidtagna inskränkningar av rätten till jakt och fiske å Harpsunds domäner	8
herr Netzen ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn	15
herr Braconier ang. inskränkning av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem	15
herr Braconier om företagande av vissa jämförelser mellan försöks-skolorna och existerande realskoleformer	32
herr Sjölin ang. ytterligare säkerhetsföreskrifter för mildrande av verkningarna av kollision mellan buss och lastbil	43
herr Mellqvist ang. snabbare och bättre tågförbindelser på vissa järnvägslinjer	44
herr Dickson ang. förbättring av landsvägen Göteborg—Alingsås..	46
Interpellation av herr Larsson i Luttra ang. de faror, som skolbarn utsätts för på starkt trafikerade vägar	48

Onsdagen den 5 maj fm.

Upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet m. m.	52
Befrämjande av landsbygdens elektrifiering	63
Byggande av fiskehamn vid Hallshuks fiskeläge	69
Ändring i stadgan ang. hotell- och pensionatsrörelse	71
Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.	72
Översyn av lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt m. m.	117
Allmänna jävsregler för statsförvaltningen och åtgärder för stärkande av förvaltningsmyndigheternas opartiska ställning	121
Utgifter under riksstatens åttonde huvudtitel:	
Riksarkivet: Avlöningar	125

	Sid.
Bidrag till stipendier för utbildande av diakoner för kyrklig och social tjänst	126

Onsdagen den 5 maj em.

Utgifter under riksstatens åttonde huvudtitel:

Underhåll av Mälsåkers slott	127
Musikaliska akademien med musikhögskolan: Avlöningar	134
Universitetskanslersämbetet: Avlöningar	136
Uppsala universitet: Avlöningar	139
Lunds universitet: Avlöningar	140
Karolinska mediko-kirurgiska institutet: Avlöningar	140
Naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter	143
Skolöverstyrelsen: Avlöningar	144
Kompletteringsgymnasier	145
Utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare	145
Utbildning av lärarinnor i barnavård	148
Bidrag till Ericastiftelsen	149
Bidrag till anordnande av skolmåltider	151
Bidrag till inackordering av skolbarn	176
Bidrag till byggnadsarbeten å folkskolor	177
Studiebidrag och stipendier åt folkhögskolelever	178
Understöd åt handelsgymnasier	182
Bidrag till flygmekanikerskolan i Mölndal	183
Inrättande av sjömansskolor	188
Bidrag till textilinstitutet i Borås	202
Understöd åt folkbiblioteksväsendet	205
Utbildande av lärare för musikcirklar	206
Främjande av medicinsk forskning	208

Samtliga avgjorda ärenden.

Onsdagen den 5 maj fm.

Val av valmän och valmanssuppleanter för utseende av fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret	51
Tredje lagutskottets utlåtande nr 23, ang. upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet m. m.	52
Jordbruksutskottets utlåtande nr 18, om anslag till befrämjande av landsbygdens elektrifiering	63
— nr 19, ang. byggande av fiskehamn vid Hallshuks fiskeläge	69
— nr 20, ang. förvaltningen av vissa stödlån	71
— nr 21, ang. avveckling av kommunskogslånefonden	71
Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 18, om ändring i stadgan ang. hotell- och pensionatsrörelse	71

Sid.

— nr 19, om förteckningar över sådana arbets- och tjänsteuppgifter inom statliga verk och inrättningar, som lämpligen kan anförtros åt partiellt arbetsföra personer	72
<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 13, ang. ändring i lagen den 6 juni 1930 om församlingsstyrelse m. m.	72
— nr 14, om tillämpning å Stockholms stad av vissa bestämmelser i kommunallagen m. m.	72
<i>Sammansatta konstitutions- och första lagutskottets</i> utlåtande nr 3, ang. vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.	72
— nr 4, ang. viss översyn av lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt m. m.	117
— nr 5, ang. allmänna jävsregler för statsförvaltningen och stärkande av förvaltningsmyndigheternas opartiska ställning	121
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 8, rörande utgifter under åttonde huvudtieteln (ecklesiastikdepartementet)	124

Onsdagen den 5 maj em.

<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 8, rörande utgifter under åttonde huvudtieteln (ecklesiastikdepartementet). (Forts.)	127
--	-----

Måndagen den 3 maj.

Kl. 15.30.

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr andre vice talmannen.

§ 1.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 215, angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1954/55, m. m. hänvisades propositionen, såvitt angick det procenttal av grundbeloppet, varmed statlig inkomstskatt för vissa skattskyldiga föreslogs skola ingå i preliminär skatt, till bevillningsutskottet samt i övrigt till statsutskottet.

§ 2.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse, m. m.; och

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillämpning å Stockholms stad av vissa bestämmelser i kommunallagen den 18 december 1953 (nr 753) och lagen den 18 december 1953 (nr 754) om införande av kommunallagen;

sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtanden:

nr 3, i anledning av väckta motioner angående vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.;

nr 4, i anledning av väckta motioner angående viss översyn av lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt m. m.; och

nr 5, i anledning av väckta motioner angående allmänna jävsregler för statsförvaltningen och om åtgärder för stärkande av förvaltningsmyndigheternas opartiska ställning;

statsutskottets utlåtanden:

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1954/55 under åttonde huvudtiteln, avseende anslagen inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner m. m.;

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1954/55 till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1954/55 till avlöningar vid blind- och dövskolorna jämte i ämnet väckta motioner;

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser inrikesdepartementets verksamhetsområde;

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till det svenska sjukhuset i Korea;

nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till driften av anstalter för kirurgisk tuberkulos m. m.;

nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts

proposition angående utbildning av viss sinnessjukvårdspersonal jämte i ämnet väckta motioner;

nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1954/55 till avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster;

nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser staten för statens allmänna fastighetsfond;

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa tjänster vid kommunikationsverken; och

nr 104, i anledning av riksdagens år 1953 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket m. m.;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 43, i anledning av väckt motion angående utredning av frågan om tullfrihet för pressfotos m. m.;

nr 44, i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar i förordningen om nöjesskatt;

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående temporärt undantag från bestämmelserna i 16 § förordningen den 26 februari 1954 (nr 73) angående tillverkning av brännvin, m. m.;

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 1, såvitt propositionen angår det promilletal, varmed skogsavgiftens för år 1954 skall utgå;

nr 48, i anledning av väckta motioner angående rätt för skogsägare, som anlagt skogsbilväg, att vid taxering till skatt åtnjuta avdrag för kostnaderna härför; och

nr 49, i anledning av väckta motioner om sådana ändringar i skattelagstiftningen att hänsyn vid beräkningen

av skattepliktig inkomst tages till inträffade förändringar i penningvärdet;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 21 december 1945 (nr 872) om verkställighet av frihetsstraff m. m.;

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 kap. 5 och 6 §§ rättegångsbalken m. m.; och

nr 23, i anledning av väckta motioner angående rätten till släktnamn;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 27, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna, dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring av övergångsbestämmelserna till lagen den 18 april 1935 (nr 113) med vissa bestämmelser om arbetsförmedling;

nr 29, i anledning av väckta motioner angående förslag till provisorisk lag om arbetarpensionering;

nr 30, i anledning av väckta motioner om kortare arbetsvecka; och

nr 31, i anledning av väckta motioner angående förhållandet mellan tjänstepension och folkpension;

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 11 kap. 95 § vattenlagen; och

nr 25, i anledning av väckta motioner om förkortning av maximitiden för upplåtelse av skogsavverkningsrätt; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 22, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1954/55 till bidrag till vissa skogsbrukskurser m. m.;

nr 23, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare

förlagskapital för statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader;

nr 24, med anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan om anslag till Understöd åt lanthushållningsseminariet å Rimforsa jämte i ämnet väckt motion;

nr 25, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, såvitt propositionen avser jordbruksärenden; och

nr 26, med anledning av väckta motioner om viss ändring i direktiven för 1953 års vattenvårdskommitté.

§ 3.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1947 (nr 303);

nr 218, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om yrkesskadeförsäkring m. m.;

nr 219, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 5 § lagen den 20 mars 1936 (nr 56) om socialregister;

nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om krigsförsäkring för sjömän m. fl., m. m.;

nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under vistelse å anstalt m. m.; och

nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under tjänstgöring i civilförsvaret.

§ 4.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 15.33.

In fidem

Gunnar Britth.

Tisdagen den 4 maj.

Kl. 15.00.

§ 1.

Justerades protokollet för den 27 nästlidna april.

§ 2.

Svar på interpellation i anledning av vidtagna inskränkningar av rätten till jakt och fiske å Harpsunds domäner.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Hans excellens herr statsministern **ERLANDER**, som yttrade:

Herr talman! Med kammarens tillstånd har ledamoten av denna kammare herr Lundberg frågat mig, om jag är i tillfälle att inför andra kammaren lämna en redogörelse för de förhållanden, som framkallat uppgifter i tidningspressen om inskränkningar i rätten att fiska och jaga på Harpsunds domäner. Som svar härpå vill jag meddela följande.

I den utredning rörande statens eventuella mottagande av Harpsunds egendom, vilken avlämnades den 7 mars 1953, föreslogs i avsikt att höja egendomens avkastning bl. a. att jakten inom egendomen skulle utarrenderas. Utredningens förslag härutinnan, som intogs i propositionen nr 174/1953, lades utan ändring till grund för riksdagens beslut den 23 maj 1953.

I anslutning härtill utarrenderades efter infordrande av anbud genom annons i ortspressen jakträtten jämte det till Harpsunds egendom hörande fisket i andra sjöar än Harpsundssjön till direktören Max Krüll. I samband därmed uppläts i överensstämmelse med utredningens förslag till jakträttsinnehavaren den stuga som tidigare utnyttjats såsom skogsarbetarbostad men som

genom ändring i formerna för skogsdriften vid egendomen från och med våren 1953 ej längre erfordrades för sitt ursprungliga ändamål. I avvaktan på jakträttens utarrendering hade stugan dessförinnan varit tillfälligt uthyrd till Hälleforsnäs socialdemokratiska ungdomsklubb. I samband med uthyrningen hade uttryckligen meddelats, att densamma endast var av tillfällig karaktär och att den gällde längst till den 31 oktober 1953.

Vidare bör nämnas, att jakträtten under direktör Wicanders tid ej varit upplåten till någon utomstående, utan den har regelmässigt utövats av honom och hans gäster. Genom den vidtagna utarrenderingen av jakträtten har sålunda någon inskränkning ej skett i någon förut gällande rätt.

Vad fisket angår förhåller det sig på följande sätt.

Enligt Kungl. Maj:ts kungörelse den 8 juni 1951, nr 395, angående förvaltningen av kronans fisken har vederbörande förvaltningsmyndighet att sörja för att kronans fisken utnyttjas, därvid upplåtelse förutsättes skola ske antingen i form av utarrendering av fisket genom kontrakt eller genom utställande av fiskekort eller liknande tillståndsbevis.

Fiskevattnet i Harpsundssjön och den med denna sjö förbundna Lillsjön är oskiftat. Fiskerätten äges av 19 strandägare, däribland kronan såsom ägare av Harpsunds egendom. Med hänsyn till bl. a. detta förhållande ansåg byggnadsstyrelsen efter samråd med nämnden för jord- och skogsbruket vid Harpsunds egendom det redan på ett tidigt stadium lämpligt, att fiskeintressena omhändertogs av en för ändamålet bildad fiskevårdsförening,

Svar på interpellation i anledning av vidtagna inskränkningar av rätten till jakt och fiske å Harpsunds domäner.

och att upplåtelse av fiskerätt skedde medelst fiskekort. Härigenom skulle den kringboende befolkningens behov av tillgång till vatten för fritidsfiske kunna på lämpligt sätt tillgodoses, varjämte fiskevårdande åtgärder i sjön kunde komma till stånd. Styrelsen har också innevarande månad vid sammanträde med fiskerättsinnehavarna och vederbörande fiskerikonsulent väckt frågan om bildande av dylik förening.

Under den gångna vintern visade det sig, att personer vilka icke ägde fiskerätt i Harpsundssjön, i ökad utsträckning där bedrev fiske och även vittjade utsatta redskap. Efter begäran av de anställda på egendomen och för att de åtgärder i fiskevårdande syfte som tidigare vidtagits av direktören Wicander icke skulle spolieras ansåg byggnadsstyrelsen och nämnden, i avvaktan på fiskets omhändertagande av den avsedda fiskevårdsföreningen, det befogat med ett påpekande, att fisket ej vore upplåtet för allmänheten. Ett sådant påpekande gjordes i en annons som byggnadsstyrelsen lät införa i ortspressen utan mitt hörande. Härigenom skedde emellertid icke någon inskränkning i den rätt till husbehovsfiske, som de vid Harpsunds egendom anställda ägt utöva vid tidpunkten för statens övertagande av egendomen. Styrelsen lät sålunda meddela, att fiske tills vidare vore tillåtet i samma utsträckning och under samma former som gällt tidigare. Med anledning av under senaste tiden framkommet påstående, att direktören Wicander skulle ha medgivit alla rätt att fiska i sjön kan meddelas, att detta påstående är oriktigt. Sålunda lät direktör Wicander den 16 april 1947 införa en annons i ortspressen, bl. a. Eskilstuna-Kuriren och Tidningen Folket, vari det meddelades att fiske vore vid laga ansvar förbjudet.

Härefter anförde:

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag ber först att till hans excellens herr statsministern få framföra ett tack för svaret på min interpellation. Av svaret framgår att nämnden för jord- och skogsbruket på Harpsunds egendom handhaft skötseln av jakt och fiske och att kungl. byggnadsstyrelsen i detta avseende bara satt sin stämpel på vad som vid Harpsund förekommit haver. Min interpellation riktades emellertid till statsministern, då de tidningsartiklar, som efter Eskilstuna-Kurirens reportage om »Socialiserad abborre» följt i en del borgerliga tidningar, är så utformade att de inger folk den uppfattningen att statsministern haft ansvaret för de åtgärder som vidtagits i fråga om jakt och fiske.

Jag noterar med tillfredsställelse att herr statsministern är oskyldig i detta avseende, men jag skulle ändå vilja rekommendera Kungl. Maj:t att även om ledamöterna i den nämnd som har hand om Harpsunds skötsel skulle stå statsministern och mig politiskt nära — något som jag inte vet — noga se till att nämnden får en sådan sammanställning att dess ledamöter har någon liten kontakt med allemansrättens principer och det demokratiska samhälle, vari vi nu lever. Jag anser att förhållandena härvidlag inte är sådana som de borde vara och att det är angeläget att det sker ett tillrättaläggande av dem.

Men även om statsministern alltså inte har medverkat till att tillämpa jakt- och fiskerätten på Harpsunds egendom och jag inte av honom i dag kan begära svar på en del frågor som i detta sammanhang aktualiserats, måste jag, trots att dessa spørsmål handlägges av jordbruksdepartementet, justitiedepartementet och socialdepartementet, rikta en vädjan till statsministern att han personligen måtte ägna tid åt dessa förhållanden och vidta

Svar på interpellation i anledning av vidtagna inskränkningar av rätten till jakt och fiske å Harpsunds domäner.

snara åtgärder, så att inte våra jurister, ämbets- och tjänstemän i lära och tillämpning helt skall frånta allmänheten urgammal rätt och egendom.

I förra veckan hade vi här i riksdagen en animerad debatt om rättstillämpningen i ett enstaka fall, där alla föreföll vara eniga om att domstol dömt enligt lag och rätt men där företrädarna för talet om den s. k. rättsröten gjorde gällande att rättfärdighetshänsyn m. m. borde bjuda riksdagen att sätta domstillämpningen ur spel. I denna debatt hörde jag bl. a. två professorer, en i vardera kammaren, utveckla en sådan rättslidelse att de nästan framställde samhället som en buse. Med hänsyn till föregående debatter blev man faktiskt fundersam, när man åhörde dessa utläggningar, även om man liksom jag under senare år fått erfara, att man inte av en professor kan vänta sig vare sig logik eller kunnighet ens i de ämnen han själv företräder — något som jag såsom lekman ansett och fortfarande anser bör kunna krävas. Jag gjorde den reflexionen: Hur kan det komma sig att högern och folkpartiet — som vid dessa tidigare debatter gick i elden för en ganska diskutabel rättstillämpning — när det gäller allemansrätten, allmogens urgamla rätt att beträda annans mark, rätt till fauna och flora samt fisken i vattnen, inte besjålas av någon som helst rättslidelse, såvida man inte därigenom kan komma åt en politisk motståndare?

I ärlighetens namn skall jag erkänna, att samtliga partier, som är företrädade i riksdagen, i fråga om allemansrättens försvar syndar på ett otillständigt sätt mot de folkgrupper de är satta att försvara. Ty, herr statsminister, jag vågar säga att om det på något rättsområde förekommer verkligt upprörande rättsröta är det just i fråga om allemansrättens tillämpning. Man blir förskräckt att t. o. m. personer, som innehar läro-

stolar för att fostra de jurister som på olika samhällsområden skall handha tillämpningen av lag och rätt, faktiskt lägger i dagen en okunnighet i fråga om allemansrätten som, om en rättelse inte snart kan åstadkommas, kommer att föra till att allemansrättens livsbetingelser förintås. Därmed kommer den överväldigande delen av vårt folk att åsamkas oöverskådliga skador.

Jag hoppas därför, att debatten om »de socialiserade abborrharna» inte bara är en politisk aktion utan att det verkligen har skett en omvändelse även i de befolkningsskikt, vars tidningar aktualiserat debatten om allemansrätten vid Harpsund. Om så är fallet, vill jag vädja till regeringen att ta hänsyn till denna hastigt förändrade inställning till allmogens krav på ökad tillgång till jakt och fiske. Regeringen måste vidta snabba och effektiva åtgärder för att hos beslutande statliga organ, hos samfälligheter och hos enskilda skapa respekt för de inskränkningar allemansrätten innebär i äganderätten till jord och vatten.

Av ägarna till den odlade jorden är det endast 2 300 jordägare — vilkas egendomar utgör 0,6 procent av brukningsdelarna — som har över 100 hektar. Dessa personer förfogar dock över 10,7 procent av arealen. Av de 278 000 skogsägarna är det endast 6 000 som har över 200 hektar skogsmark. Staten, samfälligheter och aktiebolag förfogar över ungefär 49,4 procent och enskilda har de andra 50,6 procenten. Under riksdagsresan upplystes exempelvis att en familjekoncern ägde cirka 500 000 hektar mark. Dessa siffror visar, att det överväldigande flertalet medborgare — bönder, torpare, arbetare, tjänstemän m. fl. — helt saknar tillgång till markområden för jakt och fiske.

Äldre tids rättskipning visar att rätten att beträda annans mark, rätten att plocka bär och blommor och rätten att

Svar på interpellation i anledning av vidtagna inskränkningar av rätten till jakt och fiske å Harpsunds domäner.

jaga och fiska ansågs så värdefulla och nödvändiga att de inte ingick i den enskilda äganderätten till jord och vatten.

Har då den ökade fritiden, jäktet som följt i rationaliseringens spår, massanhopningen av folk i stora industrier, de ekonomiska och sociala standardförbättringarna för allmogen inneburit att behov av allemansrättens värden skulle ha eliminerats? Kan enskilda eller stat och kommun utan ersättning ta ifrån allmogen en samfällid rätt utan att detta måste stämplas såsom stöld av annans egendom? Jag begär inte något svar på frågan i dag, men jag skulle vilja vädja till statsministern, som bättre än andra vet att genom anhopning av folk på tätorter behovet av fritidsreservat och möjligheter till jakt och fiske för allmogen i dag är större än någonsin tillförne, att han åtminstone vidtar åtgärder för att hävda allemansrättens principer på de cirka 50 procent skogsmark med däri ingående vattenområden, som äges av staten, samfälligheter, aktiebolag och större enskilda markägare, så att dessa markområden, med vederbörlig hänsyn tagen till att fauna och flora skall skyddas, ställes till allmogens förfogande.

Det kan inte ha undgått Kungl. Maj:t att den förändrade lagstiftningen om jakt och fiske samt gräns mot vatten har skapat ett helt nytt rättsläge, inför vilket allmogen står rådvill därför att den berövas urgamla rättigheter och tvingas till processer, i vilka både kronan, bolag och enskilda figurerar på ett tveetydigt sätt, inte minst inom de nordligare länen. Såväl de enskildas som samhällets verkställande organ visar en anmärkningsvärd okunnighet och brist på respekt för allemansrättens urgamla regler och tar inte hänsyn till fritids-, sociala och andra vitala intressen.

Alla blev väl förvånade, när några tjänstemän i Jämtland i påskas tog sig

för att medelst helikopter göra en tur till de s. k. lappvattnen och tog s. k. tjuvfiskare. Även om det kan vara angenämt för folk att på andras bekostnad göra dyrbara flygfärder och beröva bygdebefolkningen en fångst, som den efter vad jag kan förstå hade rätt till, är det skedda så anmärkningsvärt, att det inte bör få upprepas.

I Jämtlands Tidning sades det år 1951: »Genom den nya fiskelagstiftningen ha bl. a. gränserna för allmänt och enskilt fiskevatten i Storsjön blivit reglerade. Därvid har mycket av det vatten, som tidigare ansetts vara allmänt, kommit under enskilt ägovälde.» I Norrländska Socialdemokraten påtalades år 1952, att bybor som fiskat i Paittasjärvi och som hävdat att de över lag hade rätt till fiske, avstängdes från detta. I Dala-Demokraten påtalades 1952 ett fiskerättsmål från Idre, i vilket kronan ansåg att den helt ägde fiskerätten i vattnen, trots att denna rätt både enligt gammal norsk rätt och allemansrätt självklart borde tillkomma allmogen. Det är emellertid så, att man inte har lärt sig att skilja mellan rätten till vatten och sjöar och fiskerätten i detta sammanhang. Helt nyliken förekom i tidningarna ett rättsfall från Arvidsjaur om en fiskerättsprocess, i vilken cirka 10 000 människors intressen satts på spel. Detta är bara en provkarta på vad som kan förekomma när det gäller rätten till jakt och fiske. Om jag skulle ta med alla de kränkningar, som bolag och enskilda förorsakar alleman, skulle det bli en ganska dyster bild.

I samband med den allmänna fiskerätten i Mälaren talas det om att staten skulle få betala stora belopp för denna rätt, och när det gäller Harpsund skulle jakt och fiske utarrenderas för att höja avkastningen. Detta förvirrade rättsläge bör rättas till på något sätt, så att allmogen får rimligare förhållanden.

Svar på interpellation i anledning av vidtagna inskränkningar av rätten till jakt och fiske å Harpsunds domäner.

Jag vill även påpeka, att Kungl. Maj:t bör se till att arrenden eller kapitaliserade ersättningar för jakt och fiske varken av enskilda, kronan eller andra får användas till annat än fiske-, jakt- och naturvård. De skall användas för att lindra verkningarna av förstörelsen av fauna och flora och för naturskydd över huvud taget. Skogens djur, fisken i vattnet och deras livsbetingelser är servitut, som icke ingår i enskild äganderätt. Om markägaren förstör fauna och flora genom utdikningar eller besprutningar med olika preparat, är detta en åtgärd, som för en enskild jordägare kan innebära vinst men som när det gäller allemansrätten är ett otillbörligt intrång och skada. Ersättning för denna skada bör då rimligen utgå till alleman.

I en tidning av den 30 april i år finner man följande rubrik: »Tjugo Uplandssjöar hotas med förintelse.» I dessa sjöar ingår även ett säreget vattenområde, som heter Floran. Två mäktiga bolag, av vilka ett ordnat en industridöd men lagt beslag på skogsmark i Uppland, vill nu förstöra ett stycke svensk natur med dess säregna fauna och flora. Då jag inte har möjlighet att på annat sätt påtala detta vid denna värriksdag, vill jag nu vädja till regeringen att inte tillåta denna förstörelse. Jag hoppas att regeringen, även om den tidigare inte så kraftigt hävdade allemansrätten, i detta fall dock vill hindra en farlig och oöverskådlig förstörelse. Jag vill bara erinra om att en industrisakkunnig helt nyligen framhöll att den viktigaste industriella råvaran är vattnet, inte det rinnande vattnet som utnyttjas för vår elektriska kraftförsörjning, utan det vanliga som finns i marken och sjöarna. Han säger att bakom varje ton stål ligger 292 kbm vatten.

Otillbörlig förstörelse av svensk natur med dess olika nyanser bör därför omedelbart stävjas. Fauna och flora

kan åsamkas omätbara skador genom olika punktingrepp, för att inte tala om ett modernt och industrialiserat samhälles behov av skydd för grundvattnet, fritidsområden etc., vars betydelse samhället ännu inte tycks ha uppmärksammat.

Det angivna förhållandet aktualiserar frågan om tillsättande av ett speciellt fritids- och naturskyddsråd, som får till uppgift att bevaka allemansrätten och de olika intressen jag här helt kort anför. Då allmogen måste lita till att staten bevakar denna allemansrätt, är det naturligt och självklart, att de tillämpande myndigheterna får erforderlig kunnighet och förhållningsorder, så att de i tillämpningen icke skall frångå utan i stället skydda och bevaka urgamla demokratiska värden för ett rätts- och frihetsälskande folk, värden som är omätliga i fråga om pengar men vilka är av grundläggande betydelse för trivsel och god samvaro.

Låt mig även till sist få framföra en förhoppning att allemansrätten aldrig skall behöva tvingas in i en lagboks torra och opersonliga paragrafer. Låt denna allemansrätt vara en rätt som går utanpå skriven lag. Har våra förfäder insett dess nödvändighet och haft respekt för densamma, borde även allemansrätten inom en demokrati ha förutsättningar att leva vidare och stat, kommun, bolag och enskilda lära sig respektera och följa dess rättsregler.

Jag hoppas därför att hans excellens statsministern ägnar denna fråga uppmärksamhet och vidtar erforderliga åtgärder för att inom regeringen aktualisera de frågor jag i korthet anför. Jag hoppas även att regeringen i fråga om den juridiska undervisningen vidtager erforderlig upprustning och ser till att allemansrätten — av personliga, politiska eller andra intressen och skäl hos lärarna — icke försvinner i undervisningen. Jag vill därför vädja till

Svar på interpellation i anledning av vidtagna inskränkningar av rätten till jakt och fiske å Harpsunds domäner.

herr statsministern — ty även om fackministrarna har hand om dessa delfrågor, så är det ändå så att statsministern när det gäller värden som inneslutes i allemansrätten bör se till att dessa värden skyddas på ett annat sätt än vad som hittills varit fallet.

Hans excellens herr statsminister **ER-LANDER:**

Herr talman! De stora och jag medger gärna betydelsefulla frågor, som interpellanten i anslutning till sin interpellation om Harpsund nu tagit upp till behandling, hade vi tillfälle att mycket ingående diskutera för några år sedan, när riksdagen tog ställning till hur det skulle förfaras med det rättsliga reglerandet av jakt- och fiske- rätten i våra skogar. Då skedde med mycket stor majoritet ett ställningstagande, som ju inte kan rubba något med mindre än att riksdagsmajoriteten svängt. Nu menade herr Lundberg att riksdagsmajoriteten säkerligen har gjort detta, därför att stora folktidningar visat ett helt annat intresse och en helt annan förståelse för orsbefolkningens behov att fritt få fiska än vad de tidigare gjort. Ja, herr Lundberg, det kan hända att det är en bestående sinnesförändring hos de borgerliga tidningarna, och då får vi väl ta upp frågan och se om det föreligger en så kraftig opinionsförändring att det skulle löna sig att gå till attack. Jag skulle bli mycket förvånad om så vore fallet, ty jag har inte tagit de skrivelser som förekommit som uttryck för någon djupare sinnesförändring. Men herr Lundberg tror ju människorna om gott, och jag skall väl göra detsamma.

I anslutning till herr Lundbergs anförande skulle jag vilja säga en annan sak förutom detta hänvisande till att riksdagen med stor majoritet antagit propositionen helt nyligen. Jag tycker inte att det är riktigt rätt att man an-

griper våra tjänstemän därför att dessa försöker effektuera de beslut som denna riksdag ofta enhälligt har fattat. När Harpsund år 1953 mottogs beslöt denna riksdag, såvitt jag vet enhälligt — det kan hända att jag minns fel, men jag kan inte erinra mig att det fanns någon reservation — att jakten skulle utarrenderas. Detta beslut är vi alla ansvariga för, och varför herr Lundberg då skall angripa det verk som har till uppgift att effektuera detta beslut, förstår jag inte. Det är ingen ursäkt att borgerliga tidningar begår samma misstag. — De flesta borgerliga tidningar som yttrat sig om detta har inte haft en aning om vad saken gällt, om detta nu kan vara någon ursäkt.

Vad jag vill påpeka är att det beträffande fisket inte skett någonting annat än att dessa »byråkratiska» tjänstemän fullföljt traditionerna från den privata äganderättstiden. Direktör Wicander har utfärdat förbud för fiske. Fiskarna var då privatägda. De har sedan blivit socialiserade, men deras karaktär har icke ändrats, och fiskarna är i princip förbehållna ortens befolkning. Det har icke skett någon ändring på den punkten, herr Lundberg. Varje vid gården anställd person har rätt att fiska, och de har också utnyttjat fisket. Det är mycket möjligt att herr Wicander som den storsinte man han var släppte in även utomstående utan att beivra det, men något beivrande har inte skett nu heller.

Jag kan inte se att det har inträffat någon som helst ändring. Liksom direktör Wicander satte in en annons i tidningarna när det började bli för många fiskare har byggnadsstyrelsen gjort det nu. Jag vill inte yttra mig om huruvida det var så klokt. Det är mycket som är tillåtet för en privat ägare, men när staten gör detsamma väcker det kolossal indignation hos dem som brukar försvara privata intressen. Det är just vad som hänt här, och därför

Svar på interpellation i anledning av vidtagna inskränkningar av rätten till jakt och fiske å Harpsunds domäner.

skulle jag kanske ha sagt, att det inte är någonting att bråka om. Låt folk få fiska. Det har nu bildats en fiskevårdsförening. Gården har bara en del av äganderätten till denna sjö — det är 18 andra, 17 bönder och en advokat, som äger denna sjö. Dessa nitton, staten, advokaten och bönderna, bildar en fiskevårdsförening, och det kan väl herr Lundberg inte ha någonting emot. Vi kanske får se herr Lundberg som medlem i denna fiskevårdsförening sedan han erlagt avgiften.

Vi skall i alla fall försöka vara så toleranta som möjligt, och jag tycker inte det är riktigt att herr Lundberg sällar sig till de borgerliga kritiker som av ren okunnighet går till anfall. Herr Lundberg vet ju så mycket bättre än de hur det förhåller sig.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är inte att begära att herr statsministern skulle kunna den juridiska bakgrunden för allemansrätten när inte ens andra specialister i denna kammare har kunnat gå i land med den saken. De värden som jag har velat slå vakt om i olika sammanhang och som för närvarande aktualiseras ute bland folket måste vi hålla levande när de angrips.

Statsministern talade om att jakten skulle utarrenderas, och det har jag också läst. När vi diskuterade huruvida staten skulle ta emot Harpsund tyckte nog de flesta att det var så nödvändigt med denna rekreationsort att de inte läste igenom hela propositionen och alla motiveringar. Jag har läst propositionen så att det talas om att man kunde utarrendera jakten, men något formligt beslut anser jag icke finnas.

I anslutning till vad som sades om den förre ägaren direktör Wicander och den nuvarande skall jag villigt erkänna att alla människor kastar sig över stat och kommun, men jag sade i mitt förra anförande att enskilda för-

far på samma hänsynslösa sätt mot allmogen och sätter gamla rättigheter ur spel. Jag vill bara med denna interpellation ha sagt ifrån att detta måste stävjas av de myndigheter som skall övervaka rättigheterna.

Herr CASSEL (h):

Herr talman! Jag ber att till kammarens protokoll få anteckna att den kritik, som herr Lundberg i sitt första anförande ansåg sig böra rikta mot en aktad ledamot av denna kammare för bristande logik och bristande kunskaper i sitt ämne, avlevererades vid ett tillfälle då denne ledamot icke var i kammaren närvarande och alltså icke hade tillfälle att bemöta kritiken.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Till svar på herr Cassels inlägg vill jag anföra att den kritiken har jag framfört i annat sammanhang, men jag tror det är angeläget att när man i den ena frågan, när det gäller ett enskilt fall, försöker uppamma någon sorts rättslidelse, borde samma rättslidelse presteras från dem som har satts att försvara och ge upplysning om dessa frågor, när det gäller de många i samhället, och jag har protesterat emot att så inte skett.

Herr SKOGLUND i Umeå (s):

Herr talman! Jag skall inte yttra mig i den mycket vittsyftande fråga som interpellanten varit inne på; det är ju ett spørsmål som hans excellens statsministern redan dryftat. Men det är väl ändå så att denna aktion, som inlett från visst borgerligt håll, har riktats i första hand mot statsministern och lär man vidare gjort gällande att friheten för individen liksom går förlorad om staten förvärvar en sak. Jag tror att man i dag, efter det svar som hans excellens statsministern lämnat på interpellationen, kan konstatera att den aktionen har helt misslyckats.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3.

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkning av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet HEDLUND, och chefen för socialdepartementet, herr statsrådet STRÄNG, hade tillkännagivit, att de hade för avsikt att vid detta sammanträde i ett sammanhang besvara, den förre herr Netzéns interpellation ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och den senare herr Braconiers interpellation angående inskränkning av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

Herr talmannen lämnade till en början ordet till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet HEDLUND, som yttrade:

Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Netzén ställt två frågor till mig angående vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn. Bakgrunden till frågorna är ett uppmärksammat rättsärende, som jag här icke skall gå närmare in på. Genom en hovrättsdom i juli 1953 ålades två makar i Malmö att utlämna sitt fosterbarn, flickan Monica, till barnets föräldrar i Tyskland. Sedan domen i januari 1954 vunnit laga kraft, ingavs den till vederbörande överexekutor med begäran om verkställighet. Eftersom det gällde en lagakraftvunnen dom, var verkställigheten princip ofrånkomlig. Verksställigheten kom emellertid — som jag senare skall närmare beröra — att uppskjutas.

I slutet av januari anlände hit till Sverige en tysk medborgare, som förklarade sig ha uppdrag av flickans föräldrar att föra henne till Tyskland. Herr Netzén återger i motiveringen till sin interpellation vissa pressuppgifter om denne tyske medborgares uppträ-

dande under vistelsen här i landet och frågar i anslutning därtill, *vilka åtgärder jag anser mig böra vidtaga om det efter vederbörlig undersökning befinnes, att den tyske medborgaren missbrukat sin rätt att tillfälligt uppehålla sig i Sverige (fråga nr 1).*

Jag har av utlänningskommissionen fått det beskedet att vid undersökning i saken sådana uppgifter icke framkommit att utlänningen i fråga bort vägras stanna kvar i Sverige intill dess frågan om flickans återförande till Tyskland hunnit slutgiltigt prövas. De av herr Netzén åberopade pressuppgifterna har vid polisutredning icke blivit bestyrka.

Jag övergår härefter till herr Netzéns fråga nr 2. Den tar sikte på det förnållandet att flickan den 19 mars 1954, i anslutning till verkställighetsförfarandet, togs in för undersökning på barnpsykiatriska avdelningen vid Lunds lasarets psykiatriska klinik. Herr Netzén frågar nu, *om jag anser mig kunna redogöra för de lagrum och tillämpningsföreskrifter enligt vilka flickan »befordrats» till denna undersökning.*

Jag vill inledningsvis säga några ord om den sjukhusavdelning, där flickan i förevarande fall intogs. Det gällde här icke ett sinnessjukhus utan i princip en vanlig lasaretsavdelning, som emellertid till följd av sin utrustning i stort sett saknar sjukhuskaraktär och till det yttre påminner om ett barnhem. Beträffande intagning på avdelningen gäller samma regler som för lasaretsavdelningar i allmänhet. Enligt sjukhusstadgan åligger det vederbörande lasaretsläkare att bestämma, om intagning må ske. Någon tvångsintagningsrätt eller retentionsrätt föreligger icke. Ett barn, som det här är frågan om, kan alltså icke tagas in eller hållas kvar, om den, som har att svara för barnet, motsätter sig detta.

Jag övergår nu till att lämna en redogörelse för omständigheterna i samband med flickans intagning på sjukhuset.

Genom utslag den 28 januari 1954 för-

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

klarade överexekutor flickans föräldrar i Tyskland berättigade att erhålla handräckning för att utfå flickan. Samma dag gjordes också — i närvaro av bl. a. en barnavårdstjänsteman och en läkare — ett försök att verkställa domen. Då läkaren efter undersökning av flickan förklarade, att hennes psykiska tillstånd för dagen icke tillät verkställighet, avbröts emellertid förrättningen. Enligt överenskommelse mellan parterna överflyttades flickan den 10 februari till den nyssnämnde läkarens hem för fortsatt observation av denne och en annan läkare, båda anställda vid Allmänna Sjukhusets i Malmö psykiatriska klinik. Under tiden överklagade fosterföräldrarna överexekutors verkställighetsutslag, men hovrätten lämnade deras talan utan bifall och förklarade därvid bl. a. att verkställigheten syntes ske med tillbörlig hänsyn till flickans bästa. Hovrättens beslut vann laga kraft. Sedan flickans tyska föräldrar genom sitt svenska ombud hemställt att överexekutor genom medicinalstyrelsen måtte föranstalta om att »en av barnpsykiatrisk expert företagen undersökning komme till stånd», förordnade medicinalstyrelsen den 15 mars en kvinnlig psykiater, som varit sakkunnig i rättegångsmålet, att undersöka flickan och därefter avge utlåtande huruvida hennes psykiska tillstånd medgav verkställighet av domen. Detta förordnande förklarades visserligen efter överklagande allenast innefatta en anvisning å lämplig undersökningsläkare, men överexekutor meddelade motsvarande beslut, innefattande uppdrag att fortsätta och avsluta undersökningen. Den kvinnliga psykiatern ansåg, att en klinisk observation med tillgång till specialutbildad personal på en barnpsykiatrisk klinik var nödvändig, bl. a. med hänsyn till att på utlåtandet skulle grundas ett så betydelsefullt avgörande, och hon lät därför överföra flickan till

kliniken i Lund. Överexekutor har meddelat, att han icke motsatt sig denna åtgärd utan tvärtom givit uttryck för att han godkänt att undersökningen ägde rum på kliniken. Han har nämligen i beslut den 5 april förklarat, att en av flickans fosterföräldrar gjort framställning att flickan omedelbart skulle utskrivas från kliniken icke föranledde någon hans åtgärd.

I fråga om sin befogenhet i detta avseende stöder sig överexekutor på bestämmelserna i 38 § utsökningslagen enligt vilken det ankommer på honom att förordna om verkställighet och sättet för denna. Han betraktar den företagna undersökningen som ett av omständigheterna motiverat led i prövningen av verkställighetsfrågan.

Jag har i detta interpellationssvar strävat efter att hålla mig till de framställda frågornas principiella sidor. Detta betyder emellertid icke att jag saknar insikt om eller förståelse för den tragiska verklighet, som ligger bakom många fall, då det är fråga om tvångsförflyttning av fosterbarn. Frågan om lagändringar för att inskränka möjligheterna att förflytta fosterbarn kommer att behandlas i ett interpellationssvar, som socialministern i dag ämnar lämna här i kammaren.

Herr talman! Härmed anser jag mig ha besvarat den till mig ställda interpellationen.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **STRÄNG**, erhöll härpå ordet och anförde:

Herr talman! Herr Braconier har till statsrådet och chefen för justitiedepartementet riktat frågan, huruvida denne i anledning av de erfarenheter, som på senare tid erhållits beträffande domstolarnas bristande möjligheter att tillvarata barnets bästa vid barnförflyttningar, ämnar vidtaga några åtgärder för att inskränka möjligheterna att

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

förflytta barn som överlämnats till fosterhem.

Då den av interpellanten avsedda frågan närmast torde beröra socialdepartementets verksamhetsområde, synes det böra ankomma på mig att besvara interpellationen.

Jag vill då erinra om att jag på hösten 1952 hade anledning att i riksdagen ingå på detta spörsmål på grund av en interpellation av fru Nordgren, som frågade om det kunde väntas förslag till sådan ändring av gällande lagstiftning rörande vårdnadsbefogenheten över barn att barnets bästa i främsta rummet tillgodosågs när det uppkom fråga om barns förflyttning från fosterhem. I mitt svar hänvisade jag till att den år 1950 tillsatta barnavårdskommittén hade till uppgift att göra en översyn av barnavårdslagstiftningen och att kommittén i samband därmed fått i uppdrag att utreda frågan om åtgärder för att förhindra olämpliga förflyttningar av fosterbarn. I detta avseende hade kommittén enligt direktiven i uppdrag att undersöka om det är möjligt att komma till rätta med ifrågavarande problem genom att temporärt inskränka den legala vårdnadshavarens rättsliga möjlighet att utöva den i vårdnaden ingående befogenheten att bestämma barnets vistelseort. Vidare meddelade jag, att kommittén övervägt att upptaga denna fråga till särskild behandling i förtur men avstått härifrån, sedan det visat sig att uppgörandet av ett förslag till separat lagstiftning på detta område skulle avsevärt fördröja kommitténs övriga arbete, samtidigt som ett sådant förslag oundgängligen skulle bli lidande av att bygga på en barnavårdslagstiftning, som i övrigt endast nödtorftigt anpassats till förslaget. Tidpunkten för när kommittén skulle ha slutfört sitt arbete kunde då ej angivas. I detta sammanhang underströk jag — ehuru jag väl insåg vikten av

2 — *Andra kammarens protokoll 1954. Nr 17.*

snara åtgärder på detta område av fosterbarnsvården — att jag fäste särskilt avseende vid att kommitténs arbete i stort inte försenades.

Under den tid, som förflutit sedan detta interpellationssvar lämnades, har barnavårdskommitténs arbete fortskridit så, att enligt vad nu kan beräknas kommittén kommer att framlägga sitt förslag under loppet av nästkommande år.

Det pågående utredningsarbetet inriktas som nämnts på att inom barnavårdslagstiftningen tillgodose behovet av förstärkta medel mot olämpliga fosterbarnsförflyttningar. En annan väg har socialstyrelsen beträtt i ett i mars 1954 till socialdepartementet ingivet förslag, som avser att genom ändring eller komplettering av föreskrifterna rörande förfarandet vid verkställighet av domstols eller utskökningsmyndighets beslut om förflyttning av barn begränsa möjligheterna till verkställighet av sådant beslut och att, då verkställighet skall ske, skapa garantier för att verkställigheten äger rum under så skon samma former som möjligt för barnet. Förslaget innebär bl. a., att — där ej redan förut i målet föreligger läkares utlåtande om vilka följder överflyttningen kan få för barnets psykiska hälsa — sådant utlåtande som regel skall inhämtas, innan verkställighet får ske.

Socialstyrelsens förslag är f. n. föremål för remissbehandling. Först sedan remissbehandlingen avslutats kommer frågan att upptagas till närmare övervägande. Ehuru onekligen vissa skäl talar för ändrade bestämmelser, kan jag i avvaktan härpå icke redan nu taga definitiv ställning till här ifrågavarande spörsmål.

Härefter yttrade:

Herr NETZÉN (s):

Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för inrikesdepar-

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

tementet få framföra mitt tack för svaren på mina två frågor i interpellation av den 30 mars rörande det riksbekanta fallet Monica Müller i Malmö.

Alldenstund fallet vid det här laget är utagerat och den omdiskuterade verkställigheten slutförd med överlämnandet av den nioåriga flickan till hennes tyska föräldrar i överensstämmelse med vederbörande domstolsutslag, är jag fullt införstådd med att herr statsrådet, som framhålles i interpellationssvaret, strävat efter att hålla sig till de framställda frågornas principiella sidor. Jag är också införstådd med att detta inte betyder, att herr statsrådet personligen saknar insikt om eller förståelse för den tragiska verklighet, som ligger bakom detta och andra fall, då det är fråga om tvångsförflyttning av fosterbarn.

Det finns emellertid en rad omständigheter i samband med detta fall, som åtminstone för min del gör det nödvändigt att inför riksdagen närmare ingå i vissa detaljspörsmål i samband med just detta speciella fall. Vad först angår fråga och svar nr 1, rörande den uppgivne tyske medborgarens befattning med ärendet, innebär svaret, att utlänningskommissionen icke funnit sådana uppgifter framkomma vid sin undersökning, att vederbörande bort vägras stanna kvar i Sverige, intill dess frågan om flickans återförande till Tyskland hunnit slutgiltigt prövas. Alldenstund jag icke har vare sig kännedom om eller erfarenhet av var gränsen för tillbörligt eller otillbörligt uppträdande i dylika fall går enligt utlänningskommissionens bedömning, måste jag givetvis acceptera svaret i denna del.

När därefter i svaret framhålles, att de återopade pressuppgifterna om privat »skuggning» och »övervakning» vid polisutredning icke blivit bestyrkta, vill jag bara uttrycka en stilla undran

över att inte — såvitt jag vet — någon dylik utredning berört den eller de, som, utan att uppträda anonymt, förmedlat rakt motsatta uppgifter till pressen. Under alla förhållanden har jag svårt att föreställa mig motsvarande rätt för svenska medborgare att i ett annat land, t. ex. i Tyskland, utöva vare sig den ena eller andra formen av privat tillsyn över myndigheters och enskilda personers göranden och låtanden.

Vad så angår fråga och svar nr 2, som enligt mitt förmenande är viktigast i sammanhanget, så får man av herr statsrådets besked lätt det intrycket att allt som hänt, och som på det högsta förskräckt och upprört en vidsträckt opinion, trots allt varit i sin ordning, inte bara ur stramt juridiska utan även ur allmänmänskligt humanitära synpunkter. Härvidlag anser jag svaret vara både ofullständigt och otillfredsställande.

Den nu fullbordade tragedien i fallet Monica har långt flera oroande inslag än dem som skymtar i interpellationssvaret och som ingalunda omfattar den nu nioåriga flickans hela lidandes historia under de två år som dragkampen om henne pågått mellan hennes biologiska föräldrar i Tyskland och dem hon hittills under sitt liv känt som sina enda »riktiga» föräldrar. Sakens tragiska innebörd för dessa båda parter behöver absolut inte förbises, om man ock måste anse, att flickan själv burit den tyngsta rollen i detta drama. Hon har själv varit totalt försvarslös under kampen mellan de tvistande parterna om »äganderätten» — om domstolsutslaget i målet skall jag givetvis inte yttra mig, jag utgår nämligen ifrån att domen självfallet står i överensstämmelse med gällande lag. Likaså de formellt-juridiska argumenten vid verkställighetsförrättningen enligt 38 § utsökningslagen, som i brist

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

på andra lagrum principiellt, synes det mig som lekman, jämställer ett barn med en symaskin, eller i likhet med katekesens »hans oxe, hans åsna eller annat som honom tillhör». »

Alltså! I oktober 1951 inleddes detta drama. Då började civilmålet om Monica Müller. Från den 5 februari 1952 till i april — sammanlagt under nio veckor — var den då sjuåriga flickan intagen på psykiatrisk klinik i Stockholm för barnpsykiatrisk undersökning, om hon utan psykiska men kunde överflyttas från sin dittillsvarande miljö. Vederbörande kvinnliga barnpsykiater besökte vid tillfället det tyska föräldrahemmet och utfärdade intyg om att »skonsam» överflyttning kunde ske utan risk för allvarliga vådor för flickans psykiska hälsa. Utlåtandet var dock icke tveklöst. Det anfördes skäl både i ena och andra riktningen.

Rättegången fortsatte och kom upp till ny handläggning i början av 1953. I juni samma år avkunnades underrättens dom. Hovrätten stadfäste domen den 2 juli. Högsta domstolen avvisade begärd resningsansökan den 26 januari i år. Dagen efter började slutakten i dramat. Då hemställde den vinnande partens ombud om verkställighet av domen om utlämning hos överexekutor och gick själv i författning om att »avhämta» flickan. Under upprörda former, med flickan barrikaderande sig i köket, avstyrdes på tillkallad barnläkares bestämda avrådan, det iscensatta tilltaget. Den 10 februari överflyttades så den uppskakade flickan från sitt dittillsvarande föräldrahem till den läkare och dennes familj, som tidigare avstyrde det bryska avhämtningsförsöket. Läkaren i fråga är själv psykiater vid malmösjukhuset och dessutom knuten till barnavårdsnämnden i Malmö, och tillsammans med överläkaren vid samma psykiatriska avdelning skedde så daglig observation av flickans psy-

kiska status. Båda dessa, såvitt man förstår ur lekmannasynpunkt, väl kvalificerade läkare avstyrkte bestämt flickans utlämnande på medicinska indikationer.

Den 15 mars förordnade emellertid medicinalstyrelsen annan barnpsykiatrisk expert på hemställan av de tyska föräldrarna via överexekutor. Det blev samma barnpsykiater, som varit sakkunnig i rättegångsmålet, som nu skulle undersöka — jag ber att få betona att det gällde att *undersöka* — flickan på nytt och därefter, som det framhålles i interpellationssvaret, skulle »avge utlåtande huruvida hennes psykiska tillstånd medgav verkställighet av domen». Medicinalstyrelsens förordnande överklagades emellertid. I konselj den 2 april fick också medicinalstyrelsen bakläxa — man saknade befogenhet att förordna, det hela skulle uppfattas allenast som en anvisning.

Som en rätt märklig omständighet i sammanhanget må nämnas, att detta konseljbeslut förblev obekant för den stora allmänheten under ungefär ett dygn, med undantag för överexekutor, som under den »tysta» mellantiden medhann att »övertaga» det underkända förordnandet.

Den sålunda till sist lagligen förordnade barnpsykiatern ansåg för sin del den pågående observationen av tvenne läkare i den enes hem vara otillräcklig och föranstaltade därför om flickans intagning på psykiatrisk klinik. Expertens motiv därför skall jag självfallet inte diskutera. Under motstånd överfördes flickan till kliniken den 18 mars, där hon sedan vistades intill den 14 april, alltså under nära fyra veckor. Utan alla jämförelser i övrigt har ju ett aktuellt fall alldeles nyligen visat, hur ytterligt få människor — inte ens de grövsta brottslingar — är fredade från allmän insyn vid omhändertagande i någon form.

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

Här var mörkläggningen total — om av uteslutande medicinska indikationer är för en lekman svårt att avgöra. Jag har bara velat notera det. Hon var alltså utan någon som helst kontakt med dem, som hon kände som sina anhöriga, eller ens de tre läkare, som tidigare skött henne och under viss tid hållit henne under daglig observation. Självfallet var hon avstängd från lek- och skolkamrater och utestängd från skolan under samma tid.

Jag måste trots allt och trots, herr talman, att denna redovisning redan har frestat kammarens tålmod alltför länge, med förbigående av en del andra omständigheter ta upp ett par saker i samband med den nya undersökning, för vilken flickan utsattes. Jag kan inte förbigå inrikesministerns beskrivning av den »sjukhusavdelning», där flickan intogs. »Det gällde här icke ett sinnessjukhus utan i princip en vanlig lasaretsavdelning», framhåller statsrådet och tillägger, att den »till följd av sin utrustning i stort sett saknar sjukhuskaraktär och till det yttre påminner om ett barnhem». Jag vet inte hur lågt man kan sänka anspråken på ett barnhem, men jag vill bestämt bestrida riktigheten av herr statsrådets jämförelse. Det är dock fråga om — och det tycker jag man måste beteckna som det väsentliga i detta sammanhang — en i princip sluten psykiatrisk klinik för barn med beteenderubbningar av olika grader. Att inspärta ett normalt och friskt barn i en dylik miljö försonas väl ändå inte av klinikens exteriör, detta inte ens om den, i motsatt fall till det som här gäller, i yttre avseende skulle »påminna om ett barnhem».

Av det uttalande som den i fallet engagerade barnpsykiatern slutligen avgav framgår — och där skulle jag gärna vilja inskräpa motsättningen till vad verkligheten visat sig vara i motsats till interpellationssvarets förkla-

ring — att det ingen gång ens varit fråga om en objektiv, vetenskaplig undersökning av flickan. Proceduren har tydligen uteslutande varit inriktad på »tillvänjning» eller »omskolning» av flickan för att hon skulle kunna anpassa sig till det öde de vuxnas samhälle tilldömt henne. Jag vet ingenting om vad sjukhusstadgan säger eller vad bestämmelserna om sinnessjukvården innehåller beträffande rätten att »omskola» friska människor, men under denna procedur har uppgiften tydligen varit att omplantera skräck och misstro från den ena till den andra sidan. Tillämpningen av facktermen »tillvänjning» i detta fall har tydligen inneburit, att flickans äldre syster i Tyskland samtidigt varit inskriven på den psykiatriska kliniken i Lund. Hur detta varit möjligt ingår antagligen i de specialförutsättningar under vilka modern barnpsykiatri arbetar. För lekmannen ter sig även denna omständighet åtminstone en smula egendomlig.

I fråga om den målbestämda omskolning, för vilken flickan under sina sista veckor i Sverige blev föremål, tycks det som om man också på högsta ort, i medicinalstyrelsens ledning, haft en annan inställning. Sålunda har medicinalstyrelsens chef i en tidningsintervju den 28 mars låtit förstå, att det inte var tal om påverkan i viss riktning — till något dylikt — det utgick han ifrån — kunde undersökningsläkaren inte gärna tänkas låna sig. Detta har likväl skett. Jag nöjer mig med att på den punkten tills vidare notera faktum.

När jag varit så mångordig i detta fall, herr talman, så är det därför att allmänmänskliga humanitära hänsyn befunnit sig så ohjälpligt i trångmål i denna uppskakande tragedi. Även om tragedien Monica Müller — hon har för resten genom tillfälligheternas spel sin namnsdag i dag — nu är slutspe-
lad

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

med vad som hänt, måste man, tycker jag, ändå ha rätt att hoppas att liknande fall i fortsättningen måtte kunna undgå åtminstone några av de faser, som är särskilt framträdande och avskräckande i just detta fall och som visat att skyddet för barnens rätt till varje pris måste förstärkas.

Själva lagstiftningsfrågan i detta sammanhang har berörts av socialministern i hans interpellationssvar till herr Braconier, och jag bör rimligtvis inte föregripa herr Braconiers svar på den punkten. Jag anser dock mycket kortfattat sagt, att en utbrytning och snabbbehandling av vitala delfrågor i den tillämpade nya barnavårdslagstiftningen visat sig utomordentligt påkallad genom erfarenheterna i det här berörda fallet.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet HEDLUND:

Herr talman! Jag förstår mycket väl att herr Netzen, som på nära håll följt händelseförloppet i fråga om Monicas överlämnande till föräldrarna i Tyskland, kan känna sig upprörd över vad som i vissa avseenden förevarit. Men jag har svårt att förstå herr Netzen när han säger, att svaret på hans andra fråga inte var tillfredsställande.

Jag vill fästa uppmärksamheten på vad det egentligen är, som herr Netzen frågat mig om. Herr Netzen säger följande: »Anser sig inrikesministern, i syfte att klarlägga alla fakta och lugna den oro som kommit till uttryck i vida kretsar, ha möjlighet att inför kammaren lämna en» — och nu kommer frågan — »redogörelse för enligt vilka lagrum och tillämpningsföreskrifter Monica Müller befordrats till undersökning på psykiatrisk klinik?» Det är en mycket begränsad fråga och som närmast — jag vill understryka det — tar sikte på just den begränsade del av

hela denna utveckling, som chefen för inrikesdepartementet har att ta befattning med, nämligen frågan om flickans intagande på sjukhus. Det är vad frågan tar sikte på. Vad har jag då svarat? Jo, jag har sagt att flickan intagits på ett sjukhus, vilket jag sedan försökt beskriva enligt de uppgifter jag har fått om sjukhuset. Jag har naturligtvis inte varit där nere och tittat på sjukhuset, utan jag har fått vissa uppgifter om hur sjukhuset ser ut. Varför har jag då över huvud taget ägnat uppmärksamhet åt den frågan? Jo, därför att man i tidningspressen skrivit en hel del om hur detta sjukhus ser ut och lämnat uppgifter, som inte stämt med de uppgifter jag inhämtat. Nå, detta om sjukhuset.

Sedan har jag sagt, att i fråga om detta sjukhus bestämmer överläkaren vilka som skall tas in. Monica har inte kunnat tas in tvångsvis på grund av sjukhusläkarens förordnande, och hon har inte heller av honom kunnat kvarhållas där. Detta har jag sagt i svaret. Men hur har då Monica kommit dit, och vilka har närmast ansvaret härför? Jo, i svaret sägs att enligt vad vi inhämtat är det överexekutor, som ansett sig närmast ha övertagit vårdnaden av flickan under verkställighetsledet, som alltså har trätt i föräldrarnas ställe och ordnat det så, att hon kommit till en sådan undersökning, som han funnit vara nödvändig för att kunna ta ställning till frågan huruvida verkställigheten kunde äga rum eller inte.

Det var alltså en till mig ställd mycket begränsad fråga, som tar sikte just på den befattning, som man från inrikesdepartementets sida kunnat ha med denna sak. Jag har försökt att lämna ett så klart svar som möjligt på frågan om vilka lagrum som kunde vara tillämpliga i detta sammanhang. Det var nämligen så frågan löd, herr Netzen.

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

Herr NETZÉN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag uttryckte min tacksamhet med den gradering av interpellationssvaret, som ådagalade den ambition, som jag är övertygad om att herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet har, nämligen att han med sitt hjärta har omfattat det tragiska förloppet i fallet Monica Müller. Herr statsrådet var emellertid inte belåten med att jag betecknade svaret som otillfredsställande och menade att fallet har handlagts på sådant sätt, som lagtolkningen ger de enda anvisningarna för. Det är på den punkten jag har försökt att markera en avvikande mening. Jag är emellertid medveten om att en lekman kanske ser denna sak annorlunda än den juridiska expertisen.

När det gäller Monica Müllers intagning förefaller det mig, som om det fanns en liten lucka i själva verkställighetsförfarandet. Domen är klar, och här skall självfallet icke kväljas dom — och det har jag inte heller gjort. Statsrådet säger att överexekutorn har övertagit vårdnaden om flickan. Jag tycker dock personligen att det borde finnas något mellanled, där någon fixerar den exekutiva myndighetens handlande — vilken ju är totalt oskolad för barnavårdsuppgifter — när det gäller att taga hand om ett barn i ett fall som detta. Kanske hör just frågan om tillämpningsförfarandet i fall som det förevarande till det, som bör brytas ut ur själva lagstiftningskomplexet och läggas i händerna på människor, som är skolade, utbildade, tränade och erfarna i barnavårdsfrågor. Det är på den punkten jag anser det lämnade interpellationssvaret vara otillfredsställande, eftersom det inte lämnar någon vägledning om huruvida själva intagningsförfarandet verkligen täckes av det lagrum, som åberopas av den verkställande instansen.

Herr statsrådet säger att det här inte

har varit fråga om någon tvångsintagning. Jag har emellertid i mina kommentarer till svaret framhållit, att det ur flickans synpunkt uppenbart har varit fråga om en tvångsintagning. Förra gången, för två år sedan, måste denna flicka efter en nio veckors undersökning på en motsvarande barnpsykiatrisk klinik omedelbart föras till ett vårdhem för att hämta sig efter påfrestningarna vid den undersökningen.

Jag vill bara tillägga, att det inte heller i denna senare omgång var med flickans vilja som överflyttningen ägde rum, utan den skedde genom föranstaltande av de myndigheter, som förfogat över henne i kraft av det uppdrag som givits vederbörande som vårdhavande efter domen.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet HEDLUND:

Herr talman! Jag vill understryka att det inte ankommer på mig att bedöma riktigheten och lagligheten av överexekutorns åtgärder i detta speciella fall. Jag vill emellertid framhålla, att jag har den personliga uppfattningen, att han nog har tolkat ifrågavarande bestämmelser rätt.

Herr BRACONIER (h):

Herr talman! Det är över två månader sedan jag framställde min interpellation. När jag därför nu tackar herr statsrådet och chefen för socialdepartementet för det lämnade svaret, så gör jag det — trots det i ett avseende positiva svaret — med den mycket bestämda känslan att dröjsmålet har varit onödigt, eftersom herr statsrådet endast hänvisar till en pågående utredning. Jag riktade min interpellation till justitieministern, och det är sant att vi här har att göra med en gränsfråga, i vilken både justitieministern och socialministern borde vara inkopplade. Men jag kan ändå inte komma ifrån en

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

känsla av att det här har skett en allvarlig försummelse. Min interpellation framställdes dock en hel månad innan herr Netzen framställde sin, och jag gjorde det i ett läge när en stark opinion frågade vad som kunde göras för att stödja ett värnlost barn. Jag hoppades då att på något sätt kunna fästa uppmärksamheten på de möjligheter som fanns att stärka detta barns ställning. När interpellationssvaret i dag kommer, vet vi emellertid att den chansen är försutten.

Jag skall inte här citera något av vad de borgerliga tidningarna har skrivit i denna sak — det brukar ledamöterna i regeringsbanken så mycket som möjligt nonchalera. Efter den utförliga argumentering som herr Netzen här hade, vill jag bara citera vad en ledande socialdemokratisk tidning, vars chefredaktör är ledamot av denna kammare, har skrivit, för att kammarens övriga ledamöter skall uppmärksamma att det här gäller en människas öde. Det heter bl. a. »att det svenska rättssamhället på det allvarligaste förbrutit sig mot ett litet flickebarn och att man har exploaterat ett människoöde utan mänskliga hänsyn». När detta har sagts i regeringspressen är det naturligt om det skapas en stor opinion. Jag medger gärna att denna inte bestämt alltid kan fatta de synnerligen invecklade juridiska sammanhang som här är för handen. Det är naturligtvis ur en synpunkt icke önskvärt att man får en opinion, som går ut ifrån ett känslotänkande i mycket komplicerade frågor.

Det är uppenbart att man understundom kunnat konstatera en viss motsättning mellan barnavårdsexpertisen och en viss juridisk sakkunskap. Jag erkänner utan vidare att en lag sällan kan skrivas så, att den inte kommer i konflikt med vissa människors intressen. Men det är dock en statens uppgift — att skydda barnen, som ju inte

har de möjligheter att själva förverkliga sin rätt, som de fullmyndiga individerna har. Jag vill erinra om att det har gått sju år sedan första lagutskottet *enhälligt* begärde en utredning i denna fråga och i detta utskott fanns framtående juridiska experter. Jag vill också erinra om att 1944 års socialvårdskommitté har påvisat, att det finns påtagliga brister i den nuvarande lagstiftningen, och en hel rad andra organ har yttrat detsamma.

Det skulle ha varit värdefullt, om det för länge sedan hade kommit ett förslag med ändringar i detta syfte. Den som hörde den debatt som fördes här i kammaren år 1952, när Olivia Nordgren hade interPELLERAT socialministern och med sin mångåriga erfarenhet drog fram mänskliga tragedier, förstår att det inte bara är »fallet Monica» som ligger bakom dessa interpellationer. Herr Hallén hade vid debatten 1952 ett anförande, där han gav flera exempel på barn vilka, som man tyckte, behandlats på ett upprörande sätt, därför att lagstiftningen på detta område inte tillgodoser de syften, som den bör ha.

Jag satt i går och läste en kommentar, skriven av en av våra främsta jurister, och det slog mig, när han diskuterade högsta domstolens olika utslag, hur svårt det är att här få en klar norm för hur man skall skydda barn i de fall, där de naturliga föräldrarna inte är de mest lämpade att ha hand om barnen. Då jag säger detta, innebär det ingen kritik i sak av socialministerns svar, ty jag erkänner att det är mycket svårt att på denna punkt, där ju även justitieministern är inkopplad, komma med några regler som tillfredsställer alla. Jag erkänner också att socialministern år 1952 klart sade ifrån, att här gäller det att vidta snara åtgärder. Men jag tycker det är ganska vagt att i slutet på interpellationssvaret blott säga, att *vissa skäl* talar för detta.

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

Jag skall efter herr Netzens anförande inte gå in på det enskilda fallet Monica. Men jag vill ännu en gång erinra om att den som följt den tidigare debatten i denna fråga, den som studerat barnavårdsexperternas olika uttalanden, den som försökt att få fram den juridiska expertisens mening där — som jag sade i början av mitt anförande — och finner att åsikterna går isär, den kan inte komma till något annat än att det sker en ganska stor orätt mot många barn, om man inte mycket snart får fram en lagstiftning, som bättre skyddar barnen. Annars kommer ideligen att ske någonting som vi alla anser vara oförrätter. Ur den synpunkten tycker jag — och jag uppfattade det också som om herr Netzen i sitt anförande var av den meningen — att det hade varit skäl att bryta ut denna speciella fråga till en särskild behandling. Jag har mycket svårt att förstå varför man inte skulle ha kunnat göra detta och trygga ställningen för barn som kommer till fosterhem, utan att man fördenskull på något vis behöver gå in på den övriga lagstiftningen. Glädjande är att socialstyrelsen i sitt i mars 1954 till socialdepartementet ingivna förslag kommit med kompletteringar till lagstiftningen. Det är dock ganska egendomligt att socialstyrelsen först nu, efter det att sju år gått sedan ett enhälligt lagutskott gjorde ett uttalande i denna riktning, kommer med detta förslag, när det finns så många exempel — inte minst de som herr Hallén gav vid 1952 års debatt — som visar hur otillräckliga de nuvarande bestämmelserna är för att skapa rättvisa åt de barn det här gäller.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Herr Braconier har ju kritiserat den långa tid som förflutit sedan han framställde interpellationen

och tills han nu fick svar. Väntetiden skulle ha kunnat förkortas med någon vecka, om inte herr Braconiers medinterpellant hade speciellt hemställt om att få besvarandet uppskjutet med hänsyn till att det var rationellt att hålla debatten om dessa interpellationer på en gång. Jag tror att herr Braconier delar denna herr Netzens och även min uppfattning, att en dubblerad interpellationsdebatt om fallet Monica Müller här i kammaren inte hade varit så särdeles lämplig.

Jag skall emellertid hålla med om att även en månad och tre veckor är en lång tid, och därför är jag inte så överraskad över att herr Braconier — i relativt milda tongångar — kritiserar väntetiden. Men jag har faktiskt frågat mig, om man skulle kunnat göra något tidigare ingripande om jag lämnat svaret på herr Braconiers interpellation efter fjorton dagar, tre veckor, en månad eller två månader? Jag tror helt enkelt att läget är sådant, att om man räknar med att en lagstiftning alltid tar sin tid — det skall utarbetas ett sakkunnigförslag, det skall ske en departementsbehandling, en lagrådsbehandling, en propositionsskrivning och en riksdagsbehandling — så hade vi i sak inte haft något annat förhållande, om interpellationen besvarats efter två eller tre veckor än efter en eller två månader.

Jag har också svårt att tro att herr Braconier på allvar menar att en interpellationsdebatt under mera, skall vi säga inflammerade former skulle ha gagnat saken. Man kan ju ingenting annat göra än handlägga detta ärende enligt den lagstiftning som vid tillfället är gällande. Om man inte gillar den lagstiftningen — herr Braconier och jag är överens om att ändringar därvidlag behöver vidtagas — så har vi ingenting annat att göra än att försöka ändra den för att få bedömningsmöjligheter

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

från andra utgångspunkter än vi har i dag.

Min slutsats av detta resonemang blir, att om man hävdar den uppfattningen, att den gällande lagstiftningen är det enda rättesnöre vi har att agera efter och att vi inte kan agera på annat sätt förrän en reformering av lagen har ägt rum, så spelar det faktiskt inte någon roll om denna debatt föres i dag eller hade förts en månad tidigare. Den enda sakliga skillnaden är, att en debatt tidigare kanske hade förts under något mera inflammerade förhållanden än de, varunder den ändå har förts i dag.

Herr Braconier frågar: Har det varit nödvändigt att hålla på så många år med denna utredning om ny barnavårdslag, innan man lägger fram ett förslag? Det sitter i denna kammare ledamöter av utredningen, som på ett bättre sätt än både herr Braconier och jag kan svara på den frågan. För min egen del har jag fattat detta såsom ett utomordentligt svårt och ömtåligt problem, svårt framför allt därför att det är så lätt att i de enskilda fallen låta känslorna bli avgörande, och jag gissar att just den omständigheten har tvingat kommittéledamöterna att tänka om åtskilliga gånger härvidlag.

I den interpellationsdebatt, som fördes i detta ärende 1952, tillät jag mig säga att när man ändå hunnit så långt i utredningsarbetet, föredrog jag att få hela ärendet presenterat i dess färdiga skick, innan man bröt ut någon del och gjorde speciella, preliminära lösningar på vissa punkter. I denna kinkiga fråga om en ny barnavårdslag är det svårt att avdela vissa sektioner i lagstiftningskomplexet och lösa dem var för sig. Jag kom till denna uppfattning 1952 och jag har i stort inte ändrat mig i dag.

När jag säger att vissa skäl talar för en utbrytning — och detta är avslut-

ningen på mitt svar — så har herr Braconier på den punkten missuppfattat mig. Jag har inte sagt att vissa skäl talar för att vi ändrar lagen. Där är vi överens och där är min uppfattning densamma i dag som 1952: det finns anledning att ändra lagen. Däremot kan man 1953 vara tveksam, om man skall göra det genom en utbrytning eller en preliminär behandling av ett visst avsnitt av lagen, när kommittén har utlovat det slutgiltiga förslaget 1955. Jag är tveksam, fortfarande, om det är riktigt.

Den propå som kommit från socialstyrelsen har rekommenderat en ändring på den punkten så snart som möjligt. Ett förslag skulle väl i så fall kunna föreläggas nästa års riksdag, d. v. s. kanske ett år tidigare än hela den nya lagen kan presenteras inför riksdagen; man vet ju inte vad remissinstanserna säger ännu. Det är möjligt att man accepterar förslaget och det är möjligt att man är tveksam. I vilket fall som helst måste departementets och regeringens bedömning ta hänsyn till vad man på remissidan säger.

Jag är angelägen om att understryka, herr Braconier, att när jag talat om »vissa skäl», så är det fråga om utbrytningsproceduren, inte om själva principen att lagen behöver ändras. Detta sade jag ifrån 1952 och jag har självfallet samma uppfattning än i dag.

Båda interpellanterna har använt uttrycket tragedien som har ägt rum i fallet Monica Müller. Jag vill bara understryka något som jag tror att alla kan ge mig rätt i. Denna tragedi är inte isolerad till fallet Monica Müller; den uppstår ständigt. Och jag kan inte för mitt liv begripa hur man skall kunna undvika en sådan tragedi. Man må göra vilka ändringar som helst i en ny barnavårdslagstiftning, så står kriteriet för den personliga tragedien, föräldratragedien, alltid kvar. Det är tvisten mellan

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

de riktiga föräldrarna och fosterföräldrarna som tar sig sådana uttryck, att det enskilda fallet blir en tragedi. Jag har personligen många erfarenheter från de förhållanden som uppkom, då svenska hem tog fosterbarn under det senaste kriget. Det var, om man ser det ur föräldrasynpunkt, tragedier av samma mått som beträffande fallet Monica Müller, och det finns, herrar Braconier och Netzen, såvitt jag förstår inte någon generell lösning, genom vilken man kan komma ifrån detta. Däremot kan man genom barnavårdslagstiftningen naturligtvis komma fram till en mera nyanserad prövning, där läkarvetenskapens synpunkter får väga tyngre innan själva verkställigheten äger rum. Man kan i förhållande till den nuvarande lagen komma fram till en gradering, som möjliggör ett större hänsynstagande till barnets synpunkter. Men föräldratragedien är lika markerad om barnet är tre, fyra eller fem år och över huvud taget icke kan göra egna reflexioner, som om barnet är tio, elva eller tolv år och kan göra egna reflexioner. Allt detta är endast ett kriterium på hur svåra ställningstagandena i samband med den nya lagstiftningen är. Som jag förut sagt sitter det representanter för kommittén i denna kammare, och jag vill minnas att jag har sett åtminstone någon av dem under den tidigare debatten här i dag. De kanske kan ge herr Braconier och mig ett besked, huruvida det finns möjligheter att forcera arbetet ytterligare, men till mig har de lämnat det mycket bestämda beskedet, att ett riktigt utredningsresultat inte kan förväntas förrän år 1954.

Jag skall självfallet inte låta mig frestas till att gå in på en debatt i sak om fallet Monica Müller. Jag har måst bedöma hela denna fråga på för lång distans och har inte haft några andra informationer än de pressinformationer jag kunnat skaffa. Om emellertid de

pressinformationer, som efter förflyttningen har serverats den svenska allmänheten, är riktiga, kan man kanske ändå, om det nu kan vara en tröst i själva sakfrågan, säga sig, att det ser ut som om det andra kapitlet i tragedien blivit bättre, hyggligare och mera mänskligt än vad kanske både herr Braconier och jag hade trott innan verkställigheten hade ägt rum.

Herr BRACONIER (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall be att få tacka herr socialministern för det sista avsnittet i hans anförande och skall återkomma till detta.

Jag vill först endast säga, att när jag tyckte att svaret på interpellationen dröjt länge, hade jag i tankarna, att det dröjde en hel månad innan den andra interpellationen kom. I riksdagen finner man det ju naturligt att ett interpellationssvar lämnas ganska snabbt. Får man inte ett svar inom kort tid tänker man sig, att det varit nödvändigt med mycket besvärliga avgöranden innan interpellationssvaret kunnat skrivas och att dröjsmålet berott därpå. I detta fall innebar emellertid interpellationssvaret endast en hänvisning till att utredning pågår.

Socialministern säger, att om vi fått denna debatt i riksdagen för en och en halv månad sedan, hade detta kanske inverkat oförmånligt på den inom riksdagen förda diskussionen om fallet Monica. Jag har mycket svårt att förstå det. Jag kan inte tänka mig något för rättssamhället mera oförmånligt känslöbetonat än då denna fråga tagits upp i förstamajtal o. d. Detta har skapat en opinion, som kommit att rikta sig i ena fallet mot läkare och i det andra fallet mot jurister. I min interpellation nämndes fallet Monica ur principiell synpunkt för att slippa få in känslöskäl i en speciell fråga. Jag tror inte att det

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

svar, som socialministern lämnat i dag, skulle, om det kommit långt tidigare, givit den stora allmänheten någon anledning att på något sätt försvåra statsmakternas ställningstaganden. Därtill kommer det naturliga förhållandet, att man i riksdagen önskar att ett interpellationssvar skall komma så snart som möjligt.

Jag håller med socialministern om att det kan uppstå konflikter mellan föräldrarnas önskemål och barnets bästa. Men om man läser exempel som gavs i de anföranden, som Olivia Nordgren, som har erfarenheter på detta område, och herr Hallén lämnat vid 1952 års riksdag, ser man att det funnits många föräldrar, som inte varit lämpliga att återfå sina barn och där alltså barnens bästa blivit i så hög grad lidande, att man varit tvungen att tillmötesgå föräldrarnas krav i detta avseende, även om det finns utslag i högsta domstolen, där man tryggar barnets rätt att vara kvar i sitt fosterhem. Det vore sannerligen värdefullt om lagstiftningen tryggade barnens rätt.

Herr NETZÉN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill endast anföra ett par synpunkter.

Herr socialministern har naturligtvis rätt då han säger, att hela denna fråga näppeligen hade kunnat röna inverkan av den tidpunkt, vid vilken svar på interpellationerna givits. Möjligen hade ett tidigare svar, i enlighet med vad jag förmodar herr Braconier i första hand avsåg, kunnat utöva en dämpande inverkan på den — jag vill försäkra kamraren — oerhört upprörda opinion, som har kommit till synes i detta fall.

Socialministern säger, och naturligtvis med all rätt, att ur en aspekt är detta icke något enastående eller enstaka fall. Det förekommer föräldratragedier också i alla liknande fall vid

förflyttning av barn och även då både föräldrahemmet och fosterhemmet är olämpligt. För min personliga del har emellertid inte föräldrarnas ställning påverkat min hållning vare sig i pressdebatten eller i interpellationen. Jag anser föräldrarnas belägenhet i den väsentliga frågan ovidkommande. Jag anser, om jag skall göra en personlig deklaration, att det i och för sig måste vara diskvalificerande att sätta i gång en tvist av detta slag med en tragedi som följd — det är möjligt att detta gäller båda parter. Nioåringen Monica Müllers fall är en tragedi, vars olika faser är tämligen enastående. Hon har haft emot sig inte bara utgången av en vanlig domstolsprövning, som är fullkomligt korrekt i och för sig, utan även hela denna överväldigande övervikt som praxis, tillämpning och formaliteter lagt på, plus ödet att komma i händerna på en specialundersökning, som har varit en extra förstärkning av tragedien just i detta fall. Det är detta jag närmast har velat påtala.

Det kan synas som om debatten varit i någon mån inflammerad genom den opinionsyttring som kommit till uttryck, men det är väl också förklarligt. Det finns en viss konstitutionell skillnad mellan den juridiske expertens och lekmannens bedömning av ett fall som detta. Får jag hårdra bilden vill jag framställa det på följande sätt: befinner sig ett barn på rälsen och ett tåg väntas komma, är väl den första reflexionen att rusa dit och ta bort barnet, inte att först se i lagboken om det är förbjudet att beträda banvallen.

Herr CASSEL (h):

Herr talman! Jag skall inte lägga mig i debatten rörandet det aktuella fallet Monica, eftersom jag inte har följt det i alla dess faser. Däremot skulle jag något litet vilja beröra de principiella

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

frågorna angående möjligheterna att bättre iaktta barnets bästa vid förflyttning från fosterhem.

Den rättsliga situationen är i korthet följande. För omtydiga barn i äktenskap har föräldrarna i allmänhet gemensamt vårdnaden, och för barn utom äktenskap tillkommer vårdnaden barnets mor. Vårdnad innebär nu inte alls detsamma som att faktiskt ha vård om barnet. Vårdnad innebär att föräldrarna eller modern har rätt och plikt att besluta om barnets personliga angelägenheter och bland annat just att besluta var barnet skall vistas. Den omständigheten, att barnet kanske blir omhändertaget av barnavårdsnämnden för skyddsuppfostran eller för samhällsvård, innebär i och för sig på intet sätt att föräldrarnas vårdnadsrätt utsläckes. Den innebär bara att vårdnaden inte kan utövas så länge barnavårdsnämndens omhändertagande pågår.

Enligt föräldrabalken 6 kap. 6 § kan emellertid rätten ta ifrån föräldrarna eller en av dem vårdnaden över barnet, men det skall vara under förutsättningar som beskrivs i lagen, t. ex. att de gjort sig skyldiga till grovt missbruk av sin vårdnadsrätt, till grov försummelse eller är hemfallna till missbruk av rusgivande medel, för ett lastbart liv eller något liknande.

Ett ganska vanligt förekommande fall är följande. En kvinna föder ett barn utom äktenskap, och sedan överlämnas barnet genom hennes eller barnavårdsnämndens försorg till ett fosterhem. Så går några år, och längre fram i livet gifter sig kvinnan och får ett hem. Hon vill då ganska naturligt ta hem barnet till sig. Det kan vara fullt legitimt men är det inte alltid. Om fosterföräldrarna då vägrar att lämna ut barnet, uppkommer ofta upprörande konflikter av det slag som vi i dag har att sysselsätta oss med. Modern har ju i ett sådant fall den rättsliga vårdnaden om barnet, och

den kan man inte ta ifrån modern utan att kunna åberopa de skäl som anges i föräldrabalken, alltså att hon har grovt försummat sin vårdnadsplikt, är hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, för ett lastbart liv o. s. v. Hon har alltså laglig rätt att bestämma var barnet skall vistas.

Om fosterföräldrarna trots detta vägrar att lämna ut barnet, har modern enligt lag möjlighet att vända sig till överexekutor, alltså i allmänhet magistraten i stad och länsstyrelsen på landet, och där under åberopande av 191 § utsökningslagen begära handräckning för att få sitt barn.

Enligt den praxis som rådde tidigare hade överexekutor vid en sådan begäran om handräckning ingen möjlighet att i sak pröva om det skulle vara till barnets bästa eller inte att utlämna barnet från fosterhemmet till modern eller föräldrarna. Sedan överexekutor hade konstaterat att sökanden verkligen hade vårdnaden om sitt barn och att fosterföräldrarna vägrat att lämna ut barnet, måste överexekutor lämna den begärda handräckningen, även om det bjöd vederbörande tjänsteman aldrig så mycket emot att göra det.

På senare år har emellertid överexekutorerna i någon mån ändrat sin praxis och har hinder ansetts möta mot handräckningsförfarandet, om det med hänsyn till barnets konstitution eller eljest finns grundad farhåga att barnet skulle åsamkas allvarligt men. Handräckning har också vägrats, då fosterföräldrarna har mottagit ett barn för vård och då vården har pågått någon längre tid. Om då den vårdnadsberättigade modern eller föräldrarna godtyckligt har velat ta barnet åter men fosterföräldrarna vägrat och därvid åberopat barnets bästa, har det sagts att fosterföräldrarna inte som det förutsättes i 191 § utsökningslagen själva tagit sig rätt, och man har därför vägrat

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

handräckning och hänvisat parterna att tvista om barnet vid domstol.

* Även domstolarnas praxis gick tidigare ut på att de naturliga föräldrarnas rätt att bestämma över barnet ganska automatiskt skulle fungera, men genom ett uppmärksammat rättsfall, som är refererat i Nytt juridiskt arkiv 1948, har i viss mån en ändring skett. Jag skall i allra största korthet tala om innehållet i detta rättsfall.

Det gällde ett barn vars föräldrar var trolovade. Föräldrarna skrev ett kontrakt med faderns föräldrar om att dessa i föräldrarnas ställe skulle ta hand om barnet. I kontraktet förklarade de naturliga föräldrarna, att de inte skulle göra anspråk på barnet så länge föräldrarna uppfyllde sina förpliktelser. Litet senare kom modern till barnet på andra tankar och stämde fosterföräldrarna till vederbörande häradsrätt, där hon yrkade, dels att kontraktet skulle förklaras vara ogiltigt och dels att fosterföräldrarna skulle åläggas att utlämna barnet. I sitt utslag framhöll häradsrätten att av utredningen i målet framgick, att barnet under den tid som det varit hos fosterföräldrarna hade erhållit god vård och uppfostran och att fosterföräldrarna var synnerligen lämpliga att handha vårdnaden om barnet. Vidare sade häradsrätten att utredningen givit vid handen, att modern under den tid som barnet vistats hos fosterföräldrarna ådaga lagt ringa intresse för barnet och inte ens genom besök i fosterhemmet gjort sig underrättad om hur barnet blivit skött. Men sedan kommer det intressanta i detta utslag. Häradsrätten säger: »Då med hänsyn till nu berörda förhållanden det måste antagas, å ena sidan att modern inte är lämplig att förese barnet samt det å andra sidan uppenbarligen skulle lända barnet till största gagn, därest vårdnaden om detta alltjämt finge omhänderhavas av foster-

föräldrarna, så provas det rättvist att, ehuru kontraktet inte hade någon rättslig giltighet, vårdnaden om barnet skulle anförtros åt fosterfadern.» Detta utslag överklagades, men fastställdes både av hovrätten och högsta domstolen.

Det innebär att domstolarna, om denna praxis kommer att stå sig, anser sig ha rätt att, utan att kunna åberopa så starka skäl som föräldrabalken gör i sitt sjätte kapitel, överföra vårdnaden från de naturliga föräldrarna till fosterföräldrarna, och i och med att vårdnaden är överförd, är det också klart att det är den vårdberättigade som äger bestämma om var barnet skall vistas.

Även om praxis numera har ändrats till fosterbarnens förmån, är denna praxis inte helt säker och kan inte anses ersätta klara lagregler på området. Det är därför angeläget att vi mycket snart får de lagregler, som i årtal har efterlysts av alla barnavårdande myndigheter och andra av saken intresserade. Problemet om fosterbarnens rätt har ju i årtal varit föremål för debatt både inom och utom riksdagen. Jag vill bara erinra om att fru Olivia Nordgren motionerade i saken redan vid 1931 års riksdag och därefter vid 1934 och 1947 års riksdagar, vid vilken senare riksdag hon tillsammans med herr Hedlund i Östersund väckte den motion som jag redan här har talat om. Vidare vill jag erinra om fru Nordgrens interpellation år 1952 och om de upprepade inlägg i detta ämne som förekommit i fackpressen. Det är angeläget att det kommer till stånd lagregler, som löser dessa svåra och ömtåliga spörsmål. Jag är emellertid fullt införstådd med vad socialministern här sagt om att det är besvärligt att finna sådana lagregler, ty det är ofta ganska berättigade intressen som står mot varandra. Men det hindrar inte att det måste skapas lagregler, som verkligen slår vakt om barnets rätt och bästa.

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

Herr talman! Jag kan liksom herr Braconier knappast tycka, att 1947 års riksdagsskrivelse med hemställan till Kungl. Maj:t att *skyndsamt* för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning i syfte att bereda barn skydd mot förflyttning från fosterhem till skada för barnet, en framställning som nu är sju år gammal, har fått den snabba behandling som ärendets vikt enligt min mening hade påfordrat.

Herr JOHANSSON i Stockholm (k):

Herr talman! När man lyssnar till denna debatt om lagakraftvunna domar och överexekutors verkställighetsåtgärder, förstärkes intrycket av att i detta fall har ett känsligt barn blivit behandlat som utmätt exekutionsgods, såsom ett paket vilket flera parter försökt rycka till sig.

Jag medger att det är svårt för en myndighet att slita tvister mellan köttsliga föräldrar och fosterföräldrar när det gäller rätten till ett barn. Någon generell regel kan enligt min mening inte uppställas, utan man måste döma från fall till fall, och det är barnets väl som måste stå i förgrunden.

Statsrådet Sträng sade här, att fallet Monica bara var en tragedi av många och att han för sitt liv inte kunde begripa hur sådana tragedier skulle kunna undvikas. Jag kan hålla med om att dessa fall alltid slutar med en tragedi för endera av föräldrasidan, men bör man åtminstone inte försöka undvika att det blir en tragedi också för barnet? Avgörandet måste träffas av människor, som satt sig in i barnets miljö och förhållanden och som utan prestigehänsyn fattar sitt beslut med barnets bästa för ögonen. Alla talare här har gjort djupa bugningar för högsta domstolen. Jag gör det inte. Hur kan man tänka sig att världiga justitieråd i sin ombonade och avskilda tillvaro skall vara bättre skickade än andra att fälla definitiva do-

mar när det gäller omvårdnaden av små barn eller grunderna för människors handlande i en miljö, som justitieråden inte har en aning om?

Å andra sidan har barnet Monica uppenbarligen blivit offör för en prestige-strid mellan olika grupper av läkare och socialvårdare. När det har kommit prestige med i spelet, har hänsynen till barnet fått vika. Jag behöver inte upprepa de beklämmande fakta som framför allt herr Netzén här erinrat om, men jag anser att det mest upprörande av dessa fakta, flickans isolering på ett sjukhus för barn med beteenderubbningar, hör till det som inte kan försvaras. Man spärrade in henne där för att hon skulle anpassas efter högsta domstolens dom. Hon trivdes med sina fosterföräldrar som hade tagit väl hand om henne. Hon hade blivit svensk medborgare. En brottsling får man inte utan vidare utlämna, men det får man tydligen göra med ett barn. Hon kände ingen naturlig samhörighet med sina föräldrar, som under hennes yngre år inte hade brytt sig om henne. Ändå isolerade man henne och utsatte henne för påverkan under former, som kan skada även ett friskt barn, och man behandlade fosterföräldrarna lika hänsynslöst.

Nu säger statsrådet, att man är tvungen att följa de lagar som gäller nu. På grund av att myndigheterna tagit ställning är regeringen beredd att försvara dessa myndigheter, något som vi är vana vid numera. Det har emellertid påvisats, att regeringen en gång desavuerat medicinalstyrelsen och åtminstone fördröjt processen. Fanns det inte möjlighet att göra det ännu en gång?

Statsrådet Sträng har förklarat, att han inte vill bryta ut ett tema ur en planerad lagstiftning. Men hade det, när en så stark opinion krävde en ändring i detta och i många liknande fall, varit så oriktigt att på grundval av utredningens föreliggande delresultat

Svar på interpellationer ang. vissa förhållanden i samband med verkställighet av en dom om utlämnande av barn och ang. inskränkningar av möjligheterna att förflytta barn, som överlämnats till fosterhem.

skapa en preliminär lagstiftning? Om man sedan funnit att denna lagstiftning inte blivit så bra som man ville, hade det ju varit möjligt att rätta till detta, när man sedan gjorde lagen permanent. Hänvisningarna till att det pågår en utredning och att denna skall påskyndas är till ringa gagn för flickan Monica nere i Tyskland. Likaså doktor Nordlunds förklaring, att om Monica på nytt skulle få ångestreaktioner skulle dessa sannolikt så småningom avklinga. Jag tror att reaktionen hos den svenska allmänheten inför fallet Monica mycket sent kommer att avklinga.

Regeringens prestige skulle sannolikt inte ha skadats, om man åtminstone medgett att man här alltför nära hade följt paragraferna och för mycket tagit hänsyn till prestige och därför handlat hårt och känslolöst mot ett ömtåligt litet barn.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! Av socialministerns svar framgår att den lagstiftning, som beräknas bli följden av barnavårdskommitténs arbete, kan väntas komma att gå i en socialt önskvärd riktning. När detta arbete kan tänkas vara avslutat blev emellertid litet oklart genom att statsrådet ett par gånger i sitt anförande uppenbarligen förväxlade årtalen, men jag förmodar att han avsåg att riksdagen tidigast 1956 skulle kunna ta ställning till förslagen. Om det är så, kan det väl knappast anses oriktigt, att de förslag, som ligger inrymda i socialstyrelsens skrivelse från i mars, läggs till grund för en provisorisk lösning i avvaktan på att lagen i sin helhet kan komma på riksdagens bord. Jag vill hänvisa till att man för några år sedan vidtog provisoriska åtgärder beträffande vården av 16—18-åringar i väntan på definitiv reglering av deras behand-

ling. Vad herr Netzen på den punkten yttrade vill jag för min del understryka.

Jag har emellertid begärt ordet av den anledningen, att statsrådet avslutningsvis betonade, att han personligen knappast kunde förstå, hur man ens med en ny och bättre lag skulle kunna undvika tragiska händelser av den art, som dagens interpellationsdebatt behandlat. En sådan inställning måste väl ha uppkommit ur det faktum, att statsrådet inte vill medge att det uppenbarligen är själva formerna för samhällets ingripande i dessa fall, som mer än själva tvisten vållar tragedien för barnen. Formerna för sådana åtgärder kan nog bli annorlunda, om de vårdorgan inom de sociala myndigheterna, som har folk med erfarenhet och utbildning för sådana angelägenheter, får bättre möjligheter än för närvarande att delta vid överflyttningen i de fall då barnet bör flyttas och i andra fall att inlägga sitt veto mot själva överflyttningen. Med en sådan ordning skulle vi väl komma till ett gynnsammare läge än socialministern anser möjligt. Det fortsatta arbetet inom departementet borde besjålas av viljan att komma därhän.

Det finns ännu tusental av de barn, som statsrådet Sträng själv hade personlig erfarenhet av, de finska fosterbarnen. Det är inte alls uteslutet att det i samband med en del av dessa uppkommer svårigheter som är likartade med dem, som funnit i det fall som här diskuterats. Det finns all anledning att just med tanke på dessa barn påskynda speciella skyddsåtgärder.

Fru SJÖSTRAND (fp):

Herr talman! Jag hade inte tänkt att ta till orda i denna affär, men då socialministern apostroferade barnavårdskommittén har det givit mig anledning att i alla fall säga några ord.

Svar på interpellation om företagande av vissa jämförelser mellan försöksskolorna och existerande realskoleformer.

Jag tänker inte gå in på några detaljer i fallet Monica. Vi är nog alla överens om att det måste ändras i våra lagar så, att någonting sådant inte behöver upprepas. Till vad som har sagts vill jag bara tillägga, att om hela affären hade handlagts under mindre hemlighetsfulla former, så hade den inte tagit sådana proportioner som den nu fått.

Det är kanske många gånger svårare än man tror för en kommitté, som skall syssla med något sådant som en omarbetning av barnavårdslagarna, när den dessutom på remiss får ett regn av betänkanden som den måste yttra sig över. Så har det varit för oss i barnavårdsutredningen, och det har försenat och försvårat vårt arbete. Vi har haft daghemsbetänkandet, abortbetänkandet, föräldrabalken, ungdomsvårdsbetänkandet och socialvårdsbetänkandet. Det är klart att en del av dessa griper in i det vi skall syssla med, och vi har naturligtvis inte kunnat neka att ta emot dem, men det har förryckat vårt arbete kolossalt.

Det är riktigt som herr Helén sade, att frågan om verkställighet av straff för 15—18-åringar blev utbruten, men det tog också närmare ett år att få det klart.

Om man skulle ha brutit ut de lagbestämmelser, som skulle avse sådana fall som fallet Monica, skulle det ha dragit med sig ett utbrytande av hela omhändertagandelagstiftningen, och den är vi ännu inte färdiga med.

Vi hade för sju eller åtta år sedan ett stort möte inom socialvårdsförbundet här i Stockholm. Då diskuterades denna sak för första gången officiellt och mycket livligt, och alla var överens om att något måste ändras. Det är vi fortfarande alla överens om, men det är inte det saken gäller utan det gäller att få en ändring till stånd så snart som möjligt.

Till sist vill jag också säga, att vår ordförande i barnavårdsutredningen

har ställt i utsikt att vi skall vara färdiga hösten 1955.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4.**Svar på interpellation om företagande av vissa jämförelser mellan försöksskolorna och existerande realskoleformer.**

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet PERSSON, som anförde:

Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Braconier frågat mig, om jag övervägt att i den omfattning som skolkommissionen och skolöverstyrelsen förutsatt låta företaga jämförelser mellan försöksskolorna och existerande realskoleformer med avseende på både kunskaper och färdigheter och de speciella värden enhetsskolan skall kunna ge utöver dem, som den nuvarande skolan skänker. Om så är fallet, fortsätter interpellanten, kommer jämförelsearbetet att påbörjas redan pågående läsår eller om detta icke medhinnas från vilken tidpunkt kan jämförelserna beräknas sätta in?

Inledningsvis vill jag erinra om att när våra nuvarande kommunala realskolor för inemot ett halvsekel sedan började sin betydelsefulla försöksverksamhet såsom högre folkskolor och kommunala mellanskolor, var deras utgångsläge i viss mån detsamma som enhetsskolans. De fick till en början till stor del arbeta utan tillräckligt kompetenta lärare, utan lämpliga läroböcker och — vad värre var — länge utan allmänhetens fulla förtroende. Det dröjde årtionden innan denna skoltyp som helhet lyckades finna sig till rätta och få det allmänna förtroende, som den nu har. Men långt dessförinnan blev dessa skolor i kunskapshänseende föremål för ständiga jämförelser med de traditionella statliga realskolorna,

Svar på interpellation om företagande av vissa jämförelser mellan försöksskolorna och existerande realskoleformer.

främst därför att elever från båda dessa skolutyer vid övergång till gymnasium och andra högre skolor eller vid anställning i vissa slag av tjänster hade att konkurrera med varandra och därför behövde direkt kunna jämföras.

Trots de stora skillnaderna mellan de kommunala och de statliga realskolornas elevrekrytering, lärarpersonal och arbetsförhållanden i övrigt har det ingalunda varit förenat med oöverstigliga svårigheter att jämföra de avgående elevernas kunskapsnivå. Bägge dessa skolutyer är nämligen examensskolor med samma målsättning. De är vidare båda urvalsskolor med spår både vid inträdet och sedermera från klass till klass, eftersom kvarsittning och utkuggning i stor utsträckning tillämpas på ömse håll.

Däremot är det självfallet betydligt svårare att rättvist kunna jämföra realskolornas och enhetsskolans avgående elever med varandra och detta av flera skäl. Enhetsskolan är ju ingen examensskola, inte heller någon urvalsskola med spärrar. Den är snarare att betrakta såsom en tillvalsskola, som inom den nioåriga skolplikts ram söker ge de många olika elevkategorier, som den får om hand, en likvärdig men fördenskull ingalunda likriktad och för olika elevkategorier direkt jämförbar utbildning.

Och dock — trots de stora svårigheterna att över huvud taget kunna jämföra en urvalsskola med en tillvalsskola måste i viss utsträckning detta ske, nämligen för den grupp av enhetsskolans elever, som efter genomgång av dess avslutningsklass på teoretisk linje vid övergång till högre skolor eller vid vissa anställningar kommer att behöva direkt jämföras med realskolans elever. Att en sådan betygs- och kunskapsjämförelse för denna grupp av enhetsskolans elever under en övergångstid skulle komma att bereda vissa svårigheter har förutsetts redan av skolkom-

3 — *Andra kammarens protokoll 1954. Nr 17.*

missionen, som själv anvisat en provisorisk möjlighet att göra en sådan jämförelse. Problemet har också antytts i 1950 års skolproposition (nr 70, s. 361) och i det särskilda utskottets utlåtande (nr 1, s. 118 och 174). En sålunda begränsad men omedelbart nödvändig betyg- och kunskapsjämförelse av en del av enhetsskolans elever med realskolans borde dock enligt båda dessa urkunder inte få förväxlas med den helhetsbedömning, som försöksverksamheten med en allmän medborgarskola på längre sikt avser.

Den av skolöverstyrelsen i sin senaste redogörelse för försöksverksamheten refererade jämförande kunskapsundersökning, som interpellanten gång efter annan hänvisar till, är — såsom överstyrelsen själv uttryckligen betonar — att betrakta såsom endast ett första försök att utröna förutsättningarna för att kunna jämföra de enhetsskolans och realskolans elevkategorier, som över huvud taget kan och behöver jämföras med varandra i kunskaps- och färdighetsavseende. Såsom överstyrelsen i sin redogörelse sammanfattningsvis framhåller, säger det sig emellertid självt, att resultaten av detta första mycket begränsade försök inte kan läggas till grund för några generella slutsatser om den nioåriga enhetsskola, som ingenstädes ännu är färdigorganiserad.

Överstyrelsen har nyligen framlagt förslag till provisoriska bestämmelser angående det meritvärde, som avgångsbetyg från enhetsskolan bör tillmätas vid elevernas övergång till gymnasier och andra högre skolor samt vid anställning i sådan tjänst, där nu fordras realexamen eller motsvarande kunskaper såsom kompetensgrund. Eftersom dessa bestämmelser avses att vara provisoriska, förutsätter de, att överstyrelsen kontinuerligt genom undersökningar gör sig underrättad om kunskaps- och färdighetsstandarden hos enhets-

Svar på interpellation om företagande av vissa jämförelser mellan försöksskolorna och existerande realskoleformer.

skolans olika elevkategorier. Att en del av dessa även i fortsättningen kommer att jämföras med realskolans motsvarande elever, innebär dock inte, att enhetsskolan ens för denna elevkategori med nödvändighet behöver nöja sig med att kopiera realskolans kurser, framhåller överstyrelsen vidare i sin senaste årsredogörelse för försöksverksamheten.

I senare delen av sin fråga efterlyser interpellanten undersökningar om vilka speciella värden enhetsskolan skall kunna ge utöver dem som den nuvarande realskolan skänker. Den av skolöverstyrelsen i dess redogörelse för läsåret 1951/52 omnämnda men där inte slutredovisade undersökningen om elevernas intressen är självfallet inte avsedd att ge något direkt svar på frågan om de »värden», som enhetsskolan eftersträvar. För att erhålla åtminstone en föreställning om ett av dessa »värden», är det mera givande att hänvisa till de i samma redogörelse (s. 17) lämnade resultaten av en sociometrisk undersökning, som på ett statistiskt säkerställt sätt tyder på att elevernas personliga relationer till varandra i skolan förbättrats, kanske inte minst genom de inslag av grupparbete, som förekommer i försökssklasserna. Det visar sig nämligen, att sådant arbete, om det ordnas i lämplig form och omfattning, verkligen på ett påtagligt sätt ger möjligheter att fostra till större gemenskap och att minska den sociala isolering, som eljest för många barn lätt skapar vantrivsel i skolan.

Vissa av enhetsskolans metoder provas nu också i realskolan. Därigenom får man ju på ett mera direkt och markerat sätt möjligheter att bedöma, vad det inom enhetsskolan praktiserade arbetssättet har för förutsättningar och verkningar inom den nuvarande realskolan. I skolöverstyrelsens senaste redogörelse för pedagogisk försöksverksamhet vid högre skolor (Aktuellt

1954:4) redovisas åtskilliga sådana försök. Att döma av resultatet från berörda realskolor har flera av dessa försök hittills utfallit på ett mycket tillfredsställande sätt.

Såsom exempel kan nämnas de flerstädes pågående försöken med s. k. särskild realexamen. Därvid strävar man efter att i enlighet med enhetsskolans praxis bättre anpassa lärokurserna efter elevernas verkliga prestationsförmåga och i möjligaste mån undvika den omfattande kvarsittning och utkuggning, som är en av den nuvarande realskolans skönhetsfläckar. En del sådana elever, som trots det strängt intellektuella urvalet i realskolan där visat sig ha särskilt svårt för de traditionella lärokurserna i teoretiska ämnen, försöker man erbjuda enklare och mera praktiskt upplagda kurser i sådana ämnen. Såsom närmare framgår av överstyrelsens redogörelse har denna del av försöksverksamheten redan givit mycket värdefulla erfarenheter. En rektor sammanfattar resultaten rent av på följande sätt: »Eleverna på den praktiska kursen har blivit lyckligare människor.»

I samma årsberättelse (s. 44) redogör överstyrelsen också för en del försök att i viss utsträckning tillämpa enhetsskolans grupparbetsmetodik och individualiserande undervisning i realskolan och i gymnasiet. Även vid dessa försök har man av redogörelserna att döma för det mesta nått värdefulla resultat. En klasskonferens skriver sammanfattningsvis följande: »Slutsatsen att grupparbete och individuellt arbete verkar stimulerande på många elever kan ytterligare understrykas.» Förutom ökat intresse från elevernas sida rapporteras vissa andra fördelar med dessa arbetsmetoder. Från ett håll meddelar man att några disciplinsvårigheter inte förekommit, »då elevernas aktiva intresse inriktats på det gemensamma arbetet på ett helt annat sätt än

Svar på interpellation om företagande av vissa jämförelser mellan försöksskolorna och existerande realskoleformer.

som kan ske vid klassundervisning». I några fall har man dock lagt märke till att de betygsmässigt bättre eleverna haft vissa svårigheter att samarbeta med kamraterna. Från ett annat håll framhålles att läraren genom dessa försök fått en bättre kontakt med eleverna och blivit mera positiv i sitt förhållande till dem. Även om sådana personliga och allmänt uppfostringsmässiga vinster inte lika lätt som kunskapsresultaten kan mätas och betygsättas, bör de självfallet inte lämnas ur räkningen.

När det slutligen gäller enhetsskolans bildningsresultat för den största elevkategorien, d. v. s. de elever som därifrån direkt övergår till fortsatt praktisk utbildning eller till praktiskt förvärvsarbete, säger det sig självt att en examensfri skola, som står öppen för alla, måste — såsom det redan framhållits i 1950 års skolproposition (nr 70, s. 70) — »hålla måttet inför en granskning från andra utgångspunkter» än den nuvarande realskolans, som är en urvalsskola och en examensskola. För denna stora grupp elever måste vinsten med enhetsskolan i stället bedömas i förhållande till vad var och en av dessa elever personligen skulle ha förlorat, om de inte genom det allmännas försorg fått en längre mognads- och utbildningstid.

Härmed anser jag mig ha besvarat den av interpellanten framställda frågan.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Härpå yttrade:

Herr BRACONIER (h):

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet för hans svar på den interpellation som jag har framställt angående jämförelser mellan för-

söksskolorna och de existerande realskolorna.

I vissa avseenden känner jag mig tillfredsställd, i andra besviken. Min tillfredsställelse gäller först och främst den skildring ecklesiastikministern har givit av den pedagogiska livaktighet som råder i de nuvarande högre skolorna. Dessa skolor är tydligen långt ifrån någon pedagogiskt stagnerad skolform, vilket kanske skolkommissionens betänkande gav intryck av och inte minst åtskilliga polemiska inlägg i debatten om de högre skolformerna ger intryck av, när man skall försvara enhetsskolan.

Tvärtom tycks dessa skolor fylla högt ställda anspråk på anpassning till nya tider och nya arbetsmetoder. Utan tveivel är detta en av förklaringarna till det stora förtroende varmed dessa skolor faktiskt omfattas av allmänheten. Det förefaller mig dock som om enhetsskolan prålar med lånta fjädrar, när ecklesiastikministern vill ge intryck av att det genomgående är enhetsskolans arbetsmetoder som har prövats vid försöken i de högre skolorna. Jag tycker att hans exempel med särskild realexamen var alldeles speciellt olyckligt valt. Enhetsskolan är ju ingen examensskola. Vidare är det ju faktiskt så att tillval och bortval av ämnen har förekommit i gymnasier, flickskolor och realskolor långt innan enhetsskolreformen var påtänkt. Att dessa försök har givit goda resultat och gjort eleverna lyckligare, för att använda ett ordval som ecklesiastikministern själv använder, finner jag mycket naturligt. Den elev, som finner att det ställs för stora eller för små krav på hans förmåga, har mindre lätt att finna sig till rätta i skolan än han skulle göra om kraven anpassades efter vars och ens kapacitet.

Det intressanta i ecklesiastikministerns svar är inte minst att en sådan individuell anpassning med goda resultat redan prövats i läroverken, och jag hoppas faktiskt att särskild realexamen

Svar på interpellation om företagande av vissa jämförelser mellan försöksskolorna och existerande realskoleformer.

snarast skall vara mogen att som ett normalt inslag infogas i våra realskolor.

Utkuggning och kvarsittning är enligt ecklesiastikministern fläckar på den skönhet han inte syns vilja fränkänna realskolan, och jag är ense med honom om att man bör söka utplåna dessa fläckar. Jag är vidare ense med statsrådet om att enhetsskolans bildningsresultat för de elever, som direkt övergår till praktisk utbildning och praktiskt arbete, inte kan bedömas utifrån den nuvarande realskolans målsättning. Ecklesiastikministerns uttalande gav emellertid mig det intrycket, att han ansåg en förlängd skoltid vara något i och för sig gott. Det beror väl ändå på resultaten. Han kan väl knappast ha menat så som han sade i sin generella utformning av interpellationssvaret. Vad denna elevkategori skall ha är en bättre allmänbildning än den nuvarande sjuåriga folkskolan kan ge och dessutom yrkesorientering och yrkesutbildning. Man måste se till att det för dessa elever blir en klar standardhöjning i förhållande till den nuvarande obligatoriska skolans resultat, men man får inte nöja sig med detta. Standardhöjningen för den större elevkategorien får naturligtvis inte medföra en standardsänkning för den mindre. Då får vi väl knappast någon förbättrad skolutbildning i stort. Vi får endast en niveller-
ring.

Även i ett tredje avseende kan jag uttala en viss tillfredsställelse. Ecklesiastikministern nämnde att överstyrelsen nyligen framlagt förslag till provisoriska bestämmelser om meritvärdet av enhetsskolans avgångsbetyg. I det sammanhanget förklarade statsrådet också att bestämmelsernas provisoriska karaktär förutsätter att skolöverstyrelsen kontinuerligt genom undersökningar gör sig underrättad om kunskaps- och färdighetsstandarden hos enhetsskolans olika elevkategorier. Jag tycker att det är ett vagt löfte, men jag betrak-

tar det ändå som ett löfte, som jag tar fasta på.

Det skulle vara mycket skadligt för enhetsskolans anseende, om utfallet av den nu gjorda jämförelsen till enhetsskolans nackdel skulle medföra, att man i fortsättningen inte gjorde några sådana undersökningar. Jag beklagar emellertid att statsrådet inte på något sätt antytt att dessa jämförelser behöver utföras i större skala. Både skolkommissionen och skolöverstyrelsen har ju framhållit att försöken med enhetsskolan måste följas och registreras i detalj under ständiga jämförelser med den nuvarande realskolan, varvid objektiva mätningar av skolprestationerna bör vidtagas. Jag undrar vad skälet är till att ecklesiastikministern inte bestämt vill utlova att dessa av pedagogiskt sakkunniga instanser rekommenderade, detaljerade jämförelser skall komma till stånd. Det är väl ändå inte så att skolöverstyrelsen skulle ha ändrat mening om deras lämplighet?

Därmed är jag inne på de punkter där ecklesiastikministerns svar har gjort mig besviken. Det utlovades dock i skolpropositionen år 1950 att den obligatoriska skolan för den teoretiskt begåvade lärjungegruppen inte får sätta målet lägre än den nuvarande realskolan. Vid de informationsmöten som nyligen hållits i Stockholm och Limhamn har också enligt uppgift försäkrats att de teoretiskt begåvade eleverna kommer att få en lika bra — det har stundom sagts minst lika bra — teoretisk utbildning som nu. Det är detta föräldrarna inte känner sig övertygade om, och deras skepsis styrks av försöksrapporterna. Ecklesiastikministern hänvisar till att de nuvarande kommunala realskolorna under årtionden fick arbeta under besvärliga former och utan allmänhetens fulla förtroende. Vi skall väl inte riskera detsamma för enhetsskolans del. Vill man göra det bästa möjliga av den måste man försöka in-

Svar på interpellation om företagande av vissa jämförelser mellan försöksskolorna och existerande realskoleformer.

arbeta de värdefulla erfarenheter, som den hittillsvarande realskolan har givit, och även övertyga föräldrarna om att enhetsskolan verkligen blir mogen att ersätta realskolan. De, som stödde riksdagsbeslutet 1950, ansåg säkerligen också att enhetsskolan skulle ha visat sig i stånd att ersätta realskolan, innan den senare avvecklades.

Jag känner mig också besviken på en annan punkt. Ecklesiastikministern lovar ingenting om undersökningen av de särskilda värden, som enhetsskolan kan ge utöver de nuvarande skolformerna. Statsrådet hänvisar endast till en tidigare försöksrapport, enligt vilken enhetsskolan uppvisade färre isolerade elever än jämförelsedistriktets. I och för sig är detta naturligtvis glädjande. Undersökningen gäller emellertid bara en årsklass, och att dra generella slutsatser av detta synes mig ganska förhastat.

Om ecklesiastikministern är övertygad om att grupparbete inom enhetsskolan befordrar social samhörighet, borde det vara angeläget för honom att medverka till fortsatta och utvidgade undersökningar på denna punkt. Jag kan inte underlåta att nämna, att ogynnsamma erfarenheter av grupparbetet också kommit till min kännedom. Det klagas stundom över att ordningen i klassrummen lättare kommer i fara vid grupparbete och att vissa elever snyltar på andras prestationer. Grupparbetet gör enligt ecklesiastikministern att lärare och elever kommer i bättre kontakt med varandra. Det är möjligt att så är förhållandet i vissa fall; i andra fall talar nog erfarenheten ett annat språk. Men för att man klart skall kunna veta hur därmed förhåller sig behövs det fortsatta och utvidgade jämförelser, vilka måste försöka så klart som möjligt ådagalägga vilka värden av olika slag, som enhetsskolan men inte den nuvarande skolan tillför eleverna. Kan inte ett sådant klarläggande kom-

ma till stånd måste föräldrarna, som ju i många fall känner en verklig oro för enhetsskolans utformning, fråga sig om förlusten i fråga om kunskaper och färdigheter verkligen uppvägs av vinster på annat håll — och det är ju ändå en ganska viktig fråga vid bedömningen av detta stora problem.

Till sist vill jag endast, herr talman, framhålla att de elever jag här talat för, de teoretiskt begåvade och intresserade, onekligen representerar en minoritet, om också en mycket stor minoritet. Jag är angelägen om att detta inte skall missförstås. Min interpellation har inte minst i socialdemokratisk press tolkats som ett försök att undervärdera enhetsskolan. Jag för min del vill inte göra några sådana kategoriska uttalanden. Vad jag vill är endast att man skall få klara jämförelsepunkter, så att man får se om enhetsskolan är lyckligt utformad. Men vi får inte glömma, att även om man kan säga att de teoretiskt begåvade är en minoritet — och det kan ju på sätt och vis i vissa sammanhang beklagas — så måste vi i alla fall inrikta skolpolitiken också på denna grupps behov. Men det som har föranlett oro är ju att man på olika håll befarat en sämre undervisning för denna minoritet. Även om man i vårt land understundom tycker sig spåra ett förakt för den teoretiska bildningen, ett förakt som kanske ibland är psykologiskt betingat av ett underskattande hos vissa grupper av den praktiska verksamheten och de praktiska yrkena — det vill jag inte förneka — får man dock komma ihåg, att vi utan den teoretiska utbildningen inte kunnat nå den höga standard, som vårt land har nått.

Jag vill i det sammanhanget — och det kommer säkerligen upp i diskussionen om skolfrågorna i morgon — påpeka risken av att det sker en standardsänkning, en försämring av läromaterialet. Jag tror att man inom vida kretsar i en i och för sig berättigad

Svar på interpellation om företagande av vissa jämförelser mellan försöksskolorna och existerande realskoleformer.

strävan att ge en bra skolutbildning för alla medborgare inte får glömma begåvningsarnas betydelse för det svenska samhället, att man i sin strävan att ge alla dem, som skall gå ut i det praktiska livet, de färdigheter de behöver inte får minska möjligheterna för dessa mer teoretiskt begåvade elever att komma till sin rätt. Man får inte som stundom sker resonera så, att de teoretiskt begåvade eleverna alltid klarar sig. Även dessa elever har rätt att tillgodoräkna sig löftet att enhetsskolan skall ge var och en efter hans behov och möjligheter en så väl avpassad utbildning som möjligt.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Det var ju åtskilliga punkter i svaret som interpellanten var tillfreds med, och det gläder givetvis mig också. När han emellertid tycks vilja peka på vilken frisk reformvilja det finns inom de nuvarande realskolorna, gör han sig väl i alla fall skyldig till en liten felsyn. Hela denna försöksverksamhet har ju kommit upp och vuxit sig stark efter 1950 års skolbeslut, och detta bildar alltså utgångspunkten även för denna verksamhet. Att man i den nuvarande realskolan har upptagit sådana former, som först lanserades av enhetsskolan, betyder väl i alla fall att enhetsskolan har vissa värden, som kanske den ärade interpellanten inte så gärna vill erkänna. Särskilt den s. k. särskilda realexamen är ju en sak, som har sin grund i att realskolan i nuvarande utformning har visat sig inte passa en stor del av sitt klientel så som man hade trott att den skulle göra, och detta trots att den är en urvalsskola, där urvalet, om man får tro betygssiffrorna på senare tiden, bara har skärpts.

Sedan anmärkte interpellanten på att jag hade ansett en förlängd skolplikt i och för sig värdefull. Ja, det gör

man väl här i landet ganska allmänt numera. Det har under den senaste tiden inte varit tal om annat än 1940 års skolutrednings åttaåriga eller skolkommissionens nioåriga skola kontra den sjuåriga, som vi har haft hittills här i landet. Herr Braconier vet mycket väl, att en hel del skoldistrikt har frivilligt infört ett åttonde skolår. Alltså har man allmänt kommit underfund med att vår tidigare skola inte har givit tillräckligt, utan att det behövts ytterligare utbyggnad av densamma, och att det därvidlag för en del av barnen inte blir fråga om att skaffa sig nya kunskaper utan att bättre smälta de kunskaper som redan tidigare varit avsedda att ingå i folkskolan men som visat sig inte ha blivit tillräckligt tillgodogjorda. Det tyder inte på att man skulle vara inne på fel linje med den nya skolpolitiken.

Herr Braconier är mycket angelägen om att visa på att det behövs jämförelser i större skala än som nu har gjorts. Varför, herr Braconier, har jämförelserna hittills varit så pass litet omfattande? Jo, helt naturligt därför att det inte funnits något stort material att jämföra med. Allt eftersom vi får flera försöksdistrikt med fullständigt högstadium kommer det att bli möjligt att göra dessa jämförelser mer omfattande. Jag förstår inte varför herr Braconier har dragit den slutsatsen att inte regeringen och inte heller skolöverstyrelsen skulle vara intresserade av att göra så kvantitativt omfattande och kvalitativt fullgoda jämförelser som möjligt. Det finns varken i mitt svar eller i den proposition nr 137, där vi har lämnat den redogörelse för försöksverksamheten, som vi årligen brukar lämna till riksdagen, men som ännu inte är behandlad här, någonting som kan motivera en sådan slutsats från herr Braconiers sida. Jag kan försäkra den ärade interpellanten, att det kommer att bli både mera allsidiga och kvanti-

Svar på interpellation om företagande av vissa jämförelser mellan försöksskolorna och existerande realskoleformer.

tativt mera omfattande jämförelser. Detta kommer att ske, just som interpellanten tycks önska, icke bara beträffande de teoretiska kunskaperna utan även beträffande de andra särskilda värden, som han så intensivt har efterlyst och som han tycker att jag inte har tillräckligt redogjort för. Emellertid tycker jag att de som hört svaret måste erkänna att där har ganska klart pekats på att man också gjort jämförelser särskilt på det metodiska området och området för studieföstran i egentlig mening. Men man har inte haft så stort material hittills. När man får större material kommer sådana jämförelser också att göras.

Med anledning av att interpellanten också framhåller, att det kan vara fråga både om förbättringar för vissa grupper och eventuella försämringar för andra grupper, vill jag säga, att vi skall väl vara tacksamma, om vi kan få betydande förbättringar för stora grupper. Men vi skall å andra sidan ytterligare inrikta oss på att försöka vidtaga motåtgärder, om en sänkning av kvaliteten kan konstateras för vissa grupper.

Jag tyckte interpellanten ett slag i slutet av sitt anförande var inne på en värdering av det hela, snarlik den som jag brukar göra, när han pekade på att det gällde att ordna det väl för såväl de teoretiskt som de praktiskt inriktade barnen. Det är just det vi försöker göra genom den differentiering på olika sätt, som vi prövar beträffande enhetsskolan. Jag kan ju säga, att det förhåller sig på liknande sätt också när det gäller vissa av de försöksled som är införda i den nuvarande realskolan.

Herr Braconier kom till sist in på de svårigheter vi har med lärarbristsituationen. Det tycktes mig också som om interpellanten hade förståelse för att denna bristsituation hitintills i större utsträckning hade orsakat svår-

igheter för enhetsskolorna än för de gamla realskolorna. Herr Braconier vet ju, att vi gör vad göras kan för att för realskollärare åstadkomma en utbildning som är godtagbar i nuvarande bristsituation. Herr Braconier har säkert observerat det uttalande, som Läroverkslärarnas riksförbund i söndags gjorde, att de vill medverka till att en utjämning sker beträffande bristsituationen och över huvud taget göra sitt bästa för att hjälpa till att utforma enhetsskolan. Det är givetvis en deklaration som även jag har anledning att med tillfredsställelse ta fasta på.

Jag tror sålunda inte, att något av vad som hänt härvidlag ger interpellanten rätt att säga, att vi i skolöverstyrelsen och ecklesiastikdepartementet inte skulle vara intresserade för att göra just de jämförelser som interpellanten har hemställt om, och dra de slutsatser därav som kan dras. Men jag är också övertygad om att interpellanten och jag är överens om att vi inte skall dra några förhastade slutsatser av de jämförelser som hittills har gjorts på grundval av ett blott alltför ringa material.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr BRACONIER (h):

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet för hans sista inlägg.

När jag om den hittillsvarande realskolan sade, att den också visat reformvilja, menade jag faktiskt att den hade visat det långt innan den nuvarande enhetsskolan kom till. Även där fanns ju möjlighet till bortval av olika ämnen och sålunda till differentiering. Jag tror det vore ett ödesdigert felslut att göra gällande, att de nuvarande högre skolformerna inte visat förmåga

Svar på interpellation om företagande av vissa jämförelser mellan försöksskolorna och existerande realskoleformer.

till nya initiativ. Om det är så man bedömer den nu föreslagna reformen, är det ett ganska farligt underskattande av de med enhetsskolan parallella skolformerna.

Vidare gjorde ecklesiastikministern gällande, att jag skulle tvivla på betydelsen av en längre skolplikt. Det har jag visst inte gjort. Men jag fattade svaret så att statsrådet menar, att i och med att vi har en längre skolplikt så visar det värdet av enhetsskolan. En längre skolplikt skulle man väl kunna ha oberoende av enhetsskolan! Om vi alla andra, som anser att enhetsskolan inte är lyckligt utformad, hade krävt åtta eller nio skolår oberoende av enhetsskolan, hade det värdet kommit fram utan att man därför behövde försvara enhetsskolan. Man har längre skolplikt i andra länder utan att man där utformat skolan efter enhetsskole-systemet. Det är i och för sig inget bevis för att enhetsskolan på sista året givit de värden, som man ansett och som väl 1950 års riksdag ansåg att den borde ge.

Så säger ecklesiastikministern, att visst skall vi göra jämförelser i större skala; det kommer att ske i och med att man utvidgar försöksverksamheten. Men vad jag saknade i det första svaret och även saknade i det andra var ju att jag inte hade fått några som helst garantier för att det skall göras detaljerade undersökning som visar att enhetsskolan ger en likvärdig utbildning inte minst för de teoretiskt begåvade. Är det meningen att det på den punkten skall komma sådana undersökningar som ger rättvisa åt de olika skolformerna, är det klart att man har anledning vara tacksam. Men ännu har man ju bara fått en jämförelse — det redovisas ganska utförligt i propositionen om lärarhögskolan — som icke är förmånlig för enhetsskolan. Den är tvärtom nästan i alla ämnen förmånlig för realskolan.

Är det statsrådets mening att man inte skall avskaffa realskolan förrän man fått grundliga jämförelser och dessa visar att det räcker med enhetsskolan, tycker jag det är en riktig ståndpunkt. Jag anser att man inte skall avskaffa den, om det visar sig att den ger en behållning för de många lärjungar som inte kommer till sin rätt i enhetsskolan.

När statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet riktar kritik emot realskolan och säger, att det finns elever som inte passar där, så är det alldeles riktigt. Det har ju heller inte varit något tvång att alla skall gå i realskolan. Men om vi en gång inför det tvånget att alla elever skall gå i enhetsskolan, och det visar sig — som också påpekas i propositionen angående lärarhögskolan — att de mera begåvade eleverna får svårare att samarbeta med de andra, kan man ställa den frågan: är det rätt mot denna kategori att den skall tvingas in i enhetsskolan? Även om man med en viss rätt kan kritisera realskolan för att en del elever inte passar där, kan det ha mycket ödesdiga konsekvenser för den högre teoretiska utbildningen, om man på det sättet dogmatiskt fordrar enhetsskolans suveränitet. Men jag vill gärna medge att det förslag till differentiering som man gjort på sistone och som ganska fördelaktigt avviker från vad man åtminstone på vissa håll 1950 tänkte sig, nämligen att differentieringen skulle komma mycket senare, är ett steg mot en gynnsam utveckling.

Sedan säger statsrådet om Läroverkslärarnas riksförbund, att det kommit med en förklaring eller ett åtagande, att man skall söka få fram fler akademiska lärare för enhetsskolan. Det tycker jag är mycket tacknämligt. Det visar att läroverkslärarkåren inte på något sätt vill försämra möjligheterna för enhetsskolan. Men när statsrådet sade att en standardsänkning gäller i nuvaran-

Svar på interpellation om företagande av vissa jämförelser mellan försöksskolorna och existerande realskoleformer.

de bristsituation, så bör ihåggkommas att de nyskapade tjänsterna, 23:orna, inte enligt hans uppfattning gäller i en bristsituation utan skall permanentas. Det är på den punkten jag tror att Läroverkslärarnas riksförbund inte alls accepterar statsrådets argumentering. De fruktar, och det gör ju en ganska stor vetenskaplig opinion — det har ju kommit fram kritik även från universitetskanslerns sida — att den försämring av läarmaterialet som sker, om den nu föreslagna ordningen blir permanent och inte bara skall gälla i en bristsituation, kommer att ha ödesdigra verkningar. Då kommer inte att tillgodoses de värden som statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet väl ändå vill att enhetsskolan skall ge.

Trots herr statsrådets löfte om en vidgad försöksverksamhet är jag inte alldeles övertygad om att man ger enhetsskolan alla de möjligheter, som vi anser att en effektivt arbetande skola bör ha. Jag tror i själva verket att den standardsänkning, som inträffar på grund av att en del av enhetsskolans lärare icke fyller måttet, kan medföra menliga verkningar för hela vår kultur. När jag säger detta, är det inte alls någon partipolitiskt betingad kritik av ecklesiastikministerns insatser på detta område, utan mina ord är förestavade av den övertygelsen att lärarutbildningen måste vara god, om vi här i landet skall kunna hålla den höga standard vi nu har och som vi såväl har lyckats hävda gentemot andra länder. Det är av denna orsak, herr statsråd, som jag önskar och hoppas att vi får så grundliga och detaljerade redogörelser som möjligt och en försöksverksamhet som ger garantier för att enhetsskolan skapar sådana värden, som riksdagen avsåg att den skulle skapa, när vi 1950 fattade beslut i denna fråga.

Herr NESTRUP (fp):

Herr talman! Jag begärde ordet, när ecklesiastikministern sade, att det var glädjande, att realskolorna också deltog i försöksundervisningen. Det låg likasom en underton där, att realskolorna aldrig hade varit intresserade av sådan försöksverksamhet tidigare. Nu är det emellertid på det sättet, herr statsråd, att det tidigare icke har funnits några möjligheter för läroverken att få anslag för en dylik verksamhet. De möjligheterna har skapats först i och med att enhetsskolans idé har börjat förverkligas, genom de enhetsskoledistrikt som kommit till stånd. Anslagen för en sådan experimentverksamhet är emellertid för läroverkens vidkommande fortfarande mycket små.

Jag har själv följt diskussionen om enhetsskolan med stor uppmärksamhet och sympati, och jag tycker att det har varit nörvändigt att något gjorts i det stycket. Jag tar inte heller resultaten av gjorda jämförelser — som utvisar ett sämre resultat av enhetsskolans elever än realskolans — särskilt hårt. Det hade varit fullständigt abderitiskt, om förhållandena hade varit annorlunda. Där vill jag instämma i vad skolöverstyrelsen framhållit, nämligen att vi måste söka den huvudsakliga anledningen härtill i den omständigheten att läraruppsättningen i enhetsskolan icke är av samma standard som i realskolorna.

I detta sammanhang vill jag säga något, som kanske är ägnat att förvåna. Vi lärare, som undervisar i realskolan, börjar nu märka en ganska tydlig försämring på realskolestadiet, vilken beror på de icke kompetenta lärarkrafter, som läroverken på grund av de senaste årens lärarbrist har fått in, samt på den stora elevtillströmningen till dessa och liknande skolor. För att nå det bästa resultatet av undervisningen — och dit syftar vi ju alla — är förutsättningen att vi på alla stadier får lärare, som är de mest lämpliga. Jag

Svar på interpellation om företagande av vissa jämförelser mellan försöksskolorna och existerande realskoleformer.

har en känsla av att man alltför mycket har stirrat på den teoretiska utbildningen vid enhetsskolorna, men det är ju inte där man skall undervisa det största antalet elever. Det skall de mer eller mindre yrkesbetonade linjerna göra. Det har därför bekymrat mig mycket att jag inte kunnat märka att det göres några större ansträngningar för att skaffa verkligt kompetenta lärare till dessa linjer. Där tror jag att verkliga krafttag måste till, så att föräldrarna sedan inte skall kunna kritisera enhetsskolans högstadium och säga: »Ja, se där! De som går den teoretiska vägen får de bäst utbildade, och de som går den praktiska får nöja sig med sämre utbildade lärare.»

Går man den vägen, så tror jag att det kommer att uppstå ett starkt missnöje med enhetsskolan, och det skulle jag för min del finna mycket olyckligt.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **PERSSON**:

Herr talman! Det kan kanske vara onödigt att jag återigen tar till orda, då det ju efter de sista inläggen förefaller som om det inte skulle vara så förfärligt stor skillnad mellan interpellantens och min syn på denna fråga.

Vad beträffar frågan om lärarkompetensen och möjligheterna att få tillräckligt med goda lärare får vi ju rikliga tillfällen att diskutera den saken senare under denna riksdag. Jag skall därför inte nu gå ytterligare in på detta spörsmål utan vill bara säga, att det förefaller mig som om herr Braconier gjorde sig skyldig till en väsentlig överdrift när han gjorde invändning emot det förslag, som nu ligger på riksdagens bord men som ännu inte behandlats.

När han vidare efterlyser detaljundersökningar och jämförelser vill jag framhålla, att vi naturligtvis nu inte är fullt färdiga med dessa i och med att vi har elever som gått igenom nionde

klassen, ty vi bör ju dra in även gymnasiet i denna jämförelse, och där har vi ännu inte börjat. Några år ytterligare bör vi därför få på oss innan vi kan säga att jämförelserna är fullständiga.

Jag vill emellertid också passa på tillfället att erinra om något, som interpellanten själv säkert observerat, nämligen att regeringen i konselj fattat beslut om att en nämnd skall ställas till skolöverstyrelsens försöksavdelnings förfogande för att möjliggöra en diskussion om en del spörsmål i samband med försöksverksamheten och givetvis därvidlag under de närmaste åren göra sina bedömningar av frågan. I denna nämnd skall ju ingå representanter för såväl målsmännen som näringslivet. Jag skulle tro, att nämnden, tack vare det stora intresse för en uppläggning av detta arbete på ett riktigt sätt, som jag vet finns inom skolöverstyrelsens försöksavdelning, skall komma att lämna ett väsentligt bidrag för att det hela skall kunna utvecklas på det sätt som vi alla önskar.

Herr **BRACONIER** (h):

Herr talman! Jag vill endast understryka att jag är tacksam för det besked ecklesiastikministern i sitt andra anförande gav om försöksverksamheten och jämförelserna. Jag tolkade nämligen hans svar så att det inte gäve några garantier för en utlovad utvidgad jämförelseverksamhet i nu förevarande avseende. Nu däremot säger emellertid statsrådet, att vidgade jämförelser skall införas även med avseende å de nya försöksområdena. Det är väl klart att detta är ett löfte, som man på många håll kommer att känna sig tillfredsställd med. Såsom framgick av statsrådets anförande har den hittillsvarande jämförelseverksamheten på grund av det otillräckliga material den haft att arbeta med inte kunnat ge någon vidare vägledning. Kunde vi få garan-

Svar på interpellation ang. ytterligare säkerhetsföreskrifter för mildrande av verkningarna av kollision mellan buss och lastbil.

tier för en verkligt vidgad jämförelse-verksamhet, skulle detta givetvis hälsas med tillfredsställelse.

Att jag i en tidigare replik drog fram frågan om lärarkompetensen berodde på att statsrådet, och det med all rätt, ansåg, att det var riktigt gjort av Läroverkslärarnas riksförbund att genom ett positivt uttalande medverka till att enhetsskolan får så bra lärare som möjligt. Då måste jag emellertid också konstatera, att samma förbund inte har den uppfattningen att de föreslagna nya tjänsterna ger nödiga garantier för att man får de lärare som behövs. Av herr Nestrups anförande framgick ju också, att man kan klart konstatera en försämring också för realskolan. Jag tror för min del att enhetsskolan inte kan fylla sin uppgift, om den inte får de kvalificerade lärare som den kan ha rätt att fordra.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5.**Svar på interpellation ang. ytterligare säkerhetsföreskrifter för mildrande av verkningarna av kollision mellan buss och lastbil.**

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON, erhöill på begäran ordet och anförde:

Herr talman! I en interpellation har herr Sjölin frågat mig, om jag vill meddela, huruvida undersökningar verkställts angående möjligheterna att föreskriva, att bussar och lastbilar konstrueras på sådant sätt, att följdverkningarna av kollisioner minskas, bl. a. genom användning av splitterfritt glas och andra tekniska förbättringar, samt om förslag till ändrade säkerhetsföreskrifter kan väntas. För den händelse undersökningar i tillräcklig omfattning icke verkställts, frågar interpellanten vidare, om jag vill medverka till, att

sådana omedelbart igångsättes och om jag vill föreslå, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen får härför erforderliga medel så att behövliga säkerhetsföreskrifter i berörda syfte snarast kan utfärdas.

Med anledning av dessa frågor vill jag meddela följande.

1945 års tekniska bestämmelser angående buss i yrkesmässig trafik, som herr Sjölin kritiserar i motiveringen till sin interpellation, håller f. n. på att revideras inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Styrelsen sände i november 1953 en skrivelse till samtliga förste bilinspektörer samt vissa trafikföretag och karosseri- och chassifabrikanter m. fl. med begäran om förslag till ändringar och kompletteringar av bestämmelserna. De hittills inkomna förslagen genomgås och granskas nu inom styrelsen och kommer att läggas till grund för de reviderade anvisningar, som styrelsen avser att utarbeta så snart som möjligt. Därvid kommer enligt styrelsen de i interpellationen framförda synpunkterna att beaktas.

Även problemet om busskarossernas hållfasthet och motståndskraft vid kollision ägnar väg- och vattenbyggnadsstyrelsen uppmärksamhet. Vid ett sammanträde hos styrelsen i slutet av november 1953 med representanter för bl. a. statens trafiksäkerhetsråd, Svenska lokaltrafikföreningen, Svenska omnibusägareförbundet, AB Scania Vabis samt olika karosseritillverkare belystes denna fråga från olika synpunkter. F. n. är utredningar igång om lämpligheten av att förstärka busskarosserna på olika sätt samt om möjligheten att ge lastbilarnas flak en sådan utformning, att de blir mindre riskabla vid kollision, t. ex. genom att konstruera flaken utan utstående hörn. Systematiska prov rörande dessa problem pågår vid tekniska högskolan. Praktiska kollisionsprov är planerade. Avsikten är att man även skall inhämta erfarenheter från utlandet.

De av interpellanten berörda problemen synes således vara föremål för undersökningar i tillräcklig omfattning, och ändrade säkerhetsföreskrifter torde vara att emotse under den närmaste framtiden. Med hänsyn härtill finner jag det inte f. n. påkallat med något särskilt initiativ i saken från min sida.

Vidare yttrade

Herr SJÖLIN (fp):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för svaret. I det sammanhanget vill jag också gärna nämna att dröjsmålet med svaret, närmare tre månader, inte beror på kommunikationsministern utan på hänsyn till mig personligen.

Det är med stor tillfredsställelse jag konstaterar att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen nu håller på att utarbeta nya säkerhetsföreskrifter och att då de synpunkter kommer att beaktas, som jag framfört i min interpellation. Jag förmodar, att i de nya bestämmelserna också kommer att inkluderas kravet på splitterfritt glas i fönstren. Detta är en mycket angelägen sak, och det är rätt märkligt att föreskrifter därom inte redan tidigare införts här i Sverige, då man på kontinenten sedan flera år tillbaka haft sådana och vi här i landet vid järnvägarna allmänt försett traktionsfordonen med splitterfritt glas under en lång följd av år.

Jag känner väl till de förhandlingar angående busskonstruktionerna, som ägt rum mellan väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och olika intressenter på området, och jag känner också till de försök som pågår. Men jag har det intrycket, att försöken och arbetet över huvud taget inte bedrivs med den intensitet som problemet verkligen kräver. Det är sant att problemet är mycket svårt, men det är angeläget att det blir löst, och därför hoppas jag att resultat snart nog skall föreligga.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6.

Svar på interpellation ang. snabbare och bättre tågförbindelser på vissa järnvägslinjer.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON, som anförde:

Herr talman! I en interpellation har herr Mellqvist påtalat vissa, enligt hans mening otillfredsställande förhållanden beträffande Dalarnas tågförbindelser, och frågat

om jag anser, att de i interpellationen skildrade förhållandena står i överensstämmelse med en god trafik- och resande-service hos ett företag, som skall betjäna inte bara huvudstaden utan hela landet,

om jag vill göra SJ:s ledning uppmärksam på att exempel på tågförbindelser, som kan göras snabbare och bättre utan stora kostnader eller förlust av prestige, bl. a. finns i Kopparbergs län, samt slutligen

om jag vill medverka till en förbättring av dessa förhållanden.

Interpellanten erinrar om att persontåget, som avgår från Falun kl. 5.00 på morgonen med direkta vagnar till Stockholm, inte har förbindelse i Krylbo med snälltåg nr 21 från Övre Norrland utan enligt tidtabellen ankommer dit 4 minuter efter det snälltåget gått. Detta medför, att de resande från Dalarna först kan vara framme i Stockholm kl. 9.44 och inte 8.50, vilket skulle vara möjligt om resenärerna kunnat byta till snälltåget i Krylbo. Om tåget från Falun vore i Krylbo fyra minuter tidigare, skulle, enligt interpellanten, de resande, som måste vara i Stockholm vid kontors- och affärstid, kunna byta till detta snälltåg.

Enligt vad järnvägsstyrelsen under hand meddelat mig, har tidsskillnaden i Krylbo mellan Falutåget och snälltåget från Övre Norrland ursprungligen varit betydligt större men undan för undan krympt. Av olika skäl är det

**Svar på interpellation ang. snabbare och bättre tågförbindelser på vissa järnvägs-
linjer.**

olämpligt att senarelägga snälltåget. Enda möjligheten att få till stånd en förbindelse mellan detta och persontåget från Falun är att låta det senare anlända tidigare till Krylbo. Det räcker därvid inte med fyra minuter, som nu är skillnaden mellan tågens ankomsttider till Krylbo, utan tolv minuter måste betraktas som minimum, om man i möjligaste mån skall kunna undvika risken för att snälltåget försenas. Persontåget från Falun har tidigare varit bundet till sitt nuvarande läge i tidtabellen genom ett tågmöte i Hedemora, vilket motiverat ett sju minutersuppehåll där. Den 1 december i fjol indrogs emellertid det mötande tåget, varigenom förutsättningar skapades för en anknytning i Krylbo. Efter förslag av linjemyndigheterna kommer persontåget också från och med den 10 juni att avgå kl. 4.54 från Falun. Då snälltåget från Norrland under sommaren inte går över Krylbo utan över Ockelbo—Gävle kommer anknytningen mellan persontåget och snälltåget dock icke att bli aktuell förrän under hösten. Däremot erhålles redan i och med sommartidtabellen anknytning mellan persontåget från Falun och persontåg nr 2504 till Ånge, en förbindelse som interpellanten ävenledes berört.

Järnvägsstyrelsen är dock av olika skäl tveksam om lämpligheten av de nya anknytningarna, inte minst med hänsyn till de ökade förseningsriskerna för snälltåget mot Stockholm. Styrelsen har dessutom anfört, att såvitt nu kan bedömas, en tidigareläggning av snälltåget kan bli nödvändig och att den nu beslutade anknytningen därför inte får betraktas som ett hinder för en eventuell framtida omläggning av tågtiderna.

Interpellanten påtalar även att persontåget från Falun kl. 7.59, på grund av 53 minuters uppehåll i Krylbo, anländer till Stockholm först kl. 13.29. Det långa uppehållet i Krylbo hänger samman med att tåget här kopplas ihop

med ett persontåg från Ljusdal. Båda tågen är tidsbundna bl. a. på grund av skolbarnstransporter. Detta gäller vintertid. Under sommaren fortsätter tåget från Falun efter endast 12 minuters uppehåll i Krylbo i ett särskilt snabb-läge till Stockholm. Järnvägsstyrelsen är medveten om att förbindelsen med de tider som nu tillämpas vintertid är mindre tillfredsställande och kommer att undersöka möjligheterna för en ändring i samband med en översyn av norrlandsförbindelserna.

Interpellanten har även gjort en kritisk jämförelse mellan SJ:s villighet att tillmötesgå stockholmspressens önskemål om snabbare transporter och företagets påstådda bristande vilja att ordna på samma sätt för landsortstidningarna. Järnvägsstyrelsen har vad gäller detta spörsmål meddelat, att det speciella tidningståg Stockholm—Gävle—Sundsvall, som interpellanten närmast torde syfta på, beställts av Svenska pressbyrån, som förutom vanlig tidningsfrakt erlägger en fast extra avgift per kördag, så beräknad, att den till fullo täcker SJ:s kostnader. Tåget anordnas alltså enligt rent affärsmässiga principer. Så långt det av tekniska skäl är möjligt är SJ självfallet berett att på samma villkor tillgodose även andra önskemål om särskilda tidningsförbindelser, som kan framkomma.

Vad jag nu anfört grundar sig i huvudsak på upplysningar, som jag i anledning av interpellationen under hand inhämtat från järnvägsstyrelsen. Det har därav framgått att järnvägsstyrelsen är medveten om de önskemål beträffande tågförbindelserna, som interpellanten anfört. Jag har fått det intrycket, att styrelsen är inställd på att, i den utsträckning det trafiktekniskt och ekonomiskt är möjligt, söka beakta dem, och jag anser därför inte, att några åtgärder från min sida för närvarande är erforderliga.

Svar på interpellation ang. förbättring av landsvägen Göteborg—Alingsås.

Härmed anser jag mig ha besvarat interpellationen.

Härpå yttrade

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra ett tack för svaret på min interpellation angående tågförbindelserna från och till Dalarna.

Som turistlandskap är Dalarna kanske landets främsta, och dess befolkning är, med den mångskiftande verksamhet som där förekommer, intresserad av att med framför allt Stockholm uppnå så snabba tågförbindelser som är möjligt. De tåglägenheter, som i interpellationen omnämnes såsom mindre tillfredsställande, skall enligt svaret i någon mån tillrättaläggas. Vi hälsar detta med tillfredsställelse men kan inte undgå att förvånas över att, när ändrat tågmöte ägde rum den 1 december 1953, detta icke redan då föranledde tidigare avgång för tåg 433 från Hedemora, så att förbindelse i Krylbo med snälltåg 21 kunde erhållas och därmed möjlighet för de resande, som så önskade, att vara i Stockholm kl. 8.50 i stället för kl. 9.44.

Nu skall denna möjlighet erhållas först i och med kommande vintertabell, varvid den emellertid får betraktas såsom varande av provisorisk karaktär. Med god vilja kunde detta ha ordnats redan för snart sex månader sedan.

Vi hade även hoppats att tågförbindelsen från Falun kl. 7.59, med anslutning i Borlänge från Leksand, Rättvik och Mora samt med ankomst till Stockholm under sommartidtabellen kl. 12.20, skulle få bibehållas även i vintertidtabellen. Denna vår förhoppning har nu järnvägsstyrelsen kopplat ihop med en översyn av norrlandsförbindelserna. Med all respekt för Norrland och dess kommunikationsproblem är det i hög grad önskvärt, att järnvägsstyrelsen ägnade en viss uppmärksamhet åt Dalarna och dess tångangelägenheter.

Vad vi önskar är konkurrenskraftiga tåglägenheter såväl till som från och inom Dalarna. Företages ingenting snart härvidlag är jag rädd för att andra samfärdsmedel kommer att vålla långtidsplaneringen beträffande järnvägarna i Dalarna stora svårigheter, varigenom det förmodligen bleve besvärligt att behålla det försprång som SJ trots allt ännu har.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 7.

Svar på interpellation ang. förbättring av landsvägen Göteborg—Alingsås.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr statsrådet HJALMAR NILSON, som anförde:

Herr talman! Herr Dickson har i en interpellation frågat mig om jag uppmärksammat det otidsenliga skick, i vilket landsvägen Göteborg—Alingsås befinner sig, och om jag kan ge någon upplysning om hur snart arbetet med undanröjande av missförhållandena kan igångsättas. Denna fråga ger mig anledning att meddela följande.

Under senare år har vägdelen Göteborg—Partille ombyggt till i stort sett god standard, och vissa ytterligare förbättringsarbeten pågår. Återstoden av den nu aktuella vägen till Alingsås med huvuddelen inom Älvsborgs län är smal och har en otillfredsställande plansträckning. Detta i förening med låga vägportar nedsätter vägens framkomlighet, varför en ombyggnad är synnerligen angelägen.

Arbetsplaner för en sådan ombyggnad upprättades redan år 1939 och dömdes till utförande i etapper åren 1940 och 1943. På grund av vägbyggnadsverksamhetens ringa omfattning i landet under 1940-talet kom företaget dock ej omedelbart till stånd, såsom avsetts.

Företaget är nu upptaget i gällande

Svar på interpellation ang. förbättring av landsvägen Göteborg—Alingsås.

flerårsplaner för åren 1952—1956 till en beräknad kostnad under perioden av ca 10 milj. kronor. Trafikutvecklingen efter kriget har emellertid medfört, att en fullständig omarbetning av de tidigare uppgjorda planerna visat sig nödvändig, innan arbetena kan igångsättas. Dubbla körbanor måste planeras och trafiksäkerhetens krav medför svårösta problem vid vägplaneringen i anslutning till samhällena. Arbetet med de nya arbetsplanerna påbörjades år 1952 med anlitande av särskilda förrättningsmän och genom vägförvaltningarnas försorg.

Projekteringen har emellertid fördröjts på grund av de mestadels mycket besvärliga terrängförhållandena, som jämte samhällsbyggnaderna försvårat valet av en ur trafiksynpunkt lämplig vägsträckning utefter den nuvarande vägens huvudsträckning. Delen mellan Partille och förbi Jonsered till Ekebacken är t. ex. särskilt svåröst. Hitills utförda undersökningar visar, att tillfredsställande planläge för rimliga kostnader kan erhållas endast om vägen på en lång sträcka får en stark lutning. Detta är mindre lämpligt för den tyngre trafiken. Därför har man beställt särskilt fotogrammetriskt kartmaterial för att undersöka möjligheterna till annan detaljsträckning med mindre lutningar. Materialet blir tillgängligt inom den närmaste tiden.

Vidare kan jag nämna, att enligt beslut av länsstyrelsen flera olika alternativa sträckningar av vägen vid Lerum är under utarbetande. Planeringen av vägens ombyggnad vid Floda har vidare erfordrat omfattande undersökningar av statens geotekniska institut. En arbetsplan för återstående del av vägen till Alingsås är färdig men kan ej prövas förrän klarhet vinnes om vägens övriga delsträckor.

Nämnas kan också att det har befunnits lämpligt att även undersöka möjligheterna att bygga en helt ny väg till Alingsås med annan huvudsträckning,

för den händelse en tillfredsställande lösning av vägsträckningen utefter den nuvarande vägen ej skulle stå att finna. Under den gångna hösten har därför en särskild trafikräkning företagits för att bedöma trafikens sammansättning m. m. inom området. Resultaten härav bearbetas nu.

Av vad jag sagt torde framgå att ifrågavarande planläggningsarbete är av en betydande storleksordning och förenat med särskilda svårigheter. Det bedrivs emellertid med all kraft. Så snart planerna färdigställts, kommer vägarbetena att påbörjas. När detta kan ske är för dagen icke möjligt att förut säga.

Med det anförda anser jag mig ha besvarat herr Dicksons interpellation.

Härefter yttrade

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Statsrådet Hjalmar Nilson har själv varit där nere och upprepade gånger åkt på ifrågavarande väg. Han vet — och det framgår tydligt av svaret, som är utförligt och uttömmande — vilken betydelse denna väg har för vår trafik. Han har redovisat de svårigheter som möter härvidlag, och jag är övertygad om att när tidningarna nere i Västsverige får meddelande om detta svar och allmänheten får läsa detta, kommer intresset att vara mycket stort liksom tillfredsställelsen över att få veta, hur denna fråga i verkligheten ligger till.

Statsrådet Hjalmar Nilson vet sålunda lika väl som någon annan att frågan brådskar — ju längre tiden lider dess svårare är den att lösa. Jag hoppas det inte betraktas som en ovänlighet om jag säger att det är skönt att veta, att statsrådet Nilson går och bär på detta bekymmer så nära sitt hjärta som han gör.

Jag ber, herr talman, att få tacka för svaret och är alldeles nöjd med det samma.

Överläggningen var härmed slutad.

Interpellation ang. de faror, som skolbarn utsätts för på starkt trafikerade vägar invid skola.

§ 8.

Föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 13 och 14, sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtanden nr 3—5, statsutskottets utlåtanden nr 8 samt 92—104, bevillningsutskottets betänkanden nr 43, 44 och 46—49, första lagutskottets utlåtanden nr 21—23, andra lagutskottets utlåtanden nr 27—31, tredje lagutskottets utlåtanden nr 24 och 25 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 22—26.

§ 9.

Interpellation ang. de faror, som skolbarn utsätts för på starkt trafikerade vägar invid skola.

Herr LARSSON i Luttra (bf) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Många skolor ligger vid starkt trafikerade gator och vägar. Särskilt för den yngre skolungdomen innebär detta allvarliga risker vid förflyttningen till och från skolan liksom under rasterna. Under senare tid har en hel del olyckshändelser inträffat, varvid skolbarn fått sätta livet till. För några dagar sedan blev en sjuårig flicka påkörd av en motorcykel och dödad på länshuvudvägen utanför kyrkskolan i Huddinge. På nästan samma plats inträffade för några månader sedan en dödsolycka under liknande omständigheter, då en skolpojke blev påkörd av en bil. På ungefär ett år har inte mindre än fyra trafikolyckor ägt rum i närheten av denna skola. Då sådana olyckor inträffat även vid åtskilliga andra skolor, måste man fråga sig, om verkligen erforderliga åtgärder vidtagits till barnens trafiksäkerhet.

Enligt de allmänna vägtrafikbestämmelserna skall vid väg skolas belägenhet markeras genom särskilt varningsmärke. I vägtrafikförordningen stadgas, att fordons hastighet skall anpassas till vad trafiksäkerheten och behö-

rig hänsyn till omständigheterna i övrigt kräver, varvid givetvis bl. a. de riskmoment, som en skolas belägenhet intill vägen medför, måste beaktas. Av väsentligare betydelse för skolbarnens säkerhet måste emellertid de åtgärder vara, som det ankommer på skolmyndigheterna att vidtaga. Enligt folkskolestadgan skall skoltomten kringgärdas med lämpligt stängsel. Skolöverstyrelsen har i ett cirkulär till folkskolinspektörer, skolråd, folkskolestyrelser m. fl. framhållit nödvändigheten av att alla lokala skolmyndigheter ägnar uppmärksamhet åt frågan om skolbarnens risker i trafiken. Enligt skolöverstyrelsens cirkulär bör häckar, som skymmer sikten på väg invid skoltomt, lämpligen kunna ersättas med staket av t. ex. ståltrådgaller och även andra åtgärder, som kan öka trafiksäkerheten för skolungdomen, bör vidtagas. Vidare kan erinras om att obligatorisk trafikundervisning enligt Kungl. Maj:ts cirkulär skall äga rum i skolorna. Det kan också framhållas, att skolöverstyrelsen sökt stimulera till anordnande av skolsäkerhetspatruller, varvid de äldre skolbarnen skulle vägleda sina yngre kamrater i trafiken på väg invid skolan.

Det kan emellertid ifrågasättas, om inte dessa bestämmelser rörande de lokala skolmyndigheternas åtgärder ur trafiksäkerhetssynpunkt är alltför allmänt och vagt formulerade för att kunna garantera skolbarnen det önskvärda och erforderliga skyddet. Skolmyndigheterna synes i alltför liten utsträckning genom dessa bestämmelser kunna få riktlinjer för hur trafiksäkerhetsfrågan för barnen skall kunna lösas på ett tillfredsställande sätt. I åtskilliga fall torde det också vara så, att föreskrifterna inte i alla delar efterföljts. Det synes vara fallet beträffande den nämnda skolan i Huddinge.

Kyrkskolan i Huddinge ligger på ett backkrön alldeles invid länshuvudvägen. Vägens beskaffenhet är sådan, att

Interpellation ang. de faror, som skolbarn utsätts för på starkt trafikerade vägar invid skola.

den inbjuder till fartkörning. Sikten är på denna plats fri ungefär 75 å 100 meter. Det kan alltså konstateras, att trafiken på denna väg innebär stora riskmoment för barnen i skolan. Skolmyndigheterna i Huddinge synes inte ha följt de anvisningar, som i folkskolestadgan liksom i cirkulär från skolöverstyrelsen ges beträffande anbringande av stängsel kring skoltomten invid trafikerad väg. Skoltomten saknar nämligen på ett område staket mot den starkt trafikerade vägen.

Inte heller i övrigt synes tillfredsställande säkerhetsåtgärder i detta fall ha vidtagits. Skolbarnsbespisningen äger rum i kommunalhuset, som är beläget på andra sidan av länshuvudvägen cirka hundra meter från kyrkskolan. Skolbarnen från kyrkskolan — 7 — 8-åringar — måste alltså passera över den starkt trafikerade vägen för att komma till bespisningen. Lärarinnan följer med barnen till bespisningen, men sedan får barnen oftast på egen hand gå tillbaka till skolan över vägen. Det säger sig självt, att trafikriskerna är lika stora på återvägen från bespisningen som på vägen till densamma. Den sjuåriga flickan dödades just när hon från skolbarnsbespisningen skulle återvända till skolan över huvudvägen. Skolsäkerhetspatruller har inte anordnats vid denna skola.

De här refererade förhållandena från skolan i Huddinge visar, att tillfredsställande åtgärder till skolbarnens trafiksäkerhet inte vidtagits. Erfarenheter från andra håll ger vid handen, att liknande brister torde förekomma vid åtskilliga andra skolor. Det är helt naturligt, att föräldrarna hyser oro för sina barns säkerhet i trafiken. De åtgärder, som kan vidtagas till barnens skydd i trafiken, får inte eftersättas. Det synes därför nödvändigt, att de lokala skolmyndigheterna får klarare riktlinjer för de åtgärder, som måste vidtagas till skolbarnens skydd i trafiken. Det torde

också vara önskvärt att tillse, att föreskrifterna efterföljes på ett bättre sätt än som på åtskilliga håll synes ha varit fallet.

Med anledning av vad jag här anfört anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få ställa följande frågor:

Har statsrådet uppmärksammat de faror, som skolbarnen utsättes för i trafiken på väg intill skola, och är statsrådet i så fall beredd att vidtaga sådana åtgärder, att en mer tillfredsställande säkerhet för barnen vinnes?

Denna anhållan bordlades.

§ 10.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet: nr 203, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till landstingslag m. m. ävensom i ämnet väckta motioner, m. m.; samt

från statsutskottet:

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1954/55 under elfte huvudtiteln, avseende anslagen inom inrikesdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner m. m.;

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1954/55, i vad avser socialdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner m. m.;

nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde;

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts

proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser handelsdepartementets verksamhetsområde;

nr 208, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av statens lånefond för den mindre skeppsfarten jämte i ämnet väckta motioner;

nr 209, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gäldande av viss livränta;

nr 210, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1954/55 till avlöningar till personal vid 1951 års jordbruksräkning;

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1954/55, i vad avser finansdepartementets verksamhetsområde;

nr 212, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring av gällande bestämmelser om ersättning för tjänstgöring på obekvämt arbetstid m. m.;

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1954/55 till bidrag till driften av

anstalter för psykopatiska och nervösa barn m. m.;

nr 214, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa allmänna arvsfonden tillfallna fastigheter; och

nr 215, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde.

§ 11.

Justerades ett protokollsutdrag.

§ 12.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Andra kammarens kansli,
Riksdagshuset, Stockholm.

Med hänsyn till att jag på uppdrag av Norrköpings stad skall företaga en resa till England anhålles om ledighet från riksdagsgöromålen för tiden fr. o. m. den 3 t. o. m. den 8 maj 1954.

Högaktningsfullt
Gustav Boija.

Kammaren biföll denna anhållan.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 18.18.

In fidem
Gunnar Brith.

Onsdagen den 5 maj.

Kl. 10.00.

§ 1.

Justerades protokollen för den 28 nästlidna april.

§ 2.

Herr talmannen meddelade, att herrar Hagberg i Malmö och Swedberg, som vid kammarens sammanträden den 11 januari respektive den 22 april med läkarintyg styrkt sig tills vidare vara hindrade att delta i riksdagsgöromålen, denna dag åter intagit sina platser i kammaren.

§ 3.

I enlighet med kammarens därom den 22 nästlidna april fattade beslut skulle nu företagas val av ej mindre tjugofyra valmän för utseende av dels fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank och kontor än även tolv suppleanter för dessa valmän; och lämnades, då till en början val av valmännen skulle ske, på begäran ordet till

Herr **FÖRSTE VICE TALMANNEN**, som yttrade:

Herr talman! För vart och ett av de val som skall företagas vid detta plenum ber jag att få avlämna en gemensam lista, vilken godkänts av de av kammaren valda ledamöterna i talmanskonferensen. Varje lista upptar namn å så många personer, som det ifrågavarande valet avser.

Den av herr förste vice talmannen för valet av valmännen avlämnade listan upptog under partibeteckningen »Gemensam lista» följande namn:

Andersson i Löbbo
Johnsson i Kastanjegården
Eriksson i Sandby
Johansson i Norrköping, fru
Skoglund i Doverstorp
Malmberg i Skövde
Nilsson i Landskrona
Persson i Norrby
Olsson i Gävle
Sandström, fru
Severin i Stockholm
Skoglund i Umeå
Kyling
Sjölin
Jönsson i Rossbol
Gustafson i Dädesjö
Jacobson i Vilhelmina
Christenson i Malmö
Sköldin
Nygren
Landgren
Nordkvist i Kalmar
Nilsson i Göteborg
Hansson i Önnarp.

De av kammaren utsedda ledamöterna av talmanskonferensen hade genom påteckning å listan bestyrkt, att de godkänt densamma.

Sedan herr talmannen för kammaren uppläst listan, blev den av kammaren godkänd; och förklarades de personer, vilkas namn upptagits å listan, utsedda till valmän.

§ 4.

Anställdes val av suppleanter för de under nästföregående paragraf omförmälda valmännen.

Den av herr förste vice talmannen för detta val avlämnade listan upptog under partibeteckningen »Gemensam lista» följande namn:

Upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet m. m.

Ekström
 Liljedahl, fröken
 Johansson i Kalmar
 Bengtsson i Varberg
 Gezelius
 Johansson i Lugnvik
 Andersson i Ryggestad
 Johansson i Norrfors
 Wiklund
 Rimås
 Johansson i Torp
 Svensson i Vä.

De av kammaren utsedda ledamöterna av talmanskonferensen hade genom påteckning å listan bestyrkt, att de godkändt densamma.

Sedan herr talmannen för kammaren uppläst listan, blev den av kammaren godkänd; och förklarades de personer, vilkas namn upptagits å listan, utsedda till valmanssuppleanter.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag angående de under §§ 3 och 4 omförmälda valen.

§ 6.

Föredrogs den av herr *Larsson* i Luttra vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet angående de faror, som skolbarn utsättas för på starkt trafikerade vägar invid skola.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 7.**Upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet m. m.**

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 23, i anledning av väckta motioner angående dels upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet, dels viss änd-

ring i lagen om uppsikt å jordbruk och upphävande av lagen om kronans förköpsrätt m. m., dels översyn av sistnämnda lag, dels ock viss ändring av samma lag.

Tredje lagutskottet hade behandlat åtta inom riksdagen väckta till lagutskott hänvisade motioner, nämligen inom första kammaren

nr 352 av herr *Nord*,
 nr 353 av herr *Franzén*,
 nr 354 av herr *Werner m. fl.*, och
 nr 385 av herr *Ewerlöf m. fl.*

samt inom andra kammaren

nr 298 av herr *Vigelsbo m. fl.*,
 nr 459 av herr *Andersson* i Brämhult,
 nr 460 av herr *Kilsmo m. fl.* och
 nr 491 av herr *Hjalmarson m. fl.*

Utskottet hemställde,

A. att motionerna I: 352 och II: 460 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

B. att motionerna I: 385 och II: 491 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

C. att motionerna I: 354 och II: 298 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

D. att motionerna I: 353 och II: 459 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Nyberg* och *Nestrup*, vilka ansett att utskottet bort under A. hemställa, att riksdagen i anledning av motionerna I: 352 och II: 460 måtte för sin del antaga följande förslag till

L a g

angående upphävande av lagen den 17 juni 1948 (nr 329) om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet.

Härigenom förordnas, att lagen den 17 juni 1948 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet skall upphöra att gälla med utgången av december månad 1954.

2) (avseende utskottets hemställan i punkten B) av herr *Ebbe Ohlsson* och fru *Boman*, utan angivet yrkande.

Upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet m. m.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr NYBERG (fp):

Herr talman! Under denna punkt på föredragningslistan föreligger ett antal motioner som rör jordförvärvslagen, förköpslagen och lagen om uppsikt på jordbruk. I motionerna yrkas dels att vissa ändringar skall ske i dessa lagar, dels att jordförvärvslagen och förköpslagen helt skall upphävas. Det är beträffande jordförvärvslagen som jag vill säga några ord.

Utskottsmajoriteten har ju inte tagit ställning till dessa förslag i och för sig. Man hänvisar till att 1951 års jordbruksrationaliseringskommitté har dessa ärenden under omprövning och upplyser om att ett delbetänkande kan väntas från denna utredning under första hälften av innevarande år. Utskottet har vidare erfarit att samtliga de spörsmål som beröres i föreliggande motioner överväges av utredningen, och på grund därav hemställer utskottet att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Det ligger naturligtvis ett visst berättigande i detta ställningstagande. Om man inte hade kunnat hänvisa till denna utredning, hade förmodligen meningarna också blivit mer delade i utskottet. Jag för min del har emellertid inte kunnat ansluta mig till utskottsmajoriteten, utan jag har tillsammans med herr Nestrup avgivit en reservation, vari yrkas att jordförvärvslagen skall upphöra att gälla med utgången av december månad innevarande år. Denna reservation ansluter sig till motionerna i första kammaren av herr Nord och i andra kammaren av herr Kilsmo m. fl. Endast beträffande tidpunkten för lagens slopande har det i reservationen skett en precisering som icke gjorts i motionerna.

Som motivering för mitt ställningstagande vill jag deklarerat att jag har varit motståndare till jordförvärvslagen

ända sedan dess tillkomst. Jag har inte kunnat finna tillräckliga skäl för den inskränkning i näringsfriheten som denna lagstiftning innebär. När lagens förlängning beslöts vid förra årets riksdag röstade jag också med den reservation, som yrkade på att lagen skulle upphävas. Jag vill erinra om att man även då hänvisade till den pågående utredningen. När nu frågan motionsvägen har kommit upp också i år har jag ansett mig icke kunna biträda ett avslagsyrkande. Utskottsmajoritetens hänvisning till den pågående utredningen imponerar lika litet i år som i fjol, även om vi nu har kommit ett år närmare den dag då kommitténs förslag är att vänta.

För övrigt kan man nog med bestämmdhet påstå att denna utredning ingalunda kommer att föreslå att jordförvärvslagen avvecklas. Möjligen blir det justeringar i ett eller annat avseende. Såvitt jag har kunnat finna är också många inflytelserika ledamöter av riksdagen så övertygade om denna lags förträfflighet, att de icke kommer att gå med på att den upphäves. Detta har bland annat framkommit genom vissa yttranden i utskottet under de båda senaste åren, då frågan har varit uppe. Jag kan vidare hänvisa till vad bondeförbundets andrakammarledare herr Pettersson i Dahl yttrade under debatten i fjol i denna kammare, då han sade sig tro att när jordförvärvslagen än en gång blir aktuell, »vi blir nödsakade att förnya den».

Då jag alltså räknat med såsom fullt säkert att utredningen kommer att föreslå en förlängning av lagen, har jag funnit skälen för att avstå från att yrka bifall till motionen i frågan ännu mindre övertygande.

I övrigt, herr talman, skall jag inte i detta sammanhang gå närmare in på de olika skälen för och emot denna lagstiftning. Vi hade en rätt ingående debatt om den saken vid fjolårets riksdag, och argumenteringen är ju i år

Upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet m. m.

ungefär densamma som föregående år. Jag har endast velat deklarerat de synpunkter som motiverat mitt ställningstagande i utskottet, och jag yrkar, herr talman, bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen nr 1.

Herr ANDERSSON i Ryggestad (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att säga något med anledning av motionen nr 298 i denna kammare, som utskottet har behandlat i detta sammanhang. Yrkandet i den motionen gäller en översyn av förköpslagen. Man drar i motionen fram ett exempel på ett förköpsfall. Detta exempel är såvitt jag kan finna från Värmland. Därför ber jag att få säga några ord om detta.

Man pekar i motionen på att lantbruksnämnden inte skulle ha förköp till fastigheten i fråga. Jag ber att få påpeka att innan lantbruksnämnden beslöt sig för att förköpa denna fastighet, blev fastigheten mycket ingående besiktigad av lantbruksnämndens vice ordförande, lantbruksdirektören, överlantmätaren och mig själv. Vi kunde alla konstatera att fastigheten, som heter Åshagen och ligger i Fryksände i Värmland, var synnerligen lämplig att förköpa. Den är ett litet jordbruk på 2 hektar åker och 32 hektar skog. Fastigheten är för stor som stödjordbruk med tanke på skogsarealen. Den är naturligtvis att betrakta som ett ofullständigt jordbruk. Byggnaderna på fastigheten är nedgångna. I motionen sägs det att bostaden kan iståndsättas. Det är möjligt, men detta skulle i så fall dra mycket stora kostnader. Ekonomibyggnaderna är fullständigt nedslitna. Lantbruksnämnden har beräknat att ett nybygge av ekonomibyggnaderna skulle gå löst på i runt tal 30 000 kronor. Man gör vidare gällande i motionen att den fastighet, för vilket detta småbruk förköptes, är ett »ganska bärkraftigt jordbruk». Jag har hört talas om stödjordbruk, ofullständiga jordbruk, bärkraftiga jordbruk och basjordbruk, men

»ganska bärkraftiga jordbruk» är tydligen en ny term som motionären infört. Detta »ganska bärkraftiga» jordbruk håller i areal 6 hektar åker och 41 hektar skog.

I motionen säger man vidare att fastigheten ännu finns i lantbruksnämndens ägo. Detta är inte med rätta förhållandet överensstämmande. Lantbruksnämnden försålde fastigheten till den här ägaren av det ofullständiga jordbruket, för vilket stödjordbruket förköptes. Vi sålde det den 23 december föregående år. I det sammanhanget gjorde vi också ett köp av denna fastighetsägare, ett köp på några tunnland åker och några tunnland skog för att senare försälja detta till en annan fastighetsägare och på detta sätt få till stånd en bättre arrondering av det hela.

Man gör i motionen också gällande, att lantbruksnämnden under sitt innehav av fastigheten bedrivit skogsavverkning. Det beror nu på vad man menar med begreppet skogsavverkning. Det är mycket riktigt att vi på rekommendation av skogsvårdsstyrelsen företagit vissa röjningar på ett område, som förre ägaren avverkat redan 1949. Där har vi röjt och planterat och faktiskt sålt röjningsvirke för 40 kronor. Det är detta som motionärerna kallar skogsavverkning. Jag vill erinra om att fastigheten i fråga försålles till den här ägaren av det ofullständiga jordbruket, och denne har fått köpa den till samma pris som lantbruksnämnden har betalt plus omkostnaderna.

Jag har velat säga detta för att inte dessa felaktiga uppgifter skall stå oemotsagda. Jag förstår till fullo att motionären i andra kammaren är fullkomligt oskyldig till detta. Han har skrivit på motionen i god tro. Men man kan dock begära av den som närmare känner till fallet och är bosatt i den bygd där ifrågavarande fastighet ligger, att han skulle ha undersökt saken ordentligt innan han ger sig in på att skriva en motion.

Upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet m. m.

Beträffande själva sakfrågan, herr talman, är ju utskottets majoritet överens om att det inte tjänar mycket till att i år ta upp denna fråga till debatt. Alltsammans ligger ju under utredning. Det är 1951 års jordbruksrationaliseringsutredning som har hand om detta, och deras förslag kommer väl så småningom. Jag ber att få erinra om att jordförvärvslagen upphör att gälla den 1 juli nästa år. Skulle det inte komma något förslag om förlängning eller en ny lag innan dess, då kommer ju denna lag att automatiskt upphöra. Jordbruksrationaliseringsutredningen har också meddelat, att man har tittat på alla motionerna i denna fråga, och utredningen har naturligtvis möjligheter att bättre tränga in i hela detta komplex. Utredningen kommer ju också att så småningom framlägga förslag i denna fråga.

Det är ju en god sed i detta hus att man inte skall besluta om ting som ligger under utredning, och jag tror att det är klokt att handla efter denna regel också i denna fråga. Även utskottet har varit inne på den linjen när det säger, att man för närvarande inte har någon anledning att ta ställning till dessa motioner — man pekar i sammanhanget just på den nämnda utredningen. Jag tror inte vi skall ta upp någon stor debatt i denna fråga i år. Såvitt jag förstår kommer frågan upp nästa år, och då är det tid att diskutera den.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr HÆGGBLOM (h):

Herr talman! Bland de åtta motioner som utskottet slaktat i detta utlåtande finns också två som är väckta från högerhåll. De syftar till en förändring av målsättningen för rationaliseringsverksamheten i så måtto, att vi önskar att lantbruksnämnderna inriktar sig på att skapa större jordbruk än basjordbruken. Vidare syftar vi till att man i rationali-

seringsverksamheten också rycker in överförandet av sämre odlade marker till skog. Slutligen yrkar vi beträffande medlen för rationaliseringsverksamheten att förköpslagen skall försvinna.

Nu har ju utskottet gått på den linjen att man hänvisar till att en utredning pågår. Därför vill man inte ta upp någon debatt. Jag skall, herr talman, respektera utskottets inställning här. Vi får väl vänta med sakdebatten. Jag vill bara redovisa varför vi motionerat just i år.

En av anledningarna är att jordbruksministern i år prutat ner anslaget till den yttre rationaliseringsverksamheten till det mycket ringa beloppet en och en halv miljon kronor. Jämfört med de tjugo à tjugofem miljoner per år som det talades om 1947 betyder ju detta en tydlig reträtt i fråga om uppskattningen av möjligheterna att komma någon vart framåt på denna väg. När man alltså undan för undan minskar anslaget till den yttre rationaliseringen så att vi nu inte är uppe i mer än en och en halv miljon kronor, då tycker vi att det kan vara skäl att diskutera orsaken till att man hamnat i denna situation.

Detta var den ena anledningen till att vi motionerat just nu. Den andra anledningen är den, att dessa rationaliseringsfrågor har blivit föremål för en mycket ingående debatt utanför riksdagen. Jag erinrar om LO-ekonomen Odhners bok, som var utgiven innan vår motion skrevs och där samma tankar som vi fört fram deklarerats. Sedan har ju både LO:s, TCO:s och KF:s konsumentkommitté varit inne på precis samma resonemang om behovet av en omprövning av rationaliseringsmålet. Vi trodde alltså att det låg i luften att riksdagen borde diskutera denna fråga.

Nu vill inte utskottet vara med på detta. Man hänvisar till en utredning. Detta kan vara acceptabelt, och för övrigt har vi ju, herr talman, i dag annat att göra, och därför skall jag inte på något sätt uppmuntra till debatt.

Upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet m. m.

På tal om den reservation som från folkpartihåll har fogats till utskottets utlåtande och som avser ett förslag om jordförvärvslagens borttagande vill jag erinra om, att vi i fjol hade ett yrkande om samma sak. I motionen från högerhåll i år påpekar vi detta, och därför har vi inte återkommit med detta yrkande i år. När nu folkpartiet ställt ett yrkande som sammanfaller med högerens ståndpunkt vill jag säga, att vi i dag självfallet kommer att rösta för reservationen.

Herr VIGELSBO (bf):

Herr talman! Eftersom jag varit med om att väcka en motion i denna fråga vill jag gärna säga några ord, trots att jag vet, att talarlistan är hårt belastad.

Då vi väckte vår motion, var vår avsikt att försöka få bestämmelserna i förköpslagen ändrade så, att förköp kan verkställas innan lagfart beviljas. Vi anser nämligen, att det inte är riktigt, att den som har fått lagfart på sin fastighet ändå kan berövas äganderätten.

En liknande framstöt gjordes i fjol från lantbruksstyrelsen, och jag väckte då en motion om slopande av de s. k. landsfiskalsintygen. Därigenom skulle lantbruksnämnderna fortare kunna få kännedom om fastighetsförvärven och eventuellt hinna göra förköpsrätten gällande innan lagfart beviljades. Riksdagen avslog emellertid med stor majoritet — såvitt jag vet under medverkan av alla partier — den motionen.

Jag vill inte gå så långt som de föregående talarna och säga att förköpsrätten är helt onödig. Det är nog möjligt, att den behövs, men den måste handhas med största varsamhet. Detsamma gäller jordförvärvslagen. Beträffande den senare måste jag dock säga, att om den inte hade funnits hade det kanske i stora delar av vårt land inte funnits en egendomsägande bonde i dag.

Det måste emellertid vara oriktigt att motivera förköpsrätten på det sätt som jag en gång hörde en tjänsteman göra.

Han frågade nämligen, hur man skulle kunna få fram ett värde på en sådan fastighet som det här är fråga om, om man inte först lät någon köpa fastigheten för ett i ett köpekontrakt fastställt pris. Är det riktigt i ett demokratiskt samhälle, att en lantbruksnämnd skall vänta på att en person i god tro köper en fastighet för det pris, som överenskommits i ett köpekontrakt, och på det sättet låter honom i realiteten vara endast ett omedvetet värderingsinstrument i en statlig institution? Kan inte lantbruksnämnderna och lantbruksstyrelsen skaffa fram andra värderingsinstrument, bör förköpsrätten avskaffas.

Liksom vid förköpsrätten måste man vid tillämpningen av jordförvärvslagen ta hänsyn till förhållandena på olika orter. Man kan naturligtvis säga, att ett fullt bärkraftigt jordbruk skall bestå av 20 tunnland åker och 20 tunnland skog eller av 30 tunnland åker och 30 tunnland skog, men det finns egentligen ingen möjlighet att ställa upp sådana normer. Det har förekommit, att lantbruksnämnderna och lantbruksstyrelsen engagerat sig för gårdar med 200 tunnland åker på ett sådant sätt, att de i sinom tid säkerligen kommer att förlora tusentals kronor på det, medan de kanske kunde ha klarat det med en fastighet med 20 eller 30 tunnland åker. Man kan inte fastställa några bestämda ägo gränser, utan man måste falla tillbaka på det sunda förnuftet.

Sunda förnuftet har emellertid inte alltid fått komma till sin rätt. Det finns teoretiker, som har för sig, att det skall finnas en bestämd arealgräns. De finns i lantbruksnämnderna och t. o. m. i kanslihuset bland konsulterna. Om de får röra sig fritt, kommer lagen snart att bli så impopulär att den avskaffar sig själv. Eftersom lagen är värdefull och enligt min mening bör bibehållas, bör man emellertid se till att den inte göres impopulär på det sätt som i vissa fall har skett.

Herr talman! Utskottet hänvisar till

Upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet m. m.

den sittande utredningen, som har givit ett löfte att snart nog komma med förslag. Visserligen vet man, att när en statlig utredning säger snart kan det dröja lika väl fem år som ett år, men jag hoppas dock, att förslag skall komma så fort som möjligt. Med hänsyn därtill ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fru BOMAN (h):

Herr talman! Jag kunde nöja mig med att instämma i det anförande herr Hæggbloom höll nyss, men då jag redan i utskottet förutskickade att jag ville förbehålla mig rätten att deklarerar varför jag har anslutit mig till utskottsutlåtandet, skall jag göra detta med några få ord.

Vi har, som herr Hæggbloom redan redovisat, från början varit motståndare till denna lagstiftning. Förköpslagen skapar otrygghet hos jordbrukarna själva. Jag anser att jordbrukarna bör vara initiativtagare varje gång lagen kommer till användning eller bör användas. Så sker inte, utan initiativet har mer och mer överflyttats på den nämnd som sköter om detta. Jag ser i all synnerhet hemma på våra breddgrader hur övergrepp sker gång efter annan, så om någon skulle vara överbevisad om att lagen bör komma bort borde det vara jag. Jag skulle vara den siste att ansluta mig till utskottets förslag, men i utskottet har vi ju inte gått längre än till att invänta den utredning som sker och som just är färdig att justeras, och jag anser i likhet med övriga utskottsledamöter att man bör vänta och se vad utredningen kommer till för resultat. Jag är inte så särskilt optimistisk med avseende på utredningsutlåtandet. Där kan man ju gissa fel och gissa rätt, men jag skall avstå från varje gissning och invänta utredningens resultat och för närvarande inskränka mig till att yrka bifall till utskottets förslag.

Men när jag har velat visa på de

vanskligheter som uppstår i all synnerhet med denna förköpslag, vill jag också understryka med den kraft som är mig möjlig, att förköpslagen är ett farligt instrument i händerna på dem som till varje pris skall använda lagen därför att den finns, då omdömet ibland klickar. Jag har ett tidningsreferat från en av de sista dagarna, som vittnar om hur det går till. Från Pitebygden har skett en överlåtelse med lantbruksnämndens tillstånd. En man har sålt, och en annan har köpt. Men samma dag som tillståndet meddelas gör lantbruksnämnden anspråk på kronans förköpsrätt och stämmer i anledning därav dessa parter till tinget. När man kommer till tinget väddar domaren till parterna att om möjligt göra upp i godo. Det var inte de berörda parterna intresserade av, men under trycket av domstolsförhandlingarna ajournerades rätten. Man räknade med att detta skulle klaras upp på några minuter. Det blev timmar, och lantbruksnämndens representant meddelar att uppgörelse har skett, dock inte hur den har skett. Av tidningsreferatet får vi bara veta att vad överenskommelsen gick ut på inte angavs, men enligt förkludande blir det lantbruksnämnden som köper hemmanet.

Jag nämner detta som ett bevis för hur pass otrygga och osäkra förhållandena är för jordbrukarna när det gäller att själva ordna om sina försäljningar eller köp av jord. Jag tror att jordbrukarna alltjämt kan avgöra en hel del av detta, och man skulle med stort förtroende kunna överlåta det i deras egna händer. Har lantbruksnämnden sedan tillfälle och möjlighet att bistå med råd och hjälp på annat sätt, må det vara hänt. Utredningen kanske inte är färdigjusterad, det kanske är något ogjort ännu. Åtskilliga av utredningens ledamöter finns i denna kammar. Om en hälsning har något att betyda, skulle jag gärna vilja skicka den med er. Tänk er för än en gång innan ni förlänger denna lag.

Upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet m. m.

Med det sagda ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr BERGGREN (fp):

Herr talman! När riksdagen fattade sitt beslut om införande av den lag, som innebar inskränkning i rätten att förvärva fast egendom, trodde man nog mera förhoppningsfullt än i dag på möjligheten att därigenom eliminera vissa misshälligheter. Erfarenheterna under den tid lagen har verkat har dock gett så många exempel på svårigheten att finna en form för praktisk tillämpning, som inte träder den enskildes rätt för nära, att alla skäl talar för en avveckling.

Reaktionen mot lagen sträcker sig över hela bredden av vår befolkning. Man kan vara glad åt att detta visar hur djup och hur stark den demokratiska känslan ändå är till finnandes hos vårt svenska folk, ty det kan med starkt fog påstås att en spärr i detta avseende, såsom den har visat sig i extrem tillämpning, betyder ett avsteg från sunt demokratiska principer. Varje enskild bör på grund av olika intressefaktorer ha samhällets sanktion att, om inte särskilda rent samhälleliga intressen föregripes, ha rätt att köpa och inneha sin fastighet.

Det avsteg från sunt ekonomiskt handlande, som lagen i visst fall har avsett att hindra, kan väl mötas i de bestämmelser som vanhävds- och skogsvårdslagarna innehåller. Då jag omnämner dessa lagar bör det kanske inflickas, att i fråga om vanhävdslagen med tanke på jordbruksproduktionens utveckling och avsättningsmöjligheter en viss omskrivning, i varje fall en annan uppfattning av lagens bokstav och anda än tidigare, bör tillkomma, detta närmast med hänsyn till mera avlägset belägna och från produktionskostnadsynpunkter mindre lämpliga brukningsdelar. I fråga om skog torde en förvärvslag ha en uppgift. Vad lagens behövlighet i rationaliseringshänseende

beträffar, finns det exempel på att den även där lantbruksnämnderna handlat med förstånd och hänsyn har skapat irritation och åstadkommit för myndigheterna svårbedömbara fall. Jag skall för min del inte ta upp tiden med att relatera dylika fall. Det föreligger sådana som är så allmänt kända, att det kan synas mindre nödvändigt att erinra om dem. Jag vågar dock hysa den uppfattningen, att statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet skulle dra en lättnadens suck om lagen försvunne.

Den möjlighet som lagen skulle ge i fråga om jordbrukets rationalisering har efter vad erfarenheterna visat heller icke blivit den stora kungsväg för strukturumläggningen som den troddes bli. Detta kan sägas även om enstaka fall kan påvisas där lagen har inneburit en möjlighet till en god lösning.

Om jag, herr talman, gör en sammanfattning av de erfarenheter och exempel som står till buds jämte min egen inställning, måste detta utmynna i ett yrkande om slopande av jordförvärvslagen, ju förr desto hellre. Även om en utredning pågår som berör denna lags vara eller icke vara, har jag svårt att tänka mig att ett förslag från utredningen kommer att innebära att lagen bibehålls i sin nuvarande form, och då synes det mig vara lyckligast att snarast söka få bort detta irritationsmoment i vår lagstiftning.

Jag ber sålunda, herr talman, att få yrka bifall till reservationen av herrar Nyberg och Nestrup.

Herr JOHNSON i Kastanjegården (fp):

Herr talman! Jag skall försöka fatta mig lika kort som de tidigare talarna. Jag har begärt ordet endast för att säga, att jag är lika missbelåten med lagen nu som jag var när den antogs, jag har inte på något sätt ändrat mening. Jag vet liksom den föregående talaren att det följer många irritationsmoment med lagen, och missbelåtenheten är i vissa

Upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet m. m.

kretsar mycket stor. Jag tror inte heller att det skulle ha skett någonting märkvärdigt om man inte infört lagen. När jag bl. a. i den första debatten hörde att det skulle ta 500 år för den icke jordbrukande befolkningen att förvärva alla Sveriges jordbruk med den fart i förvärven som då var rådande t. ex. i Jönköpings län och i Norrland, trodde jag att man därmed hade bevisat, att lagen egentligen inte betydde någonting.

Så länge det finns människor här i landet som tillåts ärva tusentals och åter tusentals tunnland att bruka från det de är unga och så länge de lever, tycker jag det är konstigt att en jordbrukare som har 50 tunnland inte skall få öka sitt jordbruk till 75. Detta är någonting som i högsta grad förvånar människor. Jag vill inte säga annat än att lantbruksnämnderna sköter dessa uppgifter de ha sig förelagda på ett synnerligen förnämligt sätt, men det är nästan hopplöst omöjligt för lantbruksnämnderna att handla så att både köpare och säljare och grannar och andra blir belåtna.

Man trodde väl allmänt när lagen infördes, att man därmed skulle kunna hålla hemmanspriserna nere. Jag kan inte finna att man har kunnat åstadkomma någonting på det området, utan utvecklingen har snarare gått i motsatt riktning. Det lämnas ju vissa garantiekrediter då nyförvärv av jordbruk skall ske. Följden blir att den som tillträder ett jordbruk räknar ut hur mycket räntorna gå till på lånet och räknar detta som ett slags arrende som då ligger under de arrendepriser som nu betalas. Jag tror man skulle kunna vinna större frihet om vi slopar jordförvärvslagen. Därmed skulle konkurrensen bli mera sund, och det skulle inträda ett annat och bättre läge än det som råder för närvarande.

Jag förstår väl den goda föresatsen hos dem som hyser den uppfattningen, att lagen förhindrar vissa jobbaraffärer. Det gör den emellertid inte, ty som jag

har sagt tidigare i debatterna kan de som har pengar fortfarande köpa jordbruk. Det finns luckor som ger möjlighet till detta, men de som skall låna genom lantbruksnämnderna har alltid svårare med förvärven.

Jag har den bestämda uppfattningen, att reservanterna har rätt när de säger att jordförvärvslagen bör tas bort ju förr dess hellre och senast den 31 december detta år. Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr ANDERSSON i Löbbo (s):

Herr talman! Jag skulle kunna inskränka mig till att instämma i det anförande som nyss hölls av herr Andersson i Ryggestad, men då en hel rad talare har uppträtt sedan han höll sitt anförande, har jag begärt ordet för att säga ytterligare några ord. Jag hoppas emellertid att liksom de föregående talarna kunna begränsa mina utläggningar.

När herr Nyberg förordar jordförvärvslagens avskaffande motiverar han det med att det är så många som vill ha lagen kvar. Det gjorde på mig det intrycket, att herr Nyberg menar att det inte gör så mycket vad han än yrkar här, eftersom lagen i alla fall kommer att bibehållas. Nu upphör ju lagen den 30 juni nästa år, om inte regeringen framlägger någon ny proposition om densamma. Då är den ur världen. Framlägger regeringen en ny proposition på grundval av den utredning, som nu pågår, får vi tillfälle att diskutera saken nästa år, och då finns följaktligen inte någon större anledning att i dag upptaga sakfrågan till behandling.

Herr Hæggbloom gick in för principen om större normjordbruk. Han tyckte att 20 hektar var för litet. Jag skall inte diskutera med herr Hæggbloom om den saken — det kan tänkas att herr Hæggbloom i viss mån har rätt — men det får vi överväga nästa år. Men då herr Hæggbloom i samma veva yrkar bifall till högerns motion om upphävande av

Upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet m. m.

lagen om kronans förköpsrätt, så tycker jag det rimmar illa. Gjorde inte herr Hæggbloom det? Det finns ju en motion nr 491 av herr Hjalmarson i denna kammare och en motion nr 385 av herr Ewerlöf m. fl. i första kammaren, och dessa motioner har det yrkandet. (Herr Hæggbloom: Jag nöjde mig med att skjuta på saken till nästa år.)

Herr Hæggbloom meddelar nu, att han inte ställde något sådant yrkande utan nöjde sig med vad utskottet har föreslagit. Då har vi alltså inte anledning att diskutera själva saken nu. Det får vi återkomma till nästa år. Men jag kan ju göra den lilla randanmärkningen, att vid det förhållandet att lagen upphör så snart som den 30 juni nästa år förefaller det mig vara onödigt, jag höll på att säga nästan litet beskäftigt, att redan i år yrka på dess upphävande. Det gäller lagen om kronans förköpsrätt samt även jordförvärvslagen.

Jag kan säga ungefär samma sak till herr Vigelsbo. De synpunkter som herr Vigelsbo anförde beträffande sambandet mellan lagfart och förköpsrätt får vi tillfälle att överväga nästa år. Vi har ingen anledning att ta upp den saken i dag.

Fru Boman var jag uppriktigt sagt litet orolig för. Jag trodde att fru Boman skulle ställa något yrkande, som avvek från utskottets yrkande, men det gjorde hon inte utan nöjde sig även hon med att yrka bifall till utskottets förslag.

Slutligen ber jag att få säga till herr Johnsson i Kastanjegården, då han har räknat ut att det skulle ta 500 år för att genomdriva jordbruksrationaliseringen med den takt som nu pågår, att det måste väl ändå vara fel. Jag har helt nyss läst i tidningspressen, bl. a. i borgerliga tidningar, att det försvinner årligen 3 000 småbruk här i landet, och det finns en del som påstår att siffran är mycket större. Det finns de som gör gällande att siffran närmar sig 5 000. Jag vet inte vilken siffra som är riktig, men det stämmer — oavsett om det är

3 eller 5 tusen — inte alls överens med uppgiften att det skulle behöva ta 500 år innan jordbrukets rationalisering genomförs. Saken ligger nog så till att jordbrukets rationalisering kanske har gått en aning fortare än vad vi trodde, men det har i stor utsträckning skett på frivillighetens väg, och däremot har jag ingenting att invända. Att inte lantbruksnämnderna behövt ingripa i alla de fall, då rationalisering genomförs, är något som ur vår synpunkt sett inte är oriktigt utan snarare närmast att rekommendera.

Herr Nyberg yrkade bifall till sin reservation, men herr Hæggbloom yrkade inte bifall till högerns reservation, och det gjorde inte fru Boman heller. Följaktligen finns det inte anledning att fortsätta diskussionen längre, utan med hänvisning till att 1951 års jordbruksrationaliseringsutredning har fått i uppdrag att utreda frågan om fortsatt bibehållande av jordförvärvslagen och att i samband därmed verkställa en översyn av lagen om kronans förköpsrätt samt att utskottet vid upprepade kontakter med denna utredning har förväntat sig om att samtliga de problem, som avhandlas i de här berörda motionerna, jämväl är under sagda utrednings behandling, så yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Herr PERSSON i Appuna (s):

Herr talman! Utskottet har inte i sak prövat de här frågorna utan har hänvisat till att det pågår en utredning på detta område. Det skulle onekligen se ganska egendomligt ut om riksdagen i dag beslutade t. ex. i enlighet med den reservation, som föreligger av herr Nyberg, och sedan utredningen skulle komma till ett annat resultat, nämligen att de här båda lagarna skulle vara behövliga även för framtiden.

Det var med anledning av ett yttrande av fru Boman som jag begärde ordet. Hon säger att denna förköpslag är ett farligt instrument för lantbruks-

Upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet m. m.

nämnderna. Det kan självfallet vara på det sättet, att en lantbruksnämnd kan använda detta instrument på ett sätt som inte är menat. Men, fru Boman, det är väl ändå så, att med den sammansättning som nämnderna i dag har, där jordbruket är representerat, jag vågar säga ganska tillfredsställande, så har jag svårt att tro att det skulle vara någon allmän tendens att lantbruksnämnderna använt detta instrument på ett felaktigt sätt. Jag har fått en känsla av att även de mänskliga synpunkterna har dessa nämnder tagit hänsyn till.

Herr Hæggbloom sade att högern inte var ensam om att ha den uppfattningen att jordförvärvslagen och förköpslagen skulle upphävas, ty LO-ekonomen Odhner har varit inne på samma tankegång, och även den kommitté, som har tillsatts bl. a. av LO och TCO, har också varit inne på den linjen att man skulle avskaffa dessa båda lagar.

Det är riktigt att Odhner i sin bok »Jordbruket vid full sysselsättning» har tagit upp dessa problem, men det har han självfallet gjort ur effektivitetssynpunkt. Han menar liksom även konsumentkommittén, att rationaliseringen på jordbrukets område går för sakta och att den borde gå fortare. Jag vill inte ta någon ställning till den frågan. Det är möjligt att den utredning, som nu sysslar med dessa spörsmål, kommer fram till det resultatet.

Till herr Berggren skulle jag vilja säga, att man inte skall med så stort patos säga, att jordförvärvslagen har trätt friheten för nära. Vem är det lagen har velat skydda? Jo, att de jordägande bönderna skall ha möjlighet att förvärva jordbruksfastigheter. Jordförvärvslagen vill med andra ord eliminera spekulation på detta område. Man frågar sig då, vilka frihetsintressen herr Berggren vill försvara, när han från denna talarstol säger, att denna lag varit frihetsberövande. Nej, herr Berggren, om herr Berggren frågar Sveriges jordbrukare, om det varit på det

sättet, tror jag, att han får ett helt annat svar på denna fråga.

Det är inte förbud för läkare att förvärva fastighet i detta land i dag, så vitt jag vet. Förutsättningen för att han skall få göra det är, att han skall bruka fastigheten. I så fall har han rätt att förvärva en jordbruksfastighet. Det finns alltså intet förbud för en sådan person att förvärva en fastighet.

Herr talman! Jag skall sluta med att säga, att när fru Boman citerar en tidningsartikel, där hon påvisar, att det har skett ett misstag, vill jag inte bestrida riktigheten av det. Det är möjligt att det har varit på det sättet. Men, fru Boman, de övergrepp, som hade kunnat ske genom att en kapitalstark köpare hade vunnit över en svagare, kommer aldrig att registreras i pressen. De kommer inte till allmänhetens kännedom på samma sätt som när det sker misstag av en myndighet. Därför tror jag, att om man tar bort detta, så kommer det självfallet att bli så, herr Hæggbloom, att det blir penningen, som i fortsättningen kommer att vara regulator på detta område.

Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru BOMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag hade inte tänkt gripa in med något replikskifte, då ju debatten är långt framskriden. Men jag tycker att vad som helst inte kan få stå oemotsagt. Med anledning av vad herr Persson i Appuna sade om kapitalstarka och kapitalsvaga vill jag säga till honom, att vad jag stöder min uppfattning i dessa saker på är just de bevis jag har hemifrån om hur lantbruksnämnden i kraft av förköpslagen drivit upp priserna på de hemman som varit till salu och köpt dem för billigare priser och sedan sålt dem för bra mycket högre priser. Det kan inte vara till fördel för jordbrukarna.

Upphävande av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet m. m.

Herr HANSSON i Skegrie (bf):

Herr talman! Jag har fäst mig vid att man i denna debatt i huvudsak har berört tillämpningen av såväl jordförvärvslagen som förköpslagen och att man däremot undvikit att tala om andan och meningen i dessa lagar. Det är mycket möjligt och jag kan också stryka under det, att man i vissa fall har tillämpat dessa lagar på ett sätt som man i allmänhet inte ansett vara riktigt.

Men när man här talat om att det har vållat irritation, så har väl den irritationen vållats på mer än ett håll. I de fall där t. ex. en köpare, som velat placera pengar inte fått göra det, har det vållat irritation hos honom. Men när en sådan köpare fått rättighet att köpa, har det också vållat irritation, nämligen hos jordbrukarpojkar, som inte kunnat hävda sig i konkurrensen. Irritation blir det alltid.

Det är som sagt tillämpningen som det hänger på. I den mån den kan förbättras har jag ingenting emot det. Jag vill dock erinra om att när man här helt fördömer t. ex. förköpslagen, så är det inte ur vägen att påpeka, att den var dock en gång ett led i 1947 års jordbruksuppgörelse. Den ingick som en kompromisslösning där, som man gick med på för att få det hela att gå ihop. Det är därför inte så enkelt att nu utan vidare säga, att lagen skall bort, om man inte anser, att även andra delar av 1947 års uppgörelse skall bort.

Däremot är det en annan sak att säga, att tillämpningen av lagen blivit en annan än den man tänkte sig 1947. Då kan man ändra på tillämpningen av lagen. Att ta bort lagen är däremot en helt annan sak. Den är insatt i ett större sammanhang.

Beträffande jordförvärvslagen har det sagts, att man hoppas, att den inte skall förnyas. Jag tror att de motiv som en gång varit grundläggande för införan-

det av jordförvärvslagen är lika starka nu som tidigare, och jag tror, att de blir lika starka i fortsättningen också. Viljan att placera pengar i jord i huvudsakligt syfte att göra en placering kommer säkert att finnas framöver, låt vara att den varit starkare de sista åren, när vi har haft inflation, men den kommer inte att försvinna, det är då säkert. Här är det dock samma fråga som tidigare, nämligen huruvida vi skall låta jordbrukarna i allt större utsträckning bli arrendatorer eller om vi vill att de skall vara egendomsägare. Denna principfråga kommer man inte ifrån. Den är lika levande nu som tidigare.

Sedan blev jag litet förvånad, när jag hörde hur herr Hæggbloom här tog avstånd från sina partivänner i utskottet. De har anslutit sig till utskottets motivering, som väl får anses vara synnerligen bärande, när vi har en utredning, som är så näraliggande som i detta fall. Jag blev förvånad inte minst därför att jag fann en skrämmande släktskap mellan de åsikter, som herr Hæggbloom förde till togs, och dem som återfinnes i den lilla skriften Jordbrukspolitikens dilemma. Jag vet inte om herr Hæggbloom tänker ställa sig bakom de prognoser som finns där.

Det sades här att vi borde sträva efter att göra jordbruken större. Där är det emellertid riktigt som herr Vigelsbo sade, nämligen att man aldrig kan uppställa några normer därvidlag och säga att jordbruk av den eller den storleksordningen är det rätta, ty det skiftar allt efter graden av rationalisering. I dag är t. ex. ett jordbruk på 30 tunnland fullt tillräckligt för en ensam jordbrukare, och det kan vara lika bärkraftigt som ett jordbruk på låt mig säga 60—90 tunnland. Men rationaliseringsgraden skiftar som sagt, och om tio år kan måhända en jordbrukare lika lätt sköta 45 eller 50 tunnland ensam. Där kan man alltså inte ställa upp några fasta normer.

Vidare är jag också mycket tveksam beträffande det för framtiden lämpliga i att plantera skog på mark, som hittills varit odlad.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den av herrar Nyberg och Nestrup avgivna reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nyberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaran bifaller tredje lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 23, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaran bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den av herrar Nyberg och Nestrup avgivna reservationen.

Sedan kammarans ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarans ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Nyberg begärde emellertid röst-räkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 125 ja och 77 nej, varjämte 5 av kammarans ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaran hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 8.

Befrämjande av landsbygdens elektrifiering.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 18, med anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan om anslag till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering jämte i ämnet väckta motioner.

Kungl. Maj:t hade i årets statsverksproposition under nionde huvudtiteln, punkt 124, föreslagit riksdagen att till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 4 000 000 kronor, vilket i förhållande till innevarande budgetår innebar oförändrad medelsanvisning.

I samband med denna anslagspunkt hade utskottet behandlat ett antal inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner.

I motionen I: 253 av herr *Tjällgren m. fl.*, likalydande med motionen II: 419 av herr *Andersson i Dunker m. fl.*, hade hemställts, att riksdagen måtte dels besluta att lån ur kraftledningslånefonden måtte få beviljas åt distributionsföretag, som av elektrifieringsberedningen befunnes vara lämpligt organiserat, även för förnyelse, omläggning eller förstärkning av distributionsnät, dels hos Kungl. Maj:t anhålla om förslag snarast möjligt i överensstämmelse med motionernas syfte rörande ändrade grunder för kraftledningslånefonden i fråga om säkerhet och låneränta.

I motionerna I: 370 av herr *Hermanson, Herbert, m. fl.* och II: 470, likalydande, av herr *Andersson i Brämhult m. fl.* hade hemställts, att riksdagen måtte till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 5 000 000 kronor.

Utskottet hemställde,

1) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 370 och II: 470,

Befrämjande av landsbygdens elektrifiering.

till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering å riksstaten för budgetåret 1954/55 under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 4 000 000 kronor;

2) att motionerna I: 253 och II: 419, såvitt angick yrkandet att lån ur kraftledningslånefonden måtte beviljas åt distributionsföretag, som av elektrifieringsberedningen befunnas vara lämpligt organiserat, även för förnyelse, omläggning eller förstärkning av distributionsnät, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

3) att motionerna I: 253 och II: 419, såvitt avsåg hemställan hos Kungl. Maj:t om förslag snarast möjligt rörande ändrade grunder för kraftledningslånefonden i fråga om säkerhet och låneränta, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

4) att riksdagen måtte i anledning av motionen I: 20 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder för att enhetliga regler — på sätt utskottet föreslagit — skulle gälla beträffande upplåtelse av mark å i motionen angivna fastigheter för framdragande av elektriska ledningar.

Reservation hade avgivits av herrar *Bror Nilsson, Sigfrid Larsson och Pettersson* i Dahl, vilka ansett att utskottet bort under 1), 2) och 3) hemställa,

1) att riksdagen måtte, med anledning av Kungl. Maj:ts framställning samt med bifall till motionerna I: 370 och II: 470, till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering å riksstaten för budgetåret 1954/55 under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 5 000 000 kronor;

2) att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 253 och II: 419, såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta företaga den författningsändring, som reservanterna förordat;

3) att riksdagen måtte, med bifall i förevarande del till motionerna I: 253

och II: 419, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville — på sätt reservanterna förordat — framlägga förslag rörande ändrade grunder för kraftledningslånefonden i fråga om säkerhet och låneränta.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **PETTERSSON** i Dahl (bf):

Herr talman! I anslutning till här förevarande ärende har jordbruksutskottet bl. a. haft att behandla tre motioner. I den första av dessa yrkas att det skall vara samma bestämmelser för upplåtande av mark för framdragnings- och ledningar på kronans som på enskilda jordägares markområden. Detta yrkande har utskottet biträtt på så sätt att man förordat en skrivelse i ämnet till Kungl. Maj:t.

I den andra motionen yrkas att distributionsföreningarna skall få bättre möjligheter att erhålla ekonomiskt stöd ur kraftledningslånefonden. Tanken bakom denna motion är, att man skall kunna rusta upp redan befintliga distributionsföreningars kraftnät. Det är nämligen på det sättet att en hel del distributionsföreningar har tillämpat för låga eltaxor och — som människor många gånger gör — underlåtit att tänka på framtiden i tillräcklig utsträckning. På grund av dessa för låga eltaxor har de nu inte någonting att falla tillbaka på, när det gäller att rusta upp sina nät, och följden har blivit att dessa distributionsföreningar försvinner i snabb takt. Dels köpes de av stora kraftbolag, och dels förvärvas de av staten. Detta anser jag vara olyckligt. Föreningarna bör om möjligt bibehållas i sin gamla form, och därför är det mycket angeläget att deras gamla distributionsnät kan rustas upp, vilket i sin tur förutsätter att de får ökade möjligheter att erhålla lån ur kraftledningslånefonden.

I den tredje motionen slutligen yrkas att den av Kungl. Maj:t begärda sum-

Befrämjande av landsbygdens elektrifiering.

man på fyra miljoner kronor till befrämjande av landsbygdens elektrifiering höjes till fem miljoner kronor för instundande budgetår. Elektrifieringsberedningen har där begärt att anslaget skall höjas med två miljoner kronor, och man redovisar också medelsåtgången och säger att detta belopp är nödvändigt, om man om också bara tillnärmelsevis skall kunna uträtta vad man har åstadkommit på detta område tidigare.

Nu säger departementschefen, att elkraftutredningen snart skall komma med sitt förslag, varför han menar, att man dessförinnan inte kan öka anslaget. Departementschefen nämner att meningen är att det skall bli ett stöd åt upprustningen av våra elektriska distributionsnät, vilket kommer att kräva ökade anslag. Ja, men det blir anslag av en helt annan storleksordning. Om jag är riktigt underrättad kommer det att redovisas ett behov i det avseendet av 400 å 500 miljoner kronor att fördelas på 10 år. I förhållande härtill är ju de belopp vi här diskuterar, en miljon kronor mer eller mindre, mycket små. Om man har den meningen att härvidlag riksdagen kommer att ställas inför mycket stora belopp, förstår jag för min del inte varför man inte nu skulle kunna börja med att anvisa den miljon, som motionärerna här begär.

Departementschefen framhåller att hithörande förordningar ändrades 1952, varför det med nuvarande bestämmelser går att få hjälp till upprustning av redan befintliga nät. Ja, men detta gäller ytterst få fall. Det skall nämligen först vara en mycket noggrann prövning av frågan, och densamma skall därefter underställas Kungl. Maj:t. Sådant har tillämpats endast i tre fall, nämligen två i Norrland och ett i södra Sverige, i Småland. Man kan sålunda säga, att även om det ligger en viss sanning i påståendet är det dock inte riktigt.

Motionerna i fråga har varit ute på remiss till lantbruksstyrelsen och kommerskollegium, till elektrifieringsberedningen och till elkraftutredningen. Samtliga dessa remissinstanser har praktiskt taget tillstyrkt motionerna dels i fråga om ändring av själva bestämmelserna och dels i fråga om ökning av anslaget. Utskottet avfärdar emellertid det hela tämligen enkelt genom att säga, att det enligt utskottets mening skulle vara olämpligt att för närvarande vidta några mera ingripande ändringar i de bestämmelser som nu gäller i fråga om främjandet av landsbygdens elektrifiering. Jag begriper inte hur utskottet kan säga, att något sådant skulle vara olämpligt, när dock departementschefen sagt, att redan befintliga nät kan upprustas med den uppräknade av anslaget som ägt rum för innevarande år. Man kan diskutera om detta uttryck är alldeles riktigt av departementschefen, då ju avgörandet härvidlag skall föregås av en mycket noggrann prövning. Man kan därför säga, att uttrycket, så allmänt hållet som det är, inte är riktigt. Utskottet anser ju som sagt, att det för närvarande skulle vara olämpligt att vidta några mer genomgripande ändringar. Jag måste säga att utskottets uttryck är olämpligt.

Det hänvisas i sammanhanget till att en utredning i detta fall snart kommer att bli färdig och att ärendet då på nytt kommer under riksdagens behandling. Ja, i det avseendet vill jag säga, att även under den punkt på föredragningslistan vi nyss diskuterade, nämligen jordförvärvslagen, sades det, att en utredning därvidlag nyligen satts i gång och att man borde avvakta dess resultat. Det undrades då, om den utredningen skulle ta ett eller fem år, men i detta fall vill jag framhålla, att utredningen redan pågått i elva år. Jag har tidigare från denna talarstol påtalat det olämpliga i att en utredning håller på så där länge innan den blir färdig. Man borde haft möjlighet att skynda på

Befrämjande av landsbygdens elektrifiering.

sitt arbete och redovisa detsamma, så att vi sluppit att ständigt och jämt få höra, att hänsyn måste tagas till att en utredning i ämnet pågår och att denna bör bli färdig innan beslut fattas. Om en utredning skall hålla på så länge som den här ifrågavarande, kan man aldrig få till stånd en ändring i gällande bestämmelser, då det ju ideligen hänvisas till den sittande utredningen. Och sen blir det ingenting mer. I detta fall är saken för övrigt så klar att man inte behöver avvakta ett utredningsresultat, utan här kan riksdagen omedelbart besluta att bifalla denna motion och samtidigt ge ett ökat bidrag. Nu invänder man att föregående år höjdes det belopp som avses för ändamålet inte så oväsentligt, eller med en halv miljon kronor. Ett väl utbyggt distributionsnät, som i alla lägen kan betjäna allmänheten, är så pass värdefullt att intet uppskov är försvarbart, utan här borde man omedelbart besluta.

Herr talman! Jag skall inte vara mångordig utan nöja mig med detta. Med denna motivering ber jag att få yrka bifall till den reservation som är fogad till detta utlåtande.

Herr GUSTAFSON i Dädesjö (s):

Herr talman! Vi kan väl allesamman hålla med om att snara åtgärder till elektrifieringens förbättring på landsbygden är befogade. Anspråken på elektrisk energi har ökat mycket kraftigt och elektrifieringsberedningen har, som nämnts av den föregående talaren, begärt 6 miljoner kronor för ändamålet. Denna begäran har man grundat på de bidragsanspråk som framställts. Reservanterna har föreslagit en uppräknings utöver Kungl. Maj:ts äskande med 1 miljon kronor. Att Kungl. Maj:t i sitt förslag, som utskottet har anslutit sig till, stannat vid ett belopp av 4 miljoner kronor, har skett av i huvudsak följande skäl.

För det första kommer elkraftutredningen, som nämnts, att med det allra

snaraste avge sitt slutbetänkande, och detta medför, att genomgripande förändringar i nu gällande bestämmelser bör få anstå åtminstone till nästa år. Herr Pettersson i Dahl sade att utskottets skrivning var olämplig därför att den höjning av beloppet, som motionärerna har begärt, har tillstyrkts av elkraftutredningen och kommerskollegium. Det är emellertid inte så alldeles klart att vi inte behöver avvakta den utredning som pågår även på denna punkt, ty elberedningen går i sitt yttrande ett steg längre, när den också ifrågasätter att lånefonden skall överta företagets långfristiga skulder. När denna fråga inte är tillräckligt klar så är det allt skäl att i år stanna vid vad Kungl. Maj:t föreslagit.

Det andra skälet är, som herr Pettersson i Dahl nämnde, att riksdagen i fjol för innevarande budgetår uppräknat anslaget med en halv miljon till 3½ miljoner kronor. När nu Kungl. Maj:t har höjt detta belopp till 4 miljoner kronor anser utskottet att riksdagen för denna gång bör göra halt där.

Jag instämmer med herr Pettersson i Dahl då han säger, att när elkraftutredningens slutbetänkande föreligger får nog riksdagen ta ställning till nya både låne- och bidragsbestämmelser och till anslagskrav av en helt annan storleksordning än dem det gäller för närvarande.

Med hänsyn till det digra program som ligger på bordet skall jag nöja mig med detta och ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag, som första kammaren redan har tagit.

Herr ANDERSSON i Dunker (bf):

Herr talman! Jag kan i allt instämma i vad herr Pettersson i Dahl tidigare anför. Jag vill bara med några ord understryka ett par punkter. Herr Gustafson i Dädesjö har liksom utskottet framhållit att det är angeläget att de elektriska distributionsföreningarna får möjlighet att förstärka sina anlägg-

Befrämjande av landsbygdens elektrifiering.

ningar. Detta vill även jag kraftigt understryka. När utskottets majoritet ändå icke vill tillstyrka ens det motionsvis framförda förslaget om beredande av lånemöjligheter för föreningarna, så att de kan utföra dessa förstärkningsarbeten, då måste jag säga att det verkar som om utskottsmajoriteten inte riktigt vet vad den talar om.

Jag har arbetat inom en elektrisk distributionsförening sedan 1918, och det är ju en rätt lång tid. Jag har senare i egenskap av ordförande i Riksförbundet för elektrifiering på landsbygden också kommit i närmare kontakt med ett stort antal distributionsföreningar och deras förhållanden. Det har då visat sig att de i de allra flesta fall är villiga att vidtaga de förstärkningsarbeten, som behövs på grund av den ökade energiåtgången. Men var skall de ta pengar till det? De har ingen fastighet att belåna, de har över huvud taget inga lånemöjligheter i den öppna marknaden, såvida inte styrelserna går i borgen. Detta gör styrelserna när det rör sig om begränsade belopp, på 10 000—15 000—20 000 kronor. Men det är många föreningar som redan i första etappen måste skaffa 100 000 kronor eller mera för att kunna sätta i gång dylika arbeten. Var skall *de* få pengar ifrån?

De kan helt enkelt inte låna dessa pengar, varför ledningarna försämrats år efter år, medan behovet att tillgodose den stegrade efterfrågan ökas. Det sätts ju in många fler och större elektriska motorer, det sätts in massor med värmeapparater, varmvattenberedare, elspisar och alla möjliga liknande anordningar som kräver en betydande tillgång på elektrisk energi, allt i en utsträckning som man icke tidigare kunnat förutse. Men det är ju rimligt att föreningarna skall kunna leverera tillräckligt med ström för alla behov som kan anses legitima. Det blir ett eftersättande av landsbygden i stor utsträck-

ning, som måste ge upphov till många bekymmer när så icke kan ske.

Vad jag särskilt vill vända mig mot är utskottets avstyrkan av, att den lånefond som finns — kraftledningslånefonden — och där det finns pengar som inte används, skulle kunna få tas i anspråk också för upprustning och förstärkning av befintliga ledningsnät. Som bestämmelserna nu är utformade får medlen endast användas vid nybyggnad av ledningar. Det är ju väl att det finns pengar till det, men det är ännu mer nödvändigt att det finns medel för upprustningen, ty denna är mest aktuell för närvarande.

Utskottet och även herr Gustafson i Dädesjö säger, att man kan ju inte ge sig till att föreslå ändringar när vi nu väntar ett slutbetänkande från elkraftutredningen. Men förutom alla myndigheter som hörts och tillstyrkt motionen härvidlag har ju också elkraftutredningen yttrat sig. Utredningen framhåller att man visserligen inom den närmaste tiden kommer med ett slutbetänkande, där finansieringsfrågorna beröres, men säger också: »Det kan dock redan nu sägas att elkraftutredningen i den av motionerna berörda frågan icke har något att tillägga utöver vad som framgår av förenämnda förslag.» (Det är alltså det förslag elkraftutredningen lade fram i fjol som avses.)

Därmed har ju utredningen sagt ifrån att den inte kommer med något annorlunda utformat förslag än det som redan avlämnats i detta avseende. Det nya förslaget kommer alltså att handla om andra saker, och jag kan inte förstå annat än att det då vore mycket förnuftigt av riksdagen att åtminstone acceptera motionen i denna fråga. Men det är naturligtvis värdefullt att också kunna få kontanta bidrag, där så är ofrånkomligen nödvändigt.

Om bestämmelserna för kraftledningslånefonden bleve ändrade så att medlen kunde användas också för upprustning, skulle det ju bara innebära att staten

Befrämjande av landsbygdens elektrifiering.

får möjlighet att ur fonden låna ut pengar som blir fullt förräntade, och staten skulle inte behöva riskera att förlora ett öre. Det är väl ganska ogint, skulle jag vilja säga, om man inte vill bereda föreningarna den möjligheten.

Jag vill understryka att det är brådskande och att det, som sagt, inte skulle medföra någon risk för staten, men det skulle skapa möjlighet för föreningarna att utföra de allra nödvändigaste förstärknings- och upprustningsarbetena. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till det av reservanterna framställda förslaget.

Herr GUSTAFSON i Dädesjö (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Anderssons i Duncker anförande var ju i huvudsak endast en litet mera motiverad upprepning av de synpunkter och argument, som framfördes av herr Pettersson i Dahl, och under sådana förhållanden och med hänsyn till tiden saknar jag anledning att ingå i svaromål. Jag inskränker mig till att säga att jag vidhåller mitt förut ställda yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr ANDERSSON i Brämhult (bf):

Herr talman! Som motionär skall jag be att få ta endast ett par minuter i anspråk för att något belysa bakgrunden till motionen.

Vi diskuterar ständigt och jämt frågan om landsbygdens upprustning. Det är högst oportunt att tala om näringslivets lokalisering o. d. Ett par av förutsättningarna för att denna fråga överhuvud taget skall kunna lösas är en förbättring av vägförbindelserna och kanske i lika hög grad en tillräcklig försörjning med elektrisk kraft och elektriskt ljus. Det är väl svårt för de flesta här att sätta sig in i hur det är att leva och verka i en bygd, som sak-

nar elektriskt ljus och elektrisk kraft, och det kanske är lika svårt att sätta sig in i problemet sådant det gestaltar sig i en bygd, där kanske endast en av åborna har möjlighet att köra tröskan och får be de andra låta bli, därför att elnätets kapacitet inte räcker till.

Om man skall gå in för en upprustning på landsbygden kommer alltså elektrifieringsfrågan i förgrunden, och det är, herr talman, att livligt beklaga, att den utredning som arbetar på detta område, elkraftutredningen, tagit så god tid på sig. Varje uppskov som sker är högst betänkligt. Den strukturförändring, som äger rum på landsbygden, får för varje år som går alltmer markanta former. Förändringarna sker snart i en sådan takt att vi inte hinner med. När riksdagen går att taga ställning till denna fråga skulle det därför vara beklagligt, om man trots de motiveringar, som här framförts, skulle fördröja frågans behandling ännu ett eller kanske två år innan den kan angripas på ett bättre sätt.

Elkraftutredningen framhåller i sitt remissyttrande över motionerna, att utredningen och motionärerna är inne på samma linje beträffande upprustning av elektriska distributionsnät på landsbygden, men utredningen yttrar vidare: »Det kan dock redan nu sägas att elkraftutredningen i den av motionärerna berörda frågan icke har något att tillägga utöver vad som framgår av förenämnda förslag». Man tycker därför att utskottet skulle ha kunnat kosta på sig en något utförligare motivering för sitt avslagsyrkande än ett konstaterande, att det skulle vara olämpligt att just nu ingripa med ändringar i de bestämmelser, som gäller i fråga om befrämjandet av landsbygdens elektrifiering. I avvaktan på ett utlåtande, som man vet inte kommer att ge något nytt, skulle man ju ha kunnat vidtaga vissa åtgärder.

För mig liksom även för de motio-

närer, som gått in för att anslagens användningsområde skall vidgas, har denna anslagsfråga varit en hjärtesak, som ansluter sig till det stora frågekomplex beträffande landsbygdens framtida möjligheter, som måste lösas. Därvid står denna fråga i förgrunden. Det är därför, herr talman, som jag ber att få yrka bifall till den reservation, som är fogad till detta utlåtande.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som följde av bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Andersson i Dunker begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 18, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammaréns ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammaréns ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Andersson i Dunker begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 152 ja och 48 nej, varjämte 8 av kammaréns ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarén hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 9.

Byggande av en fiskehamn vid Hallshuks fiskeläge.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 19, med anledning av väckta motioner angående förskott ur anslaget till bidrag till jordbrukets rationalisering eller ur jordfonden till byggande av en fiskehamn vid Hallshuks fiskeläge.

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen I: 380 av herr *Franzén* och II: 404 av herr *Svensson* i Stenkyrka *m. fl.* hade yrkats, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder i syfte att snarast möjliggöra iordningställande av en fiskehamn vid Hallshuks fiskeläge och att härför erforderliga medel måtte förskottas aningen ur anslaget till bidrag till jordbrukets rationalisering eller ur jordfonden.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 380 och II: 404, dels i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder i syfte att snarast möjliggöra iordningställande av en fiskehamn vid Hallshuks fiskeläge, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att förskotta härför erforderliga medel ur anslaget till bidrag till jordbrukets rationalisering eller ur jordfonden.

Reservation hade avgivits av herrar *Mossberger* och *Jacobson* i Vilhelmina, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 380 och II: 404, dels i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder i syfte att snarast möjliggöra iordningställande av en fiskehamn vid Hallshuks fiskeläge, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att — därest så ansåges påkallat — förskotta härför erforderliga medel ur anslaget till bidrag till jordbrukets rationalisering eller ur jordfonden.

Byggnad av en fiskehamn vid Hallshuks fiskeläge.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr JACOBSON i Vilhelmina (s):

Herr talman! Hallshuks fiskehamn har av 1944 års fiskehamnsutredning upptagits som nr 5 med hänsyn till angelägenhetsgraden. Därefter anhöll Hallshuks hamnförening år 1952 hos Kungl. Maj:t, att medel skulle förskottas från anslagen för jordbrukets rationalisering. Kungl. Maj:t avslög emellertid den 17 april 1953 denna framställning och uppdrog samtidigt åt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att företaga en översyn av hamnföretagens angelägenhetsgrad. Min medreservant och jag har då resonerat på följande sätt: Bör inte denna översyn avvaktas innan man överför medel, som är avsedda för annat ändamål, till det nu aktuella företaget? Jag har absolut ingenting emot ett bifall till utskottets förslag, alltså ett bifall till motionerna, men jag anser dock att Kungl. Maj:t bör få tillfälle att ånyo ta ställning till frågan innan dessa medel utanordnas.

Då jag ser att herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, som så sent som i april i fjol handlade detta ärende, är närvarande i kammaren, tillåter jag mig att ställa följande fråga till honom: Har något, som rör detta ärende, inträffat sedan Kungl. Maj:t den 17 april förra året avslög hamnföreningens framställning? Har manne den av Kungl. Maj:t anbefallda översynen slutförts? Är så fallet har jag ingenting att erinra mot ett bifall till motionerna, men om så inte är förhållandet anser jag, att utskottets hemställan bort innehålla de fyra ord, »därest så anses påkallat», som jag och min medreservant intagit i vår reservation. Endast under den förutsättningen bör Kungl. Maj:t äga rätt att förskottera erforderliga medel ur anslaget till bidrag till jordbrukets rationalisering eller ur jordfonden.

Jag ber, herr talman, att får yrka bi-

fall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet NORUP:

Herr talman! Herr Jacobson ställde till mig frågan, om något hade inträffat sedan år 1953 som ger anledning till att man nu borde se annorlunda på saken. Egentligen har väl ingenting nytt inträffat sedan dess. Å andra sidan har ju lantbruksnämnden, med godkännande från lantbruksstyrelsens sida, vidtagit vissa åtgärder för rationalisering av jordbruket i denna kommun, och det kommer inte att bli någon helhet i denna sak utan att man också tar upp frågan om hamnen.

Nu ligger ju hamnbyggandet under kommunikationsdepartementet, där man på ett tidigare stadium hade fört detta hamnbygge ganska högt upp i turordningen. Det har emellertid av en eller annan anledning blivit fördröjt, och det tycks inte komma att bli någon verklighet av det under de närmaste åren. Man kan givetvis ha olika meningar i denna sak, men om man vill att detta centrum i kommunen skall kunna bestå är det nödvändigt att statsmakterna vidtar åtgärder ganska snabbt.

Jag anser för min del inte att det är jordbruksdepartementets sak att åstadkomma medel här, men om nu riksdagen är av den meningen att man, när kommunikationsdepartementet i dag inte är berett att vidta dessa åtgärder, bör förskottera medel från rationaliseringsanslaget så har jag ingenting att invända. Jag vill dock framhålla att det endast är fråga om ett lån, ett förskott.

När det gäller frågor som denna kan man givetvis ha olika mening — ifall man lägger enbart ekonomiska synpunkter på saken — om huruvida det är ekonomiskt klokt att göra en sådan investering. Men utöver denna kalla ekonomiska beräkning får man också ta i övervägande hur det ställer sig för

Ändring i stadgan angående hotell- och pensionatsrörelse.

de människor som är placerade här och som har gjort investeringar på platsen, och då menar jag, att om deras situation kan hjälpas upp genom att dessa medel bli förskottade och utbetalas några år tidigare har man inte någon anledning att motsätta sig den saken.

Herr JACOBSON i Vilhelmina (s) kort genmäle:

Herr talman! Det föreligger ju inte något avslagsyrkande. Skillnaden mellan bifall till utskottets förslag och bifall till reservationen är ju bara den, att därest reservationen bifalles får Kungl. Maj:t tillfälle att se litet närmare på den här saken, och med den inställning som herr statsrådet nu deklarerar borde det inte vara någon risk. Men är det så att riksdagen anser att man med förbigående av Kungl. Maj:t skall lämna anslaget, då bör ju utskottets förslag bifallas.

Herr ARWESON (s):

Herr talman! Jag hade tänkt att vid det här tillfället beröra frågan, vilket samband med jordbrukets rationalisering på den här platsen som föreligger, men då statsrådet Norup redan har svarat på herr Jacobsons fråga i den saken skall jag avstå ifrån min utläggning på den punkten. Jag vill endast kort och gott yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Jacobson i Vilhelmina begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 19, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 10.

Föredrogs vart för sig jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 20, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvaltningen av vissa stödlån; och

nr 21, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av kommunskogslånefonden.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 11.**Ändring i stadgan angående hotell- och pensionatsrörelse.**

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 18, över motion om viss ändring i stadgan angående hotell- och pensionatsrörelse.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp):

Herr talman! Jag noterar med tillfredsställelse utskottets positiva inställning till den motion jag har väckt beträffande skyldigheten för hotell och pensionat att anmäla svenska resenärer för polismyndighet.

När det gäller utlänningar har riksdagen så sent som den 31 mars i år antagit en ny lag. Enligt vad som kommit

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

till min kännedom har de verkställande myndigheterna med anledning av den redan gjort ett utkast till en kungörelse, som berör anmälningsskyldigheten och som nu är föremål för snabbremiss. Jag har också fått bekräftat, att länsstyrelserna i fortsättningen får ett visst inflytande när det gäller utläningarnas anmälningsskyldighet.

När det gäller de svenska resenärerna däremot anser utskottet att den gamla »polisliggaren» skall vara kvar. I den skall alltså en svensk resenär, när han kommer till ett hotell eller ett pensionat, skriva in alla sina förnamn, födelseort, födelsedatum m. m. Jag tycker det skulle räcka, att svenskar på resa uppgiver namn och adress när de tar in på hotell och pensionat.

Denna fråga är f. n. föremål för handläggning inom inrikesdepartementet. Jag hoppas att utformningen av tillämpningsbestämmelserna kommer att gå i förenklingens tecken och att därigenom yrkandet i min motion kommer att tillgodoses.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställen bifölls.

§ 12.

Föredrogs vart för sig:

allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 19, över motion om upprättande av förteckningar över sådana arbets- och tjänsteuppgifter inom statliga verk och inrättningar, som lämpligen kan anföras åt partiellt arbetsföra personer; samt

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse, m. m.; och

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillämpning å Stockholms stad av vissa bestämmelser i kommunallagen den 18 december 1953 (nr 753) och lagen den

18 december 1953 (nr 754) om införande av kommunallagen.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 13.

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

Föredrogs sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande nr 3, i anledning av väckta motioner angående vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

I de likalydande motionerna nr 133 i första kammaren av herr *Herlitz* och nr 315 i andra kammaren av herr *Håstad m. fl.* hade hemställts, såvitt nu vore i fråga, dels om utredning angående möjlighet att i viss omfattning vid förvaltningsdomstol eller allmän domstol föra talan mot regeringsbeslut, dels om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill denna utredning kunde föranleda.

I de likaledes likalydande motionerna nr 135 i första kammaren av herr *Ohlön m. fl.* och nr 175 i andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* hade hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära utredning om intagande i regeringsformen och i andra författningar av stadganden, som garanterade medborgarna rätt att få rättsenligheten av varje förvaltningsavgörande underkastad domstolsmässig prövning.

Motionerna hade hänvisats, motionerna I: 133 och II: 315 till första lagutskottet och motionerna I: 135 och II: 175 till konstitutionsutskottet. Enligt överenskommelse mellan konstitutionsutskottet och första lagutskottet hade motionerna hänskjutits till sammansatt konstitutions- och första lagutskott, vilket upptagit dem — vad angår motionerna I: 133 och II: 315 dock endast i ovan angiven del — till behandling i ett sammanhang.

Sammansatta utskottet hemställde, att

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

motionerna I: 133 och II: 315 i nu förevarande del och motionerna I: 135 och II: 175 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Rylander, Hansson* och *Dahlén*, fru *Gärde Widemar* och herr *Fröding*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av motionerna I: 133 och II: 315 i nu förevarande del och motionerna I: 135 och II: 175 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av formerna för en domstolsmässig prövning av rättsenligheten i förvaltningsavgöranden;

2) av herr *Herlitz*, som ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av motionerna I: 133 och II: 315 i nu förevarande del samt motionerna I: 135 och II: 175 ville anhålla om utredning angående möjlighet att i viss omfattning vid domstol föra talan mot regeringsbeslut.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr RYLANDER (fp):

Herr talman! Förvaltningen i våra dagar omspanner vida fält. Ett otal ärenden, stora och små, avgöres varje dag i vårt land, åtskilliga av dem på förvaltningens utposter av tjänstemän, som kanske inte är alltför högt kompetenta. Det är ett självfallet krav, att förvaltningen skall fungera i överensstämmelse med gällande lagar och författningar, att felaktigheter så långt möjligt är skall förebyggas och att, om en felaktighet i alla fall i något hänseende förekommit, det skall vara möjligt att vidtaga rättelse.

Vad som kan göras för att förebygga och rätta administrativa misstag brukar vi kalla rättsskydd. Rättsskyddsanordningarna är i huvudsak av två slag: sådana som har till uppgift att såvitt möjligt åstadkomma att det inte görs några fel utan att de avgöranden, som träffas,

redan från början blir riktiga och sådana som avse att åstadkomma rättelse av förelupna fel.

Det rättsskydd, som avser att förekomma att fel begås, är i svensk rätt sedan gammalt ansett att fylla högt ställda krav. Jag skall inte gå in på alla de många faktorer som samverkar här till, men jag skall nämna några, för att det skall stå klart för kammarens ledamöter, att vi i detta hänseende snarast intar en i förhållande till andra länder fördelaktig ställning. En viktig faktor är våra självständiga ämbetsverk. Vidare är principen om allmänna handlingars offentlighet någonting som är utmärkande för oss och som har stor betydelse för kontrollen av att förvaltningsförfarandena går rätt till. Vi har också en vidsträckt kontroll över tjänstemännen. De intar i Sverige en särställning i förhållande till tjänstemännen i andra länder genom det stränga straffrättsliga och skadeståndsrättsliga ansvar som här vilar på dem. Vi har vidare vissa särpräglade kontrollorgan av stor betydelse när det gäller att se till att inte fel begås i förvaltningen och bringa rättelse till stånd om så sker. Jag syftar då på JK, JO och MO.

Det i svensk rätt viktigaste medlet att få rättelse i ett felaktigt förvaltningsavgörande är besvärsinstitutet. Vidare kan förvaltningsavgöranden i viss, ehuru mycket begränsad, omfattning prövas av de allmänna domstolarna.

Vad nu först angår besvär gäller enligt svensk rätt principiellt, att varje avgörande av statlig förvaltningsmyndighet under Kungl. Maj:t kan överklagas genom besvär. Besvärsmyndigheterna är utformade på olika sätt. Antingen är de verksamma i samma former som förvaltningsmyndigheterna i allmänhet — man klagar från en lägre förvaltningsmyndighet till en högre — eller också arbetar de under domstolsliknande former, förvaltningsdomstolar. För varje ärende är anvisad en bestämd instansordning. Somliga ärenden

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

kommer sålunda aldrig under bedömande av förvaltningsdomstol utan går bara upp till en högre förvaltningsmyndighet, som inte är domstol.

Vanligen har förvaltningsdomstolsvägen anvisats för sådana mål som brukar innefatta prövning av rättsfrågor, medan övriga mål förbehållits de vanliga förvaltningsmyndigheterna. Då talan regelmässigt, om inte annat är sagt, i sista hand kan fullföljas hos Kungl. Maj:t, blir det Kungl. Maj:t i statsrådet som sist avgör ett sådant ärende.

Såsom jag nämnde kan riktigheten av administrativa avgöranden bara i mycket begränsad omfattning prövas vid allmän domstol. Det är ett fåtal fall, där det finns uttryckliga bestämmelser om att så kan ske — jag skall inte närmare exemplifiera detta. I övrigt är inte domstol behörig uppta yrkande om upphävande eller undanförande av förvaltningsmyndighets avgörande. Däremot finns det i viss mån möjlighet att föra talan vid domstol med yrkande om att t. ex. utfå ett visst belopp under åberopande av att ett förvaltningsavgörande har varit oriktigt. En tjänsteman anser sig t. ex. ha fått en felaktig lön, och han kräver att utfå den riktiga lönen. Domstolarna anser sig emellertid bara i mycket begränsad utsträckning vara befogade att uppta sådana yrkanden, och rättspraxis är på denna punkt synnerligen oklar.

Den ordning, som vi har i vårt land, är betingad av den historiska utvecklingen. Domstolsväsende och förvaltning betraktades i äldre tid som likvärdiga grenar av offentlig verksamhet. När hovrätterna inrättades, fick de en plats i raden av de gamla kollegierna, vid sidan av och fullt jämställda med dem, och i Konungens person förenades den styrande och den dömande makten. Under de senaste seklerna har i detta avseende skett vissa betydelsefulla ändringar. Framför allt har domstolarnas särart framträtt, och på grund därav har det vidtagits organisatoriska föränd-

ringar. Jag vill bara nämna att Konungens domsrätt ju numera är uppdragen åt högsta domstolen. Grundprincipen om att de allmänna domstolarna och förvaltningsmyndigheterna har att verka var och en inom sitt område har emellertid på det hela taget förblivit orubbad. De allmänna domstolarna har alltså inte hos oss någon kontrollerande uppgift vad beträffar förvaltningsmyndigheterna. I stället har det tillskapats särskilda domstolsliknande organ, såsom regeringsrätten, med vissa bestämda uppgifter, under det att fortfarande en stor del av dessa ärenden i sista instans avgöres av Kungl. Maj:t.

Enligt främmande rättsordningar har medborgaren regelmässigt fått en möjlighet att bringa förvaltningsavgörande, som han inte är nöjd med, under domstols granskning. I allmänhet prövas därvid bara beslutets rättsenlighet, medan domstolen i de flesta fall inte kan gå in på en granskning av beslutets ändamålsenlighet. Problemet har lösts på olika sätt i olika författningar. Jag skall inte trötta kammarens ledamöter med att gå in närmare på det. Utskottet har på s. 5 o. f. i sitt utlåtande lämnat en ganska utförlig redogörelse i detta hänseende.

Det är emellertid naturligt, herr talman, att under senare tid ett allt större intresse kommit att ägnas förvaltningsförfarandet och kontrollen över förvaltningsavgörandena. Förvaltningsverksamheten har särskilt under de sista hundra åren genomgått en enastående utveckling. Det har lagts allt fler uppgifter på de förvaltande myndigheterna, och dessa har måst omvandlas till moderna förvaltningsorgan av en helt annan typ än de gamla kollegierna. I de centrala ämbetsverken råder numera vanligen det systemet, att det är verksamchefen, som ensam fattar besluten. Även i fråga om den högsta förvaltningsmyndigheten, Kungl. Maj:t i statsrådet, har förändringar inträtt. I verkligheten är det så, att en mångfald ärenden, ja de

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

flesta, hos Kungl. Maj:t avgöres av ett statsråd, i viss utsträckning dock efter samråd med ett eller flera andra statsråd. De frågor, som på detta sätt avgöres av en verkschef eller ett statsråd, har emellertid kommit att få en alltmer ökad betydelse för den enskilde, och det rör sig inte sällan om rena rättsfrågor. Det är ju klart, att i och med att samhällsutvecklingen lett till att ingripanden från det allmännas sida sker i allt större omfattning har också betydelsen av att varje avgörande står i full överensstämmelse med gällande rätt ökat.

Den utveckling av förvaltningsverksamheten, som jag nu talat om, är ingenting speciellt för vårt land. Den har också i andra länder fört med sig problem av samma art som hos oss, fastän de nationella förhållandena naturligtvis satt sin särprägel på dem i olika länder. Överallt har emellertid rättskontrollen över förvaltningen blivit ett centralt spörsmål. I länder, där de allmänna domstolarna sedan gammalt haft en kontrollerande funktion med avseende på förvaltningen, har problemet varit hur domstolarnas kontroll skulle kunna göras effektivare. I andra länder, där domstolarna inte har haft denna ställning, har man gått andra vägar, som t. ex. att inrätta en allmänt kontrollerande förvaltningsdomstol.

Som exempel på det intresse man ägnat dessa frågor kan jag nämna, att man i Norge år 1951 tillsatt ett »udvalg» under ledning av höjesteretsdommer Terje Wold för att utreda frågan om mera betryggande former för den offentliga förvaltningen och möjligheten av att inrätta särskilda förvaltningsdomstolar.

I de i detta avseende väckta motionerna ifrågasättes nu införande av en domstolsmässig kontroll av lagligheten i sådana förvaltningsavgöranden, beträffande vilka någon kontroll för närvarande inte utövas vare sig av de allmänna domstolarna eller genom för-

valtningsdomstolar. I högermotionerna har spörsmålet dock begränsats till att endast avse Kungl. Maj:ts beslut i statsrådet.

I motionen I: 129, till vilken högermotionerna hänvisar, anföres bl. a. att »ändringar i regeln om besvär icke kunnat råda bot för det förhållandet, att regeringsbeslut, mot vad förhållandet i allmänhet är i en rättsstat, endast i undantagsfall kunna bli föremål för vare sig förvaltningsdomstols eller allmän domstols prövning». Motionären, professor Herlitz, anser att detta är ett oroande förhållande, vilket man måste söka råda bot för. Han anger fyra olika vägar som tänkbara i detta avseende:

1) Man kan sörja för att genom lagändringar avgörandet av ömtåliga rättsfrågor överflyttas från regeringen till allmän domstol eller förvaltningsdomstol.

2) Man kan överflytta sådana befohender, som nu tillkommer Konungen i statsrådet, till en departementschef och sörja för att dennes beslut kan överklagas hos regeringsrätten. Motionären säger själv, att det kan synas vara en stor omvälvning i vårt statskick att gå in för en sådan ministerstyrelse, men han framhåller å andra sidan det faktum, att det övervägande flertalet konseljärenden rent faktiskt avgöres av ett statsråd, och då blir detta steg inte så stort. Motionären ställer sig över huvud taget kritisk mot upprätthållandet av anordningar, som vilar på rena fiktioner.

3) Man kan också överväga att i viss omfattning öppna möjlighet till att i en eller annan form föra talan inför allmän domstol eller förvaltningsdomstol, grundad på att regeringsbeslut vore behäftade med allvarliga rättsliga fel och gående ut på deras undanröjande.

4) Man kan slutligen tänka sig en lagstiftning, som vidgade möjligheten till talan vid domstol om ersättning på grund av skada som vållats genom felaktiga åtgärder. I detta hänseende har

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

en utredning redan tillsatts. I vad mån denna kan komma fram med förslag, som täcker det föreliggande behovet, anser motionären oviss.

I folktopartimotionerna anföres, att det för rättssäkerhetens upprätthållande är mycket noga, att myndigheter av olika slag håller sig inom den ram, gällande rätt anvisar för deras verksamhet. Det är emellertid ofrånkomligt, att det då och då uppstår oklarhet om var gränsen för myndigheternas behörighet går. Det är nödvändigt att det finns möjligheter att få en ändring till stånd, så att man dels kan påvisa att myndigheten gått utöver sin behörighet, dels också rätta till det fel, som härigenom uppstått. Det måste fordras, säger man i motionen, att domstol har kompetens såväl att undersöka huruvida förvaltningsmyndigheten hållit sig inom sitt område som att, om så inte skett, undanröja ett olagligt beslut.

Det påvisas vidare i motionen, att det är ett vidsträckt område — hela det område där Kungl. Maj:t i statsrådet är sista instans — som är undandraget annan kontroll än den som utövas av konstitutionsutskottet. Det ligger i sakens natur att konstitutionsutskottets granskning kommit att minska avsevärt i betydelse efter parlamentarismens genombrott. Man säger också i motionen, att konstitutionsutskottet inte heller rimligtvis kan vara ägnat att ingå på ett rättsligt bedömande.

Man anser att det nuvarande förhållandet ur rättssäkerhetssynpunkt innebär stora faror. Misstag kan begås även uppe i regeringen. Men inte bara där kan misstag begås, utan de Kungl. Maj:t underlydande myndigheterna kan begå misstag, och detta kan föranleda Kungl. Maj:t att sanktionera sådana. Man anser att det inte är försvarligt att man nöjer sig med de anordningar vi nu har.

Herr talman! Utskottsmajoriteten har inte funnit tillräckliga skäl föreligga för att nu överge det nuvarande syste-

met. Det är visserligen sant, säger utskottsmajoriteten, att rättsordningen i flertalet västerländska länder är uppbyggd på tanken att lagligheten av myndighets avgörande skall kunna prövas av oavhängiga domstolar. Detta är i och för sig dock inget skäl för oss att lämna den ordning vi nu har. Utskottsmajoriteten anser att betydelsen av en rättslig kontroll överdrivits av motionärerna. Man vill visst inte påstå annat än att misstag kan begås, men man anser att olägenheterna härav ofta är avsevärt mindre än de nackdelar som skulle följa med den försening och tidsutdräkt, vartill en domstolsprövning kan väntas leda. Effektiviteten skulle också kunna sättas i fara.

Allt detta vittnar om ett praktiskt och enkelt grepp på denna fråga. Det är väl dock fara värt att den medborgare, som råkat ut för ett sådant misstag, kommer att finna det vara en ganska klen tröst, när han får reda på att det är mycket sällan misstag begås och att det är nödvändigt att det begås enstaka misstag, eftersom man annars inte skulle ernå tillräcklig effektivitet och snabbhet i förvaltningsförfarandet.

Jag tycker att utskottsmajoriteten uttrycker sig mycket hårt när den beträffande regeringsavgörandena säger, att dessa inte böra vara underkastade annan kontroll än den parlamentariska. Regeringen bör sålunda, säger utskottsmajoriteten, vid tillämpning av lagar och författningar icke intaga en beroendeställning i förhållande till domstolarna. Här kan man sannerligen inte spåra ens det svalaste intresse för att man skall kunna erhålla en rättslig prövning och rätta till något som blivit felaktigt. Det verkar som om alla krav på rättvisa måste falla till marken, om det är Kungl. Maj:t i statsrådet som avgjort ett ärende. Kan man sedan visa svart på vitt på att det är felaktigt, så har man inget intresse av att det skall kunna rättas.

I utlålandet talar man vidare om att

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

det pågår en del utredningar, som möjligen kommer att belysa dessa spörsmål. I varje fall bör enligt majoriteten resultatet av besvärssakkunnigas utredning och utredningen från kommittén angående det allmännas skadeståndsansvar avvaktas innan man går in på att bedöma huruvida någon jämkning i den nuvarande ordningen kan anses önskvärd.

De reservanter som står bakom reservationen nr 1 — och jag hör till dem — har påpekat och ytterligare understrukit den oerhörda omfattning, som förvaltningsverksamheten tagit under de senaste hundra åren. Reservanterna förmenar, att förutsättningarna för den ordning som hittills kännetecknat vårt land i grunden har förändrats genom denna utveckling. Frågan om hur kontrollen av förvaltningsavgörandena skall ordnas har enligt reservanternas mening nu kommit i ett helt annat läge. Inget land kan i längden skjuta undan frågan hur rättsenlighet i förvaltningsavgörandena skall kunna garanteras, inte minst beträffande regeringens avgörande. Behovet av att i domstolsmässiga former kunna få ett avgörande rättsenligt prövat har framstått som uppenbart i åtskilliga fall utan att det dock har kunnat tillgodogöras.

I motionerna har anvisats olika vägar att lösa det föreliggande problemet. I princip kan man tänka sig att välja endera av två olika linjer. Antingen kan man med bibehållande i stort av den nuvarande ordningen söka avhjälpa de mest påtagliga bristerna genom partiella reformer, eller också kan man angripa problemet från grunden och söka nå fram till ett helt nytt system, byggt på generella regler om möjligheten att vid domstol av något slag få rättsenligheten av förvaltningsavgörande prövat. Reservanterna har inte nu velat ta ställning till vilken väg man bör välja. De alternativ, som kan framställas, bör enligt reservanternas me-

ning bli föremål för ett noggrant och förutsättningslöst övervägande.

Det är emellertid enligt reservanternas mening angeläget att man börjar med detta utredningsarbete, då det kommer att kräva lång tid. Den omständigheten, att man för fem år sedan tillsatt besvärssakkunniga och att man tillsatt en utredning om det allmännas skadeståndsansvar utgör enligt reservanternas mening inte något skäl för att nu dröja med att begära en sådan utredning, som här avses.

Med dessa ord, herr talman, vill jag yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen nr 1.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr LINDBERG (s):

Herr talman! Reservanten herr Rylander har nu redogjort för sin reservation och kanske mest för utskottsutlåtandet och dess recit. Det är således onödigt att gå in på dessa saker, som varje kammarledamot för övrigt själv kan studera i utlåtandet.

Sammansatta konstitutions- och första lagutskottet har till behandling haft flera motioner, vilka samtliga rör olika grenar av rättsvärden. Ett par utlåtanden har tidigare lämnats, och dessa utlåtanden har redan avgjorts av riksdagen. Nu föreligger tre ärenden till avgörande, och vid samtliga finns fogade reservationer. Jag ber om ursäkt, herr talman, om jag litet kommer att snudda vid de två utlåtanden som kommer närmast efter det som nu debatteras.

Utlåtande nr 3 gäller frågan om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m. I motion nr 129 i första kammaren, som inom parentes sagt inte är föremål för avslag i detta yttrande, är kraven på utredningar i vissa frågor synnerligen grundligt motiverade. Motionären, professor Herlitz, är också

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

reservant men har en egen reservation i nu föreliggande utlåtande. Han kan inte försvara sin reservation i denna kammare, och därför kanske det inte är så särskilt sympatiskt att angripa hans motivering i motion nr 129, men jag kan ändå inte underlåta att något uppehålla mig vid densamma.

Förmodligen avser motionären att hans motion med dess motivering skall ligga till grund för de utredningar som begäres, och av denna anledning har man rätt att något uppehålla sig vid motionens motiveringar i olika hänseenden. Den allmänna motiveringen är således ganska intressant. Motionären klagar över att balansen mellan regering och riksdag är upphävd och att regeringen med en helt annan auktoritet än tidigare dirigerar även förvaltningsorganens arbete. Samtidigt förklaras att människorna genom bud och förbud, genom understöd och tillstånd infogats i ett maskineri, som kännbart kringskurit deras rörelsefrihet och gjort dem beroende av överhetens vilja. Jag hänvisar i detta hänseende till s. 2 i motion nr 129 i första kammaren.

Det nu citerade kan ge anledning till många reflexioner. Jag skall endast anföra ett par. Detta att människorna bindes av bud och förbud är en företeelse, som vi samtliga varit med om att genomföra. I vissa fall ropas det på både bud och förbud. Kanske skulle det vara önskvärt att riksdagens olika partier granskade sina olika krav på åtgärder härutinnan. Det kan väl inte vara motionärernas mening, att någon överhöghet kan åläggas granska det lagliga i riksdagens beslut i olika rättsfrågor. Frågan är tillspetsad och kan måhända heller inte besvaras, när motionären inte finns i denna kammare.

Den andra frågan var den om regeringens maktfullkomlighet. Visst kan man tycka att denna är besvärande i vissa fall, men också här kräves att regeringen skall övervaka inte bara förvaltningsmyndigheterna utan domsto-

larna, åklagarmakten m. m. Hur skall nu detta förenas med kravet på att regeringen skall hålla tassarna borta från alla rättsavgöranden? I denna senare fråga har folkpartiets motion samma önskemål. Regeringens åtgärder skall kunna prövas av domstol. Den granskning som sker i konstitutionell ordning underkännes och detta väl närmast därför att man anser regeringsunderlaget i riksdagen inte vara rättskapabelt på grund av sin majoritetsställning.

Ser man en smula längre på dessa frågor, finner man att en bidragande orsak till att motionerna blivit väckta är de s. k. rättsrötedebatterna, som på senare år varit talrika. I ingressen till folkpartiets motion heter det nämligen, att man begär skydd för medborgarna mot övergrepp och misstag från förvaltningens sida. Motionerna syftar ytterst till en ökad domstolskontroll, och märkvärdigt nog har man i rättsrötedebatterna kommit till samma resultat samtidigt som man klandrat domstolar och åklagarmakt för underlåtenhetssynder. Är nu motionärerna och andra säkra på att ett annat slags kontroll än den man har skall vara mera felfri, mera vaksam mot övergrepp än vad de nuvarande domstolarna kan vara? Är man vidare säker på att man inte kommer att begära regerings- eller statsrådsingripanden i vissa fall även framdeles, trots att man nu helt underkänner regeringens åtgärder i de frågor som regeringen har att besluta i?

Går man vidare i den Herlitzska motionen skall man finna andra motivvis framförda egendomligheter. Sålunda anföres å s. 2 i motionen: »Nutidens samhälle kännetecknas av att människorna icke tillnärmelsevis i samma omfattning som förr få råda över sin egendom. Staten tar den ifrån dem, på skattevägen eller annorledes. Den lägger genom sina regleringar hinder för köpande och säljande och användning. På mångfaldiga olika sätt smälter sålunda egendomen sina ägare ur händerna; egen-

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

domsrätten blir mer och mer ett förvaltningsrättshuset på det allmänna vägnar, och säkerheten till egendom går förlorad.» Motionären skyndar sig att tillägga: »Det må icke invändas, att ägaren icke skall ha en obegränsad rådighet över sin egendom.» Så långt motionären.

Man finner att den privata äganderätten är riktpunkten. Om denna skall man slå vakt, men dock inte helt. Motionären säger själv, att kärnfrågan är hur långt man går. Det må tillåtas mig en stilla undran över denna motive-ring. Är det inte så, att det är riksdagen som beslutar om skatternas storlek? Är det icke riksdagen som av och till givit Kungl. Maj:t fullmakt att å riksdagens vägnar draga in egendom till kronan eller staten? På dessa punkter har det alltid varit möjligt för riksdagen att använda sitt inflytande.

En fråga som ingen av motionärerna omnämner må här framhållas. Hur går det med människornas äganderätt, när privata företag vidtager åtgärder som gör det omöjligt för de anställda att förfoga över sin egendom? Hur många fall har inte inträffat de senare åren, då företag lagt ned sin verksamhet och ställt arbetarna utan försörjningsmöjligheter men också utan möjlighet att förfoga över sin egendom, exempelvis egnahem? Man kan säga att de har rätt att sälja sitt egnahem. Ja, de har också rätt att sälja sin arbetskraft på annat håll, men denna senare affär kan kanske icke göras upp om icke möjlighet att sälja bostaden yppar sig. Detta kan inte ske därför att det inte finns arbete i orten. Många andra fall att förtiga, men vore det här icke nödvändigt med en utredning för att utröna hur stora egendomsförluster den enskilde får lida genom bolagsåtgärder i skilda hänseenden? Varför skall företagets rätt gå före statens eller kommunernas? De båda senare får som regel taga hand om offren.

Jag skall inte längre uppehålla mig vid motionerna utan i stället övergå till reservationerna.

Båda reservationerna har det gemensamt, att man önskar större makt åt domstolarna. Man pekar härvid på utländsk rätt, som man visst ändå inte vill kopiera på svenska förhållanden. Men man visar ändå på den för att åskådliggöra, hur väl andra har det ordnat och vilken makt de utländska domstolarna utövar. Hur skall förvaltningsdomstolarnas makt öka, och främst då regeringsrättens? Kring dessa problem skall utredningsmännen kretsa, och dessa skall komma med förslag som sedermera kan godtas av riksdagen.

Såvitt jag kan finna har inte motionärerna och reservanterna talat något om själva processordningen vid förvaltningsdomstolarna. Man vill tydligen ha kvar det skriftliga förfarandet exempelvis i regeringsrätten och vill endast ha en särskild organisation för föredragningen. Muntlighetsprincipen skall sålunda inte övervägas, om motionärerna får sin vilja igenom.

För en lekman kan det synas egenomligt, att man inte framför några önskemål i detta hänseende. De största garantierna för rättvisa domar har man ju i offentlighetsprincipen och däri, att part får företräda inför domstol och plädera för sin sak. Detta synes vara ganska angeläget i rättsfall som handlagts av förvaltningsmyndighet som första instans. Överklagningshandlingarna i all ära, men de blir väl mera sällan uttömmande.

Det är sant som i reservation nr 1 anges, att förvaltningsverksamheten har ökat mycket snabbt, och det är likaledes sant att förvaltningsavgöranden har fått en ökad betydelse för den enskilde. Hur motionärerna har tänkt sig råda bot på detta genom att endast yrka på en ökad kontroll över de beslut, som Kungl. Maj:t i statsrådet fattar, är en smula oförklarligt. På den vägen når man säkerligen icke fram till några mera väsentliga resultat.

Utskottets majoritet erkänner i sitt

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

utlåtande, att misstag kan begås då förvaltningsmyndigheter, ofta under stor brådska, har att träffa avgöranden. För egen del vill jag tillägga, att skall man införa ökad kontroll från domstolarnas sida, skall det vara först efter besvär från parts sida. Denna fråga är emellertid icke nu föremål för prövning och skall således inte diskuteras.

När det gäller de allmänna domstolarna har man varit och är förmodligen av den uppfattningen, att de skall arbeta oberoende av regering och riksdag. Det synes vara angeläget att domstolarna heller icke oombedda lägger sig i regeringens göranden och låtanden, och det kan vara ett intresse att de heller icke oombedda lägger sig i förvaltningsmyndigheternas arbete. Den utredning som pågår och som kommer med förslag rörande besvärärfarandet torde med fördel kunna avvaktas, innan man går att pröva dessa frågor, vilket reservanternas tydligen också är ense med utskottsmajoriteten om.

I utskottets recit på s. 7 lämnas redogörelse för pågående utredningar i här berörda ämnen. Här hänvisas också till den förberedande utredning, som professor Herlitz verkställt. Det torde vad det gäller denna förberedande utredning förhålla sig så, att endast en del gått till utredning av två olika kommittéer. Det torde vara ganska sannolikt, att ytterligare utredningar kommer att följa dels på grund av den Herlitzska förberedande utredningen och dels möjligen på grund av de utredningsresultat, som är att vänta inom den närmaste tiden.

Även om man hyser den uppfattningen, att en del förhållanden bör ändras, och även om man erkänner, att underlåtenhetssynder och misstag blivit begångna, som i den mån så är möjligt bör rättas till, d. v. s. att man bör verka för att genomföra sådana bestämmelser i rättstillämpningen, att begångna misstag kan rättas och underlåtenhetssynder kan beivras, så måste man

ge sig till tåls och avvakta resultatet av de utredningar som pågår, innan man hemställer om nya utredningar. När det gäller regeringens konstitutionella befogenheter har konstitutionsutskottet begärt en utredning, och resultatet av denna bör väl också avvaktas, innan ändrade bestämmelser genomförs eller ny utredning begärs.

På grund av det anförda anhåller jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr HÅSTAD (h):

Herr talman! Den siste ärade talaren uppehöll sig mycket länge vid herr Herlitz' motioner, som jag så till vida har anslutit mig till att jag väckt motsvarande motion i denna kammare. Jag har gjort så därför att jag anser att en person som herr Herlitz, som så många år har sysslat med dessa ting, i avseende å motiveringarna borde kunna få ge uttrycks för sin personliga uppfattning i denna fråga.

Emellertid förefaller det mig, utan att jag nu skall polemisera på herr Herlitz' vägnar med herr Lindberg, som om herr Lindberg varit ganska orättvis mot motionären. Det är sant, att herr Herlitz på s. 3 i sin motion utvecklat några personliga synpunkter, men så fortsätter han på s. 4: »Här skola emellertid omstridda frågeställningar av här antydd art i möjligaste mån skjutas å sido och framställningen alltså koncentreras på ämnen, där aktuella politiska motsättningar ej spela in. I syfte att finna en gemensam plattform för diskussionen skall jag endast taga fasta på sådana rättsliga grundsatser som kunnat antagas vara oberoende av politisk åskådning och därför kunna räkna på allmän anslutning.»

Så långt om detta. Jag kanske ytterligare bör tillägga som fullkomligt axiomatiskt, att om vi inom högern har varit med om att rösta för åtskilliga för att inte säga de allra flesta av de reformer, som på olika områden genom-

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

förts under senare år, kan detta ju aldrig beta oss rätten att ta upp de rättsenlighetsproblem, som vid tillämpningen av dessa nya lagar reses.

Sedan vill jag, herr talman, understryka att det centrala för de motioner, som föreligger till behandling i detta utskottsutlåtande liksom i efterföljande utlåtanden, är att öka kontrollen över den svenska förvaltningen. Det har skett med den självklara utgångspunkten, att förvaltningen under de senaste årtiondena successivt har svällt och kommit att alltmer ingripa i de enskilda människornas liv. Man kan tryggt säga, att förvaltningen för närvarande ingriper från vaggan till graven i den enskilda människans väl och ve och att förvaltningen nu spelar oändligt mycket större roll åtminstone direkt för den enskilda medborgaren och hans utkomst än t. ex. domstolarna. Detta är den allmänna utgångspunkten. Med hänsyn till denna oerhörda expansion av förvaltningen och dennas betydelse för den enskilde medborgaren ligger ju nära till hands, att denna kammare mer och mer uppmärksammar de rättsproblem som blivit förknippade härmed.

I dessa motioner har man försökt att på olika sätt understryka dessa synpunkter. Riksdagen har nyligen skrivit till regeringen med en begäran angående justitieombudsmannaämbetet, särskilt i syfte att kunna effektivisera dess förvaltningskontroll. I ett följande utlåtande behandlas förhållandet mellan regeringen, alltså Kungl. Maj:t i statsrådet, och regeringsrätten, och i ytterligare ett betänkande ställs frågan om själva den administrativa processen, särskilt kontradiktoriskt förfarande och jävsregler etc. Slutligen har vi också de pågående utredningarna dels om administrativa besvär och dels om skadeståndstalan gentemot förvaltningsbeslut.

Nu föreligger här en liten dissonans mellan dem i utskottet, som uttalat sig till förmån för en riksdagsskrivelse, 6 — *Andra kammarens protokoll 1954. Nr 17.*

nämligen i fråga om räckvidden av den prövning, som förvaltningsbeslut bör underkastas. Enligt den motion, som herr Herlitz väckt i första kammaren och som jag har anslutit mig till i andra kammaren, är det primära intresset att begränsa prövningen till regeringens beslut, alltså att knyta till säcken så att säga, och att i övrigt på olika sätt stärka förvaltningsdomstolarnas ställning, medan utskottets övriga reservanter i ett som det förefaller mig ganska oklart aktstycke vill ta upp hela denna stora fråga ifrån grunden och eventuellt här i Sverige introducera ett helt nytt system, nämligen att låta varje förvaltningsbeslut kunna bli underställt allmän domstols prövning.

Det kanske här först bör sägas några ord om den allmänna tendensen ute i världen i fråga om kontrollen av vad jag skulle vilja kalla de mänskliga grundrättigheter, som har inskrivits i författning efter författning. Det ligger ju i sakens natur, att om man är angelägen om att i författningsenlig ordning trygga människornas grundrättigheter, skall man också dra konsekvenserna därav och tillse, att organ skapas som har möjlighet att utöva denna kontroll. På så sätt har dessa rättighetskataloger precis som tidigt i USA kommit att följas av en domstolsgranskning i mycket vidsträckt mening av inte bara förvaltningen utan även lagstiftningen. Jag tänker då inte på den domstolsprövning som sker i Amerika både när det gäller lagstiftning och förvaltning eller delvis i Norge, utan på den som i form av en särskild författningsdomstol vunnit insteg i 1949 års västtyska författning, där kanske mera omsorg än i något annat land har nedlagts på att utforma dessa regler.

I Japan och i Indien har liknande system inskrivits i de nya författningarna efter andra världskriget. I Irland, Frankrike och Italien har man på annat sätt, genom inrättande av konstitu-

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

tionella kontrollråd, tagit steg i samma riktning under senare år.

Vad Finland beträffar, vars författningssliv så ofta förbises i vårt land, vill jag i förbifarten understryka, att man där ägnar rättsenlighetsfrågor i lagstiftning och förvaltning ett helt annat intresse än man gör i den svenska riksdagen därigenom, att det finska grundlagsutskottet ålägges av den finska riksdagen att avge rättsutlåtanden i frågor, som tillhör andra utskotts kompetens. Det finns en hel serie av dylika rättsenlighetsutlåtanden, som bildar en mycket väsentlig del av hela den finska rätten. Något liknande institut känner vi inte här i Sverige, och konstitutionsutskottet har aldrig tillerkänts en liknande överordnad ställning.

Jag vill nu inte fördjupa mig i frågan om grundrättigheterna, som ligger litet vid sidan av dagens ämne. Jag vill blott som min personliga mening framhålla, att det förefaller mig, som om även denna större fråga om de medborgerliga rättigheterna och förvaltningstillämpningen snart torde tränga sig fram till ett principiellt ställningstagande i vårt land liksom den gjort i land efter land ute på kontinenten.

Vad nu denna förvaltningsprövning beträffar, som är föremål för behandling i detta utlåtande, så är jag den förste att vilja framhålla, att det är en mycket intressant redogörelse i all sin koncentration som det sammansatta utskottet lämnat. Men jag skulle ändå vilja knyta några kommentarer till denna redogörelse.

För det första vill jag understryka vad som redan står i detta utlåtande, att i Finland omfattar den högsta förvaltningsdomstolens prövning även regeringens beslut. Där är alltså inte regeringens avgöranden undantagna från en rättsenlighetsprövning. Men man håller sig i Finland alltigenom till så att säga förvaltningsdomstolarnas hierarki. Man har där inte släppt fram de allmänna domstolarna.

I Frankrike är det förvaltningsdomstolarna som utövar samma kontroll och inte de civila domstolarna.

I England finns det en viss tendens, framhålles det i utlåtandet, att föra över dessa frågor från allmänna domstolar, där de tidigare legat, till speciella domstolar.

I Tyskland har man visserligen i princip sagt i 19 § i den nya Grundgesetz, att varje förvaltningsavgörande kan tagas upp av en domstol, och skulle det inte finnas en kompetent domstol, kan man alltså ta upp denna fråga vid en allmän domstol. Men å andra sidan redogöres det i utlåtandet för de många speciella förvaltningsdomstolar, som man i Tyskland har upprättat och som väl till största delen täcker hela fältet.

I Danmark har man, som framgår av utlåtandet, i den nya regeringsformen infört en bestämmelse, som för första gången i Danmarks historia ger en möjlighet att införa speciella förvaltningsdomstolar, även om denna rättighet ännu inte utnyttjats.

I Norge — det berättade utskottets ärade ordförande — arbetar för närvarande en kommitté med just dessa problem. Det är sant vad som står här i utlåtandet, att de allmänna domstolarna och därmed också Højesteret tillerkänts befogenhet att pröva rättsenligheten i varje förvaltningsbeslut, även ett beslut fattat av regeringen. Men om man ser på den tillgängliga norska litteraturen, som för övrigt är ganska fattig i detta ämne — en doktorsavhandling är på väg — så framhåller t. ex. den mycket måttfulle professor Andenæs i sin framställning om det norska förvaltningslivet just att det är en brist hos de allmänna domstolarna, att de inte har den förvaltningserfarenhet som förvaltningsdomstolar har. Vidare framhåller han, att det på sista tiden funnits tendenser till att i lagstiftningen från domstolskontroll uttryckligen utesluta vissa materier. Och för det tredje har det blivit en alltmer tydlig

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

tendens hos domstolarna att inte vilja ingripa i förvaltningsavgöranden.

Om jag återgår till Tyskland ett ögonblick förefaller det mig — det är mycket svårt att utifrån kunna bedöma räckvidden av de invecklade bestämmelserna i Tyskland — som om grundrättigheterna ytterst kan prövas av den nya författningsdomstolen. Men vad är författningsdomstolen i Tyskland? Jo, författningsdomstolen i Tyskland är en politiskt vald domstol, en domstol som alltså tillsätts efter politiska bedömingssynpunkter på blott vissa år av parlamentet. Det är alltså ingen absolut oavhängig domstol, i vart fall icke en domstol helt att jämföra exempelvis med vår regeringsrätt.

I England tycks det av detta utskottsutlåtande framgå, som om tendensen vore, som jag nyss sade, att man går mot specialdomstolar. Jag skulle bara vilja citera ett uttalande av en person, som varit verksam i detta hus som sekreterare i ett utskott för ett tiotal år sedan, nämligen Fritz Kaijser, som bedömer den engelska förvaltningsrätten i en uppsats i Svensk tidskrift 1938. Det heter där: »Med grämlse nödgas också den engelska juristen erkänna att den tid är förbi, då 'rule of law'-doktrinen upprätthållande innebar en större rättskyddsgaranti än främmande förvaltningsrätt. Sanningen är att den aldrig kunnat ersätta vår princip om allmänna handlingars offentlighet. De processförmåner den engelska kronan hävdvunnit åtnjuter äro dessutom av sådant slag, att fördomsfria engelsmän med skäl betvivla att doktrinen i fråga någonsin varit annat än ett hjärnspöke. Vad värre är, de områden av sociallagstiftning, där High Court-domslut, fällda i enlighet med den famösa 'ultra vires'-doktrinen, fått bestämma administrativ praxis, ha visat en omisskännlig tendens att övergå i veritabla djungler, lika besvärliga att handskas med för ämbetsmännen som riskabla och kostsamma för allmänheten. När sedan par-

lamentet för att råda bot härpå i växande utsträckning undantagit 'administrativ rätt' från de allmänna domstolarnas jurisdiktion,» — detta skrevs före andra världskriget — »har det skett på bekostnad av en redan förut njuggt tillmätt offentlighet utan annan ersättning än skenproceduren inför av departementschefen tillsatta 'inspectors', där säkerhet för att åvägabragt bevisning dikterar beslutet saknas.» Det bör kanske tilläggas, att den engelska processen som bekant är mycket dyr, varför möjligheterna för vederbörande att vinna rättelse alltså inte är i praktiken så stora.

Låt mig till slut hänvisa till Amerika där — det kan vi inte komma ifrån trots de många intressanta och kanske också delvis efterföljansvärda exempel amerikanska domstolar givit oss — problemet om domstolarnas politisering är det mest förhärskande. De flesta domare i Amerikas delstater väljs på kort tid, oftast politiskt, och är alltså föga oavhängiga. Och vad den centrala amerikanska domstolen beträffar, Supreme Court, är ju dess tillsättande ett av de viktigaste politiska medel som regeringen har. Varje ny president ändrar ju så fort tillfälle ges domstolens sammansättning. Vi har för övrigt beträffande domstolarna en ganska intresseväckande strid av liknande slag just nu nere i Syd-Afrika rörande Malans lagar.

Om jag, herr talman, med ledning av vad jag nu sagt och framför allt med ledning av det utredningsresultat, som presteras i detta utskottsutlåtande, skulle komma till någon slutsats eller åtminstone till någon tendens i detta avseende är det väl, att ingenting tyder på att principen om allmänna domstolar som organ för förvaltningsrättslig prövning skulle vara på framsteg. Snarast tyder väl tecknen på att man mer och mer är på väg att koncentrera denna till specialdomstolar. Min slutsats blir därför också den, att det synes mig

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

som om den centralaste uppgiften för oss är att steg för steg se till att våra förvaltningskontrollerande myndigheter och framför allt våra förvaltningsdomstolar upprustas mer och mer för att kunna motsvara de mycket stora krav, som förvaltningens ansvällning ställer. Därvid ges det inte någon anledning att sätta stopp och göra halt framför regeringen. Det förefaller mig tvärtom vara helt i överensstämmelse med rättsstatens intresse, att även regeringens beslut kan omprövas ur rättslig synpunkt. Jag tror inte att farorna härav kan vara så stora, att de överväger de vinster ur rättsväsendets synpunkt, som här utan tvivel står att vinna.

Nu kan det hända att man från regeringens sida vill hänvisa till konstitutionsutskottets granskning av dess verksamhet. Men vi är väl ändå så uppriktiga mot varandra att vi måste säga, att denna granskning blivit så politiserad, att den är värd lika med plus minus noll. Och någon anledning att tro att något kan åtgöras detta i vår tid finns det väl inte, framför allt inte sedan regeringen visat detta för mig oerhört förvånande ointresse för att sätta i gång den utredning angående revision av den konstitutionella kontrollen, som riksdagen begärde för två år sedan. Jag har för min del levat i den föreställningen, att regeringen i en angelägenhet som främst rör riksdagen och dess kontroll skulle vara angelägen om att tillmötesgå riksdagens önskemål, vilket står helt i överensstämmelse med parlamentariska doktriner, och inte dröja på det sätt som här skett. Det föreföll mig också, som om regeringen vid den tidpunkt då ifrågakvarande skrivelse avläts var helt överens med konstitutionsutskottet och då gärna såg att en utredning kom till stånd.

Det synes mig alltså som om det rikstygaste och mest praktiska vore att här koncentrera alla ansträngningar på att dels stärka inom förvaltningsdomstolarnas ram kontrollen över det förvalt-

ningsrättsliga förfarandet i olika hänseenden — som jag inledningsvis nämnde — och dels täppa till den sista läckan på detta område, nämligen den att regeringens egna beslut står ovanför domstols kontroll. På den punkten förefaller det mig som om Finlands exempel kunde vara lärorikt för oss. Där har, såsom förut sagts, högsta förvaltningsdomstolen gjorts kompetent att överpröva regeringens beslut ur rätts-säkerhetssynpunkt.

Jag har svårt att finna det klokt av riksdagen att i dag bifalla det krav på en stor utredning, som framställdes i den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen av herr Rylander m. fl. Man kan nämligen inte blunda för att det finns åtskilliga problem involverade i den- nas yrkanden. Man kan knappast anse en vanlig domstol mera kompetent än en förvaltningsrättslig specialdomstol att avgöra förvaltningsrättsliga frågor. Om allmänna domstolars kontroll av förvaltningen skulle bli mycket intensiv, kan nämligen en av konsekvenserna bli, att förvaltningen hämmas i den självständighet och effektivitet, som vi väl under alla förhållanden vill se hos förvaltningen. Vidare kan stor oviss- het uppstå om gällande rättsprinciper, om allmänna lokala domstolar får att avdöma dylika besvär. Vi har dock en ganska god rättskontinuitet i förvalt- ningsdomstolarna. Om de allmänna domstolarna mera intensivt skulle av- döma förvaltningsfrågor, kan vi inte heller blunda för att det här i landet kan komma att uppstå stora problem, liksom det har gjort i Förenta staterna och i viss utsträckning även i Tysk- land, nämligen risken för att domsto- larna politiseras. Den risken finns na- turligtvis också, om regeringsrätten be- fullmäktigas att överpröva regeringens beslut ur rättsliga synpunkter, men då det knappast kan tänkas att denna verksamhet, hur behövlig och nödvän- dig den än är, kan bli särskilt intensiv,

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

kan man säga att problemet i varje fall får en helt annan begränsning.

Till sist vill jag säga, att jag i ett hänseende har svårt att dela den uppfattning, som herr Herlitz givit uttryck åt, nämligen legalisera ministerstyrelse i viss omfattning och lägga sådana legaliserade departementschefsbeslut till grund för rättsprövning av exempelvis regeringsrätten. Trots allt tror jag att kravet på kollegialitet i regeringen är en värdefull faktor att räkna med — även om kollegialitetsprinciperna inte alltid följes så strikt — framför allt när vi har att göra med regeringar sammansatta från olika partier. Likaså är det en fördel att även besvär till Kungl. Maj:t i statsrådet kan prövas på kollegial väg. Om vi skulle gå långt på decentraliseringens väg i statsrådet, uppstår framför allt stor risk för att ett mycket betydande område kommer att undandragas konstitutionsutskottets granskning. I huvudsak ligger nämligen hela ministerstyrelsen utanför konstitutionsutskottets kontroll. Även om jag inte på något sätt överdriver värdet av denna kontroll finns det ändå inte något skäl för riksdagen att nu frivilligt och så att säga självant avstå från en stor del av sina kontrollmöjligheter gentemot regeringen.

Jag kommer sålunda till samma principiella slut som reservanterna bakom herr Rylanders reservation, nämligen att rättssäkerheten på ifrågavarande område behöver stärkas. Jag tror emellertid att det för riksdagen är viktigare att anvisa praktiska vägar, som inom rimlig tid kan leda till en lösning, än att nu, utan att några absolut övertygande skäl härför kunnat förebringas, ta upp hela det stora problemet om allmänna domstolar utan att kunna sikta någon realiserbar lösning på detsamma. Det är därför jag tror det är förnuftigast att riksdagen i dag ger problemet den begränsning, som jag här har talat för.

Herr talman! Med det anförda ber jag

att i första hand får yrka bifall till den av herr Herlitz avgivna reservationen.

Herr RYLANDER (fp) kort genmäle:

Herr talman! Av en del av vad herr Håstad yttrade fick jag den uppfattningen, att han trodde att jag med flera reservanter, som har samlat oss kring reservation nr 1, skulle ha talat för att man skulle tillägga de vanliga domstolarna prövningsrätten i de fall det nu är fråga om. Detta står nu ingenstans i reservationen. Vi talar om behovet av att kunna i domstolsmässiga former få ett avgörandes rättsenlighet prövad. Längre fram talar vi om ett system byggt på generella regler om möjlighet att vid domstol av något slag få rättsenligheten av förvaltningsavgörande prövad. För min del tror jag inte att den vägen är framkomlig i vårt land att lägga prövningen hos de vanliga domstolarna. En annan sak är att jag ansett att man inte, om frågan skall utredas, dessförinnan bör ta avstånd från den utvägen utan att även den må bli föremål för utredning.

Herr FRÖDING (h):

Herr talman! I de fem utlåtanden, som avgivits av det sammansatta konstitutions- och första lagutskottet, hade man i de två första lyckats uppnå enhällighet. Jag måste djupt beklaga, att så inte kunde bli fallet också i de tre återstående, vid vilkas behandling jag var med.

Det synes nämligen åtminstone mig synnerligen önskvärt, att frågorna om den enskildes rättsskydd kunde få samma ställning ovan partierna som för närvarande vår försvarsfråga har. Det är bland annat för att markera, att dessa problem enligt min mening inte bör lösas efter några partipolitiska linjer, som jag beträffande utlåtandet nr 3 har anslutit mig till folktopartireservationen eller reservation nr 1, till vilken också jag nu vill yrka bifall. Skulle emellertid den reservationen bli

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

utslagen som kontraposition, kommer jag att utan tvekan rösta för herr Herlitz' reservation.

Skillnaden mellan dessa båda reservationer är nämligen, såvitt jag kan finna, inte så förfärligt stor. Herr Herlitz har velat välja *en* utväg till frågans lösning. Om den utvägen har han begärt utredning, men han har samtidigt erkänt, att även andra utvägar bör uppmärksammas, även om de enligt hans mening inte nu bör bli föremål för någon utredning. Reservation nr 1 har däremot inte velat ta ställning till hur den i utlåtandet avsedda frågan skall lösas utan har velat ge den begärda utredningen fria händer.

Dagens föredragningslista är lång, och jag skall fatta mig kort. Jag ber endast, herr talman, att som avslutning få uttala den förhoppningen, att vi skall slippa höra varje tal om att det skulle föreligga någon s. k. rättsröta — ett lika lömskt som skadligt ord i de sammanhang varom nu är fråga.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet HEDLUND:

Herr talman! Det är en utomordentligt viktig fråga som motionärerna här har tagit upp, och jag måste säga att jag känner en mycket stor sympati för de intressen, som är avsedda att främjas genom de framstötter som härvidlag har gjorts.

Som herr Håstad framhöll är förvaltningsavgöranden av genomgripande betydelse för den enskilde under praktiskt taget hela hans vandring från vaggan och till graven. Det är därför naturligtvis av en mycket stor vikt, att alla dessa avgöranden blir så invändningsfria som möjligt. Ett skydd mot godtycke är något av ett minimum i det här sammanhanget, och en garanti för likformighet vid behandlingen är också — en närbesläktad fråga för övrigt — av fundamental betydelse. Här anmäler sig både rättsfrågor och lämplighetsfrågor, frågan om lagligheten av

fattade beslut och frågan om klokheten och lämpligheten.

Jag vill ingalunda förringa den praktiska betydelsen för den enskilde av den förstnämnda frågan, nämligen den om rättssenligheten, om lagligheten av de fattade besluten, men jag tror att frågan om lämpligheten av avgörandena i ännu högre grad kommer att påverka den enskildes förhållanden.

Om jag tänker efter hur det har varit under den tid jag själv haft att i departementet ta befattning med frågor, där det gällt enskilda personers intressen, måste jag nog säga mig att det är i ett försvinnande litet antal fall som någon mera svårbedömlar rättsfråga har kommit upp. Där har man naturligtvis då anlitat den sakkunskap som finns att tillgå, i första hand inom departementet men även på konsultplanet.

Däremot har jag inte kunnat undgå att lägga märke till hur man på lämplighetsskäl mycket ofta har kunnat komma fram till olika avgöranden, till avgöranden som för den enskilde har varit av mycket olika värde. Det har kunnat finnas utrymme både för avslag på en viktig framställning, och för bifall till framställningen. Nu är det väl på det sättet att lämplighetsfrågan svårigen kan underställas någon domstol, vare sig det är fråga om en allmän domstol eller en förvaltningsdomstol. Det skulle fordras alltför stor kännedom om olika förhållanden i livet för att en domstol skulle vara skickad att ur lämplighetssynpunkt ta ställning till olika frågor av detta slag. En sak är emellertid att man inte genom någon överprövning ovanför den högsta instansen på området kan komma åt lämplighetsfrågan; en annan sak är att det finns åtskilligt att vinna genom en överprövning av den andra frågan, nämligen den om rättssäkerheten, som ju är möjlig att komma åt genom en överprövning. Jag tror att en sådan överprövning i vidgad omfattning kan

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

vara lämplig. Vi har ju i dag en allmän förvaltningsdomstol, och jag tror det kan vara anledning att vidga uppgifterna och befogenheterna för den. Huruvida man sedan också skall tänka sig en viss ändring av systemet inom en sådan domstol, så att arbetsformerna kommer att mera överensstämma med det förfarande, som enligt rättgångsbalken skall äga rum hos våra allmänna domstolar, kan förtjäna närmare begrundande.

När herr Håstad talade slog det mig att dessa utländska exempel, som man har andragit, kanske ändå inte ger fullt så mycket som man har velat göra gällande. Om jag inte missförstod herr Håstad sade han, att den tyska förvaltningsdomstolen — den nyaste av dem som finns uppenbarligen — var inte någon mera politisk fristående domstol. (Herr Håstad: Det var den tyska *författningsdomstolen* jag talade om.) Jaså, författningsdomstolen. Då hörde jag fel och blandade samman författnings- och förvaltningsdomstolen. Författningsdomstolen var alltså inte någon politiskt fristående domstol, utan den var vald av parlamentet, och dess prövning skulle väl i någon mån komma att likna den prövning, som konstitutionsutskottet här hos oss företar; i varje fall får man väl utgå från att sammansättningen någorlunda överensstämmer med den politiska uppdelningen inom parlamentet, och under sådana förhållanden kan det väl också tänkas att domstolen blir i ganska hög grad politiskt influerad. Därom vet jag emellertid ingenting, utan det är hypoteser som jag uppställer på grundval av de uttalanden herr Håstad gjorde.

Jag har alltså den uppfattningen, att det kan finnas skäl för en förstärkning av kontrollen av förvaltningsmyndigheternas avgöranden i vad gäller lagligheten. Jag har också konstaterat, att utskottsmajoriteten ger uttryck för den uppfattningen, men man menar att det kan vara lämpligt att avvakta vissa ut-

redningar innan man tar ställning till frågan. Jag tycker att utskottets ståndpunktstagande i det hänseendet vilar på tämligen goda grunder och kan därför, ehuru jag, som jag sade, är utomordentligt intresserad av frågan, ansluta mig till det resultat som utskottet kommit till.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Det passar mycket bra att det var en departementschef som hade ordet närmast före mig. Jag skulle nämligen vilja koncentrera det lilla jag ämnar säga just till frågan om Kungl. Maj:ts regering och dess sammansättning nu och jämföra med hur det var tidigare. Såvitt jag kan förstå har utskottsmajoriteten och dess talesman herr Lindberg samt inrikesministern egentligen inte kommit in på denna fråga, men det förefaller mig som om den var en av de väsentliga sidorna i detta stora spørsmål. Det finns också andra, men de är redan så grundligt utredda av föregående talare, att jag inte skall gå in på dem.

Det finns fortfarande ett uttryck som heter att man går till kungs, man klagar, man söker att få sin rätt. Det är enskilda individer som anser att de blivit orättvist behandlade. Förr i världen betydde detta väl i stor utsträckning, att man gick till jurister och ämbetsmän, det var sådana som rekryterade Kungl. Maj:ts regering. Mycket av det, som dessa människor gjorde, var ofullkomligt som allt mänskligt, men det förefaller som om de på visst sätt hade större förutsättningar än dagens statsråd att tillgodogöra sig de rättsprinciper, som borde vara vägledande i här berörda sammanhang.

Vem går man till nu, när man går till kungs? Jo, man går till herrar Erlander, Undén, Zetterberg, Ericsson i Kinna, Hedlund etc., och dessa män-

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

niskor är så vitt jag förstår rekryterade enbart på politiska grunder. De representerar den politiska makten. De är politiker, som skall utföra sitt uppdrag, och jag måste säga, att det är väl att rekryteringen av regeringen på det sättet har ändrats. Jag har ingen anledning att önska mig tillbaka till forna dagars ämbetsmannaregeringar, men när vi alla accepterar den utveckling, som ägt rum beträffande rekryteringsgrunden för statsrådsämbetet — jag bortser här ifrån de konsultativa statsråden, som vi diskuterade om för några veckor sedan — måste man väl också acceptera, att en diskussion av dessa ändrade förhållanden också kan ge anledning till att bedömningen av dessa personers uppgifter kan bli en annan än tidigare.

Jag ber att få poängtera, att detta inte skall diskuteras som en fråga, som är beroende av vilket partis representanter som sitter i regeringen för tillfället. Det förefaller mig som om alla, som över huvud taget kan tänkas komma in i en regering i vårt land, är skröpliga människor och att skillnaden på den punkten i och för sig inte bör vara så stor. Här gäller det en principfråga, nämligen i vad mån man verkligen skall anse, att den politiska regeringsmakten i samhället i viss utsträckning också skall ha till uppgift att i en del sammanhang avgöra rättsfrågor. Reservanternas uppfattning har redan redovisats i olika sammanhang. Den går ut på att vi verkligen vill få undersökt om det inte finns möjligheter att i detta läge skapa instanser som, om så behövs, kan bedöma rättsenligheten även av politikernas förvaltningsavgöranden. Det är självfallet inte bara deras avgöranden utan också andra myndigheters beslut, som kan behöva granskas i viss utsträckning, men det skall jag inte yttra mig om i detta sammanhang.

Vad säger då utskottsmajoriteten i detta avseende? Majoriteten har gjort en ganska egendomlig skrivning. Motionärernas förslag kommenteras så, att de

vill införa en domstolsmässig kontroll i fråga om lagligheten av sådana förvaltningsavgöranden, där någon dylik kontroll för närvarande inte finns. Ja, hem-ska tanke! Där det alltså inte finns någon kontroll över lagligheten av förvaltningsavgörandena, vill dessa förskräckliga revolutionärer till motionärer tänka sig möjligheten av en sådan kontroll. Man riktigt ser hur skinnet knotttrar sig på herrar Lindberg, Andersson i Bräm-hult och Jonsson i Haverö för att man ens får framföra en så ohövvisk tanke som att lagligheten skall prövas i de fall, där ingen kontroll nu finns. Det är ju någon fantastiskt!

Sedan tillägger utskottsmajoriteten: »Väl är det riktigt, att rättsordningen i flertalet västerländska länder är uppbyggd på tanken att lagligheten av myndighets avgörande skall kunna prövas av oavhängiga domstolar.» Detta förhållande kan emellertid enligt utskottsmajoritetens mening icke i och för sig utgöra någon anledning för oss i Sverige att börja överväga om vi skall vidtaga några åtgärder på denna punkt. Nej, vi håller på vårt. En socialdemokrati, som slår vakt om regeringsmakten och byråkratiens ställning, det är vad vi får skåda i detta utskottsmajoritetens utlåtande.

Mig förefaller detta vara en djupt komprometterande inställning. Tillspetsat måste den innebära: vad bekymrar det regeringspartierna, att lagligheten inte i tillräcklig grad kan prövas, och vad angår det dem, att Sverige snart förefaller att vara det enda land som saknar denna möjlighet? Det angår dem i varje fall inte i så stor utsträckning, att de nu vill vara med om att vidtaga några extra åtgärder i den riktning reservanterna anför för att ökad möjlighet skall beredas den enskilde att få sin rätt prövad. Man säger, att vi gott kan vänta och se, och vad vi skall vänta och se har vi diskuterat tidigare.

Herr Lindberg klagade över att reservanterna icke tog upp alla spörsmål

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

i detta sammanhang. Man har inte diskuterat föredragningsmetoderna i regeringsrätten, där muntlighet inte förekommer. Jag föreställer mig att det förhållandet, att reservanterna inte tagit upp allt, väl inte varit avgörande för utskottsmajoritetens ställningstagande. Herr Håstad har ju genom utländska exempel välvilligt visat på alla faror, som man bör undvika. Om man nu risikerar att gå in på alltför stora områden, föreställer jag mig att dessa faror, framför allt med herr Håstads benägna bistånd, i varje fall skall kunna kartläggas genom den utredning, som vi trots allt hoppas skall kunna komma till stånd. Skulle nämligen det sista ordet från den nuvarande regeringen på det speciella område, som jag här berört, vara, att regeringen inte vill vara med om en granskning av politikernas förvaltningsavgöranden och att regeringen i varje fall inte nu vill vidtaga några extra åtgärder, då vore detta, herr talman, ett mycket beklagligt resultat av den diskussion, som under åratal har förts kring dessa frågor. Jag hoppas att regeringen kanske kan komma att intaga en annan ståndpunkt. Efter herr Hedlunds anförande förefaller emellertid utsikterna därtill tyvärr inte att vara särskilt stora. Detta är beklagligt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen nr 1.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Föregående talare har påvisat, att möjligheten att få lagligheten av myndigheternas och regeringens beslut prövad inför domstol i utlandet har erkänts som en för medborgarnas rättsskydd central angelägenhet. Det har vidare konstaterats av reservanterna i utskottet att en sådan möjlighet i Sverige finns endast i vissa fall men långt ifrån i alla. Särskilt de fall, då avgörandet i sista hand träffas av Kungl. Maj:t, är undandragna en sådan prövning. Frågan gäller nu om en utvidgning av medborgarnas rätt till

prövning inför domstol skall utredas i positivt syfte.

Utskottsmajoriteten ställer sig tyvärr helt avvisande till denna tanke. Det sker trots att behovet av en sådan prövning uppenbarligen har vuxit alltefter som ingripandena från samhällets sida har tilltagit i antal och riskerna för godtycke därmed blivit större. Jag kanske skall precisera, herr talman, att utskottsmajoritetens avvisande är komplett när det gäller möjligheten av laglig kontroll över regeringsbeslut, medan man svävar litet på målet i övrigt.

Som motiv för att regeringsbeslut inte skall bli föremål för rättslig kontroll hänvisar man bland annat till den parlamentariska övervakningen genom konstitutionsutskottet. Med hänsyn till den praxis, som under senare år har utbildats inom konstitutionsutskottets majoritet, innebär detta i sak att så länge regeringen kan påräkna riksdagens stöd kan en regeringsledamot inom vida gränser förfara som han vill, även om åtgärderna inte står i god överensstämmelse med lagens anda och bokstav. Tyvärr har man väl anledning att utgå från att regeringen delar utskottsmajoritetens uppfattning på denna punkt; om inte, hoppas jag att man från statsrådsbänken klart tar avstånd från majoritetens uppfattning.

Tills vidare har man, med kännedom om vårt politiska liv, anledning att utgå från att den svenska regeringen, sannolikt som den enda i västerlandet, vågar hävda att den bör stå fri från rättslig kontroll och alltså själv bestämma vad som skall anses vara gällande rätt, detta trots att regeringens ledamöter, såsom herr Dahlnén nyss påpekade, ingalunda har utsetts med tanke på kvalifikationerna i detta avseende och naturligtvis många gånger arbetar under trycket av en mer eller mindre ensidig politisk opinion.

Jag finner liksom flera föregående talare en sådan ståndpunkt vara uppseendeväckande. Det har inte med hän-

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

visning till utlandets erfarenheter kunnat göras sannolikt att en domstolsprövning av föreslagen art skulle åstadkomma en sådan försening i de administrativa avgörandena eller andra olägenheter, att däri skulle ligga avgörande skäl mot en ur rättssynpunkt mera tillfredsställande ordning.

Herr talman! Just frånvaron av varje försök att konkret underbygga detta resonemang om risker för administrationens effektivitet synes mig vara talande nog. Det finns anledning till den reflexionen, att ju mer staten ingriper, desto större blir risken att de maktägarande åberopar ett sådant allmänt effektivitetsargument som skäl till att rättssynpunkten, så småningom kanske även frihetssynpunkten, inte kan beaktas.

Det är däremot inte svårt att konkret exemplifiera och belysa behovet av en rättslig kontroll över förvaltningens avgöranden. Jag hänvisar sålunda till expropriationslagstiftningens stadgande rörande fall, då Kungl. Maj:t får medge tillstånd till expropriation. Anser Kungl. Maj:t uppställda villkor vara uppfyllda, kan ingenting göras däråt, även om en uppenbar feltolkning föreligger.

Jag kan peka på tysksmedslagstiftningens tillämpning. Det har aldrig kunnat prövas inför opartisk domstol huruvida Kungl. Maj:ts avgörande står i överensstämmelse med lagen.

Enligt min mening skulle det ha varit högst påkallat att tvisten rörande tolkningen av försäkringslagstiftningens stadgande om försäkringstagarnas representanter i bolagens styrelser kunnat göras till föremål för rättslig prövning.

Veterinärstyrelsens föreskrifter i ett bekant fall rörande disposition av avfall, som kan användas till svinmat, synes ha inneburit fördelar för ett visst företag. Förmodligen ansåg man det enklast att på detta sätt uppnå ur hygienisk synpunkt önskvärda resultat

och brydde sig inte om att andra företags möjligheter till lika rätt därigenom trädde för när. Uppenbarligen skulle en prövning av lagligheten i detta beslut ha varit av behovet påkallad.

I en reservationsanmärkning i konstitutionsutskottet rörande ett beslut av Kungl. Maj:t år 1947 påpekades, att en organisatorisk förändring rörande slakten har genomförts genom en väsentlig skärpning av villkoren för erhållande av slakteritillstånd. Detta innebar en kännbar inskränkning av näringsfriheten, och någon ersättning till dem som avstängdes från sin näring kom inte i fråga. Reservanterna gjorde med fog gällande, att denna åtgärd inte ägde stöd i förfogandelagen. Det skulle ha varit mycket värdefullt att få lagligheten i denna åtgärd prövad inför en opartisk domstol.

Jag skall, herr talman, inte anföra fler exempel. Det jag redan har påpekat synes tillräckligt belysa varför vi i den meningsriktning jag representerar anser det angeläget, att en utvidgning av möjligheterna till prövning av förvaltningens och regeringens åtgärder igångsättes utan dröjsmål.

Herr Lindberg har nyss uttalat att han anser, att domstolarna inte skall lägga sig i regeringens göranden och låtanden. Det var ett ovanligt klart uttryck för vad som tydligen är utskotts-majoritetens uppfattning, och det är mot denna ståndpunkt som man på vår sida måste bestämt reagera. När det gäller frågan om huruvida regeringens göranden och låtanden överensstämmer med Sveriges lag, då finns det sannerligen anledning att öppna möjligheter till domstols prövning.

För övrigt tycker jag att när herr Lindberg hänvisar till riksdagen och riksdagens vakande öga, så borde herr Lindberg erinra sig något av vad som utspelades här för inte så många dagar sedan. Det torde ändå ha visat något om vilka svårigheter som uppkommer när de politiska bindningarna ut-

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

övar ett inflytande på ställningstagandet; i annat fall hade det nog varit flera som stött herr Lindbergs ståndpunkt den dagen.

Framför allt hänvisar emellertid utskottsmajoriteten, och jag förmodar även herr Lindberg, till den parlamentariska kontroll som äger rum genom konstitutionsutskottet. Jag har redan förut talat om den praxis som uppkommit och som gör denna kontroll föga effektiv, men jag vill tillägga, att riksdagen år 1952 begärde en utredning om kontrollen av statsrådets konstitutionella ansvarighet. Denna utredning är ännu efter två år inte igångsatt. Vittnar inte detta, herr talman, jämte mycket annat om hur svagt regeringens intresse är för att på detta område skapa en mera betryggande ordning?

Jag skall, herr talman, be att få ställa in de problem, som diskuteras här i dag, i ett litet större sammanhang för att något belysa regeringens och regeringspartiernas otillräckliga intresse för tryggheten av den enskildes rätt i förhållande till samhället och undvikande av godtycke och mannamån. Jag hänvisar därvid först och främst till de spörsmål som kommer att behandlas längre fram i dag och till det de obotfärdigas förhinder som framträder i utskottsmajoritetens negativa ståndpunkt till de i utlåtandena nr 4 och 5 behandlade spörsmålen — den följande debatten kommer att belysa den saken.

Jag övergår härefter till några allmänna reflexioner rörande rättsfrågor som är eller borde vara aktuella, som står i ett visst samband med nu föreliggande spörsmål och som bör beaktas för att regeringens och regeringspartiernas ståndpunkter i dag skall få sin rätta belysning.

Alla är säkert överens om den stora betydelsen av att rättsordningen i ordets mest vidsträckta betydelse utformas så, att riskerna för godtycke och missbruk blir så små som möjligt, att

kontrollen över de inom själva rättsvården och administrationen verk samma blir effektiv och att missbruk och lagöverträdelse energiskt beivras. Det åligger i första rummet regeringen att vaka över att i alla dessa avseenden intet underlåtes som kan och bör göras. Tyvärr uppfyller inte regeringens verksamhet detta krav, utan präglas snarare av en viss slapphet inför den enskildes naturliga rättsanspråk. Låt mig nämna några exempel; jag börjar då med lagstiftningen.

Självklart är att *lagstiftningen* bör präglas av principen om likhet inför lagen. Den i föl antagna viktiga lagen om konkurrensbegränsning respekterar inte till fullo denna princip. Åt vissa affärsdrivande organisationer ges där en särställning i förhållande till andra, och de undantages från det monopolkontrollerande organets övervakning — om så erfordras skall jag återkomma till en närmare belysning av detta.

Vår lagstiftning lider i övrigt inte sällan av tekniska brister, som tyder på en bristande samordning mellan utarbetandet av och granskningen av lagarna. Jag vill särskilt erinra om att personer med överblick över den administrativa rätten knappast utnyttjas i tillräcklig utsträckning för att överarbeta fackdepartementens och myndigheternas förslag. Frågan om en utvidgad lagteknisk granskning av lagutkast genom lagrådet eller på annat sätt har i år behandlats av konstitutionsutskottet och riksdagens kamrar, som ansåg att det bör ankomma på Kungl. Maj:t att vidta erforderliga åtgärder. Jag hoppas att det inte kommer att dröja så länge, innan regeringen i detta fall handlar, som det gjort i åtskilliga andra frågor av rättslig betydelse.

Vad *lagtillämpningen* beträffar är det naturligtvis av största vikt att inte avsevärda dröjsmål med rättegångsförfarandet inträffar. För att detta skall kunna i stort sett undvikas utan ur rättssynpunkt otillfredsställande förfä-

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

ringssätt kräves naturligtvis inte bara att domstolarnas kapacitet är tillräcklig utan även den såsom åklagare verksamma personalen samt den rättspsykiatriska expertisen får en tillfredsställande omfattning. Justitieministern har härvidlag inte i tid gjort vad som kunnat och bort göras för att undvika de dröjsmål med rättegångsförfarandet eller andra brister som är en svaghet i vårt nuvarande rättegångsväsende. Jag tänker då inte minst därpå att den rättspsykiatriska expertisen är otillräcklig och inte har haft den assistans som skulle ha underlättat dess arbete.

Dröjsmålen hos administrativa organ och krismyndigheter kan ur rättssynpunkt vara en ytterst allvarlig sak. Jag hänvisar till det dröjsmål vid förköpslagstiftningens tillämpning, som i ett bekant fall från Västmanland med rätta uppfört den svenska allmänheten. Att en person, som köpt, betalt och i två och ett halvt år brukat en gård, alltjämt lever under ett hot från staten att han kan bli bortdriven från gården, finner jag upprörande. Vad säger hans excellens statsministern om detta? Av de småleende minerna på statsrådsbänken att döma, tycker man där att detta är all right. Vad säger rättsväsendets högste företrädare, justitieministern, om denna sak? Är det rimligt att hålla en svensk medborgare på sträckbänken på detta sätt? Jag frågar i likhet med en liberal tidning: Borde inte sträckbänken vara en övergiven strafform, särskilt gentemot medborgare som inte begått något brott?

Den otillräckliga möjligheten att få lagligheten av administrationens och särskilt krisförvaltningens åtgärder prövad inför domstol har jag redan berört. Men även prövningen inför Kungl. Maj:t eller andra överordnade myndigheter inskränkes inte sällan på ytterst allvarligt sätt. Det sker genom de underhandsdirektiv som förekommer från regeringen till olika organ. Denna fråga berördes av herr Svensson i Ljungskile

i fjolårets interpellationsdebatt, men synes ha undgått justitieministern av hans anförande vid samma tillfälle att döma. Eller anser statsrådet att frågan ur rättssynpunkt saknar intresse?

Herr talman! Vi får längre fram under årets riksdag, när justitieministern besvarar herr Svenssons i Ljungskile interpellation, tillfälle att diskutera det vidsträckta inflytande på straffverkställigheten som justitieministern utövar genom att i ett par hundra fall per år bevilja nåd mot högsta domstolens avstyrkande. Jag gör endast den reflexionen, att man kan hysa allvarliga tvivel om en så omfattande korrektion av domstolarnas bedömning är förenlig med ett rättssamhälles traditioner. Inte heller finns det anledning att i dag diskutera andra frågor som berör straffverkställigheten, t. ex. de praktiska fångvårdsproblem som nyligen debatterades i första kammaren. Den bristande handlingskraft regeringen visat på detta område ingår som ett inslag i bilden av dess svaghet när det gäller att hävda ett rättssamhälles krav.

I dag, liksom alltid när oro uppkommit i vida folklager om allt är som det bör vara i det svenska rättssamhället, gäller saken inte minst hur reformarbetet skall bedrivas för att *det allmänna förtroendet* skall kunna återställas. Detta sker sannerligen inte genom att de maktägande avvisar eller ställer på en oviss framtid berättigade krav på möjlighet till kontroll av deras åtgärders lagenlighet och andra grundade reformkrav.

Skada sker också, när regeringen underlåter att göra sådana förflyttningar av tjänstemän som erfordras just för förtroendets återställande och som därför är motiverade även med en restriktiv användning av möjligheterna till förflyttningar — jag betonar detta sista. Som exempel vill jag peka på den högre polistjänsteman i Stockholm, vilken i ett par uppmärksammade rättsaffärer visat prov på en sådan tjänstaktighet

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

mot högt uppsatta och en sådan brist på omdöme, att hans förflyttning till en annan tjänst, där dessa egenskaper är mindre allvarliga, uppenbart skulle vara ur allmän synpunkt gagnelig. Jag berörde detta spörsmål redan i fjol. Skall kanske justitieministerns tystnad i denna sak tolkas som ett förtroendebevis åt vederbörande, eller anser statsrådet att formella hinder för en i och för sig berättigad åtgärd föreligger?

Herr talman! Det totalintryck som utskottsmajoritetens ställningstagande och justitieministerns underlåtenhetssynder ger av de maktägandes intresse för rättsväsendet är beklämmande. I utskottets utlåtande nr 3 finns tongångar av typen: »Makt är rätt.» Det slås fast att regeringsåtgärdernas lagenlighet inte får prövas. I utrikesministerns yttrande förra veckan framträdde en viss likgiltighet för om den enskilde vederfares mannamån, när myndigheterna under kristider måste beskatta och reglera. Över huvud taget spåras i regeringens attityd till en rad rättsproblem en benägenhet att rycka på axlarna, som inger oro.

I detta läge är det oppositionens plikt att hårt och bestämt framföra kravet på en uppstramning av samhällets attityd i rättsfrågorna, kravet på ökad omsorg om att den enskilde inte vederfares orätt. Jag tar avstånd från talet om rättsröta i det svenska samhället. Våra rättstraditioner är starka, och de människor som arbetar inom rättsväsendet och administrationen är säkerligen till överväldigande del burna av levande rättskänsla och vilja att handla i överensstämmelse därmed. Men de beklagliga företeelser som påtalats och de brister som påvisats förtjänar icke dess mindre att angripas med all kraft, så att rättelser kommer till stånd och den enskildes rättstrygghet blir så stor som möjligt. Det är regeringens otillräckliga insatser härvidlag, dess benägenhet att overse med bristerna, dess ovillighet att klart sätta rätten före makten som mås-

te påtalas. De gamla romarna hade ett talesätt som de ofta använde vid hänvändelse till de styrande: »Må konsulerna tillse att det allmänna inte tar skada.» Det är en uppmaning som jag i dag med allvar riktar till de ansvariga.

Herr LINDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ohlin erinrade om den debatt som vi hade i andra kammaren förra veckan och menade, att jag då varit intresserad av att regeringen skulle korrigera domstolsbeslut. Jag måste för egen del säga, att jag inte gärna kunnat lämna rum för en sådan tolkning av mitt anförande. Jag var angelägen om att regeringen skulle korrigera sig själv så till vida att man gav återbäring för hela den retroaktivt uttagna skatten och inte bara för den summa som stod i utskottsutlåtandet, alltså omkring halva beloppet. Det var den ena saken.

Sedan uppehåller sig herr Ohlin i sitt anförande vid de utländska systemen när det rör sådana frågor som är refererade i det utlåtande vi nu behandlar. Det kan hända att något av de systemen skulle kunna användas också här i Sverige. För egen del måste jag emellertid säga, att skall man få en fullständig bild av de system som andra länder har på detta område, då måste man också ha klart för sig hela rättsväsendet i dessa länder och hur domstolarna i övrigt är uppbyggda o. s. v. Detta kan man inte få. Varken reservanter eller motionärer har åberopat något särskilt system. Nu vill jag fråga herr Ohlin om han exempelvis skulle vilja ha det franska systemet framför något annat. Jag tror knappast att herr Ohlin skulle vilja det, om han tänkte närmare efter.

Vidare vill jag säga till herr Håstad, att när jag refererade herr Herlitz' motion i dess inledande del — som jag kallar den allmänna motiveringen — så skedde ju inte det för att direkt kritiserade motionen utan i stället de uttalan-

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

den som där gjordes. Att herr Herlitz sedan på en följande sida tar avstånd från vad han själv sagt, är en sak för sig. Jag känner herr Herlitz mycket väl och vet att han är buren av ett starkt rättspatos. Jag frågar mig dock varför han behöver denna inledande motive-ring för att komma fram till de ändringar i rättssystemet, som han ändå pläderar för i sin motion.

Herr **OHLIN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall bara korrigera ett missförstånd från herr Lindbergs sida. Jag hänvisade i förbigående till debatterna här för en vecka sedan för att för herr Lindberg belysa de fenomen som kommer till uttryck i konstitutionsutskottets välvillighet att — för att uttrycka det finkänsligt — tolka allt till det bästa när man bedömer regeringens åtgärder. Det råder en viss obenägenhet att gå emot regeringen, som representerar de partier majoriteten själv tillhör.

Sedan frågade herr Lindberg mig om jag ville ha det franska systemet. Det var en egendomlig fråga. Jag ansluter mig till reservanternas ståndpunkt, som innebär, att någonting måste göras för att ge medborgarna vidgade möjligheter, varför en utredning begäres om hur detta bäst skall ordnas — naturligtvis med beaktande av svenska rätts-traditioner.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **HEDLUND**:

Herr talman! Eftersom jordbruksministern inte är närvarande och alltså inte kan bemöta herr Ohlins inlägg om förköpsärendet i Västmanland, tar jag mig friheten att lämna en upplysning beträffande detta ärende.

Det förhåller sig på det sättet att den man, från vilken fastigheten skall förköpas, har vänt sig till jordbruksdepartementet och hemställt, att hans besvärsärende tills vidare inte skall prövas. Han menar att han vill företa vis-

sa förhandlingar för att få klarhet om huruvida det går att komma fram till en lämplig uppgörelse med lantbruksnämnden i länet.

I detta sammanhang skulle jag också vilja säga några ord angående den högre polisman som herr Ohlin omnämner. Jag har litet svårt att förstå vad frågan om hans kvarsittande har för något att göra med det spörsmål vi nu diskuterar. Jag har nämligen utgått från att man inte menar och inte från något håll har tänkt sig en överprövning av klokheten och lämpligheten i ställningstaganden från regeringens sida. Det är väl ändå, herr Ohlin, en lämplighetsfråga om denne polisman skall sitta kvar eller inte. Herr Ohlin vill väl inte göra gällande att det är olagligt, att han sitter kvar?

Sedan ett par ord om de utländska förebilderna som här är åberopade i många sammanhang. Förvaltningsdomstolen i Västtyskland lär icke pröva regeringsmaktens beslut. I England finns det en teoretisk möjlighet därtill, men den lär inte användas i praktiken. Dessa upplysningar har jag inhämtat nu under behandlingen av en i ämnet väl insatt rättslärare men har tyvärr inte hunnit kontrollera dem. Just den omständigheten, att man i England har en teoretisk möjlighet men inte utnyttjar den i praktiken, kanske säger något. Det säger väl i så fall, att i princip är detta med prövningen av lagligheten i regeringsmaktens beslut visserligen en stor fråga men i praktiken en ganska liten.

Alla vet vi väl att makt kan missbrukas. Det finns ibland ett rätt stort utrymme för missbruk nämligen vid de s. k. skälighetsbedömningarna. Däremot är möjligheterna till maktmissbruk tämligen små när man rör sig så att säga på gränsen till vad som är lagligt eller inte. Detta sammanhänger med den kontroll som offentlighetsprincipen ger. Härav följer att de enskilda människorna bäst skulle behöva ett

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

skydd just vid lämplighetsfrågornas avgörande. Men hur skall man kunna få fram en lämplighetsprövning ovanpå den, som företagits av sista instansen för den ifrågavarande gruppen av ärenden och som sitter inne med största sakkunskap på området? Som jag förut sagt hindrar detta naturligtvis inte att man söker skapa ett bättre skydd där det kan nås, nämligen beträffande lagligheten.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Inrikesministern nämnde, att ägaren av jordbruket hemställt, att hans ärende tills vidare inte skulle avgöras. Tyvärr glömde inrikesministern en sak, nämligen att tala om, när denna hemställan från vederbörande inkom. Det var, herr inrikesminister, i mars 1954. Man får då erinra sig, att ägaren suttit på fastigheten i två och ett halvt år. Han fick lagfart i maj 1952. Ärendet har under en period av 313 dagar vilat i jordbruksdepartementet och därefter remitterats till lantbruksnämnden för utlåtande. Att vederbörande nu begär att ärendet inte skall avgöras, beror väl på en förhoppning att Kungl. Maj:t eller vederbörande lokala organ efter denna långa tidsutdräkt skall finna en möjlighet att ordna på något annat sätt. Det innebär naturligtvis inte att han menar att det skulle vara all right med ett dröjsmål på två och ett halvt år. Försöker man ge det den innebörden, herr inrikesminister, är uttalandet vilseledande, och det hoppas jag inte inrikesministern avsåg.

Inrikesministern sade också till mig, att detta är en lämplighetsfråga. Lämplighetsfråga? Att under så lång tid hålla en svensk medborgare i ovisshet om huruvida han skall drivas bort från sin gård av myndigheterna uppfattar jag som en kränkning av hans naturliga rätt. Det kan inte vara i överensstämmelse med allmänna rättsliga tankegångar att dra ut så länge på tiden vid

tillämpningen av en paragraf av detta slag.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet HEDLUND:

Herr talman! Det var på tal om den högre polistjänstemannens kvarsittande i tjänst som jag sade att det var fråga om lämplighet eller icke.

Hans excellens herr statsministern ERLANDER:

Herr talman! Jag brukar inte lägga mig i debatter som rör motionsvis framställda utredningskrav. Jag föreställer mig emellertid, att ingen av kammarens ledamöter blir överraskad om jag anser det nödvändigt att ta till orda efter det anförande folkpartiets ledare herr Ohlin nyss höll.

Vad som frapperat mig vid läsningen av de motioner vi behandlat i dag, i varje fall beträffande folkpartiets motioner, har varit deras brist på konkretisering, deras allmänna resonemang och antydningar och på en punkt rent av insinuationer. Herr Ohlin gjorde sig inte skyldig till detta. Han försökte i stället i allra högsta grad konkretisera. När herr Ohlin tänker igenom vad han sagt i dag, kommer han nog att finna, att det hade varit lika bra ur hans synpunkt att nöja sig med de allmänna talesätten. De konkretiseringar han kom med bidrog sannerligen inte, herr talman, till att belysa en serie mycket allvarliga frågor, vilket övriga talare försökt göra.

Herr Ohlin utgår ifrån att de som tillhör de två partier, som nu samverkar i regeringen, på något sätt är anorlunda beskaffade än andra samhällsmedborgare och inte har något som helst intresse av att hävda den enskilde medborgarens rätt. Han tar upp några exempel för att söka belysa och bevisa detta häpnadsväckande påstående. Jag hinner inte gå in på dem alla, men jag skall ta upp ett par av dem.

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

Herr Ohlin angrep utrikesministrernas inlägg i debatten här i onsdags. Vad är det som inträffat, herr Ohlin? Ingen-ting annat än att herr Undén påpekade, att i en krissituation utsättes samhälls-maskineriet för hårda påfrestningar, att situationerna då växlar snabbt och att det därför är svårt att uppnå en perfekt rättvisa. Vi måste väl ändå alla erkänna, att det förhåller sig så, men det hindrar inte, att alla — även samlingsregeringens ledamöter — eftersträva de rättvisa. Den samlingsregering vi hade under kristiden försökte väl ändå inte medvetet krångla till bestämnelserna, även om man nästan får den uppfattningen, när man läser vissa tidningar. Eftersom herr Ohlin gjorde en blixervisit i samlingsregeringen, kan herr Ohlin ju inte tänka sig, att denna led av något slags hat emot rättvisan och att krislagstiftningen av den anledningen blev invecklad och svårtolkad. Det är detta som herr Undén säger. Det fordras, ärade kammarledamöter, mycken illvilja för att gentemot honom, vars hela liv präglats av ett allvarligt rättspatos, komma med den beskyllningen, att hans yttrande förråder förakt för rätten och respekt för makten. Det var dessutom i det omstridda fallet så, att just därför att krisförfattningar var svårtolkade sade sig regeringen att det var rimligt att av billighetsskäl ge en kompensation, och det var, herr Ohlin, om storleken av denna billighetskompensation som debatten rörde sig. Skulle inte herr Ohlin kunna överlåta åt andra människor, som inte följer debatterna i denna kammar, att lägga in andra motiv i de yttranden som här göres? Jag tror att den politiska debatten skulle i högsta grad vinna på det.

Det andra exemplet, som herr Ohlin tar upp, är att han är missnöjd med monopollagstiftningen, som antogs i fjol. Då vill jag fråga herr Ohlin: Innebär herr Ohlins yttrande, att om en minoritet finner sig slagen i riksdagen

skall denna minoritet ha rätt att hos en förvaltningsdomstol — ty det är ju det vi diskuterar nu — påkalla en ändring av riksdagens i laga ordning fattade beslut i lagstiftningsfrågor? Herr Ohlins andra exempel visar hur orimligt hela hans ställningstagande är. Här fattas med betydande majoritet ett beslut, som han anser vara kränkande för den enskildes rätt. Det drar han in i en diskussion om den domstolsmässiga prövningen av förvaltningsåtgärder. Är det verkligen herr Ohlins mening att även riksdagens lagstiftningsbeslut skall på det sätt som sker i viss utsträckning i Förenta staterna bli föremål för en prövning av domstol? Jag tror att det kan vara ganska bra att få ett besked om detta är folkpartiets s. k. demokratiska ståndpunkt.

Vidare säger herr Ohlin, att ett utslag av regeringens nonchalans inför rätten är justitieministerns slapphet när det gäller att förkorta handläggningen av målen vid våra domstolar. Herr Ohlin har bråttom, naturligtvis, men innan en sådan anklagelse göres kan man ha rätt att begära att man tar reda på vad som har hänt. Fångvårdsdebatten i första kammaren slutade ingalunda på det sättet att justitieministern satt på de anklagades bänk. Det kunde uppvisas en rad mycket betydelsefulla initiativ från den nuvarande justitieministerns, och låt mig gärna medge även den föregående justitieministerns, landshövding Bergquists, sida för att rätta till missförhållanden som har existerat under årtionden. Är det då inte orimligt att som bevis för regeringens bristande intresse för rättsvården ta just den man som har lagt ned så mycket arbete på att rätta till missförhållanden, som många tidigare justitieministrar inte ansett sig gå i land med att ens ta upp?

Beträffande långsamheten i rättsgångsväsendet har ju den nuvarande justitieministern till innevarande års riksdag framlagt propositionerna nr

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

200 och 203, som just avser att komma till rätta med en del av de missförhållanden som här otvivelaktigt funnits.

Jag vet inte om det var någonting mer som herr Ohlin ville ha svar på, men i så fall skall jag försöka ge svaret om han vill upprepa frågorna. På de punkter jag har antecknat tror jag att varje opartisk lyssnare måste säga sig, att det hade varit ur debattens synpunkt minst lika bra om herr Ohlin nöjt sig med de allmänna talesätten.

Om jag, eftersom både herr Håstad och herr Ohlin har tagit upp en del allmänna synpunkter också får lov att göra det, herr talman, så vill jag gärna bekänna att enligt min uppfattning de frågor, som vi här diskuterar, är av mycket stor betydelse. Det är av mycket stor betydelse att man kan åstadkomma trygghet för att den enskildes rätt värnas och att missförhållanden och orättvisor rättas till. Jag skulle gärna vilja — jag kan ju göra det här i andra kammaren då jag ser att herr Herlitz är närvarande — bekänna att herr Herlitz' motion erbjuder mycket av intresse. Jag tror att den är ett välgående bidrag till diskussionen om förhållandet mellan idviden och samhället. Det är klart att herr Herlitz, när han har skrivit denna motion, inte har kunnat undgå att färgas av det förhållandet att han omfattar en konservativ samhällssyn. Han gör visserligen aktningssvärda försök och säger, att han nu skall lyfta bort de partipolitiska tvistefrågorna från diskussionen, men han vill ändå liksom inleda hela diskussionen med en analys av vad som har hänt i samhället. Den analysen är briljant gjord, men jag tror inte herr Herlitz blir förvånad om jag säger att jag reagerar mot den på nästan alla punkter.

Jag skall bara ta ett exempel för att visa vad det är jag inte kan acceptera.

Han tar upp ett resonemang om hur samhällsutvecklingen har medfört ett minskat utrymme för individen och ett

ökat inflytande för samhället, framför allt på äganderättens område. Så tillägger han, att då äganderätten hotar att bli ett tomt skal, äventyras grunden för hela vår rättskultur, som den i svensk rätt fastslagits i 16 § regeringsformen. Jag gör bara detta citat och skall inte företa någon analys av det, men eftersom detta är en skildring av den samhällsutveckling vi har varit med om, är det klart att hans dom över denna samhällsutveckling måste ligga i vad han skrivit där. Men trots att han går ut från en mycket konservativ samhällssyn, finns det en genomtänkt åskådning när han går in på problemen om den förvaltningsrättsliga prövningen av administrationens beslut, om förhållandet mellan medborgarna och rättssamhället osv. Han har mycket litet av uppslag, men det finns hos honom en genomtänkt åskådning.

Folkpartimotionerna kan man inte med bästa vilja i världen karakterisera på det sättet. De är en matt och ganska diffus återklang av de herlitzka tankegångarna när han försöker vara opolitisk, men jag skall villigt medge att ett studium av dem inte ger samma olustkänslor som exempelvis herr Ohlins anförande i dagens debatt gjorde, ty trots att motionerna är mycket allmänna och diffusa, så att utskottet inte gärna kunnat tillstyrka bifall, utgör de ändå inte något försök att hetsa upp individen mot samhället eller mot en i och för sig naturlig och oundviklig utveckling. Motionärerna accepterar i stort sett den utveckling som pågått men framför vissa kritiska synpunkter. Det är ett stort steg från det som vi har hört i dag till de motioner som ligger till grund för utskottsutlåtandena.

Jag har många gånger i denna kammare sagt, att i den mån samhället tar på sig allt större arbetsuppgifter eller i den mån administrationen tvingas att ta på sig allt fler uppgifter för medborgarna, därför att medborgarna inte

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

går i land med att klara dem på egen hand, växer naturligtvis administrationens makt över den enskilde individen. Administrationen griper in på många nya områden, men vi skall komma ihåg att denna utveckling har inneburit en enorm frigörelse för människorna. Om vi ser på människornas förhållande till administrationen, måste vi väl säga att det är en kolossal skillnad mellan det sött på vilket en vanlig svensk medborgare nalkas en ämbetsman eller en representant för samhället i dag och exempelvis för 50 år sedan, när vi hade den verkliga överhetsstaten och man faktiskt darrade i knävecken även inför den obetydligaste representant för det fruktansvärda samhällsmaskineriet. Postfröken skildrades ofta på den tiden som en terrorist mot befolkningen.

Det var häpnadsväckande att höra en ärad talare från folkpartiet säga, att den tidens ämbetsmannaregeringar hade större förståelse för den enskilda människans rättskrav än dagens politiskt sammansatta regeringar. Mycket tål de här högtalarna, och att ett sådant uttalande kan göras utan att de går sönder vittnar gott om hur långt den moderna tekniken har kommit. Jag antar att den olycklige talaren — det var nu inte herr Ohlin; han är dess värre aldrig någon olycklig talare — hade en helt annan sak i tankarna: att vi har fått en administration, i vars spets det sitter en politisk regering, och att detta kan vara förenat med vissa risker allteftersom administrationen växer. Javäl, herr Dahln, men vi har ju fått regeringsrätten. I herr Dahlns framställning saknades varje antydning om att det hade hänt någonting annat än att regeringen har blivit alltmer politisk och att administrationen har vuxit. Regeringsrätten är ju en fristående administrativ domstol, och mängder av mål som förut kanske avgjordes av en ämbetsmannaregering avgörs nu av regeringsrätten. Näväl, jag vidhåller, att det moderna samhället ger åt medborgaren

inte bara en mycket högre materiell standard än det samhälle vi hade för 50 år sedan, det ger också en mycket högre frihet åt medborgaren, och det ger också en mycket större grad av respekt inför hans krav på rätt och integritet.

Men sedan jag har konstaterat det, så gör jag gärna det andra konstaterandet, som jag också brukar göra, nämligen att när denna utveckling har skett därigenom, att samhället undan för undan har ökat sitt inflytande, så kan det ibland gå så, att den enskilde medborgaren väl vet, att samhället tjänar honom, men att han ändå tycker, att samhället har blivit så stort och så väldigt, att han känner sig främmande och maktlös inför det. Han kanske tycker, att visserligen är han befriad från många av de makter som förut bestämde över hans öde, men det samhälle, som skulle skydda honom, fyller ändå inte alla anspråk.

Jag vill inte förneka, att det för många, kanske för hela grupper kan kännas så, att folkflertalets förbättrade ställning har köpts på bekostnad av inskränkningar i fåtalets privilegierade ställning. Jag vill inte alls bestrida, att det kan förhålla sig så. Även för den vanlige medborgaren, som kanske inte förut hade så mycket privilegier, kan det ibland förefalla, som om samhället hade blivit ett maskineri, inför vilket man står maktlös, och det är, ärade kammarledamöter, en allvarlig sak, om den uppfattningen sprider sig bland medborgarna.

Är man konservativ, så är den naturliga utvägen ur detta dilemma, att man avbryter den pågående samhällsordningsprocessen. Inga talare här har förordat den lösningen på detta dilemma, utan alla har koncentrerat sig på att, med bibehållande av våra ansträngningar att hjälpa individen genom samhälleliga åtgärder, skydda honom och hans intressen.

Det är det gamla problemet, som kommer att bli aktuellt i varje demo-

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

krati, det gamla problemet om tryggheten och friheten, samhället och individen. Professor Herlitz' motion är, det säger jag ännu en gång, ett intressant, värdefullt och stimulerande bidrag. Men varför skall denna debatt mellan demokratiska partier föras så, att man slungar beskyllningar mot den ena parten för att den skulle sakna varje spår av intresse för att ta upp dessa frågor.

Jag skall inte gå in på de konkreta förslag som här framställts. Men låt mig säga, att när man ger allmänheten den föreställningen, att enskildas misstag är typiska för svensk administration eller kanske till och med uttryck för regeringens avsikter, så för man enligt min mening in ett moment i diskussionen, som inte bara är orimligt utan också alldeles vilseledande.

Herr Håstad har ju här på ett såvitt jag förstår utomordentligt sätt visat, hur det ser ut i andra länder, och det var bara synd, att inte kammarens ledamöter var inne och lyssnade på detta anförande. Jag hoppas, att man begagnar tillfället att studera det i protokollet. Av detta anförande framgick nämligen vilka risker som är förenade med att låta administrationen underkastas en domstolsprövning, om man inte bygger in domstolarna i administrationen på det sätt som sker i Sverige.

Det enda jag skulle vilja fråga herr Håstad är följande: När herr Håstad har så klart för sig, att det i andra länder är en risk för politisering av domstolarnas verksamhet, om administrationens åtgärder dras in i domstolarnas prövning, hur kan det då vara möjligt, att herr Håstad inte ser vilka risker för en politisering av domstolsväsendet som skulle uppstå, om regeringens åtgöranden bleve prövade av domstol? Det måste väl ändå vara så, att i samma ögonblick som det sker så löper man precis de risker, som herr Håstad skildrade från Amerika, där, såsom han berättade, även högsta domstolen är ett politiskt organ, där admi-

nistrationen söker skaffa sig kontroll över högsta domstolen.

Vi har en mycket starkare rättstradition i vårt land, och jag hoppas, att vi aldrig kommer i det läget, att en regering skulle vilja göra så. Men det är klart, att en av grundpelarna för att vi har lyckats hålla domstolsväsendet så fritt från politiska ställningstaganden just är, att vi haft ett speciellt system för granskning av regeringens beslut och regeringens åtgöranden.

Nu säger man — och därmed har man trott sig reducera frågan till mindre dimensioner — så här: Ja, det är ju inte meningen att pröva de politiska besluten, och det är inte heller meningen att pröva skälighetsfrågorna, utan man skall nöja sig med att pröva lagligheten av fattade beslut. Ja, det är naturligtvis en sak som man kan resonera om. Men då måste det väl ändå visas något exempel på att här föreligger en risk för att man kränker gällande lagar genom de beslut som Kungl. Maj:t fattar. Man skall tydligen ta bort från domstolsprövningen den alldeles övervägande delen av regeringens beslut, alla som har politisk innebörd, alla som är rimlighets- och skälighetsprövningar, prövningar i sak, och så skall man ha kvar den del där det gäller att tolka gällande lag. Ja, vi försöker så gott vi kan, herr Håstad, att få bort de ärendena från regeringens prövning genom att i allt större utsträckning låta dem gå till regeringsrätten. Återigen detta att man förbiser att det finns en administrativ högsta domstol, som är oberoende av regeringen och som löser så mycket av de problem som motionärerna här tar upp! Men, som sagt, min fråga till herr Håstad var den: Är inte herr Håstad, som är så medveten om riskerna att låta domstol pröva den vanliga administrationen, rädd för att ett införande av domstolsprövning på regeringsplanet i annan form än den vi nu har kommer att leda till en politisering av domstolarna som är icke önskvärd?

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

Menar herr Håstad intet annat än att flera ärenden skall flyttas över till regeringsrätten måste jag säga, att då tar man i väl hårt för att nå ett så begränsat mål.

Nu har jag redan tidigare framhållit att enligt min mening är detta stora och väsentliga problem. De uppslag som kommit i motionerna, har inte pekat på några framkomliga vägar, och därför tycker jag det är naturligt att utskottet tagit den ställning som det gjort. Men dessutom är det naturligt även av ett annat skäl: vi har praktiskt taget alla dessa frågor under utredning. Det glömmar herrarna, när ni angriper oss för bristande intresse här! Ni glömmar att här sitter en utredning, besvärssakkunniga, och man måste väl ändå medge att besvärsinstitutet och därmed sammanhängande frågor är grundläggande för det mesta som vi här behandlar. Är det så besynnerligt att riksdagen då säger, att det kan vara betydelsefulla och viktiga frågor som här tas upp till behandling, men låt oss vänta och se, till vilket resultat de sittande utredningarna kommer. Sedan får ju riksdagen ta upp till prövning de här tingen.

Herr Dahlnén frågade, om detta skulle vara det sista ordet i debatten. Herr Dahlnén! Problemet om individ och samhälle kommer aldrig att upphöra att diskuteras så länge som vi har ett demokratiskt statsskick i detta land.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var nog ingen i kammaren som inte märkte, att statsministern, som alltid när han känner sig trängd, började tala om någonting annat. Han talade om att det var inte bra här i landet för femtio år sedan. Det är riktigt, herr statsminister, att det svenska samhället för femtio år sedan hade brister, men inte kan det vara något skäl för att bagatellisera de brister som i dag vidlöder vårt samhälle! En demokratiseringsprocess har pågått — som f. ö. liberalismens företrädare har med-

verkat till — och inte vill någon bestrida att detta medfört en förbättring av människornas ställning gentemot myndigheterna i många avseenden. Men frågan i dag gäller ju de brister, som vårt nuvarande samhälle har att uppvisa! Man kan inte bagatellisera detta spörsmål genom att tala om hur det var förr i tiden.

För det andra påstod statsministern att talare från andra sidan skulle ha sagt, att misstag av exemplifierad typ från enskilda ämbetsmän var typiska för svensk administration. Han ansåg detta vilseledande. Men, herr statsminister, det är ju Ni som genom detta felaktiga referat ger en vilseledande framställning! Det har från vår sida tvärtom betonats att misstagen icke är typiska men att det, när misstag begås bör ges möjlighet till rättslig prövning.

Statsministern sade att regeringen beskyllets för att inte ha något som helst intresse för dessa ting, men det är heller inte riktigt. Vi har sagt »ett otillräckligt intresse», och vi har konkretiserat grunden för detta påstående med hänvisning till utskottsutlåtandena i dag och med andra exempel, som statsministern icke tagit upp till bemötande utom de två som jag nu, i den mån tiden tillåter det, ber att få säga några ord om. Men dessförinnan skall jag säga några ord om utrikesministern.

Vi som förra veckan hörde utrikesministern, inte bara läste honom, fick — och det kan jag be statsministern vara övertygad om — ett intryck av en benägenhet just att rycka på axlarna och tycka att det är inte så noga om krisförfattningarna får den konsekvensen att en del människor blir litet hårdare behandlade än andra. Krislagstiftningen blir bristfällig, säger statsministern. Javisst, visst blir den bristfällig, men detta skapar ju behov just av en prövning av lagenligheten i åtgärderna, inte bara av de fall där denna möjlighet redan för närvarande finns utan i än större omfattning.

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

Statsministern frågar mig, om jag vill att en minoritet, som blivit slagen i en fråga t. ex. rörande kartellagstiftningen, senare skall kunna åberopa domstols avgörande och få minoritetens beslut respekterat i stället för majoritetens. Nej, herr statsminister, naturligtvis inte, såvida inte detta beslut skulle stå i strid med grundlag o. d. Där uppkommer ett stort problem, som jag inte nu skall ta bestämd ställning till. Men när jag diskuterade frågan om kartellagstiftningen, herr statsminister, betonade jag uttryckligen, att det därvidlag inte var fråga om någon lagtillämpning utan om en *lagstiftningsfråga*. Jag har mig inte bekant att frågan om tillämpningen varit uppe. Jag tillät mig vidga perspektivet och säga, att här fanns en lagstiftning, som bar en liten smula prägel av att det inte är så noga om vissa organisationer blir ställda i ett gynnsammare läge än andra genom att samhället avstår från övervakning av dem. Det var som belysning av denna attityd jag gjorde denna korta reflexion om en lagstiftningsfråga.

Beträffande fångvårdsdebatten vill jag säga, att den visade hur otillfredsställande förhållandena på detta område är, värre än för ett par årtionden sedan. Sedan dess har vi haft ett världskrig. Det var tiden *efter* detta som framför allt stått till förfogande för att skapa bättre förhållanden på detta område, och det är den nuvarande justitieministerns ansvar därvidlag som man inte kommer ifrån. Det är så, herr statsminister, att justitieministern här är ansvarig och sitter på de anklagades bänk när bristerna påtalas.

Beträffande propositionerna nr 200 och 203 avstod jag från att säga något, ehuru de är ur vissa synpunkter otillfredsställande. Jag har en livlig förhoppning att utskottet skall kunna komma fram till en mera acceptabel lösning, och därför skall jag, herr statsminister, för att inte riskera att försvåra detta

t. v. avstå från kommentarer på den punkten.

Till sist, herr talman! Den samhällsutveckling som statsministern också snuddade vid har inneburit ett ständigt växande inflytande och allt fler och fler ingripanden från administrationens och krismyndigheternas sida. Det är väl alldeles klart att när detta dessutom i många fall sker efter snabbt tillkomna förordningar, så skapas ett växande behov av att den enskilde tillförsäkras möjligheter att få sina rättsanspråk tryggade även gentemot administrativa förfaranden. Det är regeringens underlåtenhet att ta konsekvenserna av denna samhällsutveckling, som djupast ligger under vår kritik i dag.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern har, det håller jag med herr Ohlin om, en mycket egendomlig debatteknik. Eftersom jag sade att det var väl att vi kommit ifrån de forna ämbetsmannaregeringarna och numera fått politiska regeringar vet han mycket väl, att jag inte nämnde de förra såsom något idealtillstånd. Vad jag påpekade var det enkla förhållandet, som jag trodde var rätt allmänt känt, att vi fått politiska ministärer, men att det innebar en risk för lagtillämpningen. Det var detta vi diskuterade och inte lagarnas innehåll i och för sig. Förhållandet innebär risk för att den politiska färgning vi väl ändå alla har kan spela in när vi skall bedöma frågorna. Men inte trodde jag, att detta skulle föranleda landets statsminister att stå upp och göra sig löjlig över en ledamot av denna kammare. Jag tål sådant mycket väl, men det är inte det som det är fråga om.

Herr statsministern sade, att herr Herlitz' ståndpunkt färgades av hans konservativa samhällssyn. Jag ber att få instämma häri och återkommer till vad jag sade för några sekunder sedan. Jag tror att vi alla färgas av vår politiska samhällssyn, och det var just därför

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

jag drog fram denna fråga i debatten. Är det inte så, att statsministerns ställningstagande färgats av hans samhällssyn? Jo, självfallet. Men då har vi detta problem: När vi har politiska statsråd, blir det då inte ett problem om man inte skall undersöka om dessa bör underkastas en prövning, hur de vidtar förvaltningsåtgärder? De är ju politiker, och herr statsministern säger ju, att vi politiker i vårt ställningstagande färgas av vår samhällssyn. Finns det då inte risk för att vi verkligen kan ha fel? Jag har påpekat att denna risk finns för alla slag av statsråd oberoende av vilket parti vederbörande tillhör. Statsministern valde att här skjuta på person. Det gör han i vissa situationer alltid i denna kammare, det är vi vana vid. Men jag tycker att det visar, att han inte vill gå in på en sakdebatt när det gäller spörsmålet om politiska statsråd och lagtillämpningen. Det är ju också ett bidrag till debatten, men kanske inte det som statsministern avsåg.

Herr HÅSTAD (h):

Herr talman! Jag uppkallades närmast av de frågor, som statsministern ställde till mig med anledning av att jag betonade att det var ett stort problem i Amerika och delvis även i det nya Tyskland att kunna förena domstolarnas objektiva ställning med den faktiska politisering av desamma, som där har skett. Jag betonade emellertid, Ers excellens, att detta problem kan få mindre räckvidd, om man i huvudsak — jag är ej beredd att ingå på detaljer — begränsar prövningen av regeringens beslut till rättsenhetligheten och förlägger denna prövning till en enda domstol, exempelvis som i Finland till högsta förvaltningsdomstolen. Jag menar att det i vårt traditionellt rättsenliga land kanske inte finns så många tillfällen till dylik prövning som t. ex. i Amerika. Vidare har vi här i landet en gammal regel om konsulter i regeringen, som skall sörja för rättssynpunkterna.

Till slut har vi även erfarenheterna från Finland och, såvitt jag förstår, från högsta domstolen i Frankrike, Conseil d'Etat, som också har rätt att pröva regeringens beslut. Dessa erfarenheter ger icke vid handen att vi inom denna begränsade ram behöver frukta en politisering. I varje fall är problemet ett annat i denna begränsade skala, än om hela domstolskåren skulle få till sig överlämnad prövningen av vilket förvaltningsärende som helst.

Sedan vill jag än en gång återkomma till vad som är kärnpunkten i denna diskussion. Från högerns sida har vi — och framför allt herr Herlitz — under en lång följd av år, långt innan någon allmän rättsrötedebatt kom till stånd, pekat på olika rättsproblem, som uppstått i den nya välfärdsstaten. Det är alltså ingen plötslig feber som gripit oss. Det är därför självklart att jag inte känner något större behov av att blanda mig i den debatt om rättsröta, som förts i dag. Kvar står emellertid, att vi i detta sammanhang i motioner och i den reservation, som avgivits av herr Herlitz, har framhållit att området för förvaltningskontrollen icke är fullt täckt. Det finns en läcka i vårt rättsväsen, så länge regeringen inte är underkastad någon form av kontroll i detta stycke.

Statsministern underlät emellertid att ta upp denna fråga på annat sätt än genom en hänvisning till dels viss risk för domstolarnas politisering — vilken jag nyss berört — och dels till existensen av parlamentarisk kontroll. Låt mig dock beträffande den parlamentariska kontrollen än en gång säga — jag bortser här från fallet Lifaco, som kan ge anledning till slutsatser på ett annat plan — att jag under de år jag suttit i konstitutionsutskottet aldrig har förmärkt någon strävan eller någon iver hos majoritetens representanter att ta initiativet till några konstitutionella anmärkningar. Aldrig! Det kanske var likadant på den tiden, då vi hade högerregeringar här i landet och då högerns

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

representanter i konstitutionsutskottet ville slå vakt om ministären. Majoriteten känner sig — möjligen med undantag för någon enstaka representant vid något lika enstaka tillfälle — ungefär som soldater i en fästning, som alltid och till varje pris skall försvaras. Detta granskningssystem är därför ingenting att bygga på i här ifrågasvarande avseende.

För att återgå till förhållandena i Amerika vill jag ställa en konkret fråga: Anser statsministern att det var på något sätt oriktigt eller farligt vad som skedde i Förenta staterna 1952, när högsta domstolen där fick pröva det förvaltningsbeslut, som Truman fattat innebärande beslagtagande av stålindustrien? Det var ju under fredstid en oerhörd händelse. Statsmakternas representant beslagtog en stor industri den gången, och nästa gång kunde han ju beslagta på liknande skäl (arbetskonflikt) tidningspressen — och vad återstod sedan av pressfriheten? Ärendet gick till högsta domstolen, som med sex röster mot två underkände presidentens beslut. Jag tycker att detta är ett mycket talande exempel på och ett bevis för att man i vissa fall utan fara för staten och med ökad säkerhet för medborgarna kan äga ett dylikt rättsprövningsinstitut.

Vidare är jag, herr talman, litet osäker om huruvida statsministern var alldeles just mot tidigare generationer och regeringar, när han litet nedlåtande talade om gamla ämbetsmannaregeringar. Är vi så alldeles säkra på att regeringar, ledda av t. ex. Louis De Geer, hovrättspresidenten, eller Themptander eller en regering med Hjalmar Hammarskjöld som konsult (i början av detta århundrade) vårdade sig sämre om den enskildes intressen än exempelvis regeringen i dag med herrar Lindell och Nordenstam som konsulter? Jag ställer den frågan. Jag har nog den uppfattningen att föregående regeringar satte en ära i att verkligen fungera som en

opartisk domstol i sådana administrativa tvister, som det här är fråga om. Om man ändå till slut överförde en stor del administrativa besvärssärenden från regeringen till regeringsrätten, så berodde detta helt enkelt på att regeringen inte ansåg sig orka med en samvetsgrann prövning av dessa och därför fann rättsintresset kräva inrättande av ett särskilt organ för ändamålet.

Herr förste vice talmannen övertog ånyo ledningen av kammarens förhandlingar.

Hans excellens herr statsministern ERLANDER:

Herr talman! På herr Håstads fråga huruvida jag anser att det var olämpligt att Amerikas högsta domstol kunde upphäva den amerikanska administrationens beslut att beslagta stålindustrien vid stålstrejken för två år sedan vill jag svara två ting. För det första saknar vi ju här i landet alla motsvarigheter till sådana fullmakter, som den amerikanska administrationen har. I USA har man ju socialiserat stora saker, vilket har fått bestående verkningar genom ett enkelt beslut av landets regering. Om man överlämnar sådana våldiga befogenheter till ett lands regering, är det klart att frågan om en laglig prövning av besluten blir en angelägenhet av större vikt än vad vi någonsin kan räkna med i Sverige. Frågan om ett förstatligande av vår stålindustri måste ju ha förevarit först här i riksdagen och här föregåtts av ett beslut i laga ordning. Det är därför inte rätt av herr Håstad att föra diskussionen som han gör. Jag skulle kunna tillämpa herr Håstads eget sätt att diskutera och fråga honom: Anser herr Håstad det vara riktigt att Amerikas förenta staters högsta domstol upphävde sociallagstiftningsåtgärder, därför att de ansågs strida mot någonting i konstitutionen? Var det riktigt att göra det? Detta är ju en hopplös debatt, ty det

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

skulle förutsätta att vi satt oss ned och diskuterade såsom experter på Amerikas författning — och det har ju herr Håstad kanske skyldighet att vara, men jag har alldeles nog med att syssla med de mera näraliggande problemen här hemma. Och jag kan försäkra att vi aldrig drömt om att skaffa regeringen ett sådant oerhört inflytande, som den amerikanska administrationen har. Frågorna går om varandra. Min fråga går om herr Håstads. Jag vill bara belysa att med herr Håstads debattmetoder kommer man absolut ingenstans, därför att vi diskuterar en helt annan materia än den svenska regeringens ställning och den svenska riksdagens ställningstagande.

Herr Dahlén var upprörd över mina debattmetoder. Ja, jag kan inte låta bli att säga, att det brukar vara så när jag får in en fullträff, att motståndaren klagat över att jag har ett så dåligt sätt att diskutera. Det är det kvitto som jag brukar få både av tidningarna och av debattörerna. Men eftersom den ene talar om den andres debattmetoder, kan väl den andre få tala om den enes. Den ärade kammaren får väl medge, att herr Dahlén skildrade hur utskottsmajoriteten var en urkonservativ samling människor, på vilka håret reste sig — i den mån de nu har något hår på sina huvuden — inför tanken på att det skulle införas kontroll på områden, där sådan inte finns, och man riktigt såg hur han ryste inför denna utskottsmajoritetens oerhörda konservatism.

Det är också en debattmetod. Men vad är det herr Dahlén grundar den på? Jo, ett fullkomligt objektivt referat i utskottets utlåtande. Det som föranledde alla dessa sarkasmer och allt detta hån, det låter så här, ärade kammarledamöter:

»I denna vår hävdvunna ordning önska motionärerna företaga en genomgripande förändring. De vilja sålunda införa en domstolsmässig kontroll i fråga om lagligheten av sådana förvalt-

ningsavgöranden, beträffande vilka någon dylik kontroll för närvarande icke utövas vare sig av de allmänna domstolarna eller genom förvaltningsdomstolar. I motionerna I: 133 och II: 315 har dock detta önskemål begränsats till att gälla endast Kungl. Maj:ts beslut i statsrådet.»

Finns det någon kammarledamot, som när han hör detta känner sig gripas av skräck inför konstitutionsutskottets konservatism? Om vi nu skall diskutera debattmetoder här — det är ju inte jag som börjat med det — måste jag säga, att då finns det verkligen anledning till anmärkning mot den föregående ärade talaren.

Men det finns en annan anledning till anmärkning, som är allvarligare. Min kritik av herr Dahlén grundade sig framför allt på det förhållandet, att han skildrar utvecklingen under senare tider utan hänsynstagande till att regeringsrätten har kommit till. Den som lyssnade till herr Dahlén kunde inte få någon annan föreställning än att i regeringen satt en mängd politiker och avgjorde sådana ärenden, som på 1800-talet avgjordes av administrativt förfaret folk. Då är min invändning kort och gott: regeringsrätten har övertagit en stor del av dessa ärenden. Det var det som var huvudinvändningen i mitt anförande. Det tyckte herr Dahlén var ett personligt angrepp. Då vill jag ha reda på mot vem det var riktat.

Herr talman! Herr Ohlin bagatelliserade nu till en början sina angrepp på regeringen. Regeringen *saknade* visst inte intresse för dessa ting, men regeringen var inte *tillräckligt* intresserad — regeringen ingrep inte med tillräcklig kraft. Det är i alla fall ett återtag, det är i alla fall en modifikation av de tidigare hårda omdömena, och det skall noteras. Men omedelbart sedan herr Ohlin gjort denna överslätning riktar han våldsamma angrepp mot utrikesministern och justitieministern. Man får läsa protokollet och konstatera, hur illa

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

den första överslätande delen hänger i hop med de angrepp, som herr Ohlin sedan utan hämningar riktar mot dessa två personer.

Så till sist: jag har inte tagit upp förhållandena i början på sekelskiftet för att yvas över att allting nu är så mycket bättre. Jag har sagt följande: Här angriper herr Ohlin socialdemokratien för att icke ha förståelse och respekt för den enskilda människans krav. Då säger jag: Under den tid som socialdemokratien har haft dominerande inflytande på svensk politik, har utvecklingen oavbrutet gått emot ökad rörelsefrihet för individen — mot ökad standard men också mot ökad respekt för den enskilda människan. Denna utveckling säger sig herr Ohlin också glädjas över. Ja, det hoppas jag. Men är det inte orimligt att tänka sig, att socialdemokratien, som stått såsom drivande kraft bakom denna utveckling — med stöd av andra, det skall villigt medges — skulle vara alldeles utan intresse för individen, för den enskilda människan, då det ju ändå har varit individens och den enskilda människans krav, rättigheter och frihet, som i sin tur har varit drivkraften till socialdemokratiens arbete? Det är min frågeställning.

Herr HÅSTAD (h) kort genmäle:

Jag ställde, herr talman, en direkt fråga till hans excellens herr statsministern, eftersom han tidigare inte alls ville gå in på frågan om lämpligheten ur olika synpunkter av prövning av regeringens verksamhet ur rättsenlighets-synpunkt. Statsministern besvarade den inte utan ställde i stället en fråga till mig angående den amerikanska högsta domstolens ställning till sociallagstiftningen. Märk väl, vi diskuterar inte i dag frågan om domstolsprövning av lagar. Det är ju ett problem för sig. Jag vill hänvisa till att länder som Frankrike och Finland, vilka har domstolsprövning av regeringens förvaltning,

inte praktiserar eller tillåter någon lagprövning genom domstolarna.

Vad den fråga beträffar som jag ställde, alltså om beslagtagandet av stålindustrien vid ett konflikttillfälle under viss tid, med risk för att presidenten nästa gång han komme i en liknande situation kunde beslagta exempelvis pressen, så grundade sig processen på en tolkning av om författningen tillstodde »Emergency» etc. Man skulle mycket väl kunna få motsvarigheter i Sverige, nästan hur många som helst, genom att paragraf 89 i regeringsformen om Kungl. Maj:ts ekonomiska lagstiftningsmakt kan tolkas nästan hur vitt som helst, vilket vi också delvis har erfarenhet av.

Jag konstaterar alltså fortfarande att statsministern inte har svarat på min fråga. Den motfråga han ställde till mig hör inte alls till ämnet för dagen.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag återkommer därför att statsministern ville försöka göra gällande, att jag felaktigt givit uttryck åt utskottsmajoritetens uppfattning. Han påpekade att det där som jag hade sagt att man rös inför inom utskottet var ett objektivt referat av vad motionärerna skrivit. Ja visst, det sade jag också. Men jag sade dessutom, herr talman, att när vi ville pröva lagligheten på detta område, då säger man nej. Då anför utskottet nämligen: »Väl är det riktigt att rättsordningen i flertalet västerländska länder är uppbyggd på tanken att lagligheten av myndighetens avgörande skall kunna provas», etc. Att vi kanske blir ensamma i västerlandet om att inte ha en sådan ordning — om jag nu skall spetsa till det — detta bekommer utskottsmajoriteten ingenting.

Vad är det som är fel? Jo, att statsministern har refererat tredje stycket men icke fjärde stycket, där utskottsmajoriteten talar om sin uppfattning

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

rörande det som vi ville, nämligen att lagligheten skulle prövas. Jag skall inte ytterligare diskutera denna metod, det överlåter jag till statsministern. Han har nu, tycker jag, dessutom gjort ett nytt framsteg i fråga om sina debattmetoder. Nu börjar han recensera sig själv: han talade om att han hade fått in en fullträff. Detta är en metod som hör hemma på en särskild spalt i tidningarna, hos kåsören, och jag förstår att statsministern aspirerar. Jag ber om ursäkt att jag använder dessa ohövliga ordalag, men det förefaller mig som om de vore berättigade i detta sammanhang.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **HEDLUND**:

Herr talman! Jag tycker det finns anledning att be herr Ohlin precisera folkpartiets inställning i den fråga vi diskuterar i dag. Vad är det för slags prövning man åsyftar? Är det en prövning av lagligheten eller är det en prövning av beslutens klokhet och lämplighet?

Det har ju sagts här vid ett par tillfällen från folkpartiets sida, att vad man egentligen vill ha prövat är frågan, huruvida besluten är lagliga eller olagliga. Men det har förekommit inlägg från herr Ohlins sida som gör att man ändå har anledning fråga sig, vart folkpartiet egentligen syftar. Jag tänker då inte på herr Ohlins anförande i den del det gällde monopollagstiftningen. Vi har fått klarlagt att herr Ohlin nämnde den saken för att påvisa vilken attityd majoriteten, alltså regeringspartierna, vid vissa tillfällen intar: vi är inte, om vi skall uttrycka oss mera konkret, tillräckligt opartiska i alla hänseenden. Den förklaringen gav ju herr Ohlin nyss som svar på statsministerns fråga.

Herr Ohlin berörde emellertid även krislagstiftningens bristfälligheter och nämnde i det sammanhanget något om Lifaco-affären. Men, herr Ohlin, i den

frågan har vi ju ett avgörande just av den högsta förvaltningsdomstolen på området. Riktigheten i det avgörandet syns inte sättas i fråga. Utan den sak man diskuterat är huruvida regeringen av lämplighetsskäl bort korrigera detta avgörande i större eller mindre utsträckning. Den saken har således ingenting alls att göra med frågan om en prövning av lagligheten av fattade beslut. Därför skulle det vara intressant att veta, vart herr Ohlin syftade med att nämna detta fall.

Vidare skulle det vara intressant att veta vart herr Ohlin syftade med att nämna frågan om fångvårdens upprustning. Här är det väl i allra högsta grad en lämplighetsfråga, en fråga om råd och lägenhet bland annat. Därvidlag har jag mycket svårt att förstå att det finns något som helst utrymme för en prövning av lagligheten.

Helt säkert har herr Ohlin andragit även dessa två exempel, inte för att peka på något som har direkt samband med debattämnet utan för att påvisa något annat, måhända något i stil med vad herr Ohlin var inne på när det gällde monopollagstiftningen. Jag tror det är viktigt att få den saken preciserad och klarlagd.

Jag är slutligen angelägen att bekräfta riktigheten av herr Ohlins uppgift att den ansökning, som jag talade om i ett förköpsärende, inte är mer än ett par månader gammal och naturligtvis inte kan åberopas för de uppskov, som dessförinnan har förekommit.

Herr **OHLIN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Till herr inrikesministern vill jag endast säga, att jag skall återkomma till hans synpunkter när jag får ordet om en liten stund. Jag har nu endast begärt ordet för en replik till hans excellens herr statsministern.

Statsministern säger: Nu bagatelliserar herr Ohlin sin egen kritik. Nej, herr statsminister, jag tillrättalägger ett uppenbart felreferat från statsminis-

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

terns sida. Jag har sagt och på olika sätt varierat, att regeringen inte tar tillräckligt allvarligt på detta spörsmål. Det är en beskyllning, som jag tycker går ganska långt, utan att man därför, som statsministern — måhända av oratoriska skäl — gjorde och råkade göra än en gång i sitt sista anförande, behöver påstå att vi skulle ha sagt, att socialdemokratien är alldeles utan intresse för rättsfrågorna. Statsministern tycker sig tydligen inte kunna få något grepp över debatten utan att tillvita oss sådana överdrivna beskyllningar, oaktat vi framställt kritik, som sannerligen väger tungt nog och som det kunde vara anledning för herrarna på regeringsbanken att söka besvara utan någon snedvridning.

Statsministern gör vidare gällande, att det under den tid socialdemokratien haft dominerande inflytande har uppkommit en växande respekt för individen. Jag tror att genombrottstiden i Sverige för respekten för individen ungefär sammanfaller med den tid, då demokratien bröt igenom, alltså från 1890-talet och fram till 1930-talet. Det var ju en tid, då socialdemokratien *icke* hade ett dominerande inflytande och då i varje fall liberalismen hade ett mycket stort inflytande, som sattes in just för att stärka individens ställning. *Vi fortsätter*, herr statsminister, att göra vad vi tycker erfordras för att avhjälpa de brister, som finns kvar när det gäller demokratien, och de brister, som kan ha uppkommit på grund av samhällsutvecklingen och det växande statliga ingripandet.

Statsministern säger: Är det sannolikt att de, som varit drivande krafter i denna utveckling under de sista 50 åren, skulle sakna intresse? Då vill jag först svara, att jag inte tror att man kommer så långt med en psykoanalys av olika personer, som varit verksamma i det ena eller det andra partiet. För övrigt är det ju, med all respekt för den nuvarande justitieministern,

inte han som dominerat utvecklingen här i landet under de sista 50 åren, så att denna utveckling kan inte anföras som något huvudskäl till hans försvar.

Vi har i dag försökt, herr talman, att konkretisera de angreppspunkter och förslag, som vi framfört. Då kommer man inte långt med statsministerns försök till historiska undanmanövrer.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Diskussionen om individen och samhället kommer alltid att pågå. Det är fullkomligt riktigt, som herr Ohlin säger: Liberalismens insatser i början av detta sekel var av en utomordentlig betydelse för att fästa uppmärksamheten på att den enskilde individen hade rätt att kräva hänsyn både till sin frihet och till sin rätt och till sina intressen. På den punkten är det ingen som helst meningsskiljaktighet mellan herr Ohlin och mig. Men om jag medger detta skulle det väl ändå vara ganska klädsamt om herr Ohlin medgäve den problematik, som vi här är ställda inför, nämligen hur det skall vara möjligt att ta hänsyn till individens intressen i växande utsträckning och göra detta genom att skapa ett ökat samarbete och en ökad samverkan mellan individer, mellan produktionsfaktorer och mellan grupper av människor, och vidare, hur denna ökade samverkan, som är nödvändig för att tillvarataga individens intressen, skall kunna förenas med individens krav på frihet. Det är samma problem som möter oss inom Organisationssverige och samma problem som möter oss när vi diskuterar de samhälleliga åtgärderna.

Om jag nu så öppet medger, att det här föreligger ett centralt politiskt problem, som måste intressera varje människa, som över huvud taget intresserar sig för demokratiens problem, varför skall man då av partitaktiska skäl mobilisera så mycket av misstänk-

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

liggörande mot de människor, som har aktualiserat hela denna problematik tillsammans med de liberaler, som föregick herr Ohlins folkparti?

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp):

Herr talman! Jag blev en smula överraskad när jag läste det här utlåtandet och fann hur utskottsmajoriteten har försökt turnera motionerna och reservationen. Det fjärde stycket i majoritetens skrivning är ju, som herr Dahlén nämnde, i huvudsak en hänvisning till det traditionella. Man hänvisar till det system som har utbildats under svenska förhållanden och säger att det inte finns någon anledning att prisge den ordning som bärs upp av den historiska traditionen. Det är alltså en rent konservativ inställning. När nu statsministern i sin senaste replik säger, att vi här står inför ett problem som nödvändigtvis måste intressera, frågar man sig, var i detta utskottsutlåtande uttrycken finns för detta intresse, som enligt hans excellens statsministerns mening nödvändigtvis måste finnas.

Gentemot en talare på högersidan säger hans excellens statsministern, att ett sätt är att försöka avbryta den omdaningsprocess som pågår på samhällslivets område. Det är en alldeles perfekt karakteristik av utskottsmajoritetens hållning, ty hela detta skrivsätt utgör närmast ett försök att avbryta utvecklingsprocessen på detta område. Det finns ju ingen människa i detta land som inte vet att förvaltningen av i dag är någonting radikalt annorlunda än för bara 25—30 år sedan. När man vet att hela den nuvarande förvaltningsapparaten till omfång och innehåll är så väsentligt olik den förvaltning, mot vars bakgrund våra rättsregler utformades, vad tjänar det då till att inför aktuella reformkrav bara hänvisa till de svenska förhållandena sådana de är inskrivna i tidigare lagar eller hänvisa till historiska traditioner?

Jag konstaterar därför att det socialdemokratiska regeringspartiet visst inte representerar någon reformvilja över samhällslivets hela front. Reformviljan finns nog på vissa avsnitt men inte här. Det stämmer fullständigt överens med den attityd man hade för 25 år sedan när det gällde att skapa en arbetsdomstol som skulle pacificera arbetsmarknaden och möjliggöra rättslig omprövning av tolkningstvister i fråga om arbetsavtal. Då var man till den grad emot en utbyggnad av vår rättsordning, att spårvagnarna stannade i de större städerna. 25 år efteråt visar man ärebetygelser och håller tal för denna institution som man förut påstod var en nedrig handling mot svenska arbetare. När man nu intar denna till överdrift traditionsbundna, konservativa och reformovänliga inställning, går det alltså i linje med denna tidigare socialdemokratiska inställning på detta område. Jag kanske får citera några ord som citerades i denna kammare för snart 100 år sedan och flera gånger senare: »Evidt kan ej bli det gamla, Ej kan vanans nötta låxa evigt repas upp igen. Vad förmultnat är skall ramla Och det nya, friska växa upp utur förstörelsen.»

Efter denna hänvisning till traditionen är nästa punkt i utskottsmajoritetens skrivning en nedtoning av missförhållandena. Man säger att betydelsen av rättslig kontroll är överdriven, men så tillägger man att det måste medges att misstag självfallet kan begås. Jag får alltså tacksamt notera att det självklara medges.

Jag tror för min del inte att man med någon som helst framgång kan fullfölja denna utskottsmajoritetens argumentation när det påstås att betydelsen av en rättslig prövning är överdriven. Om man vill tala i allmänna ordalag kan man konstatera, att det finns så många tusental för att inte säga tiotusental människor i detta land som har personliga erfarenheter

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

från de senaste 10—15 åren, att det är fullkomligt hopplöst att försöka inför det svenska folket påstå, att allt här är väl beställt. Detta konstaterande betyder ingalunda att allting här är galet. Men man måste göra en avvägning.

Jag kan erinra om vad vi diskuterade för en vecka sedan. Jag tror att Lifacofallet är ett exempel på att rättsapparaten ingalunda har fungerat på det sätt som man skulle önska.

För att konkretisera min tankegång med ett exempel, skall jag litet närmare beröra en sak, som herr Ohlin varit inne på i sitt anförande. Det gällde Föreningen Stockholmsortens avfallsfoder u. p. a. Det skulle ta för lång tid att relatera ärendet så utförligt som det vore värt, men jag skall försöka att ta fram åtminstone ett par punkter.

Den 24 mars 1949 förklarade veterinärstyrelsen, eller rättare sagt två tjänstemän där, att när Föreningen Stockholmsortens avfallsfoder u. p. a. finge sin nya kokinrättning färdig, skulle man utfärda en ny tillämpningsförfattning om åtgärder mot smittorisen och hur man skulle förfara med detta foder. Den 24 oktober 1951 utfärdades också denna författning. Justitieombudsmannen, som nyligen avgett ett utlåtande i frågan, framhåller att det var tveksamt huruvida veterinärstyrelsen borde ha utfärdat en sådan författning. I varje fall förklarar JO bestämt, att detta, att två ämbetsmän i förväg under bindande former talar om vad ett ämbetsverk skall besluta ett eller två år senare, var oriktigt. Slutklämman i JO:s yttrande lyder: »Av vad som härövan anförts framgår, att de två tjänstemännen icke kunna anses ha i något veterinärstyrelsens tidigare yttrande eller i Kungl. Maj:ts berörda beslut ägt stöd för sitt i skrivelsen den 24 mars 1949 gjorda uttalande i fråga om tidpunkten för de skärpta bestämmelsernas införande eller beskaffenhet av steriliseringsanläggningar av ifrågava-

rande slag. Den omständigheten att överdirektören var ensam beslutande inom styrelsen kan, i enlighet med vad jag tidigare utvecklat, icke heller ha givit dem befogenhet att uttala sig på sätt som skett. Vid tiden för avlåtandet av skrivelsen var ej ens givet, att dessa tjänstemän skulle komma att deltaga i sakens slutliga prövning. Tjänstemännen ha således enligt min mening genom sitt uttalande i angivna hänseende föregripit det ställningstagande av veterinärstyrelsen, som aktualiserats genom författningsändringen den 15 oktober 1948, och följaktligen åsidosatt en ur allmän rättssynpunkt betydelsefull grundsats.» Vad blev resultatet av tjänstemännens förfaringssätt för enskildas rätt? Det blev att en rad enskilda människor fick sitt näringsfång ödelagt och att en del av dessa människor släpades från den ena domstolen till den andra och dömdes, utan att det fanns möjlighet att få lagenligheten och skäligheten i denna genom ett ämbetsverk utfärdade tillämpningsförfordning prövad. De allmänna domstolarna var tvungna att döma på grundval av denna författning.

Detta är, herr talman, så vitt jag förstår ett mycket belysande exempel på vilka luckor som finns i regleringen av förhållandet mellan den enskilde och förvaltningen och vilka svårigheter som enskilda människor ibland råkar i utan några som helst möjligheter att komma till rätta med dem.

Jag har tidigare pekat på en annan sak som också är besvärande ur rättssäkerhetssynpunkt, nämligen möjligheterna till underhandsdirektiv från regeringen till ämbetsverken. Jag skall be att få citera några rader av förre överståthållaren Torsten Nothin, som ju inte är obekant med den svenska förvaltningen. Eftersom hans excellens statsministern skrattar, kan jag dessutom påpeka att Nothin ju har fått offentligt betyg på att han har regeringens förtroende. Därför anser jag mig

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

med frimodighet kunna citera honom. Han säger i sin bok »Regeringsmakt och rättssäkerhet»: »Det torde vara otvivelaktigt att ett nära samråd mellan regeringsledamöter och verkschefer förekommer i en omfattning, som för en tidigare ämbetsmannageneration var okänd.» Han säger vidare, att det kan vara förklarligt, kanske försvarligt, att sådana kontakter finns, om direktiven inte blir bindande, men sedan tillägger han: »Men däremot måste varje överläggning i frågor som rör enskild persons (fysisk eller juridisk) rätt betraktas med misstro. Tyvärr torde förekomma att en nu mera än förr osjälvständig förvaltning vill gardera sig mot risken att bli desavuerad och att vederbörande verkschef därför i förväg under hand underställer sin departementschef ett ärende, som kan avse en utnämning eller eljest vara av största betydelse för den person det gäller. Att genom ett sådant förfarande Kungl. Maj:t bindes i förväg är påtagligt. Ty möjligheterna för en med beslutet missnöjd att besvärsvägen vinna ändring är minimala, om föredragande departementschefen redan i förväg tagit ståndpunkt till saken.»

Jag skall inte tynga debatten med att anföra mer på denna punkt. Jag vill bara konstatera att när utskottsmajoriteten säger att »några missförhållanden icke kunnat påvisas, som kunna föranleda några mera väsentliga ändringar i gällande ordning», så gör nog utskottsmajoriteten det en smula lätt för sig.

Den tredje punkten i utskottsutlåtandet består i ett framhållande av vilken fara för förvaltningens effektivitet som ett utvidgat rättsförfarande skulle innebära. Utskottet säger att »förvaltningens effektivitet skulle genom införande av en dylik prövning sättas i allvarlig fara». Vidare heter det: »Vad särskilt angår regeringsavgörandena synas dessa utskottet icke böra vara underkastade annan kontroll än den parlamentariska.»

Denna sammanställning — som ju i och för sig kan ligga nära till hands — av att ett vidgat rättsförfarande medför minskad effektivitet innebär en ganska äventyrlig argumenteringslinje som kan föra ganska långt. Det är självklart att ju mer rättsskyddet utvidgas, ju svårare är det att snabbt fatta och verkställa beslut. Det är därför som inga diktatorer vill ha en sådan här rättstillämpning. De allra effektivaste är ju de som struntar i rätten.

Jag skulle även i detta sammanhang vilja erinra om ett par uttalanden i boken »Regeringsmakt och rättssäkerhet». I debatten här hänvisar man till konstitutionsutskottet och säger att det är detta utskott som skall uöva kontrollen. Herr Nothin gör, efter att ha granskat konstitutionsutskottets verksamhet under senare år, följande uttalande: »Regeringen, som icke kan i laga ordning ställas till ansvar, juridiskt eller politiskt, för sina gärningar annorledes än efter beslut av konstitutionsutskottets majoritet, har därmed nått en okontrollerad ställning av maktfullkomlighet, mot vilken någon appell icke gives i det enskilda fallet.» I ett följande kapitel, där riksdagens ställning eller rättare sagt riksdagens slapphet diskuteras, ifrågasätter författaren, om vi måhända inte redan är på glid, och så säger han: »Skulle det en gång komma att visa sig att första statsmaktens handlande även i rena rättsfrågor läte sig påverkas av ovidkommande synpunkter, att man ingrepe av fruktan för den allmänna opinionen, men eljest förvägrade den ene eller andre lagens skydd, att man rent av sökte 'syndabockar' vid otrevliga situationer eller man underlåte att handla, där en handling förmodades vara inopportun, då skulle en verklig rättskris vara för handen.»

Jag skall, herr talman, nöja mig med att ha berört dessa tre punkter, som egentligen är allt som finns i utskottsmajoritetens yttrande. Jag vill bara tillägga att såvitt jag förstår har linjerna

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

i den debatt omkring rättsfrågorna, som under det sista året förts här i riksdagen, vid detta laget klarnat. När jag i en interpellationsdebatt förra våren framförde tanken på en förvaltningsdomstol, kommenterade statsministern detta på följande sätt: »Det rättsväsende, som var så väldigt nedsuttet nyss, rymmer alltså inom sig så framstående människor, att det är den omständigheten, att icke domstol prövar regeringens beslut, som skapar oron gentemot rättsväsendet. Ja, det är kanske någon sällsam form av logik. Jag kan inte följa den.»

Detta kåseriartade avvisande från statsministerns sida av problemet var ju rätt talande. Och när i en interpellationsdebatt i höstas följande fråga ställdes till justitieministern: »Är regeringen villig att medverka till att person eller organisation, som anser sin rätt kränkt genom något Kungl. Maj:ts beslut i konselj, kan få sin rätt prövad av domstol?», så var justitieministerns svar närmast avvisande eller i varje fall undvikande. Om man till detta lägger utrikesministerns uttalanden i ett par nyligen hållna debatter och dessutom lägger till riksdagsmajoritetens ställning sådan den kommer till uttryck i detta utlåtande, så måste jag för min del säga, att läget i detta avseende icke längre är oklart. Regeringen och riksdagsmajoriteten vill icke att en medborgare, som anser sin rätt kränkt genom något Kungl. Maj:ts beslut, skall få sin rätt prövad av domstol. Man vill i varje fall inte ha denna rätt prövad i någon vidgad utsträckning, och därmed är väl intet annat att konstatera än att man har vunnit denna i och för sig föga uppmuntrande klarhet. Men detta är en fråga av det slag som naturligtvis inte försvinner ur den politiska diskussionen därmed att man fått detta besked från dagens maktägare. Denna diskussion kommer att fortsätta.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen nr 1.

Under detta anförande återtog herr talmannen ånyo ledningen av förhandlingarna.

Herr LINDBERG (s) kort genmäle:

När jag nu hörde herr Svensson i Ljungskile och tidigare lyssnat till ett par andra företrädare för folkpartiet så måste jag ge uttryck åt en stilla undran. Det har ju även funnits folkpartistiska ledamöter i utskottet. Varför har icke under hela den utskottsbehandling, som föregått beslutet i detta ärendet, dessa synpunkter — eller åtminstone en del av dem — framförts, så att man kunnat få diskutera dem i utskottet? Det hade kanske då varit litet lättare för herr Svensson i Ljungskile att klara ut konservatismen hos utskottsmajoriteten. Folkpartiet har ju i utskottet haft lika många tillfällen som andra att få en diskussion till stånd om de problem man önskat ta upp. Med några små undantag har man låtit herr Herlitz föra sin talan i utskottet. Det är herr Herlitz' synpunkter som fått vara vägledande för folkpartiets ledamöter i utskottet liksom det är herr Herlitz' motion som varit den förnämsta och som man haft att ta ställning till.

Herr Svensson i Ljungskile förbigår med isande tysnad det faktum att en del av dessa frågor redan är föremål för utredning och att man även kan vänta att, utan att vi särskilt begär det härifrån, en del andra frågor kommer under utredning, när — som jag sade i mitt första anförande — de utredningar är klara som redan pågår och det utredningsprogram är avverkat, som justitieministern förmodligen har liggande i sitt skrivbord.

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall självfallet inte diskutera vad som förekommit i utskottet, eftersom jag inte varit med där. Jag vill bara konstatera, herr Lindberg, att

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

i det anförande jag nyss höll fanns det egentligen inte någon ny exemplifikation utom det där om Stockholms avfallsfoder, som konstitutionsutskottet diskuterade i fjol och som därför inte borde vara obekant för detta utskott. Dessutom var det några citat ur herr Nothins bok, vilken funnits tillgänglig i över ett halvt år. Dessa bör alltså inte heller vara någon överraskning. I övrigt var det närmast kommentarer och sammanställningar efter den debatt som varit.

Herr HJALMARSON (h):

Herr talman! Jag skall inte mycket förlänga denna debatt eftersom herr Håstad så klart och utförligt utvecklat våra synpunkter. Det var närmast ett uttalande av statsministern som uppkallade mig till ett kort inlägg.

Vi är alltså, herr talman, överens om att bakgrunden till denna debatt är den omfattning som de administrativa avgörandena fått i våra dagar. Vi vet att detta är ett resultat av statsmaktens oavbrutna expansion. Nu framhöll statsministern att ingen skulle ha opponerat sig här i dag gentemot denna utveckling. Det är ju ändå omöjligt att låta varje debatt så att säga spänna över hela fältet. Det kan inte vara någon hemlighet för någon inom regeringen att i varje fall vi från vår sida gång på gång eftersträvat en begränsning av den statliga maktutövningen och velat i dess ställe sätta en annan politik, utformad i en rad konkreta alternativ, vilka framlagts här i riksdagen. Ett huvudmotiv för oss har härvid alltid varit att främja rättssäkerheten och försöka ge den enskildes rätt en mera skyddad ställning.

Det är lätt att exemplifiera detta. Man kan peka på våra ställningslaganden när det gäller priskontrollen, byggnadsregleringen, ränteregleringslagen, jordförvärvslagen, förköpslagen o. s. v. I alla dessa fall har rättssäkerhetssynpunkten spelat en huvudroll för oss. Jag skall nu inte närmare gå in på detta.

Majoriteten har motsatt sig våra förslag, men det egendomliga är ju att man samtidigt också har motsatt sig önskemålen att skapa ökade möjligheter för att pröva rättsenligheten av de administrativa avgörandena. Att både vara anhängare av en expanderande statsmakt och motståndare till en effektiviserad rättslig kontroll av de administrativa besluten, det måste väl ändå framstå såsom ganska inkonsekvent.

Jag skall be att få belysa skiljaktheten i uppfattning med ett exempel, som statsministern själv berörde. Det gäller utrikesministerns uppträdande här i Lifaco-debatten. Såsom statsministern erinrade om, framhöll herr Undén, att man särskilt under krigstider måste räkna med att det kan ske orättvisor vid tillämpningen av olika krislagstiftningar. Ja, herr talman, det är vi väl alla på det klara med, men det var inte detta, som var det väsentliga, när vi kritiserade utrikesministerns inlägg. Det viktiga var, att ingen som hörde utrikesministern kunde undgå att få ett bestämt intryck av att han var föga angelägen att undanröja de begångna orättvisorna. För att det inte skall bli något missförstånd på den punkten, skall jag, herr talman, tillåta mig att läsa upp det avgörande avsnittet i utrikesministerns inlägg.

Utrikesministern frågade om det kan vara rimligt att »leda riksdagen in på den linjen, att statsmakterna skall gottgöra alla som råkat ut för någon hård behandling genom våra kristidsförfattningar? I sådana tider får väl både allmänheten och de olika intressenterna finna sig i att det inte kan skipas en sådan millimeterrättvisa som under normala tider, utan att det kan komma en författning som träder i kraft dagen därpå och som påbjuder att en tillverkare av en vara inom en vecka skall anmäla sig och ta ståndpunkt till om han vill betrakta sin vara som beskattningsbar eller inte. Den sortens schematiska författningar är nödvändiga

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

under kristid.» Och utrikesministern tillade: »Man kan inte fordra att statsmakterna i efterhand skall utjämna de olikheter som denna kristidslagstiftning otvivelaktigt kan föra med sig.»

Jo, herr talman, det kan man visst fordra. Det är ett utmärkande drag för ett demokratiskt rättssamhälle att man åtminstone i efterhand försöker gottgöra de orättvisor man tidigare kunnat göra sig skyldig till.

Ett annat exempel är det bekanta Skandia-fallet. Det är ju att slå in öppna dörrar, om man gör gällande att vad vi skulle eftersträva vore en prövning av lagligheten i riksdagens beslut. Det är en helt annan sak som skulle prövas, nämligen lagligheten i regeringens sätt att tillämpa riksdagens beslut. I Skandia-fallet låg saken så till, att en rad framstående jurister, som sannerligen inte kan betecknas som hyrda rättsbiträden — för att låna en beteckning som en socialdemokrat använde i en rättsdebatt häromdagen — hade ifrågasatt lagligheten av regeringens förfaringssätt, enligt mitt och många andras förmenande på goda grunder. Kan man då inte från den härskande majoritetens och från regeringens sida medge, att det måste framstå som otillfredsställande att det inte finns någon möjlighet i dag att få en så central rättsfråga underkastad en domstolsmässig granskning. Kan man inte från regeringens sida förstå, att det för många människor måste kännas kränkande, att det inte finns någon möjlighet att få denna rättsfråga underkastad en närmare prövning?

Statsministern framhöll, att människorna i gångna tider darrade för överheten. Jag skall inte yttra mig om människornas reaktioner förr i tiden, eftersom jag inte känner till dem. Jag nöjer mig med att konstatera, att även statsministern — jag utgår ifrån att han därvidlag är talesman för hela regeringen — medger, att människorna i dag mer och mer börjar känna sin maktlöshet inför den nuvarande administrationen.

Vi har säkert allesammans då och då haft personliga erfarenheter av hur maktlös den enskilde medborgaren i själva verket är gentemot administrationen. Tänk bara på tillämpningen av byggnadslagstiftningen! Statsministern underströk också, att detta var ett allvarligt problem och att regeringen var intresserad av att få till stånd en lösning av det. Vad är då i dag skillnaden mellan regeringen och oppositionen? Den är helt enkelt, att regeringen inte gör något försök att lösa problemet, medan oppositionen åtminstone pekar på utvägar och anvisar alternativ. Man kan från regeringens och majoritetens sida kritisera våra förslag, men vad har man att sätta i stället? Det har inte skett något annat i dag än att statsministern och majoritetens talesmän i huvudsak ägnat sig åt att urskulda och försvara den nuvarande ordningen. Därvidlag kan jag, herr talman, inte se, att överheten i dag på något märkbart sätt skiljer sig från överheten i gamla tider. Överheten har alltid brukat, precis som statsministern gjorde, motivera sin maktutövning med omsorgen om den enskildes trygghet och frihet. Behöver man verkligen inom den nuvarande majoriteten och inom regeringen vara alldeles främmande för tanken, att när en regim har verkat under en ganska lång tidrymd, kan vad som ur dess synpunkt framstår som åtgärder till främjande av medborgarnas säkerhet mycket väl ur medborgarnas egen synvinkel framstå som obehöriga ingrepp i vad de uppfattar som sin rimliga frihet. Jag undrar, om vi inte i dag befinner oss i den situationen. Naturligtvis kan man från regeringens sida säga, att det också finns en bestämd likhet mellan oppositionen i dag och oppositionen i gamla tider. Det är alldeles riktigt, ty det måste alltid för oppositionen vara en huvuduppgift att söka trygga den enskildes rätt. Att de politiska beteckningarna på regering och opposition i dag råkar vara omkastade i förhållande

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

till vad de var i gångna tider spelar nog, herr talman, en ganska liten roll i detta sammanhang.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Jag har begärt ordet endast för att säga något med anledning av inrikesministerns frågor till mig. Jag tillät mig i mitt första anförande att något vidga perspektivet och beröra även spörsmål, som inte direkt innebär frågan om en rättslig prövning av regeringens eller administrationens åtgärder. Jag gjorde det därför att jag tror att man får den rätta belysningen av regeringens och riksdagsmajoritetens ståndpunkt endast när man ser den mot bakgrunden av dessa övriga ståndpunktstaganden. Det var av den anledningen, herr inrikesminister, som jag kort snuddade vid frågan om fångvården. Det var därför jag talade något litet om t. ex. kartellagstiftningen, som jag inte ansåg uppfylla kraven på lika behandling, där detta är berättigat. Jag hade även andra exempel. Detta innebär alltså inte att jag vill överföra dessa frågor till spörsmålet om en laglig prövning av någon förvaltningsdomstol eller liknande.

Inrikesministern berörde ett annat spörsmål, som jag också vidrört och som inte heller gällde frågan om laglig kontroll, nämligen att en högre polis-ämbetsman i Stockholm enligt min mening har visat mycket dåligt omdöme i en del mycket uppmärksammade rättsaffärer. Jag tillät mig fråga herr justitieministern, huruvida vederbörande har regeringens förtroende eller om man anser att det är formella skäl som hindrar en förflyttning. Jag underströk att jag anser att en restriktiv tillämpning av möjligheterna att förflytta ämbetsmän är befogad.

Att jag tog upp denna sak, herr inrikesminister, berodde på att det enligt min mening i dag föreligger två problem, som naturligtvis är nära sammanhängande. Det ena är att skapa sådana

organisatoriska förändringar att den enskildes rättstrygghet ökas. Det andra problemet är att återställa och öka svenska folkets förtroende för rättssväsendet och rättssamhället. Det är klart att detta förtroende är beroende av om folket får ett intryck av att det på bestämmande håll finns en levande vilja att göra alla de organisatoriska förändringar, som skulle kunna hjälpa. Jag beklagar att man i dag knappast har fått detta intryck.

Men förtroendet är inte bara beroende på dessa organisatoriska förändringar, utan det är naturligtvis även beroende på en del personspörsmål, där det, som inrikesministern säger, måste ske en lämplighetsbedömning, för vilken regeringen har ansvaret. Förtroendet för rättssamhället i ordets vidsträckta bemärkelse är inte bara en fråga om organisation utan också en fråga på det personliga planet, och det var av den anledningen som jag tillät mig att rikta detta spörsmål närmast till justitieministern. Det kan hända att någon annan i regeringen känner sig vara närmare att svara, det vet jag inte. Enligt mitt sätt att se är det justitieministern som i främsta rummet svarar när det gäller frågor om förtroendet för det svenska rättssamhället.

Nu skall jag, herr talman, avslutningsvis bara säga några få ord. Herr Hjalmarson har i sitt senaste anförande mycket väl uttryckt en del saker som jag hade tänkt framföra, och jag kan alltså gå förbi dem. Jag nöjer mig här med att betona än en gång att riksdagsmajoriteten understryker att regeringen icke får kontrolleras på annat sätt än på den parlamentariska vägen. Men riksdagen har för två år sedan begärt en utredning om effektivare former för denna parlamentariska kontroll och att regeringen är så pass svagt intresserad av denna fråga att den ännu två år senare icke har satt i gång utredningen.

Socialdemokratien vill ha mer och mer av samhällsinflytande, statsingri-

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

panden, och man använder samtidigt som herr Svensson i Ljungskile påpekade, effektivitetsargumentet mot åtgärder som skulle kunna öka individens rättstrygghet. Det är denna kombination, herr talman, av att vilja ha mer och mer statliga ingrepp och att säga, att det blir fara för effektiviteten, om åtgärder vidtas som kan öka individens rättstrygghet det är denna kombination, som jag finner vara så ytterligt farlig. Jag tror, att om man vandrar på den vägen kommer så småningom inte bara den enskildes rättstrygghet i fara, utan även den enskildes frihet. Det gäller, herr talman, att hejda denna utveckling medan vi ännu befinner oss, såsom jag hoppas och tror, endast på första stadiet. Det gäller att inte utan starka skäl utvidga samhällsinskränkningarna, och det gäller framför allt att vara angelägen om att utnyttja alla rimliga möjligheter till rättslig kontroll för individens skydd. Det är den ståndpunkten, herr talman, som vi inom den rikting jag företräder i dag har velat verka för.

Herr SPÅNGBERG (s):

Herr talman! Jag skall gärna instämma i de önskemål som har framställts om att man skall uppnå en större trygghetskänsla och att den enskilda människan skall få ett större förtroende för rätten i vårt land och för rättssamhället. Men jag tvivlar i allra högsta grad på att man uppnår detta genom att bifalla de motioner som här föreligger. Motivet bakom motionerna må ha varit det allra bästa, att uppnå en större rättssäkerhet genom att låta domstolarna i större utsträckning pröva regeringsbeslut. Jag tror emellertid inte att det vore lyckligt med en sådan omläggning av domstolarnas uppgifter, att de också skulle pröva regeringsbesluten. Jag tror inte att man skulle komma till ett bättre resultat, ett rättvisare förhållande och större säkerhet än för närvarande. I varje fall har motionärerna sorgfälligt

undvikit att ge några exempel på hur detta egentligen skulle gå till.

Men själva motiveringen i motionerna, de allmänna synpunkter som motionärerna, herrar Herlitz och Håstad med medmotionärer i respektive kammare, inleder sina motioner med, gör att man får en annan uppfattning än att syftet har varit att åstadkomma ett rättvisare samhälle och större säkerhet för den enskilda människan.

Jag noterade med tillfredsställelse att herr Ohlin sade att samhället nu har blivit bättre än det hade varit tidigare; han tillfogade även att också folkpartiet har varit med om att åstadkomma detta. Men herr Herlitz säger ju någonting helt annat. Han säger i motionen bland annat: »Nutidens samhälle kännetecknas av att människorna icke tillnärmelsevis i samma omfattning som förr får råda över sin egendom. Staten tar den ifrån dem, på skattevägen eller annorledes, den lägger genom sina regleringar hinder i vägen för köpande och säljande och användning. På mångfaldiga olika sätt smälter sålunda egendomen sina ägare ur händerna; egendomsrätten blir mer och mer ett förvalterskap å det allmännas vägnar, och säkerheten till egendom går förlorad.» Motionärerna slutar detta stycke med att säga: »Då ägandet hotar att bli ett tomt sken, äventyras grunden för hela vår rättskultur, sådan den i svensk rätt fastslagits i 16 § regeringsformen.»

Ja, det är ju en fruktansvärd utveckling som herr Herlitz målar i sin motion. Den påminner närmast om de valaffischer som högern hade, jag vill minnas 1928, när man talar om hur staten tog egendomen ifrån människorna, skövlade deras hem och gjorde dem fattiga. Det bästa med hela den här historieskrivningen är emellertid att den är fullständigt falsk. Men det hindrar inte att detta utgör inledningen till de här rättsmotionerna.

Jag har inte kunnat underlåta att peka på detta uppseendeväckande för-

Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

hållande, som ju gör att man har all anledning att misstro syftet med motionen. Ty herr Herlitz och hans medmotionärer i första kammaren liksom herr Håstad och hans medmotionärer här måste ha alldeles klart för sig att deras beskrivning är fullständigt falsk.

Jag skall inte alls gå tillbaka och fördjupa mig i den historiska utvecklingen, men den ser ju helt annorlunda ut. Det är alldeles sant att folk mister sin egendom dag som i dag är på det mest upprörande och mot den enskilda människans säkerhet kränkande sätt, men jag vet inte att det är staten som berövar dem deras rättmätiga egendom.

Jag skulle kunna erinra om en sådan händelse som utfördes av ett av våra större bolag för några dagar sedan. På själva valborgsmässoaftonen vräkte Uddeholmsbolaget en änka i Sunnemo i Värmland från ett hus som hennes förfäder hade byggt upp och ansåg som sitt. Det hade gått i arv från föräldrar till barn ända sedan början av 1800-talet, då huset uppfördes. Sådana ting är kränkande för den enskilda människan, för rätten och rättssäkerheten.

Man säger här, att domstolarna bör få pröva vad regeringen beslutar och att konstitutionsutskottet egentligen är ganska odugligt till den uppgift det har att granska statsrådsprotokollen och att göra de anmärkningar, som utskottet finner bör göras. Är den beskrivning, som ges av att konstitutionsutskottet skulle vara odugligt till detta, verkligen med sanningen överensstämmande? Har inte exempelvis herr Herlitz och herr Håstad, som sitter i konstitutionsutskottet, liksom alla andra utskottets ledamöter möjligheter att taga upp regeringsbeslut till prövning inom konstitutionsutskottet och för detta få tillgång till erforderliga handlingar? I regel har väl alla konstitutionsutskottets ledamöter möjligheter att undersöka vad regeringen har beslutat.

Emellertid säger man, att konstitutionsutskottet blivit politiskt samman-

satt på sådant sätt, att det blir majoriteten som bestämmer där. Ja, det kanske är så. I regel har jag emellertid inte haft någon direkt känsla av att man varit partibunden där, och jag kan bevisa det med en erinran om att jag liksom andra ledamöter har varit med om anmärkningar eller reservationsanmärkningar i konstitutionsutskottet, tillsammans med ledamöter från andra partier. Den möjligheten står ju varje ledamot av konstitutionsutskottet till buds. Jag skulle tro att det blir en riktigare bedömning än om man skall överlämna det åt domstolarna.

Med anledning av de rättsdebatter, som har förts här i riksdagen rörande ting, som upprört tidningarna och som gjort att man på vissa håll talat om rättsröta, vill jag framhålla, att dessa debatter inte orsakats av regeringsbeslut. Debatterna har sålunda inte gällt regeringsåtgärder. Det är domstolarna, enskilda domare, enskilda ämbetsmän och vissa kontrollorgan över domstolarna, som har gett anledning till debatterna och myntandet av ordet rättsröta. Det är sannerligen ganska illa vald tidpunkt, när folk upprörs av dessa rättsaffärer, för vilka rådman Lundquist är den främste exponenten, att säga att vi skall låta domstolarna pröva regeringens beslut, och att rättssäkerheten då skulle bli större här i samhället.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den av herr Rylander m. fl. avgivna reservationen; samt 3:o) bifall till den reservation, som avgivits av herr Herlitz; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Rylander begärde likväl votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits propositionen

Översyn av lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt m. m.

om bifall till den av herr Rylander m. fl. avgivna reservationen följande vote-ringsproposition efter given varsel upp-lästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller sammansatta konstitutions- och första lagutskottets hemställan i utskottets fö-revarande utlåtande nr 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Rylander m. fl. avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropo-sitionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppres-ning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens leda-möter hava röstat för ja-propositionen. Herr Rylander begärde likväl rösträk-ning, vadan votering medelst omröst-ningsapparat anställdes. Därvid avgå-vos 127 ja och 82 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskot-tets hemställan.

§ 14.**Översyn av lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt m. m.**

Föredrogs sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande nr 4, i anledning av väckta motioner angäen-de viss översyn av lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt m. m.

I de likalydande motionerna nr 133 i första kammaren av herr *Herlitz* och nr 315 i andra kammaren av herr *Hästad m. fl.* hade hemställts, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla dels om utredning i syfte att besvärsmål, som nu hand-läggas av regeringen, måtte i lämplig omfattning hänskjutas till regerings-rätten antingen för avgörande eller för

sådant utlåtande, som avses i 3 § lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt, dels om framläggande för riksdagen av de för-slag, vartill utredningen kunde föran-leda.

I de likaledes likalydande motionerna nr 230 i första kammaren av herr *Ohlön m. fl.* och nr 308 i andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* hade hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära en översyn av lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt i vissa avseenden, bl. a. beträffande besvärsmålen fördelning mellan Kungl. Maj:t i statsrådet och re-geringsrätten, samt vidtagande av vissa åtgärder för stärkande av regeringsrät-tens oberoende ställning.

Motionerna, som hänvisats till första lagutskottet, hade enligt överenskom-melse mellan konstitutions- och första lagutskottet hänskjutits till sammansatt konstitutions- och första lagutskott. Ut-skottet hade upptagit motionerna — mo-tionerna nr I: 133 och II: 315 i ovan angiven del — till behandling i ett sam-manhang.

Sammansatta utskottet hemställde, att motionerna I: 133 och II: 315, vad be-träffar yrkandet om utredning rörande besvärsmåls hänskjutande till regerings-rätten för avgörande eller utlåtande, samt motionerna I: 230 och II: 308 icke måtte föranleda någon riksdagens åt-gärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Rylander, Herlitz, Hansson* och *von Friesen*, fru *Gärde Widemar* och herr *Fröding*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen — i anledning av motionerna I: 133 och II: 315 i nu förevarande del samt motionerna I: 230 och II: 308 — måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla dels om en över-sikt över de besvärsmål, som avgjordes av Kungl. Maj:t i statsrådet, dels om framläggande av de förslag till änd-ringar i lagen om Kungl. Maj:ts rege-ringsrätt, som funnes erforderliga i uti reservationen berörda avseenden.

Översyn av lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt m. m.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr von FRIESEN (fp):

Herr talman! Under de sista åren har i den offentliga debatten förekommit mycket tal om vissa rättsskandaler, rättsaffärer som för övrigt har sina namn av de huvudpersoner som agerat. På sätt och vis får man betrakta de olika framstötter, som gjorts från folkpartiets sida såsom ett utflöde av den allmänna diskussionen, ehuru jag gärna omedelbart vill medge att även om man förbättrar lagar och förordningar och även försöker skapa bättre rättsliga garantier, kan man inte komma ifrån att det alltid kommer att finnas människor, som är så beskaffade att de överträder av samhället givna föreskrifter.

Det är alldeles klart att då vi här har yrkat på en hel rad olika förbättringar, särskilt när det gäller förvaltningsrättsområdet, kan vi inte hundra procentigt skapa sådana garantier, att vi skyddar oss mot allsköns missbruk av de människor som handhar förvaltningen eller rättsvården. Men för att kanske lugna den oro som otvivelaktigt spritt sig litet varstans har det varit angeläget för oss att göra en översyn av hela fältet och försöka se på vilka områden som man skulle kunna tänka sig föreslå förbättringar. Ett sådant område har vi funnit när det gäller regeringsrättens kompetensområde i förhållande till Kungl. Maj:ts och även vissa förhållanden rörande föredragandena hos regeringsrätten.

Det skulle väl ändå, herr talman, vara bra underligt om inte denna snart 50-åriga institution skulle befinnas i behov av en viss översyn i stället för att man, som nu sker, bara år efter år gör smärre jämkningar och förändringar i den förteckning av ärenden, som antingen skall hänföras till regeringsrätten eller till Kungl. Maj:t. Vore det inte bättre, har vi frågat oss, om man på en gång gjorde en allmän översyn av dessa

frågor och då höll i ögonsikte det som varit vårt rättsnöre härvidlag, att frågor som är att rubricera som rena rättsfrågor skall gå till domstolen och de andra frågorna, där det krävs ett mera politiskt bedömande, skall stanna hos Kungl. Maj:t.

Nu förhåller det sig på det sättet — och det är ju ett ganska lustigt sammanträffande — att i proposition nr 205 i år har justitieministern meddelat, att han låtit verkställa en utredning inom departementen. Det har gjorts vissa påstötningar från justitiedepartementets sida, där man efterhör huruvida inom departementen handläggs ärenden, som skulle kunna överföras till regeringsrätten. Enligt de meddelanden som lämnats oss från departementet, har det hittills blivit ett ganska magert resultat av denna enkät. Enligt vad det upplyses är det i huvudsak från jordbruksdepartementet som man har anmält att vissa frågor, jag tror det närmast rör renbete, skulle kunna avlyftas från Kungl. Maj:ts handläggning och överlämnas till Kungl. Maj:t i regeringsrätten. Men, herr talman, jag tror inte att den utredning, som här har företagits, är tillräcklig för att ge till resultat en mera önskvärd anordning. Jag tror att det skulle vara bra om i denna utredning även deltog andra krafter, krafter som stod utanför departementen och kanske med en mera oförvillad blick skulle kunna se på dessa spörsmål. Det har varit detta som vi har tänkt oss, när vi kommit med denna motion, och jag kan inte förstå annat än att det är högst påkallat att man företar en sådan utredning.

I ett av sina anföranden här i eftermiddag ironiserade statsministern en smula över de här motionerna, som han kallade luftiga och fyllda av allmänna talesätt. Det är alldeles omöjligt, förefaller det mig, att han då tänkt på de förslag som just nu behandlas av kamraren, ty här har vi i stället för att komma med ett mycket allmänt reso-

Översyn av lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt m. m.

nemang pekat på rent konkreta ting och också försökt anvisa vägar till förbättring.

Vad är det nu vi närmast syftar till? Jo, vi syftar till att göra regeringsrätten till en högsta förvaltningsdomstol, självständig och jämförbar med Konungens högsta domstol, skild från regeringen och från kanslihuset och jämbördig alltså med högsta domstolen. Det har varit detta som vi haft i ögonsikte när vi utarbetat motionen. Jag tror att det är få som med fog kan göra gällande, att inte en sådan målsättning måste betraktas som riktig och naturlig.

Vi ha vidare framställt krav på en särskild föredragandekår för regeringsrättens angelägenheter. Som det nu förhåller sig är det ju departementens olika tjänstemän, som är föredragande i regeringsrätten. Vi har tittat på högsta domstolen och funnit, att den självständiga kår av föredragande, som där finns i revisionssekreterarna, är en modell som är väl värd att ta efter även för regeringsrättens vidkommande. Denna tanke är ingalunda ny. Redan för flera år sedan kom dåvarande konsultativa statsrådet eller, jag minns kanske fel, dåvarande justitieministern Torsten Nothin fram med ett förslag, som närmast motsvarade denna tankegång. Han hade från sin erfarenhet funnit, att en sådan särskilt konstruerad föredragandekår skulle visa sig lämplig. Varken regering eller riksdag fastnade för hans förslag, men jag har i alla fall velat erinra om detsamma, ty det visar att en framstående jurist tillhörande det nuvarande regeringspartiet varit inne på precis samma tankegång som återges i motionen.

Till sist har vi ett litet förslag, som kanske synbart kan verka överdrivet, ja till och med löjligt. Det är då vi i motionen talar om att det rent lokalmässiga sammanhanget mellan det hus där regeringen har sitt kansli och det där regeringsrätten håller till borde

upphävas. Man skulle med andra ord tänka sig, att regeringsrätten finge egna lokaler på samma sätt som man numera gett åt högsta domstolen. Det är som sagt ett litet förslag detta, men det är dock typiskt för den tankegång, som varit vägledande för motionärerna och som syftar till just det som jag talat om, nämligen vår strävan att göra regeringsrätten till en självständig högsta förvaltningsdomstol av samma typ som högsta domstolen.

Med dessa ord, herr talman, skall jag tillåta mig att yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr LINDBERG (s):

Herr talman! Det kanske skulle ha sagts förut, men det kan vara lika bra att det sägs nu, att det är förvånansvärt att en framstående folktopparepresentant måste hämta argument för sitt ställningstagande hos en socialdemokrat för att kunna plädera för sin ståndpunkt i de frågor, som vi just nu håller på att avhandla.

Den föregående ärade talaren har ju tidigare varit inne på dessa problem bland annat i ett offentligt föredrag uppe i Hudiksvall eller i Hudiksvallstrakten, vilket återfinns i ett tidningsreferat fredagen den 26 mars i år. Han visste således redan då vad han skulle komma att anföra i dag. Det heter i referatet — jag antar att tidningen är rätt underättad: »Vidare avser man att stärka Regeringsrättens ställning, så att den blir oberoende av regeringen och blir en pendang till Högsta Domstolen i det avseendet. F. n. äger ett ganska intimt samröre mellan regeringsrätten och regeringen rum.» Att »ett ganska intimt samröre mellan regeringsrätten och regeringen äger rum» återstår väl att bevisa och det försöker man göra genom att säga att de föredragande i regeringsrätten är tjänstemän i de olika departementen. Vidare heter det i samma tidningsreferat: »En särskild förvaltningsdomstol föreslås också i motionerna så-

Översyn av lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt m. m.

som ett bättre organ för övervakning av statsrådets ämbetsutövning än dechargeinstitutet i riksdagen, vilket visat sig maktlöst.» Ja, det finns inga bevis andragna för att konstitutionsutskottet är maktlöst, men jag förmodar väl att det är samma synpunkter, som jag tilllät mig apostrofera beträffande det förra betänkandet; man uppfattar väl det hela så, att eftersom majoriteten beslutar i utskottet och eftersom den på grund av sin majoritetsställning är rättsinkapabel, kan det inte göras någon anmärkning från det hållet mot vad regeringen företar sig.

I det anförande jag hade vid behandlingen av det förra ärendet framförde jag en del motiveringar, som kan gälla även för det ärende som nu behandlas. Omorganisationen av regeringsrätten kan anstå. Visserligen finns det skäl, som talar för en omorganisation, men det finns också en hel rad skäl, som talar mot en ändring. Härvidlag är vad utskottet anför rörande dubbelarbetet av stor betydelse. Riksdagen har vid ett par tidigare tillfällen haft att taga ställning till frågan om regeringsrådets antal och har också beslutat sådan ändring, att eftersläpningen skulle minska. År 1946 ökades antalet regeringsråd från sju till tio, och 1952 ökades de från tio till tretton. Dessa öknings skedde för att balanserna skulle kunna avarbetas, och detta tyder ju på att regeringsrätten redan nu har fullt upp att göra med de ärenden, som man där har sig förelagda. Om regeringsrätten nu skall tilldelas ytterligare en mängd arbetsuppgifter, måste domstolens kapacitet på ett eller annat sätt ökas, så att inte människor får vänta alltför länge på ett domslut därifrån.

Genom att öka eller vidga regeringsrättens kompetensområde åstadkommer man naturligtvis en ökad arbetsbörda, och det erkänner också reservanterna. De har visserligen inte direkt sagt ut att regeringsrådets antal bör ökas, men de menar att en sådan ökning inte får

stå hindrande i vägen, utan att man i första hand måste tänka på rättssäkerheten. Om vi nu, som reservanterna och motionärerna önskar, ökar antalet ärenden som skall avgöras av regeringsrätten, så måste det ju föra med sig antingen långa dröjsmål med domsluten eller också en genomgripande omorganisation av regeringsrätten.

Sedan är det också fråga om huruvida det inte är skäl att avvakta resultaten av de utredningar, som nu pågår. Jag tror att vi gör klokt i det. Vi brukar ju också här i riksdagen vara angelägna om att inte komma med krav om nya utredningar, så länge utredningar pågår på angränsande eller näraliggande områden.

Herr talman! Jag ber att kort och gott få hemställa om bifall till utskottets förslag i detta ärende.

Herr von FRIESEN (fp):

Herr talman! Den ärade representanten för utskottsmajoriteten gjorde mig den äran att citera ett referat från ett föredrag, som jag höll i vintras, och det referatet var otvivelaktigt alldeles riktigt. Såvitt jag förstår är det väl emellertid inte oriktigt att resa omkring och tala om de saker, som ligger en om hjärtat. Beträffande det påtalade intima samarbetet mellan regeringen och regeringsrätten fick jag emellertid den uppfattningen att herr Lindberg, med den utomordentliga känslighet för ordens valör som numera utmärker gamla barrikadkämpar, hade fått för sig, att däri låg en anmärkning mot regeringen för något slags fiffel med regeringsrätten och dess ärenden. Ånej, så farligt är det inte, herr Lindberg! Vad jag närmast syftat till är inte föredragandekåren utan frågan om den oklara gränsdragningen mellan de frågor, som faller å ena sidan under regeringens och å andra sidan under regeringsrättens kompetens.

Så kom herr Lindberg in på frågan om konstitutionsutskottets ställning. Jag

Allmänna jävsregler för statsförvaltningen och åtgärder för stärkande av förvaltningsmyndigheternas opartiska ställning.

har tillhört nämnda utskott i mer än tio år. Herr Lindberg har såvitt jag vet aldrig tillhört det. Den vördnad, som avståndet alltid brukar framkalla, gjorde att herr Lindberg betraktade konstitutionsutskottets dechargebedömning som någonting utomordentligt objektivt och efterföljansvärt. Ja, det är möjligt att vi under samlingsregeringar, då det inte bara har varit socialdemokrater och bondeförbundare i regeringen, kritiserade statsråden, men sedan vi fått rena partiregeringar kan jag försäkra herr Lindberg, att det praktiskt taget aldrig förekommer några anmärkningar. Den institutionen har otvivelaktigt förlorat sin betydelse såsom konstitutionell garanti.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr von Friesen begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller sammansatta konstitutions- och första lagutskottets hemställan i utskottets förvarande utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammaréns leda-

möter hava röstat för ja-propositionen. Herr von Friesen begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 121 ja och 80 nej, varjämte 4 av kammaréns ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarén hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 15.

Allmänna jävsregler för statsförvaltningen och åtgärder för stärkande av förvaltningsmyndigheternas opartiska ställning.

Föredrogs sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande nr 5, i anledning av väckta motioner angående allmänna jävsregler för statsförvaltningen och om åtgärder för stärkande av förvaltningsmyndigheternas opartiska ställning.

I de likalydande motionerna nr 132 i första kammarén av herr *Herlitz* och nr 314 i andra kammarén av herr *Håstad m. fl.* hade hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående allmänna jävsregler för statsförvaltningen, med beaktande jämväl av vad som i övrigt kunde åtgöras för att avgöranden ej skulle ankomma på personer som kunde antagas därvid bli påverkade av obehöriga intressen, samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

I de ävenledes likalydande motionerna nr 231 i första kammarén av herr *Ohlén m. fl.* och nr 309 i andra kammarén av herr *Ohlin m. fl.* hade hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående en vidgad tillämpning av det kontradiktorska förfarandet inom förvaltningen samt om andra lagstiftningsåtgärder till stärkande av förvaltningsmyndigheternas opartiska ställning.

Motionerna, vilka hänvisats till första

Allmänna jävsregler för statsförvaltningen och åtgärder för stärkande av förvaltningsmyndigheternas opartiska ställning.

lagutskottet, hade enligt överenskomelse mellan konstitutions- och första lagutskottet hänskjutits till sammansatt konstitutions- och första lagutskott. Utskottet hade upptagit motionerna till behandling i ett sammanhang.

Sammansatta utskottet hemställde, att förevarande motioner I: 132 och II: 314 samt I: 231 och II: 309 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar Rylander, Herlitz, Hansson och von Friesen, fru Gärde Widemar och herr Fröding, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

1) att riksdagen måtte — i anledning av motionerna I: 231 och II: 309 — i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t i den omfattning det funnes önskvärt och genomförbart vidtog åtgärder för reformer i den riktning som med motionerna avsåges; samt

2) att riksdagen — i anledning av motionerna I: 132 och II: 314 — måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående allmänna jävsregler för statsförvaltningen med beaktande jämväl av vad som i övrigt kunde åtgöras för att avgöranden ej skulle ankomma på personer som kunde antagas därvid bli påverkade av obehöriga intressen.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr RYLANDER (fp):

Herr talman! Det rör sig här om motioner, likalydande i båda kamrarna, dels från folkpartiets sida och dels från högerens. I folkpartimotionerna anhålles »om utredning angående en vidgad tillämpning av det kontradiktoriska förfarandet inom förvaltningen samt om andra lagstiftningsåtgärder till stärkande av förvaltningsmyndigheternas opartiska ställning». I högermotionerna anhålles »om utredning angående allmänna jävsregler för statsförvaltningen med

beaktande jämväl av vad som i övrigt kan åtgöras för att avgöranden ej skola ankomma på personer som kunna antagas därvid bli påverkade av obehöriga intressen».

Jag skall först uppehålla mig vid folkpartimotionerna. I det vanliga domstolsförfarandet är det en allmän regel, att parterna står mot varandra och att domstolen intar en fullt opartisk ställning. Varje part får tala för sig, och så dömer sedan domstolen och skiljer dem åt. Detta gäller också om den ena parten är en enskild och den andra är det allmänna i en eller annan form. I förvaltningsförfarandet är regeln en annan. I de allra flesta slag av ärenden, där ett allmänt intresse står mot ett enskilt i förvaltningen, är förfarandet ordnat så, att den enskilde som part får företräda sina intressen, medan det motstående allmänna intresset företrädes av den myndighet, som är satt att avgöra ärendet. Myndigheten är, kan man säga, på samma gång domare och åklagare. Det finns ett otal exempel på detta förhållande. Vi kan ta t. ex. kontrollstyrelsen, som beträffande den indirekta beskattningen har till uppgift både att driva en rad skatter, att kontrollera och öva uppsikt över att skattskyldigheten fullgöres och slutligen att opartiskt avgöra, om i olika situationer skattskyldighet föreligger och vilken skatteklass som skall komma i fråga. Länsstyrelserna spelar också en sådan dubbelroll i ett stort antal fall. På priskontrollens område föreligger samma företeelse beträffande priskontrollnämnden. Det är bara i begränsad omfattning man har ordnat med kontradiktoriskt förfarande i förvaltningsprocessen — det är några särskilt angivna fall — och det är rätt naturligt att man i övrigt i ett mycket stort antal fall icke tillämpar detta förfarande. Det är klart för envar att i mängden av förvaltningsavgöranden, stora och små, det är mycket svårt att realisera en an-

Allmänna jävsregler för statsförvaltningen och åtgärder för stärkande av förvaltningsmyndigheternas opartiska ställning.

nan ordning i praktiken. Det skulle verka betungande och många gånger föranleda en onödig omgång och fördyring av förfarandet.

Det ifrågasättes inte heller i motionerna, att man skulle över lag genomföra ett sådant kontradiktoriskt förfarande. Men man förmenar att på vissa viktiga områden det skulle vara lämpligt att genomföra en sådan partställning, så att den enskilde och det allmänna finge stå emot varandra, under det att en opartisk myndighet skiljer dem emellan. Man efterlyser i motionerna en översyn över förvaltningens olika grenar för att, på samma sätt som man en gång gjorde i decentraliseringsutredningen, försöka undersöka på vilka områden man skulle kunna göra en ändring och alltså här införa ett kontradiktoriskt förfarande.

I enstaka fall torde man kunna tänka sig ett sådant förfarande anordnat även där det regelmässigt inte behöver förekomma, i de fall nämligen, då man är tveksam eller då enskild part har gjort anhängan om att sådant förfarande skall tillämpas. Det skulle inte heller möta så stora svårigheter att införa det hos de större myndigheterna. Hos exempelvis länsstyrelser och centrala verk skulle man kunna ha en viss tjänsteman, som fick vid behov fylla den funktionen, att han inträdde som det allmännas representant, så att myndigheten som sådan stode fri i förhållande till parterna.

Också reservanterna har på denna punkt velat gå in för en sådan utredning. Utredningen skulle visa i vilken mån man kunde införa detta förfarande. Reservanterna vill inte heller utsträcka systemet längre än som är nödigt, men på vissa områden anser man att anordningen skulle vara mycket lycklig. Myndigheternas opartiska ställning skulle stärkas och den enskildes möjlighet att få sin rätt skulle ökas. Ty man kommer inte ifrån detta, att

om en myndighet skall iaktta det allmännas intresse och samtidigt skipa rättvisa, så är det en viss risk för att hänsynen till det allmänna på den enskildes bekostnad kommer att väga över.

Man skulle också på detta sätt skapa möjlighet till en vidgad besvärsmätt för det allmänna. Nu är det i många fall så, att den enskilde har besvärsmätt men däremot inte det allmänna. Den som sitter och beslutar i en sak vet alltså, att det allmänna inte får gå vidare, men det får den enskilde. Då är det frestande att besluta så, att det allmännas intresse i varje fall blir tillgodosett, ty man litar på att den enskilde, om han är missnöjd, går vidare. Detta är naturligtvis inte en lycklig ordning. Utskottets majoritet har dock inte velat vara med om en utredning om en sådan utvidgning av det kontradiktoriska förfarandet. Dess representanter anser visserligen, att det i åtskilliga lägen skulle vara värdefullt med ett sådant förfarande, men betänkligheterna väger tydligen över.

I högermotionerna, i vilka man hänvisar även till motionen I: 129, betonas att de jävsregler, som för närvarande gäller inom förvaltningen, är oklara, och i sistnämnda motion sägs det att tiden är inne att sedan jävsregler införts i kommunalrätten också söka uppställa allmänna regler i ämnet för statsförvaltningen.

Majoriteten och reservanterna är ense i det hänseendet, att man anser att det är önskvärt med allmänna jävsregler i förvaltningen och att de regler, som nu finns, inte är tillfredsställande. Majoriteten menar emellertid, att det inte är någon större risk att lämna denna fråga oregerad tills vidare. De regler som redan finns anses kunna i stor utsträckning analogivis tillämpas, och när besvärssakkunniga en gång blir färdiga med sin utredning, som ju kommer att uppta jävsregler för be-

Allmänna jävsregler för statsförvaltningen och åtgärder för stärkande av förvaltningsmyndigheternas opartiska ställning.

svärsmålens del, skulle man kunna till stor del använda dessa regler även inom förvaltningen.

Reservanterna anser, att den brist som här föreligger är så allvarlig, att man inte kan låta den bestå längre. Detta är också ett mycket gammalt problem. Redan för 20 år sedan gjorde nuvarande ledamoten av kammaren, professor Munktel, en utredning om dessa jävsförhållanden, som med all tydlighet visade att den nuvarande ordningen är i hög grad otillfredsställande.

Reservanterna vill alltså ha en utredning för att få tillfredsställande jävsbestämmelser, och de förmenar att den omständigheten, att man inom kommunalrätten helt nyligen har fått bestämmelser på detta område, också är ett skäl för att man inte bör vänta längre.

Nu kommer visserligen båda de problem, som motionerna avser, sannolikt att inom en kanske inte alltför avlägsen framtid bli föremål för utredning. Avsikten är nämligen att frågor, som avser förvaltningsförfarandet i allmänhet, skall bli föremål för utredning, när besvärssakkunniga en gång har blivit färdiga och riksdagen har beslutat i anledning av deras utredning. Enligt reservanternas mening skulle det emellertid inte möta något hinder att ta upp enstaka viktiga områden till behandling i förväg, och reservanterna menar att det här rör sig om två sådana viktiga områden.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr LINDBERG (s):

Herr talman! I förvisning om att herr talmannen inte blir ledsen och i förhoppning om att reservanternas talesman inte känner sig sårad, ber jag att med hänvisning till vad jag sagt i de två tidigare ärendena få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Rylander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller sammansatta konstitutions- och första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härfter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 16.

Utgifter under riksstatens åttonde huvudtitel.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1954/55 under åttonde huvudtiteln, avseende anslagen inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner m. m.

Punkterna 1 och 2.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Riksarkivet: Avlöningar.

Punkten 3.

Riksarkivet: Avlöningar.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Herr RIMÅS (fp):

Herr talman! Det är i anledning av motionen II:212 angående den heraldiska verksamheten — den behandlas på s. 6 i utskottsutlåtandet — som jag vill säga några ord. Jag är varken motionär eller reservant i frågan. Det är alltså inte fråga om något begravningstal, utan det skulle snarare bli ett litet vittnesbörd.

Det är så, att den kommun jag tillhör — Godegårds storkommun — just håller på med att ordna sitt kommunvapen, och vi har gjort en del erfarenheter som jag vill delge riksdagen.

Vi har vänt oss till Svenska kommunalheraldiska institutet och fått ett förslag till kommunvapen, som vi tycker är bra och för vår del är nöjda med. Men när förslaget gick till statens heraldiska nämnd blev förslaget avslaget. Det är en del saker i samband därmed, som jag har observerat och skulle vilja påvisa.

Det förefaller mig litet egendomligt med den nu tillämpade ordningen, att statens heraldiska institution först utarbetar vapenförslagen och sedan själv till Kungl. Maj:t avger utlåtande över sina egna förslag.

Fullständigt barock blir denna ordning, då kommunerna underkänner vapenförslag från det statliga organet och i stället antar vapen som har utarbetats av annan heraldisk expertis, såsom vi har gjort i min kommun. Vid fastställelsen av vapnet inhämtas då remissutlåtande från det statliga organet, som genom att ha tagit del i saken är uppenbart jävigt.

Då man inte har kunnat påvisa något annat fel i förslaget till vapen har statens heraldiska nämnd gått in på rena smak- och stilfrågor och framställt

oöverskådlig kritik mot vapnets konstnärliga utförande, som har varit fullt korrekt enligt gällande heraldiska normer.

Jag kan nämna att det gäller en sådan sak som att kommunalheraldiska institutet för att vapenbilden skall framhävas starkare och bli mera levande har satt glansdagrar och skuggor i vapnet i nyanser, harmonierande med bildernas heraldiska tinkturer. Detta vill heraldiska nämnden ha bort, och man föreskriver att endast plana färgytter får förekomma. Men det är väl inte för dylika opåkallade ingrepp i den kommunala självbestämmanderätten, som de av riksdagen beviljade medlen är avsedda. Det är alldeles klart att kommunerna kan gå förbi riksarkivets heraldiska sektion och statens heraldiska nämnd och ordna sina kommunvapen ändå — den tendensen finns — men det är väl inte den utvecklingen man hade tänkt sig med den omorganisation av statens heraldiska verksamhet som har börjat tillämpas i och med detta budgetår.

Herr talman! Jag har inget yrkande på denna punkt i sakens nuvarande läge. Jag har bara velat delge riksdagen dessa saker som ett exempel på att motionärernas påpekande inte är alldeles omotiverat.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Jag vill endast påpeka, att riksdagen när beslut i föl fattades i denna fråga själv var litet tveksam, och denna tveksamhet yttrade sig däri, att den beslutade omorganisationen tills vidare skulle betraktas som ett provisorium och att förutsättningarna för denna form av heraldisk verksamhet sålunda skulle bedömas efter framdeles vunna erfarenheter på området. Jag vill erinra om att den nya organisationen trädde i kraft först den 1 juli 1953 och alltså inte har tillämpats stort mer än ett halvt år. Jag kan inte finna någon anledning att ändra det beslut, som

Bidrag till stipendier för utbildning av diakoner för kyrklig och social tjänst.

fattades av 1953 års riksdag, efter så kort tid. Vi behöver nog vinna litet mer erfarenhet först.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets i punkten gjorda hemställan.

Punkterna 4—51.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 52.

Bidrag till stipendier för utbildande av diakoner för kyrklig och social tjänst.

I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 52, vilket innebar anvisande av samma anslagsbelopp som för innevarande budgetår till bidrag till stipendier åt sådana obemedlade och mindre bemedlade elever vid svenska diakonanstalten, som utbildade sig till diakoner, hemställde utskottet, att riksdagen måtte till Bidrag till stipendier för utbildande av diakoner för kyrklig och social tjänst för budgetåret 1954/55 anvisa ett anslag av 10 000 kronor.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av herr *Hesselbom*, fru *Lindström* samt herrar *Gustafsson* i Stockholm och *Blidfors*.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Tillsammans med några andra kamrater i riksdagen har jag på denna punkt antecknat en blank reservation. Anledningen därtill är, att jag i år lika litet som tidigare kan vara med om denna sammanblandning av kyrklig och social verksamhet. Det är

en rent principiell inställning, och jag måste för min samvetsfrids skull yrka avslag på såväl Kungl. Maj:ts förslag som utskottets hemställan.

Herr förste vice talmannen SKOGLUND (h):

Herr talman! Jag vill yrka bifall till utskottets förslag. Jag kan inte finna att det behöver vara så stora motsättningar i denna fråga. Vi har ju dock alla ett intresse av att få in så många goda krafter som möjligt i det sociala arbetet. Här gäller det endast ett belopp av 10 000 kronor, vilket torde motsvara ungefär vad andra utbildningsanstalter får av bidragen till stipendier. Att här ifrågakarande elever också är knutna till kyrklig verksamhet kan väl inte göra dem diskvalificerade för tjänst inom sjukvård och övrig kärleksverksamhet.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt dels ock på avslag därå; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 53—62.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta behandlingen av detta utlåtande och handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 16.56.

In fidem

Gunnar Britth.

Onsdagen den 5 maj.

Kl. 19.30.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Utgifter under riksstatens åttonde huvudtitel. (Forts.)

Herr talmannen tillkännagav, att behandlingen av statsutskottets utlåtande nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1954/55 under åttonde huvudtiteln, avseende anslagen inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner m. m. nu komme att fortsättas.

Punkten 63.

Underhåll av Mälsåkers slott.

I statsverkspropositionen hade Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkt 63, föreslagit riksdagen att till Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien: Riksantikvarieämbetet: Vård och underhåll av fornlämningar och byggnadsminnesmärken för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 115 000 kronor, innebärande oförändrad medelsanvisning.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herr *Andersson* i Dunker m. fl. väckt motion (II: 67), vari hemställts att riksdagen måtte för utförande av skydds- och reparationsarbeten på Mälsåkers slott anvisa ett belopp av 50 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 67, till Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien: Riksantikvarieämbetet: Vård och underhåll av fornlämningar och

byggnadsminnesmärken för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 115 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Ohlson*, *Alfred Nilsson*, *Sunne*, *Arrhén*, *Nils Theodor Larsson*, *Malmborg* i Skövde, *Johansson* i Mysinge, *Widén* och *Kyling*, fröken *Vinge*, fröken *Olsson*, herr *Svensson* i Stenkyrka och fröken *Ager*, vilka ansett att utskottet bort hemställa att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 67, till Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien: Riksantikvarieämbetet: Vård och underhåll av fornlämningar och byggnadsminnesmärken för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 165 000 kronor.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Den punkt under anslaget till riksantikvarieämbetet som vi här behandlar gäller bl. a. ett anslag till restaurering av Mälsåkers slott. Mälsåker är ett gammalt förnämt slott, en kulturtillgång som under de senaste decennierna har råkat ut för ett oblikt öde, för stora, ja, man kan säga oersättliga skador. När slottet i början av 1940-talet användes som polis-skola för norrmän, uppstod, på grund av att det gamla värmeledningssystemet pressades för hårt, en brand, varvid hela övre våningen förstördes. Vid släckningen av branden uppstod det också svåra vattenskador. Då norrmännen drog sina färde stod slottet fortfarande där med sitt avbrända tak. Så småningom fick en ungrare, dr Tibor Genal, tillstånd att inköpa slottet, på villkor att han skulle för 200 000 kronor låta hjälpligt reparera slottsbyggnaden.

Underhåll av Mälsåkers slott.

Dr Genal kostade på ett nytt tak, som dock ej blev helt färdigt, för ungefär 100 000 kronor, men råkade så på obestånd och kunde inte fullfölja sitt åtagande. Därefter har slottet gått i skilda händer, är nu erbjudet staten, och frågan därom ligger under Kungl. Maj:ts prövning. Slottet står än i dag lika beklämmande förfallet som tidigare. Vindarna spelar fritt in under taklisterna, och även om fönstren är förspikade med bräder, så har vatten- och fuktskadorna gjort att den ena våningen efter den andra rasar ned eller håller på att göra det. Hela slottet går tydligen mot en hastig förstörelse. Skyndsamhet är därför av nöden, om man skall räkna med att kunna bevara den kulturtillgång från det karolinska tidevarvet som Mälsåkers slott utgör.

Både utskottet och reservanterna är ense om att slottet bör och skall bevaras. Frågan är bara, i vad mån anslag nu skall beviljas för ändamålet. Vi reservanter menar att det är alldeles nödvändigt att utan dröjsmål bevilja ett sådant anslag. Kostnaden för att något så när konservera slottet har beräknats till 136 000 kronor, men vi reservanter har, i enlighet med den motion som här föreligger, stannat för att föreslå ett anslag på 50 000 kronor i år, med förhoppning om att det nästa år skall kunna lämnas ett anslag på 86 000 kronor. På detta sätt skulle man kunna få slottet så att säga paketerat, så att den fortgående förstörelsen hejdas, och sedan skulle man ha möjlighet och tid att diskutera sig fram till en lösning av dess framtida användning vid överläggningar med intresserade parter i Södermanland, t. ex. industrier, turistorganisationer, landstinget och eventuellt andra organisationer, som kan ha intresse och möjlighet att använda slottet för något samhällsnyttigt ändamål. Alla är vi nämligen överens om att det knappast är rekommendabelt att göra slottet till något slags museum.

Av vad jag här sagt torde framgå, att

det är en klok sparsamhetsåtgärd att redan nu satsa pengar på restaurering av slottet, ty man får räkna med att förstörelsen sätter in hårdare för varje år som går och att det därigenom blir allt dyrare att, såsom alla är överens om, rädda vad som räddas kan.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till den föreliggande reservationen.

Herr ANDERSSON i Dunker (bf):

Herr talman! Jag kan helt instämma i vad herr Johansson i Mysinge här sagt, men jag vill ändå tillägga några ord i anslutning till den motion, varom vi samtliga riksdagsmän på sörmlandsbänken har förenat oss.

Mälsåkers slott anses av experterna vara ett av de mest värdefulla av slotten från det tidevarv det här gäller; Drottningholms slott är väl det enda slott av denna typ som är förnämligare än Mälsåker. Det är ju den kände slottsbyggmästaren Nicodemus Tessin d. ä. som byggt Mälsåker och gjort det till den pärla som slottet i sitt ursprungliga skick var.

Som herr Johansson i Mysinge redogjorde för har slottet under senare årtionden haft en mycket bedrövlighistoria. Genom olyckliga omständigheter har det råkat i det tillstånd det nu befinner sig i. Framför allt förstördes väsentliga värden genom den eldsvåda, som slottet utsattes för just när norrmännen lämnade slottet, som de hade haft till polisskola. Men så mycket förstördes inte, att det inte finns utomordentligt mycket kvar som kan återställas, åtminstone i huvudsak, till det skick det har haft.

Det är en hjärtesak för oss sörmlänningar att slottet bevaras, och det bör vara en hjärtesak för alla som vill skydda våra minnesmärken från gångna tider. Som herr Johansson i Mysinge sade, begär man ju inte att slottet skall återställas fullständigt, ty det skulle kosta mycket mera än det nu är fråga

Underhåll av Mälsåkers slott.

om. Vad man begär är medel för att kunna hindra ytterligare förstörelse. Flera experter som har sett på slottet är överens om att det är nödvändigt att redan i år göra en hel del arbeten för att förebygga ännu en vinters förödelse, vilket skulle göra ett återställande ännu dyrbarare än vad det annars behövd e bli.

Statsutskottet förefaller vara lika intresserat som vi motionärer och reservanterna av att Mälsåkers slott sätts i ett sådant skick, att det inte behöver förfalla. Utskottet skriver nämligen: »Såväl Vitterhetsakademien som byggnadsminnesutredningen ha framhållit, att Mälsåkers slott är ett av vårt lands förnämsta byggnadsminnesmärken. Vidare har från de i ämnet sakkunniga myndigheternas sida uttalats, att slottet även i sitt av branden skadade skick hör till en särklass av märkliga äldre byggnader. Enligt utskottets mening måste det med hänsyn härtill anses vara en angelägen uppgift att bevara slottsbyggnaden för framtiden.» Men majoriteten kommer sedan till att det behöver vidtagas en utredning, innan man släpper till några pengar för detta ändamål. Denna utredning skulle omfatta de totala kostnaderna för istandsättande av slottet, fördelningen av kostnaderna mellan olika intresserade, den framtida äganderätten till slottet samt förvaltningen och användningen. Vi kan vara övertygade om att en så omfattande utredning inte görs på ett år, utan att den säkerligen tar två, kanske flera år. Om slottet får stå som det nu står ytterligare ett par år, blir ett återställande och bevarande ännu dyrbarare än om man nu får dessa 50 000 kronor för de allra nödvändigaste reparationerna. Det är således endast på detta förslag om en utredning som statsutskottets majoritet bygger, när den går emot förslaget om de 50 000 kronorna. Men jag vill ännu en gång säga, att vi med ett anslag på 50 000 kronor nu säkerligen spar ett mångdubbelt större belopp

vid den slutliga, mera fullständiga reparationen. Om vi anslår denna summa handlar vi därför i sparsamhetens tecken.

Utskottet tillägger: »Utskottet finner det synnerligen angeläget, att Kungl. Maj:t upptager frågan om slottets konserverande till skyndsamt avgörande.» Självfallet menar dock utskottet att utredningen först skall bli färdig. Men vi har inte råd att vänta på den utredningen. Reservanterna har här sett mycket mera realistiskt på saken, och det är reservanterna som här är de sparsamma.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservanternas förslag.

Häruti instämde herrar *Ståhl* (fp), *Schlstedt* (s), *Ekström* (s), *Wedén* (fp) och *Larsson* i Julita (s).

Fröken OLSSON (s):

Herr talman! Jag kan helt instämma med dem som förut talat för reservationen, men skulle vilja tillägga ett par ord.

Både utskottsmajoriteten och reservanterna har talat om vad man skall använda slottet till i framtiden. Jag är inte övertygad om att det brådskar med en utredning om den saken. Vi har så många angelägna byggnadsföretag, som får vänta därför att vi inte har resurser att sätta i gång dem nu. Jag har därför ingenting emot att låta den slutgiltiga restaureringen av Mälsåker vänta ganska länge. Men vi har helt enkelt inte rätt att uppskjuta de mest nödvändiga reparationerna. Det kan hända, att den slutgiltiga restaureringen får vänta 10, 20 eller kanske 50 år. Det är i och för sig inte någon olycka, men om inte någonting göres omedelbart, kommer man i framtiden inte att kunna göra något alls; vilken inställning man än har till värdet av Mälsåker kan vi inte försätta oss i den situationen.

Slottet hade stått ett par hundra år, när vi fick hand om det, och vi är skyldiga att lämna det ifrån oss till nästa generation i samma skick som vi mot-

Underhåll av Mälsåkers slott.

tog det. Det kan vi nu tyvärr inte helt göra, eftersom branden är ett faktum. Den kan icke göras ogjord, och skadorna av den kan inte i full utsträckning repareras. Men när riksdagen nu skall ta ställning till denna fråga, kan vi inte stå till svars med att inte göra det lilla som behövs för att tills vidare bevara det som det är nu. Sedan kan man i framtiden ta ställning till om man önskar restaurera det eller ej. Man kan visserligen säga, att slottet efter branden fått förfalla i ett par års tid och att en vinter mer eller mindre inte gör så mycket. För dem som sett slottet står det dock klart, att det nu är så illa ställt med det att det har oerhört stor betydelse, om de reparationer, som redan påbörjats, får fortsätta nu eller måste skjutas upp, även om det inte blir mer än ett år. Det är ju alltid så, att förfallet av en byggnad sker ganska långsamt till en början men sedan ökar i hastig takt. Reparationerna måste fortsätta och de värsta läckorna botas innan höststormarna och höstregnen börjar i år; annars kan man lika gärna säga, att man inte bryr sig om att reparera det utan att det är lika bra att riva det. Den ståndpunkten har ingen velat ta, och då är det inte någon logik i ett uppskov.

De föregående talarna har framhållit, att ett uppskov bara betyder en fördyring. Det är nu pengarna behövs, och jag hoppas att andra kammaren i likhet med första kammaren skall följa reservanternas.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr HOPPE (s):

Herr talman! Frågan om restaurering av Mälsåkers slott har varit ett av utskottsavdelningens besvärligaste problem. Vi har gjort energiska och berömvärda försök att skapa enighet, men detta har inte varit möjligt, även om man kommit ett stycke på väg.

Vi är eniga om att Mälsåkers slott är en kostbar pärla och ett av våra för-

nämligaste byggnadsminnesmärken från det sjuttonde seklet. Vi har alla klart för oss — och vi ser det med grämlse — att slottet dels på grund av olyckshändelse i form av brand- och vattenskador och dels på grund av upprörande vanvård befinner sig i ett synnerligen bedrövligt skick. Vi är också ense om, vilket jag hoppas gläder reservanternas smula, att det är mycket önskvärt att slottet räddas undan fullständig förstörelse och att detta sker snart.

Sedan är det emellertid slut med enigheten. Halva avdelningen, nyss presenterad av ordföranden och fröken Olsson, vill att detta års riksdag skall bevilja 50 000 kronor för vidtagande av vissa skyddsåtgärder. Det har ibland, inte inom avdelningen men annorstädes, använts hårda ord om oss som inte faller i farstun för detta förslag, och man har sagt att vi inte känner något ansvar för våra gamla minnesmärken. Jag vill dock inte medge, att reservanternas ansvarskänsla är större än vår. De anser sig på grund av personliga besök på Mälsåker ha större kännedom om det hela än vi. De framstående talare och goda pedagoger som finns bland dem har dock lärt oss ett och annat, och jag hoppas att de märkt, att vi inte varit alldeles obildbara på denna punkt. Jag vill inte säga något, som skulle kunna tolkas på det sättet, att jag skulle anse att deras förstånd på något sätt vore mindre än vårt.

Den andra hälften av avdelningen, som jag står som talesman för och som utgjort majoriteten i utskottet, förstår mycket väl, att det i och för sig kunde vara klokt att om möjligt redan i sommar sätta i gång restaureringsarbetena och att förstörelsen nu blir större för var dag som går. Fröken Olsson, som bitvis är en förståndig kvinna, sade, om jag fattade henne rätt, att det knappast går att göra något över huvud taget, om man inte gör det omedelbart. Det finns emellertid en del dunkla punkter, beträffande vilka vi skulle vilja ha klar-

Underhåll av Mälsåkers slott.

het innan vi råder riksdagen att engagera sig i denna affär.

Den första är frågan om äganderätten. Vet någon med visshet vem det är som äger slottet, och är det någon som har någon aning om huruvida Kungl. Maj:t skulle vilja ta emot det som gåva, om ett sådant erbjudande lämnas? Detta är dock icke huvudsaken för mig.

Den andra frågan gäller — jag ber om ursäkt att jag trots mitt ämbete kommer att framför allt syssla med Mammon — vad det kommer att kosta. Vi är alla fullständigt på det klara med att de där 50 000 kronorna, som man försöker locka oss att anslå i år, inte är den summa som behövs för detta ändamål. Herr Johansson i Mysinge uttalade, att man räknar med att begära ytterligare 86 000 kronor. Man kommer sålunda upp till ett minimibelopp av 136 000 kronor. Även andra siffror har nämnts när det gällt frågan om restaureringen. Ingen här i kammaren vet väl, om vi kommer att vara tillfreds med det restaureringsarbete som utförs med hjälp av dessa 50 000 kronor och därtill de 86 000 kronorna. Det kommer kanske att krävas väsentligt större belopp. Man har redan här nämnt en halv miljon, och det blir kanske betydligt mera.

Sörmlänningarna har enats på denna punkt och skrivit en god motion i ett vällovligt syfte. Det har vittnats om dem, att de är kända för sitt stora intresse för kulturminnesvården. Jag skulle vilja ta mig friheten att ställa den frågan, om det inte skulle vara möjligt att i detta förnämliga län — det kan dock inte mäta sig med Östergötlands — göra en verklig insats för detta slott. Det skulle kanske bli något alldeles särskilt för Sörmland av detta slott, som är ett av Sveriges vackraste och förnämligaste.

Det är även en annan punkt här som är dunkel, och det är frågan om användningen av slottet. Vi är väl ense om att vi inte vill ha det stående bara för att folk skall kunna komma och tit-

ta på det och se vad man kunde åstadkomma i slutet av 1600-talet. Vi vill gärna också försöka få någon användning för det. Det är sådana överväganden, herr talman, som gör, att vi skulle vilja ha litet besked om planerna för framtiden. Jag kan nog säga att en och annan av oss som suttit i riksdagen en följd av år också är litet betänksamma mot att med anledning av en motion och utan vidare utredning söka få staten att engagera sig i ett så pass stort företag som detta.

Utskottet säger på s. 32 följande: Utskottet finner det synnerligen angeläget, att Kungl. Maj:t upptager frågan om slottet konserverande till skyndsamt avgörande.» Med anledning av något som förekommit i förstakammardebatten vill jag nu göra ett förtydligande av detta utskottets uttalande. Vi hade aldrig tänkt oss — och detta betonades på sammanträdena i utskottet — att detta uttalande skulle innebära att Kungl. Maj:t omedelbart skulle ta av undanlagda pengar och sätta i gång med en restaurering. Vi menade helt enkelt, att Kungl. Maj:t omedelbart skulle kunna sätta i gång en utredning av de dunkla punkterna och till nästa års riksdag komma fram med ett förslag i ärendet.

Må detta för tillfället vara min motivering för utskottets förslag, till vilket jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr förste vice talmannen SKOGLUND (h):

Herr talman! Jag delar i allt väsentligt de synpunkter som herr Hoppe här framfört. Såväl utskottsmajoriteten som reservanterna är ju fullständigt ense om att det är en angelägen uppgift att bevara slottsbyggnaden för framtiden. Även de som står för utskottets förslag säger att det är synnerligen angeläget, att Kungl. Maj:t upptar frågan om slottets konserverande till skyndsamt avgörande.

När det sedan i Södermanland finns så stort intresse och så pass duktigt folk

Underhåll av Mälsåkers slott.

som de vilka här företräder dessa intressen, då vore det märkvärdigt om inte representanter för Södermanland och Kungl. Maj:t tillsammans skulle kunna komma fram med ett förslag i denna fråga ganska fort.

Om vi nu går och anslår 50 000 kronor utan vidare kan detta tydas som att staten därmed bundit sig i företaget. Jag utgår ifrån att Kungl. Maj:t har möjlighet att utan dröjsmål få i gång underhandlingar, så att vi åtminstone får veta hur det förhåller sig med ägandeintressena och något om vem som skall överta ansvaret för slottet i framtiden. Jag vill bestämt råda andra kammaren att inte fatta beslut i enlighet med reservanternas yrkande förrän vi vet vad ett sådant beslut kan medföra i framtiden.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Herr Hoppe skämtade litet med att vi från reservanternas sida skulle anse, att de av avdelningens ledamöter som står på utskottets linje inte skulle vara så ansvarskännande, i vad gäller våra kulturminnesmärken, som vi reservanter. Detta vill jag helt tillbakavisa. Jag har mycket stor respekt för de synpunkter som här framförts. Däremot kan jag inte dela deras uppfattning som nu inte önskar gå med på att lämna detta anslag för denna nödvändiga reparation, en reparation som vi betraktar som en ren sparsamhetsåtgärd, om den företas just nu. Slottet är nämligen i ett sådant tillstånd, att det mer och mer rasar ihop i det inre. Om vi måste vänta något eller några år på en utredning, blir det inte mycket mer kvar än en ruinhög som vi inte behöver ha bekymmer för eller diskutera om dess användning. När vi således är överens på alla punkter om nödvändigheten och önskvärdheten av att bevara slottet, då menar jag att det kan vara klokt att handla snabbt och på det sätt vi föreslagit.

Här har herr förste vice talmannen

tagit upp också äganderättsfrågorna. Jag tror dock inte att det finns anledning att mera ingående diskutera detta, ty faktum är att riksantikvarieämbetet enligt sina instruktioner har skyldighet att göra vad som göras kan för att bevara våra kulturminnesmärken. Men det är helt naturligt att dess skyldighet upphör i och med att institutionen inte har några medel att röra sig med. Ämbetet har skrapat ihop några tusen kronor — om jag inte missminner mig 12 000 — för att försöka bota de allra värsta bristerna. Även om inte anslaget i år skulle bli 50 000 kronor, som här är begärt, skulle jag för min del bli glad om det blev något, så att man åtminstone kan fortsätta vad man nu håller på med. Om jag inte är fel underrättad finns det också bindande anbud på de reparationer, som här är ifrågasatta, och man vet således att de kan klaras upp för den angivna summan.

Jag menar därför, herr talman, att det från alla synpunkter sett — även från rena sparsamhetssynpunkter — är skäl i att gå den väg som reservanternas förordar. Jag tror att vi därmed gör saken den största tjänsten. Men även om vi får slottet så att säga under tak, är det inte färdigt för användning, herr talman, långt därifrån. Ofantligt mycket återstår sedan att göra. Det finns säkerligen mycket att sedan resonera med sörmlänningarna om, och det ges därmed tid till förhandlingar. Huvudsaken i detta skede är att man bevarar slottet, så att man sedan kan resonera i lugn och ro om dess framtida användning.

Herr ANDERSSON i Dunker (bf):

Herr talman! Jag vill först tacka för de smickrande ord vi har hört både från utskottets talesman och från herr förste vice talmannen om sörmlänningarnas offervilja. Jag vågar säga, utan att ha någon fullmakt till det, att när det en gång blir fråga om att fördela kostnaderna på olika intressen för mera fullständig reparation av Mäls-

Underhåll av Mälsåkers slott.

åker, kommer sörmlänningarna säkert att ta sin beskärda del. Men detta slott är inte bara någonting som gäller Sörmland. Det är en fråga för hela vårt land, och det är därför jag tror att det vore riktigt och rimligt, att också staten gjorde något för att i varje fall hindra en ytterligare förstörelse.

Det är flera experter, byggnadstekniker och andra, som varit och tittat på slottet, och de säger med en mun att om det får stå ytterligare en vinter och undergå förstörelse genom vatten, frost, snö och annat blir det ännu mycket dyrare att reparera än vad det blir om vi nu i sommar kan lägga ned ett belopp av 50 000 kronor. Alla som litet känner till förhållandena beträffande ett landsting och dess möjligheter förstår, att vi inte nu har någon möjlighet att få pengar från landstinget för att reparera i sommar — och det är det som är så utomordentligt angeläget.

Man talar om äganderätten. Den är kanske oklar därigenom att Kungl. Maj:t inte har tagit emot slottet som gåva av den nuvarande ägaren. Det finns emellertid ett klart gåvobrev från den nuvarande ägaren, överlämnat till Kungl. Maj:t, där han utan några som helst villkor vill överlämna hela slottet med park och vad därtill hör som gåva till Kungl. Maj:t.

Här talar man nu om ytterligare saker som är oklara, och visst finns det oklara saker. Det är den totala kostnaden, den framtida användningen, men det är väl ingen som tror att man under tiden till nästa värriksdag skall hinna få dessa saker utredda. Det tar säkert flera år att klara ut detta. Och det är för att det inte då skall kosta ännu mycket mera pengar som vi anser det vara så utomordentligt nödvändigt att få dessa pengar i år. Jag hoppas att ingen här i kammaren har glömt det gamla ordspråket: medan gräset växer dör kon. Så ligger det till i detta fall också.

Jag ber ännu en gång, herr talman,

att få yrka bifall till reservanternas hemställan.

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Låt mig bara säga ett par ord i anledning av vad herr Hoppe nyss yttrade. Han sade — och det gläder oss alla på sörmlandsbänken — att man är fullständigt enig om att Mälsåker är en kostbar pärla, som bör bevaras. Den uppfattning, som hävdas från reservanternas sida, är att denna pärla i lyckligaste fall blir ännu mera kostbar för det allmänna om man nu icke ger detta anslag, och att det i olyckligaste fall inte alls blir fråga om någon pärla att köpa.

Med anledning av vad herr Skoglund yttrade vill jag, med instämmande i vad herr Andersson i Dunker framförde i det avseendet, säga att vi inte kan förstå att den omständigheten, att riksdagen nu här skulle ge ett ändå relativt ringa handtag, skulle verka på något vis försvårande eller prejudicerande ur statsmakternas synpunkt när det gäller att sedan, om man skall gå till en mer omfattande restaurering — vilket man bör göra — komma till en uppgörelse med de lokala intressena på den här punkten.

Jag kan nog tillåta mig att i det fal-
let intyga, att vad herr Andersson i Dunker yttrade stämmer med den lokala opinion som finns i denna fråga, och därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Johansson i Mysinge begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller

Musikaliska akademien med musikhögskolan: Avlöningar.

statsutskottets hemställa i punkten 63:o) i utskottets förevarande utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 88 ja och 105 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit den vid punkten fogade reservationen.

Härefter yttrade

Herr JANSSON i Kalix (s):

Herr talman! Jag ber att få anmäla att min avsikt var att rösta ja. Jag kom att trycka på fel knapp.

Punkterna 64—70.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 71.

Musikaliska akademien med musikhögskolan: Avlöningar.

Kungl. Maj:t hade i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 71, föreslagit riksdagen att dels godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för Musikaliska akademien med musikhögskolan, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55 dels ock till Musikaliska akademien med musikhögskolan: Avlöningar för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 873 900 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft två likalydande

motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sandler m. fl.* (I: 90) och den andra inom andra kammaren av fröken *Vinge m. fl.* (II: 120), i vilka hemställts att riksdagen måtte besluta anvisa medel för ytterligare två amanuensjänster i den reglerade befordringsgången vid Musikaliska akademins bibliotek från den 1 juli 1954.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 90 och II: 120,

a) godkänna i punkten intagen avlöningsstat för Musikaliska akademien med musikhögskolan, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55;

b) till Musikaliska akademien med musikhögskolan: Avlöningar för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 873 900 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Widén* och *Kyling*, fröken *Vinge* och fröken *Ager*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 90 och II: 120,

a) godkänna av reservanterna föreslagen avlöningsstat för Musikaliska akademien med musikhögskolan, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55;

b) till Musikaliska akademien med musikhögskolan: Avlöningar för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 903 300 kronor.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Fröken VINGE (fp):

Herr talman! Under denna punkt finns det en reservation, där jag och mina medreservanter yrkar bifall till motioner, väckta i båda kamrarna av representanter för samtliga demokratiska partier. I dessa motioner yrkar vi på att Musikaliska akademien skall få två nya amanuensjänster i sitt bib-

Musikaliska akademien med musikhögskolan: Avlöningar.

liotek. Det är ett mycket gammalt önskemål, som akademien har framställt år efter år i sina petita, men riksdagen har aldrig fått veta varpå akademien har grundat sina framställningar, eftersom något referat av dess motivering aldrig har återfunnits i statsverkspropositionen.

Statsutskottet har fäst sig vid en deltalj i vår motion, där vi framhåller att bristen på arbetskraft har gjort, att akademiens bibliotek inte har haft möjligheter att katalogisera upp hela sitt väldiga material och att man gång efter annan riskerar att göra dubbelköp därför att man helt enkelt inte vet vad man har. På den punkten gör utskottet ett allmänt uttalande att det vore önskvärt, att biblioteket finge en sådan personalförstärkning att den här olägenheten skulle kunna undanröjas, men utskottet tycks inte ha fäst sig vid en del andra, mycket väsentliga synpunkter.

Strax efter det att vi hade väckt vår motion hade åtskilliga tidningar artiklar införda om det beträngda läge som detta bibliotek befinner sig i. Bl. a. talade man om, att det för närvarande i hela världen pågår en inventering av beståndet av musikalien. En internationell katalog skall ges ut, och man hoppas att Sverige skall delta i det arbetet. Det visar sig att det i svenska bibliotek finns mycket värdefulla skatter från äldre tider.

Det står i denna tidningsartikel, att i ett tidigare utgivet lexikon är vårt land mycket torftigt behandlat. Av svenska bibliotek är endast Uppsala universitetsbibliotek medtaget, och det i synnerligen ofullständigt skick. De övriga stora samlingarna, bland annat Musikaliska akademiens bibliotek liksom alla förnämliga privatsamlingar, har inte kommit med. Det gör att man på internationellt håll inte vet om vilka skatter som rymts i svenska bibliotek. Det betecknas som en kulturfråga av största vikt att denna olägenhet blir undanröjd.

Sedan finns en tredje synpunkt, som jag för min del är särskilt angelägen att understryka, ty jag tror att den i hög grad intresserar många av kammarens ledamöter. Vi vet att det finns ett rikt musikliv runt om i våra bygder. Det är orkesterföreningar, studiecirklar och musikcirklar, anslutna till olika folkliga organisationer eller på annat sätt organiserade. Dessa musikcirklar och orkesterföreningar är i mycket hög grad beroende av att få låna musikalien från musikakademiens bibliotek. Biblioteket hjälper dem så långt det kan, men det är inte så enkelt att det bara gäller att låna ut ett bestämt notverk, som vederbörande orkesterförening frågar efter. Tjänstemännen på biblioteket måste ha reda på vilka resurser den lokala orkestern har och på grundval härav välja ut de lämpliga musikalierna. Detta är en sak som tar lång tid och kräver omfattande musikteoretisk och musikpraktisk utbildning hos befattningshavarna.

Nu riskerar man, efter vad chefen för biblioteket framförde till utskottet redan i fjol, att bli tvungen att inskränka denna verksamhet på grund av brist på personal. Det är i ljuset av detta som vi motionärer har ansett det nödvändigt att biblioteket redan i år får dessa två amanuens tjänster.

Vi var i en besvärlig situation, när vi väckte vår motion, ty musikutredningen hade just då avgivit sitt betänkande, men det hade ännu inte kommit i tryck. Vi fick emellertid bemyndigande av ordföranden i musikutredningen doktor Lindbom att meddela det som vi skrivit i vår motion, nämligen att motionen inte på något sätt föregriper musikutredningens mycket mera vittutseende förslag. Vår motion gick bara ut på att tillgodose de allra mest trängande behoven. Det finns alltså ingen anledning att, på grund av att musikutredningens betänkande är ute på remiss, avslå denna motion, och jag

Universitetskanslersämbetet: Avlöningar.

ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Häruti instämde herr Norrby (fp) och fröken Ager (fp).

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! En hel del skäl talar utan tvivel för många av de motioner, som vi behandlat i detta utlåtande. Om jag inte misstänker mig är det över 90 motioner som vi haft att ta ställning till på avdelningen enbart under åttonde huvudtiteln. Den har tilldragit sig ett mycket stort intresse, och vi vågar också säga att vi i avdelningen som vanligt i mycket hög grad har välvilligt behandlat de flesta motionerna, även om vi inte kunnat tillstyrka bifall till en hel del av dem.

Vad den nu förevarande frågan angår, är det ju dock så, att den är föremål för utredning. Musikutredningens betänkande innehåller en hel del som berör detta område, och det betänkandet befinner sig för närvarande ute på remiss. Det har då varit synnerligen svårt för avdelningen att tillstyrka det förslag, som här föreligger från reservanthåll om ytterligare personalförstärkning.

I den angelägenhetsgradering som musikutredningen gjort, har denna detalj angående antalet tjänstemän för musikhögskolan inte på något sätt satts i främsta rummet. Därmed vill jag inte ha sagt att behovet inte skulle behöva tillgodoses, men när betänkandet nu är ute på remiss är det inte så lämpligt att just nu fatta ståndpunkt i frågan.

Som fröken Vinge sade är vi från utskottets sida på en punkt särskilt angelägna att understryka att något måste göras så snart sig göra låter. Det gäller ansvällningen av de löpande göromålen inom biblioteket, där stora samlingar av gåvor och byten sedan flera år ligger obearbetade. Därigenom föreligger risk för att man gör nyinköp, som är onödiga. Det kan inte vara en lämplig ordning, och vi får hoppas att

Kungl. Maj:t vid sin prövning av detta ärende skall finna möjlighet att rätta till vad som brister i det hänseendet.

Med vad jag här anfört, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i punkten dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets berörda hemställan.

Punkterna 72—74.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 75.

Universitetskanslersämbetet: Avlöningar.

Kungl. Maj:t hade i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 75, föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1954/55, vidtaga av departementschefen angiven ändring i personalförteckningen för universitetskanslersämbetet, dels godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för universitetskanslersämbetet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55, dels ock till Universitetskanslersämbetet: Avlöningar för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 164 800 kronor.

Utskottet hemställde att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1954/55, vidtaga de ändringar i personalförteckningen för universitetskanslersämbetet, som föranleddes av vad departementschefen och utskottet förordat;

b) godkänna i punkten intagen avlöningsstat för universitetskanslersämbetet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55;

c) till Universitetskanslersämbetet: Avlöningar för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 167 700 kronor.

Enligt utskottets förslag skulle kanslerssekreterartjänsten uppflyttas från Ca 37 till Co 15.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Karl Andersson*, *Näs-gård*, *Leander*, *Hesselbom*, *Lindholm*, *Åkerström* och *Gustafsson* i Stockholm, vilka ansett att utskottet bort tillstyrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag och alltså hemställa, att riksdagen måtte

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1954/55, vidtaga den ändring i personalförteckningen för universitetskanslersämbetet, som föranleddes av vad departementschefen förordat;

b) godkänna i reservationen intagen avlöningsstat för universitetskanslersämbetet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55;

c) till Universitetskanslersämbetet: Avlöningar för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 164 800 kronor.

2) av fru *Lindström*, utan angivet yrkande.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr LINDHOLM (s):

Herr talman! Jag har på denna punkt tillsammans med några andra ledamöter av utskottet avgivit en reservation emot den lönegradsuppflyttning som här föreslås. Denna fråga ligger ju till på det sättet, att utskottet vid föregående års riksdag gjorde en viss skrivning om denna tjänst, där man med stöd av universitetskanslerns hemställan gjorde ett uttalande till Kungl. Maj:t om en prövning av ifrågavarande tjänsteinnehavares lönefråga.

1951 års chefslöneutredning har haft frågan på remiss, och denna utredning, vilken haft möjlighet att vid bedömandet av denna tjänst göra de jämförelser, som alltid är nödvändiga, då det gäller en chefslöne reglering, har i sin pröv-

Universitetskanslersämbetet: Avlöningar.

ning kommit till det resultatet, att det inte förelåg tillräckliga motiv för en uppflyttning i högre lönegrad. Kungl. Maj:t har också på denna punkt biträtt utredningens förslag.

Nu har utskottet tagit ett initiativ, som innebär, att utskottet förordar, att tjänsten skall flyttas upp från Ca 37 till Co 15. Jag måste för min del på det allvarligaste varna kammaren för en sådan åtgärd. Det är olämpligt att man så här bryter ut en tjänst och för densamma genomför en isolerad löne reglering utan att sätta in den i dess större sammanhang.

Herr talman! Med stöd av det anförda hemställer jag om bifall till reservation nr 5 av herr Karl Andersson m. fl.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Jag har mycket stor respekt för herr Lindholm liksom för femte avdelningen i vad det gäller lönefrågor och jag brukar nog oftast vara på samma linje som han. Att utskottets majoritet inte är det i detta fall beror på att andra avdelningen såväl som ett enhälligt statsutskott tillstyrkt samt därefter riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t under två föregående år begärt denna löneuppflyttning. Då har inte någon anmärkning gjorts från något håll, utan denna beställning har enhälligt godtagits av riksdagen. Vi har inte haft någon annan möjlighet inom avdelningen nu än att så att säga ställa frågan på sin spets, och riksdagen får naturligtvis då antingen ta konsekvenserna av sin föregående inställning eller också ändra densamma.

Jag menar dock, att så starka skäl talar för att en uppflyttning av denna tjänst är önskvärd, att avdelningen enhälligt och utskottsmajoriteten oreserverat har ställt sig på denna linje. Kungl. Maj:t har ju också sagt, att vissa skäl talar för en uppflyttning av tjänsten. Det sade Kungl. Maj:t redan första året denna fråga var uppe, nämligen 1952, och sedan har dessa skäl fått allt

Universitetskanslersämbetet: Avlöningar.

större tyngd, allteftersom åren gått och arbetsuppgifterna för universitetskanslersämbetet ökat i hög grad genom tillkomsten av nya högskolor men också genom de stora reformer som genomförts på universitetens och högskolornas område.

Jag tror också, att den löneställning, som det här är fråga om, inte har den prejudicerande betydelse som herr Lindholm förutsatt. Det rör sig om en mycket, mycket liten grupp som kan jämföras. Jag är övertygad om, herr talman, att några större risker i den vägen knappast finns, därför att denna tjänst också är så särpräglad att den knappast kan jämföras med någon annan.

Med vad jag här sagt ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr LINDHOLM (s):

Herr talman! Det är alldeles riktigt som herr Johansson i Mysinge nyss anförde, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begärt en reglering av denna tjänst, men den omständigheten, att riksdagen tidigare har begärt en sådan reglering, kan väl inte få tolkas så strängt som att det skulle innebära, att man fördenskull har bundit sig, oberoende av vad som kan anföras av hörda myndigheter. Man har begärt en reglering av tjänsten, men när man gjort det, har man väl samtidigt förutsatt, att Kungl. Maj:t skall pröva, huruvida framställningen är av sådan art, att den bör föranleda åtgärd. I detta fall har det skett en prövning så sent som förra året av 1951 års chefslöneutredning, som har haft att se på chefslönerna över hela fältet och alltså, skulle jag våga säga, har en viss erfarenhet när det gäller att bedöma, huruvida konsekvenser skulle uppstå eller ej. Enligt 1951 års chefslöneutrednings mening kan man inte göra detta isolerat utan att det leder till konsekvenser.

Med anledning av att herr Johansson i Mysinge nyss framhöll, hurusom skol-

väsendet i vårt land har utvecklats och hurusom nya läroverk och universitet har tillkommit, vilket har påverkat arbetsuppgifterna, så vill jag säga, att det har ju inte skett efter det 1951 års chefslöneutredning prövade tjänsten, utan då hade vi väl ungefär samma läge som vi har i dag. Med utgångspunkt därifrån förefaller det mig som om kammaren gjorde klokt i att följa reservanterna.

Herr HOPPE (s):

Herr talman! Det vore väl inte så märkvärdigt om jag skulle säga att ingen av oss, som sitter i andra avdelningen, skulle vilja göra anspråk på att betraktas som någon löneexpert. Men karakteristiskt för olika avdelningar i statsutskottet och för hela vårt utskottsväsende och inte minst andra avdelningen är, att vi girigt begagnar varje tillfälle att få de bästa informationer, när vi inte själva bemästrar problemen. Vi har gjort det i detta fall. Bland dem vi tillsport har varit ingen mindre än universitetskanslern. Nu kan det sägas, att han är förslagsställare här, men gentemot en sådan tänkt invändning skulle jag vilja säga, att vi väl allesammans vet att denne man varit en centralgestalt i svensk statsförvaltning under en följd av år och därför väl torde veta de olika tjänsternas värde och kvalifikationer. På vår tillfrågan vad han menade om att kanslerssekreteraren skulle stanna kvar i 37 lönegraden, alltså i samma lönegrad som en byråchef, gav han det mycket bestämda och klara beskedet, att han inte förstod hur det var möjligt att jämställa kanslerssekreteraren med en byråchef. Detta var för oss klara verba, och vi hade ingen svårighet att ta ställning till problemet, detta särskilt som vi var bundna av det förflutna.

Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels

Uppsala universitet: Avlöningar.

på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels och på bifall till den vid punkten fogade reservationen av herr Karl Andersson m. fl.; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herrar Hoppe och Johansson i Mysinge begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller den vid punkten 75:o) i statsutskottets förevarande utlåtande nr 8 fogade reservationen av herr Karl Andersson m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan i denna punkt.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herrar Hoppe och Johansson i Mysinge begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 108 ja och 79 nej, varjämte 13 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit den av herr Karl Andersson m. fl. avgivna, vid punkten fogade reservationen.

Punkten 76.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 77.

Uppsala universitet: Avlöningar.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Under denna punkt har jag varit med om en motion om inrättande vid Uppsala universitet av en befattning som laborator i barnpsykiatri. Utskottet har inte velat vara med härom utan yrkat avslag på förslaget men dock understrukit betydelsen av att en sådan tjänst inrättades. Utskottets skrivning är emellertid en smula otydlig. Det förefaller som om utskottet skulle haft den uppfattningen, att det inte finns en barnpsykiatrisk avdelning i Uppsala. Jag vill i det avseendet bara meddela, att det där finns en avdelning för barn och ungdom upp till 20 år med 20 vårdplatser.

Jag skall i detta sammanhang inte ställa något yrkande i fråga om laborator-tjänsten, men jag vill understryka betydelsen av att det från riksdagens sida säges ifrån, att detta förhållande att det inom barnpsykiatrien endast finns en befattning, som är ett provisorium, måste ordnas upp. Nu är det så att under 11 huvudtiteln, vilken vi behandlade föregående onsdag, fanns en punkt utbruten, i vilken föreslagits inrättandet av en förste underläkartjänst vid den psykiatriska kliniken. Jag skulle vilja vädja till utskottet och även till statsrådet att försöka ordna det så, att i stället för inrättandet av en förste underläkartjänst, som ju är en arvodes-tjänst, gå in för en överläkartjänst i psykiatri. Därmed skulle man ordna det så, att läkaren sluppe att för varje år vara så att säga i den situationen att han har sin befattning som ett provisorium. Ekonomiskt innebär detta, att det till förste underläkaren utgår ett årsarvode på 20 664 kronor. Om vi däremot inrättar en överläkartjänst, alltså en tjänst i 29 lönegraden, så kostar det kontant 18 912 kronor. Om vi härtill lägger kostnaderna för pension o. d., så kommer vi upp till — jag kan inte säga bestämt om man här skall räkna med 20 302 kronor, men för säkerhets skull räknar jag med det högre alter-

Lunds universitet: Avlöningar. — Karolinska mediko-kirurgiska institutet: Avlöningar.

nativet — 21 692 kronor. Om utskottet gör den förändringen, när 11 huvudtiteln skall färdigbehandlas, så får vi möjligheter att behålla den avdelning, som redan finns vid psykiatriska kliniken, i dess nuvarande skick. Det blir också möjligt att där hålla en överläkare, som kan meddela en värdefull undervisning, och dessutom kan man fortsätta med den betydelsefulla verksamhet, som nu bedrivs på avdelningen. Jag vill därför vädja till utskottet och till statsrådet Hedlund att försöka ordna denna sak, ty därmed gör vi barnpsykiatriska kliniken en stor tjänst.

Jag vill också erinra om att den barnpsykiatriska kliniken i Uppsala inte är enbart ett länsintresse, utan den är en riksklinik.

Herr talman! Med detta vill jag som sagt rikta en vädjan till utskottet och statsrådet att försöka ordna så, att inte barnpsykiatriska kliniken i Uppsala slås sönder, ty det har vi inte råd till.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 78—82.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 83.

Lunds universitet: Avlöningar.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Herr BLIDFORS (s):

Herr talman! Jag har till denna punkt fogat en blank reservation, och jag ber att få säga några ord med anledning av motionen av herr Netzén m. fl.

I nämnda motion har man hemställt om inrättande av en professur i ekonomisk historia vid Lunds universitet. Framställningar om en professur i detta ämne har gjorts vid flera tillfällen från universitetshåll nere i Lund, och då dessa framställningar icke har vunnit Kungl. Maj:ts beaktande, har önskemålen härom förts fram motionsvägen

här i riksdagen. Ämnet är sedan 1947 företrätt av en professorskompetent preceptor, och det är många studenter som läser detta ämne i Lund — betydligt flera än t. ex. i Göteborg. Jag kan nämna att vi på licentiatseminariet har inte mindre än 15 elever, och av årets sex licentiat- och doktorandstipendier som utgår i ekonomisk historia hänför sig inte mindre än fem stycken till Lunds universitet.

Nu föreligger det emellertid en motion i samma riktning beträffande Göteborgs universitet, men den kommer inte att behandlas förrän i samband med propositionen om detta universitet.

Det hade, herr talman, varit önskvärt att dessa två frågor kunnat behandlas gemensamt. Då hade man haft tillfälle att väga behoven mot varandra. Hade jag med bestämdhet vetat att riksdagen kommer att bifalla motionen beträffande Göteborg, så skulle jag ha yrkat bifall till herr Netzéns motion. Nu är jag emellertid inte i tillfälle att göra detta, och jag har därför fått nöja mig med att avge en blank reservation.

Det är angeläget att denna fråga blir ordnad för Lunds universitets vidkommande, och jag vill till slut bara nämna att den första motionen i denna fråga väcktes här i riksdagen så tidigt som år 1938.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 84—89.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 90.

Karolinska mediko-kirurgiska institutet: Avlöningar.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Karolinska mediko-kirurgiska institutet: Avlöningar.

Herr **JOHNSSON** i Kastanjegården (fp):

Herr talman! Anledningen till att jag har begärt ordet vid denna punkt, nr 90, är att jag som patient talat med sakkunniga utanför riksdagen och vill till protokollet anföra några synpunkter.

Det framhålles i utskottets utlåtande, att det icke föreligger några delade meningar hos de instanser, som har yttrat sig beträffande nödvändigheten att befordra allergiforskningen och allergiundervisningen samt att förbättra vården av allergisjuka i vårt land. Det är ställt utom allt tvivel, att de allergiska sjukdomarna har så stor betydelse, förekommer så ofta och intar en så central ställning inom olika sjukdomsspecialiteter samt dessutom måste utredas med speciella metoder, att en professor bör inrättas. Däremot har man anledning fråga sig, om ämnesområdet för en sådan professor skall vara det föreslagna, nämligen klinisk experimentell allergologi. De allergiska sjukdomarna hör till olika specialiteter såsom invärtes medicin, hudsjukdomar, öron-, näs- och hals-sjukdomar etc. Då det gäller att närmare utforska dessa sjukdomar och ange nya riktlinjer för deras behandling, torde det vara mest ändamålsenligt att de allergiska sjukdomarna tillhörande den invärtes medicinen handhas av invärtesläkare, de allergiska hudsjukdomarna av hudläkare o. s. v. En förutsättning för framgångsrik diagnos och behandling av allergiska sjukdomar är nämligen att den behandlande läkaren är väl förtrogen med även icke allergiska sjukdomar hörande till samma ämnesområde. Att exempelvis behandla astmatiska sjukdomar utan att vara väl förtrogen med hjärtats och kärlsystemets sjukdomar torde ej vara lyckligt. Motsvarande gäller för forskningen rörande de astmatiska sjukdomarna. Man torde därför kunna fråga sig, om det icke hade varit lämpligt att begränsa den föreslagna professurens ämnesområde. På så sätt skulle professuren få

ett klarare definierat ämnesområde och en mera klinisk karaktär, vilket torde vara av betydelse då det gäller utforskandet av de allergiska sjukdomarna.

Samtidigt skulle därmed även riktlinjerna för allergiforskningens vidare utveckling vara klara. När tiden vore lämplig och det ekonomiska läget så tillåter, kunde nya professorer i allergologi tillsättas för utforskning av allergiska sjukdomar, hörande till ännu icke med professorer företrädde specialiteter inom allergologien. Med det här skisserade förfaringssättet för allergologiens vidare utveckling torde allergiforskningen bättre tillgodoses än med en fortsatt utbyggnad av en eller flera allergologiska institutioner av blandad teoretisk och klinisk typ, där vederbörande professor med all sannolikhet inte kan förväntas vara verklig specialist på mer än ett ämnesområde. Ty även om alla allergiska sjukdomar har vissa gemensamma drag, hör de dock ur många synpunkter lika intimt samman med icke allergiska sjukdomar inom motsvarande medicinska specialområde.

Om sålunda alla för närvarande är överens om att forskning och sjukvård behöver utvidgas och intensifieras när det gäller allergiska sjukdomar och att inrättandet av professorer därför är nödvändigt, torde det ännu icke vara fullt utrett om det är bäst att inrätta professorer, vilkas ämnesområde skall spänna över allergiska sjukdomar tillhörande medicinens alla olika grenar och dessutom även representera den experimentella allergologien eller om det är bäst att begränsa professorernas ämnesområden, så att dessa kommer att omfatta allergiska sjukdomar hörande till redan existerande medicinska ämnesområden. För utvecklingen av undervisning, forskning och sjukvård beträffande de allergiska sjukdomarna är det av största betydelse att denna principiella fråga klarlägges, då den första professuren i allergologi skall inrättas, då

Karolinska mediko-kirurgiska institutet: Avlöningar.

denna måste inverka prejudicerande på den fortsatta utvecklingen.

Jag tillstyrker för min del, herr talman, utskottets förslag beträffande tillsättandet av en professur i allergologi samtidigt som jag anser att frågan om professurens ämnesområde bör upptagas till förnyad prövning, vid vilken samtliga medicinska fakulteter i landet om möjligt bör få tillfälle att yttra sig.

Herr von FRIESEN (fp):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att anföra några synpunkter i samma fråga som den föregående ärade talaren, alltså om den av statsutskottet tillstyrkta professuren i klinisk experimentell allergologi.

Saken är den att jag själv varit med om att skriva på motionen, men det hände sig så, som ibland sker, att jag fick del av motiveringen till motionen endast per telefon. Det är möjligt att jag därför missade vissa punkter. Jag har sedermera observerat, att förslaget framkallat en mycket livlig diskussion för och emot i medicinska kretsar, och det är den diskussionen jag hara med ett par ord, herr talman, skall tillåta mig att beröra.

Syftet med inrättandet just av denna professur är att inom dermatologien, d. v. s. ämnet hudsjukdomar, förordna en vetenskapsman som skall syssla med dessa ting. Det är alldeles riktigt att det på hudsjukdomarnas område förekommer en mångfald överkänslighetssjukdomar eller allergiska sjukdomar. Vi känner exempelvis till de bekanta tvättmedelseksemen, som blivit alldeles särskilt aktuella på sista tiden, men man skulle kunna vidga synpunkterna därhän att man säger, att hela den moderna kemiska industrien har frambragt sådana produkter, att alltför många människor reagerar mot dem genom hudutslag av växlande utseende. Det är sjukdomsbilder som är mycket vanligt förekommande numera.

Med allt erkännande av dessa syn-

punkter, som självfallet är mycket viktiga, måste jag emellertid framhålla, herr talman, att allergologien eller den stora läran om överkänslighetssjukdomarna är en sak, som helt och fullt faller inom den invärtes medicinens ämnesområde. Vi har här att göra med en hel rad av sjukdomar eller rättare sagt sjukdomsgrupper, som otvivelaktigt är orsakade av s. k. allergener, för vilka vissa människor är överkänsliga. En av de allra vanligaste av dessa sjukdomar är astmasjukdomen, som så många människor i vårt land lider av. Men det finns många andra — det finns hösnuva och andra former av allergisk snuva och det finns allergiska tarmsjukdomar, många andra exempel att förtiga.

Det är av den anledningen att allergologien, som är en vetenskap i utveckling, spänner över ett så väldigt stort område som jag tror att det skulle vara klokt att man, när man nu skall inrätta en professur i detta ämne, beaktar dessa synpunkter och att man när det gäller denna mycket viktiga grundforskning ser till att det blir en av våra mycket skickliga allergologer inom den invärtes medicinens, som får leda forskningsarbetet. Det förefaller mig vara den naturligaste utvecklingen, och då jag ser ecklesiastikministern närvarande i kamraren skulle jag vilja vädja till honom att vid den närmare prövningen i detta ärende beakta vad som sagts, inte bara av mig utan av många företrädare för just denna vetenskap.

Nu kan det naturligtvis hända att statsrådet känner sig bunden av rent formella skäl att göra denna professur till en professur inom dermatologiens, hudsjukdomarnas, område, och det skall vi naturligtvis inte motsätta oss. All förstärkning av det vetenskapliga arbetet är välkommen. Men skulle så ske, vill jag i det sammanhanget rikta en vädjan till statsrådet att beakta också den andra synpunkt som här framförts och låta allergologien som helhet få en företrädare, som blir ledare för det omfattande

Naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter.

svenska forskningsarbete som pågår på detta område.

Det är dessa allmänna synpunkter, med en alldeles särskild adress till ecklesiastikministern, som jag här tillåter mig framföra. Jag har självfallet, herr talman, inte annat yrkande än om bifall till vad statsutskottet här föreslagit.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 91—112.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 113.

Naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter.

Kungl. Maj:t hade i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 115, föreslagit riksdagen att till detta ändamål för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 1 962 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förcheft tre motioner.

I en inom andra kammaren av herr Johansson i Stockholm väckt motion (II: 81) hade hemställts att anslagen till stipendier åt studerande vid universitet och högskolor måtte anpassas så, att stipendium kunde tilldelas de mindre bemedlade studenter, som styrkt sin studielämplighet, och att för budgetåret 1954/55 för Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universitet m. fl. läroanstalter måtte anvisas ett anslag med 4 869 000 kronor;

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 81, till Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 1 962 000 kronor;

II. att motionerna I: 170 och II: 179

icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr HOLMBERG (k):

Herr talman! I måndags förekom en radiodebatt mellan företrädare för ungdomsrörelser, som är nära knutna till riksdagens partier. Däri deltog också en representant för folkpartiet som är ledamot av denna kammare. Han underströk därvid särskilt det anmärkningsvärda i att det inte skett någon nämnvärd demokratisering av den högre undervisningen och att det alltså bara är 5 procent av högskolestudenterna som kommer från socialgrupp 3. Det socialdemokratiska ungdomsförbundets talesman framhöll ungefär samma synpunkter.

I den fråga som vi nu behandlar finns det tillfälle för dessa två partier att vara tillmötesgående gentemot de krav, som de genom radion ställde på sina partiers och ungdomsrörelserns vägnar. Det är nämligen bl. a. de höga studiekostnaderna som utestänger begåvade ungdomar ur socialgrupp 3 från den högre undervisningen. De flesta av dem utsorteras redan av ekonomiska skäl före eller i läroverket, och de som kommer så långt som fram till studenten har ytterligt svårt att fortsätta med akademiska studier.

För några år sedan tog man ett mycket försiktigt steg för att hjälpa de mest begåvade med vissa kreditlätnader och med naturastipendier. Naturastipendierna blev emellertid så knappt tillräckliga, att endast studenter som hade AB+ i medelbetyg kunde ha utsikt att få dem. Sedan dess har det upprepade gånger från vår sida, men tyvärr förgäves, gjorts försök att få stipendierna höjda åtminstone till det realvärde de hade när denna reform beslöts. Genom den höjning som nu föreslås av regeringen och utskottet kommer man ändå inte längre än till att begåvade, medel-

Skolöverstyrelsen: Avlöningar.

lösa studenter med det höga medelbetyget AB kan komma i åtnjutande av dem men däremot inte de studenter som går under beteckningen mindre bemedlade. Först genom ett bifall till vår motion skulle det bli möjligt att hjälpa de flesta av de medellösa och mindre bemedlade studenter, som visar tydlig studiebegåvning. Folkpartiets och det socialdemokratiska partiets riksdagsledamöter kan nu tillsammans med oss svara för att det blir majoritet för det förslag, som verkligen skulle betyda någonting för den högre undervisningens demokratisering och för att få en högre procent av universitets- och högskoleutbildade från socialgrupp 3. Folkpartiets och det socialdemokratiska partiets riksdagsledamöter kan vid detta tillfälle få visa, om de tongångar, som förekom i den radiodebatt jag nyss nämnde, endast var granna ord och fåglalåt, som man använde för att locka ungdomen eller om de menade allvar.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till motionen nr 81 i denna kammare.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Med hänsyn till det ekonomiska läget har utskottet inte ansett sig kunna gå längre än till att tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag, som i detta avseende innebär en anslagshöjning med närmare miljonen kronor. Med denna motivering ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i denna punkt dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som följde av bifall till motionen II: 81; och biföll kammaren utskottets nämnda hemställan.

Punkterna 114—168.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 169.

Skolöverstyrelsen: Avlöningar.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid

Fröken KARLSSON (h):

Herr talman! Jag skall inte framställa något yrkande i denna fråga, men jag är angelägen att understryka, att utskottet, trots att motionen avslagits, skrivit mycket välvilligt och att skolöverstyrelsen, som har yttrat sig i frågan, också visat en välvillig inställning. Alldeles särskilt är jag glad över att skolöverstyrelsen säger, att om den nästa år får det anslag, som avses skola äskas, kommer samarbetet med statens institut för folkhälsan och med andra berörda parter att intensifieras. Därigenom skulle man förvisso kunna komma fram till ett förbilligande av skolmåltiderna utan att deras värde minskades. Man skulle sålunda kunna tänka sig att kommunerna som ha skolmåltiden kunde förbilliga skolmåltidsverksamheten, och att de kommuner, som ännu inte har anordnat skolmåltider, men behöver sådana, stimuleras. Jag är synnerligen glad över att kunna rikta en vädjan till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet i denna fråga. Skolöverstyrelsen säger, att den nästa år kommer att framlägga ett anslagsäskande för att bli i tillfälle att stimulera detta samarbete och för att få till stånd en utredning, som skulle stärka skolmåltidsverksamheten. Det skulle glädja mig mycket om det vore möjligt för herr statsrådet att vidarebefordra detta äskande till riksdagen obeskuret och riksdagen sålunda kunde besluta i enlighet med skolöverstyrelsens förslag.

Herr talman! Det var endast dessa saker jag önskade påpeka.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 170—173.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Kompletteringsgymnasier. — Utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare.

Punkten 174.

Kompletteringsgymnasier.

Punkten föredrogs; och anförde därvid

Herr HELEN (fp):

Herr talman! I och med att vidareutbildning av vuxna blivit allt vanligare för många i samhället har behovet av kompletteringsgymnasier starkt ökat. Det har också planerats att anordna sådana gymnasier i Stockholm och i städer i landsorten. Årets proposition bygger i detta avseende på en utredning, som är gjord inom skolöverstyrelsen och som förutsätter upprättandet från och med i höst av ett kompletteringsgymnasium förlagt till Stockholm. I huvudstaden finns det emellertid redan en avsevärd apparat för sådana kompletteringsstudier. Vid Stockholms högskola bedriver en sektion av Folkuniversitetet, Kursverksamheten vid Stockholms högskola, sedan flera år tillbaka särskilda kompletteringskurser. Jag vill understryka att det här rör sig om ett godkänt studieförbund med understöd från stat och stad. Inom de naturvetenskapliga ämnena har denna kompletteringsverksamhet redan omfattat ca 1 000 elever årligen. Från och med höstterminen 1953 bedrivs det en fullständig kompletteringsgymnasieverksamhet i denna kursverksamhets regi.

Mot denna bakgrund har jag i en motion tillåtit mig att understryka önskvärdheten av att man undviker varje överdimensionering av kompletteringsgymnasierna i Stockholm, inte minst med tanke på att kompletteringsgymnasier snarare bör upprättas utanför Stockholm. Jag tänker särskilt på de båda universitetsstäderna Lund och Uppsala. Det har vid behandlingen av detta ärende framkommit, att man inom skolöverstyrelsen haft en något knapphändig kännedom om de utbildningsformer, som existerar i Stockholm, och jag finner det angeläget att understryka,

10 — *Andra kammarens protokoll 1954.* Nr 17.

att den fortsatta behandlingen av detta ärende bör ägnas betydligt större omsorg i departementet och skolöverstyrelsen än vad som hittills varit fallet.

Om man, som skolöverstyrelsen, tänker sig att den statliga verksamheten för kompletteringsgymnasier i Stockholm skall bestå i inrättandet av en rektorstjänst och en rektorsexpedition, som väsentligen inte skall göra något annat än slussa elever vidare till de kurser, som redan existerar, kommer ett betydande dubbelarbete att utföras.

När utskottet nu understryker, att rationaliserings- och besparingssynpunkterna i fortsättningen kommer att på alla sätt beaktas, skall jag, herr talman, avstå från att framföra något yrkande på denna punkt. Jag vill emellertid betona, att om den plan, som inom skolöverstyrelsen hittills gällt för denna verksamhet, till varje pris skall fullföljas, torde det förmodligen komma att betyda, att de 15 000 kronor, som riksdagen tydligen är beredd att bevilja för detta ändamål under följande budgetår, kommer att vara de 15 000 kronor, som är minst nödvändiga av alla de anslag, som under innevarande riksdag kommer att beviljas.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 175—187.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 188.

Utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare.

Kungl. Maj:t hade i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 193, föreslagit riksdagen att till detta ändamål för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 64 000 kronor, innebärande en anslagsminskning med 3 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft två likalydande

Utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare.

motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Svensson m. fl.* (I: 179) och den andra inom andra kammaren av fru *Andrén m. fl.* (II: 220), i vilka hemställts att riksdagen måtte besluta att inrätta ett tvåårigt provisoriskt statligt seminarium för utbildning av lärare i kvinnlig slöjd samt att riksdagen måtte öka det för budgetåret 1954/55 å åttonde huvudtiteln uppförda anslaget för utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare från 64 000 kronor till 115 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 179 och II: 220, till Utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 64 000 kronor.

Reservationer hade avgivits:

a) av herrar *Sunne* och *Widén*, fröken *Vinge*, fröken *Olsson* och fröken *Ager*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 179 och II: 220, till Utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 115 000 kronor;

b) av herr *Arrhén*, utan angivet yrkande.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Fröken AGER (fp):

Herr talman! På den här punkten föreligger det en reservation, föranledd av en motion, där man begär att det i stället för den av departementschefen föreslagna ettåriga utbildningskursen för lärare i kvinnlig slöjd skall anordnas en av skolöverstyrelsen föreslagen tvåårig seminariekurs.

Utskottet har vid behandlingen av motionen konstaterat att det föreligger ett mycket stort behov av lärare i kvinnlig slöjd, men man har bara

sträckt sig så långt att man har gjort en välvillig skrivning, och sedan har man hänvisat till den sittande utredningen.

Vi som arbetar ute på fältet kan inte i längden nöja oss bara med denna välvilliga skrivning. Vi vill också ha ett ordentligt handtag. Vi kan inte i fortsättningen ha denna brist på lärare av det här slaget.

Vidare har dessa lärare fått vänta så länge på utredningar. Först fick de vänta på att utredningen skulle till sättas. Sedan arbetade den Osvaldska utredningen i fem år. Den låg därefter på departementschefens bord i fyra år, och resultatet blev att man satte till en ytterligare utredning för att bearbeta den Osvaldska utredningen. Hur länge skall dessa lärare få vänta på att deras utbildningsfrågor skall bli ordnade?

Till den ettåriga kursen är lärare, som redan är pedagogiskt utbildade, berättigade att söka. Det innebär att vi inte får någon ökning av lärarkapaciteten, ty dessa lärare tar bara ett par timmar i slöjd för att få fulla tjänster på sina befattningar, något som visst kan förordas, men som ej förändrar bristen. Därför tror jag att det blir dyrare för staten med den ettåriga kursen än det skulle bli om man hade satt i gång med detta provisoriska seminarium.

Skolöverstyrelsen hade föreslagit att det provisoriska seminariet skulle ligga i Lund. Där har man också lokaler, och man vet att det finns elever, ty till fackskolan sökte i julas hundra elever, medan bara fjorton kunde tas in. Det finns alltså gott om elevmaterial till ett sådant provisoriskt seminarium.

Trots detta har utskottet inte kunnat villfara skolöverstyrelsens och motionärernas begäran. Och ändå vet man att det årligen utexamineras 70 lärare, medan behovet är 150—175 lärare. Det är alltså en brist, uppgående till mer än 50 procent, på dessa speciallärare. Man vet också att överstyrelsen för

Utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare.

yrkesutbildning har beviljat ungefär 200 icke specialutbildade personer tillstånd att tjänstgöra som lärare, alltså personer som icke har full behörighet.

Man vet vidare att det ställs stora krav på kommunerna när det gäller att starta nya kurser, både längre och kortare sådana, och man vet att tusentals kvinnor år efter år står och väntar på att få komma in på de nu bedrivna kurserna utan att det finns möjligheter till detta. Vi hörde senast i måndags i radio hur samtliga politiska ungdomspartier deklarerade att man borde utöka yrkesutbildningen. Hur skall yrkesutbildningen över huvud taget kunna utökas om man inte får lärare till den? Man vet att linje 9 y kommer att ställa stora krav på dessa lärargrupper, och man vet också att dessa praktiska ämnen har en mycket stor betydelse för barnens allmänna utveckling och karaktärsfostran. Då måste jag fråga mig, om utskottets välvilja och intresse har varit så stora, när man inte har kunnat finna skäl till att tillstyrka motionärernas och skolöverstyrelsens begäran om detta provisoriska seminarium utan hänvisat till utredningen.

Jag förstår att jag inte kan få något gehör i kammaren för dessa synpunkter, ty jag har en stark känsla av att intresset för dessa lärargrupper är mycket svagt här i riksdagen, men jag vill ändå uttala den förhoppningen, att detta skall vara det sista året som vi har dessa ettåriga utbildningskurser och att vi till ett annat år får detta provisoriska seminarium trots att utredningen inte är färdig, ty med den arbetstakt utredningen hitintills har haft får vi nog eljest vänta åtskilliga år innan det görs någonting på det här området.

Med hänvisning till vad jag nu har sagt ber jag att få yrka bifall till reservationen.

I detta anförande, under vilket herr andre vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna, instämde fru

Sjöstrand (fp), fröken *Vinge* (fp), herr *Norrby* (fp), fru *Andrén* (fp) och fröken *Olsson* (s).

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Fröken Ager sade, att intresset för denna lärargrupp inte var så stort i riksdagen. Jag undrar dock om man inte kan säga, att riksdagen har samma intresse för denna grupp som för andra. Vi får ofta höra från olika grupper, att det brister i vårt intresse för dem, utan att vi för den skull verkligen behöver sakna intresse. Därmed må vara hur som helst. Utskottet delar i varje fall fröken Agers oro och hennes synpunkter på denna fråga. Vi anser att frågan på kortast möjliga tid bör bringas till en lösning. Detta är nödvändigt inte minst med hänsyn till de krav som den blivande enhetsskolan kommer att ställa på denna undervisnings form. Jag vill dock erinra om att det var aktiva motionärer, som i följd begärde utredningar på detta och näraliggande områden. Deras hemställan bifölls av riksdagen på statsutskottets förslag. I ecklesiastikdepartementet har man också varit snabb i vändningen, då man redan den 8 oktober hade en utredning tillsatt. Jag hoppas, fröken Ager, att vi kan våga tro på att utredningsmännen också så snabbt som möjligt får fram ett förslag som av Kungl. Maj:t kan föreläggas riksdagen.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels ock på bifall till den av herr Sunne m. fl. vid punkten fogade reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Ager begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteeringsproposition upplästes och godkändes:

Utbildning av lärarinnor i barnavård.

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 188:o) i utskottets förevarande utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Sunne m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Fröken Ager begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 128 ja och 64 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets i punkten gjorda hemställan.

Punkten 189.**Utbildning av lärarinnor i barnavård.**

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Svenson m. fl.* (I:178) och den andra inom andra kammaren av fröken *Ager m. fl.* (II:230), hade hemställts, att riksdagen ville besluta att till bidrag för anordnande av en provisorisk kurs för utbildning av lärarinnor i barnavård anvisa ett anslag av 25 000 kronor.

Utskottet hemställde, att motionerna I:178 och II:230 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade avgivits av herrar *Sunne* och *Widén*, fröken *Vinge*, fröken *Olsson* och fröken *Ager*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I:178 och II:230, till Kurs för

utbildning av lärarinnor i barnavård för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 25 000 kronor.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Fröken **AGER** (fp):

Herr talman! Jag är ledsen att behöva ta till orda igen. Det gäller utbildningen av barnavårdslärarinnor, som jag har väckt en motion om. Argumentationen blir i stort sett densamma här som i fråga om föregående punkt. Jag skall bara göra några tillägg som speciellt rör denna lärargrupp.

Det finns ungefär 150 sådana lärartjänster. Av dem är bara 75 besatta av lärare som har behörighet. De övriga lärarna har ej full behörighet. Det är ett 30-tal skolor, som utbildar barnsköterskor. De hade under året ungefär 800 elever, men det står cirka 1 000 elever i väntan på platser. En hel del kommuner har sina undervisningsplaner klara och har fått statsbidrag beviljade, men kan inte sätta i gång, därför att de saknar lärare. Detta är särskilt beklagligt, om man tänker på att dessa kurser inte bara utbildar barnsköterskor för barnavård på olika institutioner utan också utgör förutbildning till annan utbildning, t. ex. för barnträdgårdslärarinnor, barnavårdslärarinnor, hemvårdarinnor och annan personal som vi har stor brist på. För alla dessa fordras barnsköterskeutbildning. Dessutom besöks dessa kurser av alla de flickor, som vill ha barnavårdsutbildning, oavsett vilket yrke de väljer.

För denna lärargrupp finns det för närvarande endast en utbildningsanstalt, en enskild fackskola i Uppsala, som utbildar 12 lärare per år. Den skolan arbetar i omoderna lokaler med samma utrustning som för ett 30-tal år sedan. Även den här föreslagna kursen skulle vara ett provisorium i väntan på utredningens förslag. Den skulle bli mycket billig, därför att den skulle för-

Bidrag till Ericastiftelsen.

läggas till Stockholm, där en del skolor har ställt sina lokaler och undervisningsmaterial gratis eller mycket billigt till förfogande för att man skulle kunna få kursen i gång. Utskottet har hänvisat frågan till utredningen. Jag hoppas att utredningen blir klar snart, så att undervisningen kommer i gång för att kunna täcka bristen i denna lärargrupp.

Jag ber att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Med instämmande i fröken Agers förhoppning och med den motivering som jag anfört på föregående punkt ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 190—214.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 215.

Bidrag till Ericastiftelsen.

Kungl. Maj:t hade i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 220, föreslagit riksdagen att dels godkänna av departementschefen förordade grunder för bestämmande av statens bidrag till Ericastiftelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55, dels ock till Bidrag till Ericastiftelsen för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 97 100 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sunne m. fl.* (I: 27) och den andra inom andra kammaren av fröken *Elmén m. fl.* (II: 40).

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) godkänna av departementschefen förordade grunder för bestämmande av statens bidrag till Ericastiftelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55;

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 27 och II: 40 till Bidrag till Ericastiftelsen för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 97 100 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Holmqvist, Bergström, Lindholm, Åkerström, Gustafsson* i Stockholm och *Blidfors*, vilka ansett att utskottet bort under a) hemställa att riksdagen måtte godkänna av reservanterna förordade grunder för bestämmande av statens bidrag till Ericastiftelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr LINDHOLM (s):

Herr talman! Jag har tillsammans med några andra ledamöter av utskottet låtit anteckna en reservation på denna punkt. Det råder emellertid ingen skiljaktighet mellan reservanternas och utskottsmajoritetens uppfattning i fråga om den sammanlagda lönesummans storlek, utan det gäller uteslutande en rent löneteknisk fråga.

Enligt utskottsmajoritetens förslag skall en läkartjänst placeras i lönegrad 34 med lönefyllnad till lönegrad 37. I reservationen föreslår vi att tjänsten placeras i lönegrad 33 med lönefyllnad till lönegrad 37. Det skulle alltså komma att utgå exakt samma lön i båda fallen. Varför ha vi då reserverat oss? Jo, i samband med den reglering av cheftjänstemännens löner, som ägde rum för några år sedan, gjordes ett uttalande om att man borde undvika att placera tjänster i lönegraderna 34, 35 och 36, vilka borde utgöra så att säga ett glapp-

Bidrag till Ericastiftelsen.

rum mellan byråchefstjänsterna och närmast under dem liggande tjänstegrupper. Ett av de bärande motiven därför var att byråchefstjänsterna skulle bli mera eftersträfvansvärda genom att det fanns ett sådant avstånd.

Om man nu i stor utsträckning går in för att utnyttja även lönegrad 34, föreligger det risk för att man också börjar plocka in tjänster i lönegrad 35, och detta kommer, så vitt jag kan förstå, omedelbart att leda till en ny reglering av chefstjänstemännens löner. Det synes mig därför lämpligt att man så långt möjligt försöker behålla det avstånd som hittills i betydande utsträckning har tillämpats vid lönegradsplaceringen.

Jag vill dessutom erinra kammarens ledamöter om att när det i samband med den senaste tjänsteförteckningsrevisionen i vissa fall vid förhandlingsbordet träffats uppgörelse om placering i lönegrad 34 — det gällde folkskolinspektörerna och en del andra — anmälde statsutskottet enhälligt sitt missnöje med att lönegrad 34 utnyttjades, ett missnöje som bottnade just i de skäl som jag här återopat. Man ansåg att den klyfta, som tidigare funnits, borde bibehållas.

I det speciella fall det här gäller vill jag också peka på att statens lönenämnd har i sitt remissutlåtande med hänvisning till samma skäl föreslagit, att lönegrad 33 skulle tillämpas men att det skulle ske en lönefyllnad upp till lönen i lönegrad 37. Den reservation som fogats till utskottsutlåtandet innebär en hemställan om bifall till lönenämndens förslag i denna fråga.

Jag ber, herr talman, att med stöd av det anförda få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen av herr Holmqvist m. fl.

Herr HOPPE (s):

Herr talman! Jag vill göra kammarens ledamöter uppmärksamma på att

placeringen i 34 lönegraden tillkommit efter en utredning av en högre tjänsteman i ecklesiastikdepartementet och en tjänsteman i Stockholms stad. Kungl. Maj:t och Stockholms stad har varit ense om denna placering. Vidare vill jag nämna, att inte bara lönenämnden utan även statskontoret varit påkopplat, och det sistnämnda har för sin del förklarat att det inte har något att erinra mot placeringen. Det är klart, att herr Lindholm som medlem i statens lönenämnd ser allvarigare på att man går ifrån det som av honom anses vara god regel. Vi anser emellertid att detta är specialfall, som inte behöver ha någon prejudicerande betydelse.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LINDHOLM (s):

Herr talman! Man kan naturligtvis som herr Hoppe säga att detta är ett specialfall, men om man säger detta gång på gång dröjer det kanske inte så länge förrän sådana specialfall återfinnes i 35 lönegraden, och hur blir det då med chefslöner?

Herr HOPPE (s):

Herr talman! Jag hoppas, att herr Lindholm kan lita på Kungl. Maj:ts prövning av sådana ärenden, och då tycker jag inte han behöver dra alltför vittgående konsekvenser av ett eventuellt beslut i överensstämmelse med statsutskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lindholm begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 215:o i utskottets förevarande utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Lindholm begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 116 ja och 75 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets i punkten gjorda hemställan.

Punkterna 216 och 217.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 218.

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

Kungl. Maj:t hade i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 223, föreslagit riksdagen att dels godkänna av departementschefen förordad förlängning av giltighetstiden för övergångsbestämmelserna till gällande kungörelse om statsbidrag till anordnande av skolmåltider dels ock till Bidrag till anordnande av skolmåltider för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 34 000 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehäft

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

dels en inom andra kammaren av herrar *Senander* och *Holmberg* väckt motion (II:68), vari hemställes att riksdagen måtte besluta sådan ändring av statsbidragsreglerna för skolmåltider, att statsbidraget fastställdes till lägst 50 procent av bidragsunderlaget,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Åman m. fl.* (I:92) och den andra inom andra kammaren av fröken *Höjer m. fl.* (II:128), i vilka hemställes att riksdagen måtte besluta hemställa till Kungl. Maj:t att med lärarorganisationerna förhandla om lärarnas frivilliga medverkan beträffande tillsyn vid skolmåltiderna,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Bergh* (I:93) samt den andra inom andra kammaren av herr *Håstad* och fröken *Karlsson* (II:110), i vilka hemställes att riksdagen med anledning av departementschefens uttalande rörande lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltiderna måtte förklara, att frågan om tillsyn under skolornas frukostraster borde göras till föremål för förhandling mellan berörda parter,

dels ock en inom andra kammaren av herr *Helén* väckt motion (II:370), vari hemställes att riksdagen måtte besluta att, innan ställningstagande skedde till frågan om utvidgning av tjänstgöringsskyldigheten, ärendet finge återgå till Kungl. Maj:t för att berörda tjänstemannaorganisationer skulle kunna beredas tillfälle till förhandlingar och eventuella möjligheter skulle kunna prövas att lösa problemet på frivillighetens väg.

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte

a) godkänna av departementschefen förordad förlängning av giltighetstiden för övergångsbestämmelserna till gällande kungörelse om statsbidrag till anordnande av skolmåltider;

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 68, såvitt här var i fråga, till Bidrag till anordnande av skolmåltider för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 34 000 000 kronor;

c) i anledning av departementschefens uttalande rörande lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider ävensom motionerna I: 92 och II: 128, I: 93 och II: 110 samt II: 370 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till kännna vad utskottet anfört ävensom anhålla om översyn i av utskottet angivna hänseenden;

II. att motionerna I: 92 och II: 128, I: 93 och II: 110 samt II: 370, i den mån de ej blivit tillgodosedda genom vad utskottet anfört och hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Alfred Nilsson, Sunne, Arrhén, Skoglund* i Doverstorp, *Malmborg* i Skövde och *Kyling*, fröken *Vinge* och fröken *Ager*, vilka ansett att utskottet bort under I. c) hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 92 och II: 128, I: 93 och II: 110 samt II: 370 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förhandlingar i av reservanterna angivna avseenden.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr **KYLING** (h):

Herr talman! Med anledning av den vid denna punkt fogade reservationen skall jag be att få syssla litet med själva frågeställningen. Jag anser mig berättigad att göra det, eftersom jag såsom ledamot av styrelsen för Sveriges folkskollärareförbund noggrant och ingående följt denna fråga under den tid den aktualiserades.

Jag skall börja med en historisk återblick, och jag går då tillbaka itill värriksdagen 1946. Då kom en kungl. proposition angående införande av skolmåltider av mera permanent karaktär. Den ecklesiastikminister som framläm-

nade propositionen var nuvarande statsministern. Det kan vara intressant att studera propositionen. Ecklesiastikminister Erlander hade nämligen en hel del intressanta synpunkter på lärarnas medverkan vid vakthållningen under måltiderna. Han sade klart ifrån, att ingen rigorös vakthållning var påkallad, och vidare att om det skulle krävas medverkan av lärarna, vilket han ansåg vara värdefullt, skulle en sådan medverkan kunna regleras genom lokala förhandlingar. Han nämnde, att frågan exempelvis skulle kunna lösas genom att man ordnade med fyllnadstjänstgöring eller med en viss nedsättning av undervisningsskyldigheten i vissa ämnen under den tid vederbörande skulle sköta vakthållningen vid måltiderna. I den kungl. propositionen togs inte någon ställning till kontant ersättningen åt dem som vaktade i annan mån än att det i propositionen sades, att de lärare som vaktade vid skolmåltiderna kostnadsfritt skulle erhålla måltid i samband med utspisningen av eleverna.

Det är också intressant att gå tillbaka och se hur riksdagen uppfattade denna kungl. proposition. Går man till statsutskottets utlåtande nr 180 år 1946 finner man, att statsutskottet enhälligt tillstyrkte och riksdagen biföll Kungl. Maj:ts förslag. Detta är alltså upptakten till vad vi i dag här i kammaren får resonera om.

Detta inträffade under värriksdagen 1946. Höstriksdagen 1946 presenterade ett löneregleringsförslag. 1945 års lönesakkunniga hade förhandlat med tjänstemannaorganisationerna — och därmed också givetvis med lärarorganisationerna. Det var första gången Kungl. Maj:t givit en statlig lönekommitté uppdraget att förhandla med berörda parter. Under dessa förhandlingar diskuterades icke en enda gång någon utökad tjänstgöringsskyldighet för lärarna. Det har ju blivit praxis i riksdagen att ett förhandlingsresultat som har

uppnåts mellan två parter också godtages av riksdagen. Så inträffade emellertid inte höstriksdagen 1946, utan statsutskottet fann sig föranlåtet att frånga det förhandlingsresultat som parterna kommit till. Man ålade helt enkelt lärarkåren att, som man säger i utlåtandet, sköta denna vaktjänstgöring utan någon ersättning.

När riksdagen tog detta beslut så var det troligtvis inte många, som hade den uppfattningen att detta skulle bli någon stor och besvärlig fråga. Om man går till de olika uttalandena i kammardebatten finner man nämligen, att de som där yttrade sig hade den uppfattningen, att det knappast skulle kunna bli någon större tjänstgöringsskyldighet för lärarna genom detta förfaringsätt. Jag citerar här vad exempelvis statsutskottets dåvarande ordförande, herr J. B. Johansson, anförde: »Här ha flera talare varit uppe och målat ut saken som om man skulle ha gjort någonting av ren illvilja eller försökt komma åt lärarpersonalen eller pålägga dem ökade bördor.» Sedan för han ett allmänt resonemang och slutar sitt anförande med att säga: »Vad som begärs ligger ju i linje med lärarpersonalens övervakning av leken på skolgården, och det är inte alls meningen att lärarna skola berövas sina måltidsraster eller dylikt som man talar om.» Det kan nog sägas att herr J. B. Johanssons ställningstagande den gången var ganska signifikativt för många riksdagsmäns ställningstagande.

Det uppstod emellertid diskussioner omkring detta riksdagsbeslut. Även från Kungl. Maj:ts sida tycks delade meningar ha varit rådande. Kungl. Maj:t hade haft en annan uppfattning i denna fråga än utskottet och riksdagen. Det utfärdades nämligen ingen kungl. kungörelse efter det att riksdagen fattat detta beslut. Vid den tidpunkten, då jag själv — som jag tidigare sagt — var medlem av lärarorganisationens styrelse, hade jag tillfälle att ganska ingående resonera om dessa problem med dåvarande eck-

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

lesiastikministern, statsrådet Weijne. Herr Weijne underströk flera gånger det obehagliga i att här komma fram med ett tjänsteåliggande för lärarpersonalen.

I stället för att utfärda en kungl. kungörelse uppdrog herr Weijne åt skolöverstyrelsen att förhandla med lärarkåren om lämpligaste sättet att lösa denna fråga. Jag kan endast referera en del av de förhandlingar som jag själv deltog i. Sedan förhandlingsresultatet var klart sände skolöverstyrelsen en promemoria till Kungl. Maj:t, vari det bl. a. sades: »Överstyrelsen vidhåller sin i utlåtandet den 25 november 1947 uttalade mening, att då skyldighet för lärare att fullgöra ifrågavarande prestation inte fastslagits i författning, befogenhet för skolmyndighet att ålägga läraren en sådan arbetsuppgift i tjänsten inte finns och att följaktligen skoldistriktet äger att till läraren, utöver honom tillkommande lön, utge ersättning för utförande av uppgiften utan att distriktets rätt till statsbidrag för lärarlöner därigenom äventyras.»

Lärarkåren fick alltså genom dessa förhandlingar klart belägg från skolöverstyrelsen för att något tjänsteåliggande inte förelåg. Jag vill här deklarera, att lärarkåren har positivt medverkat till att genomföra skolmåltidsreformen i landets många hundra skoldistrikt. När man talar om att lärarkåren inte har varit intresserad av detta, stämplar man kåren på ett sätt som inte är värdigt. Jag vågar till och med säga, att om inte lärarkåren hade visat en sådan positiv inställning till lösandet av detta problem, skulle vi i dag icke ha haft en så relativt välordnad skolbarnsbespisning ute i bygderna som vi har.

Då frågar sig någon, vad det är som har inträffat och som gör att denna fråga har kommit i det obehagliga läge där den i dag befinner sig? Jo, det samarbetsorgan mellan staten, Landstingsförbundet, Landskommunernas förbund

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

och Stadsförbundet som går under namnet Oasen har tagit upp denna fråga. Det åberopar helt enkelt riksdagsbeslutet, som icke hade följts av någon kungl. kungörelse, och säger att icke ens de större skoldistriktet är skyldiga att ge lärarna någon ersättning för att dessa sköter vakttjänstgöringen.

Statsrådet Weijne kallade då på hösten på nytt lärarkåren till en konferens och uttalade sig då för att man skulle söka lösa frågan på frivillighetens väg genom en för båda parterna acceptabel överenskommelse. Emellertid blev det inte statsrådet Weijne förunnat att se detta genomfört: han insjuknade och dog strax efteråt. Det blev hans efterträdare, statsrådet Hildur Nygren, som fick uppdraget att utfärda denna kungörelse, som bygger inte på tjänsteåliggande utan närmast på rätten för skoldistrikt att utbetala ersättning till lärare i skoldistrikt med större bespisingenheter.

Emellertid tog 1951 års konstitutionsutskott upp denna fråga, och några reservanter riktade en anmärkning mot statsrådet Nygren för att kungörelsen, som det sades i reservationsanmärkningen, icke var i enlighet med ett riksdagsbeslut. Denna reservationsanmärkning godtogs emellertid icke av riksdagen, varför man har anledning att säga, att riksdagen därmed godkände vad statsrådet Nygren hade gjort.

I år har statsrådet Persson föreslagit i en proposition, att frågan slutgiltigt skall lösas, och enligt vad jag har förstått, då jag har gått igenom handlingarna, är det första gången som det talas om att en direkt tjänstgöringsskyldighet skall fastslås.

Jag måste då rikta mig till statsrådet Persson och fråga, om det inte är ett felaktigt förfaringsätt att komma med ett dekret från statens sida. Är vi inte numera här i landet på det klara med att parterna bör förhandla innan ett ärende presenteras för riksdagen? Jag är väl medveten om att statsrådet Pers-

son för sin del åberopar ett riksdagsbeslut, men jag är lika medveten om att det beslutet inte byggde på en förhandling mellan de förhandlande parterna.

Det är inte många veckor sedan vi här i riksdagen debatterade polisernas löner. Det sades då med skärpa från dem, som i dag vill ålägga lärarna en tjänsteplikt, och inte minst av herr Lindholm, som är löneexpert och ordförande i femte avdelningen, att ett avtal är till för att hållas och icke får brytas. I dag har jag rätt att åberopa det ställningstagandet från riksdagens sida. Vill man falla tillbaka på riksdagsbeslutet 1946, där det var ett brott mot ett förhandlingsresultat, kan ju riksdagen i dag rätta till det misstag man gjorde 1946.

Den som nu läser utskottsutlåtandet får lätt den uppfattningen, att majoriteten i statsutskottet i viss utsträckning har tillmötesgått lärarnas önskningar. Jag får också den uppfattningen när jag läser utskottsutlåtandet, att majoriteten tror sig ha tillmötesgått lärarnas intressen genom att ge möjligheter för lärarna att förhandla om det arvode de skall kunna uppbära för att handha bespisingsvakten. Jag tror mig med visshet kunna säga, att detta från lärarkårens sida icke är en lönefråga, utan frågan är bara om lärarna skall finna sig i att statsmakterna genom ett dekret utan någon förhandling ålägger dem nya arbetsuppgifter. Herr talman! Man frågar sig med en viss bävan inom svensk tjänstemannarörelse i dag, huruvida resultatet av riksdagsbeslutet skall bli det, att nya ålägganden kan göras utan att berörda parter får yttra sig i ärendet och vara med och förhandla om saken.

Alla skall vara skyldiga, eftersom det är ett tjänsteåliggande. Jag skall här inte gå in på själva problemet i detta fall, men jag tror att det står klart för allesammans, att vi har grupper av lärare som inte kan klara detta arbete.

Jag tänker nu inte på dem, som på grund av ålder och därför att de är utslitna i sitt arbete helt enkelt inte orkar med att vara arbetsdugliga hela dagen, om de skall sätta sig att handha vakten för en bespisingenshet på kanske över 100, bortåt 200 barn. Det är icke, som någon sade i utskottet, ett deklasserande av lärarkåren att peka på det förhållandet; det är bara att se till realiteterna. Det är kanske inte så enkelt som många tror att handha en hel del många gånger ganska bråkiga barn, och det behövs nog rätt handfasta människor för att sköta den sysslan. Men bortsett från den kategorien har vi också andra kategorier av lärare. Vi har gifta lärarinnor, som kanske måste komma hem under måltidsrasten och klara sitt eget hem — det kan vara småbarn i hemmet eller annat sådant. Dessa skall alltså enligt riksdagsbeslutet — om det kommer att gå enligt majoritetens förslag i dag — också kunna åläggas denna skyldighet. Frågan är: var går gränsen?

Är det då inte bättre, herr talman, att man följer reservanternas, som för sin del vill göra gällande, att någon full klarhet angående riksdagsbeslutet 1946 inte torde existera, alldenstund skolöverstyrelsen så klart har givit till känna sin uppfattning? Är det då inte bättre att man låter denna fråga förutställningslöst gå till förhandlingar, där lärarkåren och staten tar upp problemen och diskuterar igenom dem, och att Kungl. Maj:t kommer med detta förhandlingsresultat till riksdagen?

Jag har visserligen i dag inte någon rätt att här föra lärarkårens talan, men jag tror att jag känner mina gamla kolleger så väl, att jag vågar säga, att om staten inbjuder till förhandlingar och dessa förhandlingar är funtade så, att lärarkåren känner sig bunden av en tjänsteplikt, då är det icke en frivillig överenskommelse som kan komma till stånd. Då sitter den ena parten bunden till händer och fötter medan den andra

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

parten kan diskutera de villkor den önskar få genomförda. Jag tycker inte att det är riktigt värdigt att riksdagen skall komma med detta dekret för Sveriges lärarkår; så har inte den svenska lärarkåren skött sina åligganden. Jag är också övertygad om att lärarkåren i dag klart och tydligt kan lämna riksdagen det beskedet, att om en frivillig överenskommelse får ske skall icke ett enda distrikt i detta land bli utan den nödvändiga bespisingsvakten. Jag delar uppfattningen, att det är värdefullt om bespisingsvakten kan handhas av lärarkåren, och jag är övertygad om att lärarkåren icke kommer att svika i det fallet.

I dag råder det en stor irritation bland Sveriges lärare. Det gäller inte bara folkskolans lärare, det gäller också facklärarna och läroverkslärarna. Jag vill inte på något sätt framföra något hot — det imponerar varken på mig eller på kammaren — men så mycket vill jag säga, att i detta nu, då vi bygger upp en ny framtidens skola, är det ganska nödvändigt att uppbyggnaden sker i samarbete mellan stat, myndigheter och lärarkår. Då vill jag vädja till kammarens ledamöter att i dag ta bort ett onödigt irritationsmoment i det gemensamma byggandet för Sveriges kommande skola.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den reservation, som är fogad till punkten 218.

I detta anförande instämde herrar *Staräng* (h), *Nilsson* i Bästekille (h), *Larsson* i Stockholm (fp) och *Håstad* (h), fröken *Ager* (fp), herrar *Hæggblom* (h) och *Hagård* (h), fru *Sjöstrand* (fp) samt herrar *Rimmerfors* (fp) och *Eliasson* (h).

Herr **HELEN** (fp):

Herr talman! Vad kammaren i dag har att ta ställning till i fråga om lärarnas tjänstgöringsskyldighet som vakt vid skolmåltider gäller enligt min upp-

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

fattning inte det praktiskt lämpliga i ett sådant arrangemang, inte heller några andra sakfrågor som sammanhänger med skolmåltiderna. Kammaren har att besluta om staten skall följa eller bryta en fast praxis som säger, att anställnings-, arbets- och lönevillkor för anställda tjänstemän samt tillämpningen av sådana villkor icke skall avgöras utan föregående förhandlingar.

Då jag i en motion hävdade, att det beslut som nu skall fattas är av rent principiell karaktär, har jag velat understryka denna uppfattning. Det torde inte kunna förnekas, att den tjänstemannakategori som det är fråga om, lärarna vid skolor som har gemensam barnbespisning, måste räknas till de samhälleligt mest lojala och socialt mest positivt inriktade av alla yrkesgrupper i vårt land. På en sådan kategori skulle det allmänna nu vara berett att resa krav, om vilkas rättsgrund tvist råder också i riksdagen. Även utskottsmajoriteten tycks vara medveten om det, då den säger, att det *torde* inte föreligga någon tvekan om innebörden av 1946 års beslut. Den som är tveklöst säker på sin sak behöver inte tillgripa en sådan formulering.

Mot bakgrunden av denna ovisshet och med hänsyn till att frivilliglinjen så avgjort vore att föredraga skulle det vara direkt olämpligt om här i dag konfirmerades ett ställningstagande, som i praktiken innebure att en skolchef blev tvingad att kommendera sina lärarkamrater till en tjänstgöring, som dessa i snart sagt alla fall hade varit beredda att fullgöra frivilligt.

Herr Kyling har nyss understrukt vikten av en god arbetsatmosfär i skolan. Ett bifall till utskottsmajoritetens principiella ställningstagande skulle under en avsevärd tid framåt komma att bli ett påtagligt olustmoment i lärarnas tjänstgöring.

Det finns alltså, herr talman, såväl principiella som rent arbetsrationella skäl till att låta detta ärende återgå till

Kungl. Maj:t för att möjligheterna skall prövas för en frivillig lösning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen av herr Alfred Nilsson m. fl.

Fröken VINGE (fp):

Herr talman! Utskottsmajoriteten har lagt ned åtskillig möda på att tolka vad 1946 års riksdag menade. Jag finner det vara ganska meningslöst. Det är inte vad 1946 års riksdag ansåg som vi har att diskutera, utan vi skall försöka ta ställning till vad vi menar i dag. Jag tror det skulle bidra åtskilligt till klarheten, om man därvidlag skilde på skyldighet att utföra en viss arbetsuppgift och skyldighet att utföra den utan ersättning.

Ingen har väl förnekat att lärarna har skyldighet inte bara att undervisa utan också att ombesörja viss skolsocial verksamhet. När det gäller undervisningen är ju dess omfattning fastställd så till vida, som antalet undervisningstimmar är fastställt. Att det sedan finns åtskilligt med undervisningen förenat arbete som ligger utanför lektionstiden är en sak för sig.

När det gäller frågan om tillsyn vid skolmåltiderna eller över huvud taget den skolsociala verksamheten bör man också söka ta ställning till huruvida det förslag man kommer med innebär en ökning av de rent kvantitativa arbetsuppgifterna. Gör man det och kommer man då fram till att det är fråga om ett sådant tillägg, bör det vara självklart att då är det att betrakta som en lönefråga, en fråga som bör bli föremål för förhandlingar.

Sedan är det ganska remarkabelt, att sedan utskottsmajoriteten har spikat 1946 års riksdagsbeslut, så framgår det ju i alla fall av utlåtandet, att även majoriteten anser att ersättning i vissa fall skall utgå och att det bör utredas i vilka fall den bör utgå och hur stor ersättningen skall vara. Det hade väl varit riktigare att då inte spika någon

skyldighet utan kort och gott gå på detta, att man vill ha en utredning.

Jag vill gärna säga att det är min övertygelse att det i de flesta fall är det bästa för barnen, om det är lärare som ombesörjer denna vakthållning, men jag kan inte gå med på något tvångsförfarande. Därtill kommer, att det är åtskilligt i dessa frågor som är dunkelt och behöver utredas. Jag skall inte här upprepa något av det som står i vår reservation, utan jag vill i stället erinra avdelningens ärade ordförande om den uppvaktning vi hade från representanter för kommunförbunden. Dessa representanter sade för sin del, att de inte var emot förhandlingar, men de ville att det skulle vara centrala förhandlingar. När man då pressade dem på denna fråga sade de, att de inte heller ville vara med vid de centrala förhandlingarna. De ansåg nämligen att staten ensam skulle förhandla med tjänstemännen. Då påpekade vi, att detta hade ju konsekvenser för kommunerna i ekonomiskt hänseende. Då förklarades från kommunernas sida, att de räknade med att statsverket skulle ersätta kommunerna för den gottgörelse som skulle utgå till lärarna. Detta är en fråga som utskottet inte tagit ställning till, även om utskottsmajoriteten anser, att gottgörelse bör utgå. Men skall staten ersätta denna eller skall staten icke göra det? Detta hör till de frågor som jag menar måste utredas.

Hela frågan om tillsyn vid skolmåltiderna behöver utredas. Efter den utredningen bör följa förhandlingar, och sedan förhandlingarna avslutats, bör frågan återkomma till riksdagen.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Det förefaller som om de ärade föregående talarna menade, att man kanske inte hade behövt aktualisera denna fråga nu. Det har gått bra

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

hittills, menar man. Herr Helén sade, att i snart sagt alla fall hade lärarna ändå frivilligt åtagit sig detta. Herr Kyling kunde återopa, att han hade varit med om förhandlingar, där lärarna hade varit synnerligen positiva och åtagit sig att biträda — såvitt jag uppfattade honom riktigt — ungefär så långt som det krävdes vid denna tillsyn.

Fullt så idealiskt tillstånd har vi väl ändå inte haft. Jag är den förste att erkänna, att flertalet lärare har här utfört ett stort arbete och gjort det mot ringa eller ingen ersättning och att det nog skulle vara så, att flertalet även i fortsättningen skulle göra detta. Emellertid har man kommit underfund med att det har gnisslat här och där. I första kammaran omtalades, att vissa skoldistrikt hade behövt anlita annan personal till detta och att det ibland hade varit rätt svårt att få lämpliga personer till det. Sådana saker har rapporterats också till mig under den gångna hösten. Det var därför vi tog upp i regeringen, hur man skulle göra härvidlag. Vi var också fullt på det klara med att det kunde ligga mycket i det önskemål som jämväl framförts, att i de fall där ersättningar har utgått för denna måltidsvakt och dessa ersättningar varit alltför låga, borde det resoneras om uppräknings. Jag hade då att ta ställning till huruvida sådana partiella reformer, om man så får säga, skulle kunna genomföras. Jag kunde då inte annat än erinra mig vad riksdagen hade sagt 1946 och jämväl att delade meningar framförts i riksdagen vid behandlingen av den reservationsanmärkning från konstitutionsutskottet mot min företrädare, som har omnämnts här. Jag sade mig, att det är ganska omöjligt att ändra en kungörelse, om vars rättsliga grund det sålunda har varit strid, utan att gå till riksdagen med frågan i dess helhet och få riksdagen själv att tolka det beslut, om vilket, såsom herr Kyling här säkert mycket riktigt sade, har gjorts så många uttalanden. Men, herr Kyling, även om vissa

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

förhandlingar fördes på dåvarande ecklesiastikminister Weijnes tillskyndan, så kan man väl i alla fall inte säga, att de förhandlingarna tog över riksdagens beslut, utan det är väl i alla fall så, att det är bara vad riksdagen själv har sagt, som är den grund som vi här har att rätta oss efter.

Jag har i propositionen inte stuckit under stol med hur jag själv tolkat riksdagens beslut, och det är naturligtvis en tillfredsställelse för mig att här konstatera, att utskottet nu finner sig tolka detta på samma sätt.

Man resonerar här ifrån de föregående talarnas sida som om skyldighet att göra visst arbete utan att i alla fall kunna begära någon ersättning för det inte skulle vara någon tjänstgöringsskyldighet i egentlig mening. Jag förstår inte det resonemanget. Jag har hela tiden tolkat kungörelsen av 1951, som talar om ersättning i vissa undantagsfall, på det viset, att i botten ligger en skyldighet från lärarnas sida att verkligen medverka i detta arbete.

Därmed är inte utsagt, att en sådan medverkan skall krävas i så eller så stor utsträckning, att man därmed skulle kunna säga, att det blir en orimlig omfattning på denna tjänstgöringsskyldighet, så att lärarkårerna berövas den rätt till en fristund mitt på dagen, som inga andra tjänstemän berövas. Jag tror inte man skall se det på det sättet. Jag skulle nog också gärna vilja erinra om att det är långt ifrån alla arbetstagare, som kan komma till sitt hem och sina barn mitt på dagen. Jag skulle vilja säga att de flesta, som är sysselsatta med heltidsförvärvsarbete, inte kan göra det.

Ja, herr talman, grunden till att regeringen har ansett sig böra aktualisera frågan i dess helhet jämväl ur principiell synpunkt är att vi menar, att vad som har skett hitintills tyder på att sådan tjänstgöringsskyldighet måste anses föreligga, och detta har, som jag nyss sade, utskottets majoritet instämt i.

Jag vill också helt och fullt instämma

i vad utskottet därutöver föreslår, och jag är fullt på det klara med att det är åtskilliga saker som behöver klarläggas i samband med frågan hur ifrågavarande tjänstgöring skall uttagas och hur den skall ersättas i sådana fall, då den måste anses vara väsentligt betungande. Det är många saker som behöver utredas, och många frågor där det kan behöva utfärdas klarare anvisningar. Jag accepterar därför gärna det utredningsförslag, som utskottet har kommit med.

Någon av de föregående talarna — det var visst herr Kyling — sade emellertid direkt ut: »Vad kan det bli för utredningar och förhandlingar, när den ena parten» — här åsyftades tydligen lärarparten — »kommer till förhandlingarna med båda händerna bundna?» Ja, herr Kyling, jag skulle vilja returnera frågan och säga: Vad blir det för förhandlingar, om vi i dag stryker ett streck över 1946 års beslut och säger att statsmakterna inte bryr sig om att hålla på den där tjänstgöringsskyldigheten? Då blev det naturligtvis ingen förhandling om tjänstgöringsskyldigheten, ty då hade den andra parten från början givit upp möjligheten att ens resonera om dessa ting. Det är ju tänkbart, om ersättningarna sattes tillräckligt högt, att det ändå kunde bli ett förhandlingsresultat, men det kom naturligtvis i så fall att kosta det allmänna rätt mycket pengar. Det hade då blivit en dragkamp om huruvida staten eller kommunerna skall betala dessa kostnader — vilket också har påpekats av föregående talare här.

Jag anser därför att vi har de bästa förutsättningar för att nå ett riktigt resultat, om vi i denna fråga följer utskottets förslag. Jag är för min del övertygad därom, att om utskottets förslag bifalles — som man redan har gjort i första kammaren — så kommer vi att få en grundlig utredning och ordentliga förhandlingar, som kommer att leda till goda resultat för skolmåltidsverksam-

heten, och det är ju ändå dit vi alla strävar. Det är åtminstone vad som har framgått av debatten hittills, att vi alla vill söka åstadkomma en god utveckling av vår skolmåltsverksamhet, till fromma för hela vår skola.

Herr KYLING (h) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Persson sade, att propositionen har fått den utformningen att ett tjänsteåliggande måste beslutas av riksdagen. Jag vill då vända på frågan och säga: Jag undrar om riksdagen hade kritiserat statsrådet, om han hade lagt fram en proposition och meddelat, att förhandlingar skulle ske i vanlig ordning, utan att tjänsteåliggande ligger till grund härför. Statsrådet är ju högste väktaren av det svenska skolväsendet, och om statsrådet med kännedom om den irritation som råder inom lärarkåren, kommit med en proposition, i vilken han begärt att förhandlingar skulle komma till stånd i vanlig ordning, så tror jag också att han hade fått absolution från riksdagen.

Det förvånade mig, herr talman, att statsrådet Persson sade: »Vad blir det för resultat av förhandlingarna, om lärarkåren inte är bunden av tjänsteplikt?» Detta är ett mycket förvånansvärt uttalande, herr statsråd! Det måste väl bli riktiga förhandlingar, om båda parter går förutsättningslöst till förhandlingsbordet för att söka lösa problemen, ty målet som vi strävar till är väl ändå inte att till syvende og sidst få tjänsteplikt, utan målet är väl att kunna ordna dessa ting på bästa tänkbara sätt. Jag är övertygad om, herr statsråd, att vi hade nått det målet, om lärarkåren hade fått gå till förhandlingarna utan att vara bunden av riksdagens dekret om tjänsteplikt.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Det är klart att man i

Bidrag till anordnande av skolmältider.

princip inte kan ha någonting emot förutsättningslösa förhandlingar. Men det är väl ändå ganska klart, att om riksdagen här säger nej till det föreliggande utskottsförslaget, så innebär det att statsmakterna avsäger sig den möjlighet, som förslaget ger, och då får vi inte heller några förutsättningslösa förhandlingar.

Sedan vill herr Kyling ge litet på hand att jag skulle ha fått absolution, om jag hade lagt fram en proposition i här förevarande fråga på det sätt som herr Kyling tänker sig. Men om jag hade lagt fram en sådan proposition, så hade jag i alla fall måst känna tvekan på två punkter.

Som jag påpekade i mitt förra anförande hade jag då måst vara fullt på det klara med att antingen staten eller kommunerna hade åsamkats åtskilligt större utgifter, och om riksdagen eller kommunerna skulle ha varit belåtna med det, det överlåter jag åt herr Kyling att själv spekulera över.

Vidare kan det inte hjälpas att jag väl ändå hade att vänta kritik från dem, som förklarar att min företrädares kungörelse för två år sedan saknade laglig grund. Det var ingen majoritet i riksdagen eller konstitutionsutskottet, det är visserligen sant, men det förekom dock en sådan kritik inom flera olika partier och bland annat inom partier, som nu opponerar mot denna proposition. Jag kunde därför inte vara vidare säker på hur riksdagen skulle reagera härvidlag.

Jag har i vart fall ansett det vara riktigare att ställa mig på den linje, som jag menade att 1946 års riksdag ställt sig på och som sedan inte blivit ändrad.

Herr KYLING (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle vilja rekommendera statsrådet att läsa reservationen, ty då tror jag att en hel del begrepp skulle klarna. Det står nämligen på följande sätt i reservationen: »Utskottet anser det högst angeläget, att klarhet

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

om lärarnas åliggande i samband med tillsynen vid skolmåltider skapas och att av denna anledning hithörande problem utredas och bli föremål för förhandlingar med berörda lärarorganisationer.» Även jag som reservant har menat, att här borde klarhet skapas. Man får inte förmena lärarkåren att ha den uppfattning den har, alldenstund den statliga myndigheten, skolöverstyrelsen, klart deklarerat, att något åliggande inte existerar i sammanhanget.

Sedan vill jag också fråga, när herr statsrådet uttalar sin tveksamhet på två punkter, om inte statsrådet hyser någon tveksamhet om vad som kommer att inträffa, när riksdagen fattar ett sådant beslut med den irritation som finns inom lärarkåren. Det är måhända signifikativt att statsrådet i dag säger: Vad kommer staten och kommunförbunden att säga om jag gör så? Statsrådet frågar inte efter vad lärarna kommer att säga.

Herr NORDKVIST i Kalmar (fp):

Herr talman! Herr Kyling har besparat mig att ta upp en historik i denna fråga, och jag skall därför inte komma med någon sådan.

Statsrådet Persson tycks vilja påstå, att lärarna inte alltid har visat villighet att biträda såsom vaktare vid skolmåltider. Han säger att det gnisslat på en del punkter, och att man också måst skaffa annan personal för ändamålet. Jag vill inte bestrida detta påstående på något sätt; det är tvärtom ganska naturligt att så blivit förhållandet. Om man nämligen från statsmakternas sida visat en smula bättre handlag i denna fråga, hade den irritation, varom herr Kyling talar, inte behövt uppstå, och det hade säkert inte inträffat ett enda fall där det gnisslat och där lärare vägrat och sagt nej, då vederbörande velat att lärare skulle åta sig vakthållningen.

Det är beslutet 1946 som gjort att man blivit irriterad, och det är väl inte så egendomligt. När polislönefrågan behandlades här i kamnaren — herr Ky-

ling har nyss hänvisat till detta — så sades det av en ledamot av denna kammare, att man skall ha respekt för avtal, avtal är avtal, och de skall hållas till punkt och pricka.

Nu kanske man vill göra gällande, att det inte var något avtal som föregick beslutet av riksdagen 1946. Man må kalla det vad man vill; det var i alla fall en överenskommelse, och i denna överenskommelse hade inte sagts någonting om skyldigheten att vakta vid skolmåltid. Därför vidhåller jag att ett avtal är ett avtal, och om man har den uppfattningen när det gäller statsmakternas förhållande till andra arbetstagargrupper, må man ha den uppfattningen också när det gäller lärarkåren.

Vad riksdagen sagt skall vi naturligtvis rätta oss efter, säger statsrådet, och det är klart att om riksdagen i dag beslutar att skyldighet skall åläggas lärarkåren att vakta vid skolmåltiderna måste lärarkåren foga sig i det beslutet. Men något sådant beslut torde näppeligen kunna utläsas av vad som skedde 1946; åtminstone är det en uppfattning som delas av skolöverstyrelsen. Man har ibland, när denna fråga varit på tal, åberopat 29 § 4 mom. i folkskolestadgan. Där står nämligen: »Läraren bör sorgfälligt vaka över sina lärjungars seder och uppförande såväl under läro-timmarna som under fristunder.» Skolöverstyrelsen har kommenterat och tolkat denna paragraf och därvid sagt: »Efter orden skulle alltså lärares skyldighet att övervaka lärjungarna kunna anses omfatta också tiden för frukost-rasten.» Enligt skolöverstyrelsens mening är dock frukost-rasten att anse såsom ett avbrott i skoldagen och således av annan karaktär än de kortare rasterna. Att märka är även att vid tiden för avfattningen av dessa bestämmelser frågan om skolmåltidsverksamhet inte var aktuell.

Enligt praxis har vid flertalet skolor inte heller tillsynsskyldighet över lärjungarna ansetts åvila lärarna under

hela frukostrasten. När lärjungarna intar sina måltider utom skolan, liksom när vid duplicering av undervisningen uppehåll om ända till ett par timmar måste göras, skulle en sådan tillsynsskyldighet inte kunna i praktiken fullgöras.

Ecklesiastikministern har sagt att han inte förstår lärarnas resonemang i diskussionen om skolmåltiderna. Det är väl inte så underligt att det råder olika meningar även på lärarhåll, när skolöverstyrelsen tolkar författningsbestämmelserna så som här skett. Det kanske bör framhållas i det här sammanhanget att en framstående expert på författningsrättsliga frågor, nämligen professor Sundberg, har gjort ett uttalande i denna fråga. Jag skall be att få citera en liten smula av vad han säger om denna lärarnas skyldighet. Han säger på ett ställe i ett utlåtande: »Icke från något håll framfördes den meningen, att uttalandet om övervakningen skulle åsyfta en utvidgning av tjänstgöringsskyldigheten» — detta gällde diskussionen i riksdagen 1946. »Något ställningstagande från riksdagens sida i detta avseende kan förty icke anses föreliggande. Detta förhållande bestyrkes även därav, att statsutskottets uttalande ej åberopas i utlåtandets kläm och förty ej omfattas av riksdagens beslut. Även om så varit förhållandet, skulle emellertid uttalandet ej kunna anses såsom ett sådant riksdagens bemyndigande, som avlöningsreglementet uppställer såsom villkor för Kungl. Maj:ts beslut. Det är sålunda en allmänt erkänd rättsgrundsats, att ett bemyndigande skall innehålla en klar begränsning av den bemyndigades kompetens eller, såsom det också uttryckes, att det skall äga nödig bestämdhet. — — — En dylik bestämdhet förutsätter ock § 5 mom. 6: den vidgade tjänstgöringsskyldigheten skall vara läraren ålagd med stöd av riksdagens beslut, vilket förty också måste vara till innehållet bestämt. Dylik bestämdhet saknar statsutskottets ut-

11 — *Andra kammarens protokoll 1954, Nr 17.*

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

talande. Det nämnes icke något om huru många timmar, dagar eller måltider lärarens övervakningsskyldighet skall omfatta. Skall folkskollärarnas tjänstgöringsskyldighet utvidgas till övervakande av skolmåltiderna, tarvas följaktligen, att frågan om skyldighetens utformning och omfattning först underställes riksdagens prövning.»

Det är ju detta som skall ske i dag. Det blir intet orimligt åläggande, säger statsrådet, om riksdagen skulle besluta ett sådant. Men hur går det i så fall om vid en skola det bara finns en enda lärare? Vi har många skolor av just den typen i vårt land. Han får ingen att alternera med, han har ingen som kan avlösa honom. Detta betyder således att han varje skoldag måste vara vakt vid skolmåltiderna, och detta måste väl ändå anses vara ganska betungande.

Det finns människor som för mig har påpekat att det föreligger prejudikat på att lärarna skulle vara skyldiga att vakta vid skolmåltider. Detta måtte ändå vara felaktigt. Man stöder sig därvidlag på ett utslag av regeringsrätten. Det var nämligen så att Arvidsjaurs folkskolestyrelse fattade ett beslut om att ålägga lärare att vissa dagar, t. ex. under en vecka, ansvara för ordningen och hålla uppsikt över eleverna på skolgården under rasterna. Och det är ju ostridigt att man har rätt att fatta ett sådant beslut; detta gäller alltså icke skolmåltider.

En artikel härom var införd i landskommunernas tidskrift nr 2 för i år, men det är att märka att samma tidskrift i nr 6 och 7 för föregående år hade en artikel med överskriften »Lärare är icke skyldig att sköta övervakning vid skolmåltid.» Den tid var under skolbarnsbespisning sker är icke likställd med de korta rasterna emellan lektionerna. Man kan således inte åberopa denna tidningsartikel till stöd för en uppfattning, att det skulle föreligga en sådan skyldighet. Ty det kan väl

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

ändå inte vara möjligt att samma tidsskrift med ett par nummers mellanrum den ena gången påstår att denna skyldighet föreligger och den andra gången hävdar, att ingen sådan skyldighet förefinnes.

Men om nu riksdagen kommer att fatta beslut om att lärarna skall åläggas den omtalade skyldigheten, blir det sannerligen inte så lätt att i praktiken effektuera beslutet. Det blir inte lätt för överlärarna — och till den kategorien hör jag — att ordna en sådan sak. Då säger man kanske: »Det måtte vara dåliga överlärare som inte har så mycken organisationstalang att de något så när kan lösa en fråga av detta slag.» Ja, vi får väl försöka att klara den så gott sig göra låter, men det blir svårt i de stora skolorna, där man har många lärare, och det blir svårt i de små skolorna, där man har få lärare. Vi får väl försöka att så gott det går sköta om saken.

Man skulle kanske kunna tro att lärarna är ovilliga att ta del i sociala välfärdsåtgärder inom skolan, men så är visst inte förhållandet. Jag har i denna kammare vid något tidigare tillfälle räknat upp i ungefär tjugo punkter alla de åligganden utom schemat, som lärare måste åtaga sig, ofta även utanför skolarbetet. Försöker man göra gällande att vi är ovilliga, är det inte alls med verkliga förhållandet överensstämmande. Men arbetsbördan i skolan tycks bli drygare allteftersom tiden lider. Det beror på förhållandena såsom de gestaltar sig för närvarande. Vi duplicerar i stor utsträckning i skolorna, lärarna får flytta med barnen från den ena klassen till den andra. Det förorsakar extra svårigheter och mycket besvär vid många tillfällen.

Dessutom får lärarna ta hand om barnen på ett helt annat sätt på grund av tidsläget än vad man har måst göra tidigare. Jag vill citera något också ur Folkskollärarnas tidning — jag ber om ursäkt ifall jag kanske citerar litet väl

mycket. Det finns i nummer 18 av Folkskollärarnas tidning en artikel som heter »Skolans vardag», vari bland annat tagits in ett uttalande av en känd hjärtspecialist, docenten med. dr Gunnar Biörck. Han har i en bok »Om hjärtat krånglar» skrivit: »Jag tillåter mig här en kättersk fundering om barnuppfostran. Det har nu så länge tjuvats om hur känsliga barn är, hur mycket hänsyn man skall ta till dem och hur farligt det är med disciplin. Endels rör det sig väl om villoläror, endels bara om missförstånd. Men när man på sin mottagning ser uttröttade mödrar med bortskämda, egensinniga ungar, som tar för givet att mamma ska sköta alla grovsyslorna, eller när man har framför sig ambitiösa, dugliga skollärare, som helt enkelt inte längre står ut, därför att ungarna i klassen inte fått någon uppfostran hemma — — —, så undrar man om inte pendeln har svängt för långt.»

Han säger också: »Uppfostran synes i högre grad än vad nu är populärt böra läggas så att den skyddar uppfostrarna och bevarar deras hälsa.»

Det är knappast att skydda uppfosterrarna att ålägga dem att vara vakt vid skolmåltider på det sätt som man tänker göra.

Denna fråga — jag skall, herr talman, inte uppehålla mig vid den mycket längre — är egentligen ingen stor fråga. Det är en liten fråga om man tänker på de ekonomiska konsekvenserna, och det är en liten fråga också om man gör en jämförelse med allt annat som behandlas här i riksdagen. Men det är en fråga av principiell betydelse, och det är därför som den har tilldragit sig så stor uppmärksamhet och vållat irritation i lärarkretsar. Lärarkåren förväntar i dag att den inte skall sättas i en särställning när det gäller att få rättighet att underhandla med statsmakterna om tjänsteåligganden o. d. Lärarkåren förväntar att man

aktar den vara likvärdig med andra tjänsteinnehavare.

Jag ber, herr talman, med detta som motivering att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet på denna punkt föreliggande reservationen.

I detta anförande, under vilket herr talmannen återtog ledningen av kam-marens förhandlingar, instämde herr *Kristensson* i Osby (fp).

Fröken KARLSSON (h):

Herr talman! De föregående talarna har på ett så skickligt sätt framställt det rent historiska i frågan och likaså det berättigade i att lärarkåren räknar med att bli behandlad som andra arbetstagare i detta land, att jag inte skall stanna vid det. Jag vill däremot en liten stund uppehålla mig vid en annan sida av saken.

Jag tar mig friheten att först citera några meningar ur Landsorganisatio-nens ordförande herr Strands första-majtal i Hälsingborg. Han kom där in på frågan om det berättigade i att föra fram önskemålet om nedskärning av arbetsveckan från sex dagar till fem. Han sade, att det tunga arbetet har i viss mån minskats genom den maski-nella utrustningen och även på annat sätt. Men samtidigt, säger han, har den psykiska påfrestningen blivit så mycket större, och det bör vara ett alldeles tillräckligt motiv för att man skär ned arbetsveckan från sex till fem dagar.

Jag skulle nu vilja överföra detta på den fråga som vi har att behandla i dag. Inom skolarbetet har arbetsbördan verkligen inte minskats under årens lopp, utan snarare tvärtom. Det är många orsaker som bidrar till detta. Det är de stora klasserna, det är de ut-ökade kurserna, som skall fullgöras inom läsårets ram, och det är inte minst det förhållandet, att en stor del av de uppfostringsuppgifter, som hem-men förr helt skötte om, nu läggs på lärarna. Det är ett verkligt problem.

För några dagar sedan hade man i

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

Stockholm ett möte, till vilket skolöverstyrelsen hade kallat ett 75-tal inspek-törer, nuvarande och förutvarande, här i landet. Där diskuterade man åtskilli-ga ting. Man kom också in på den nu-varande disciplinsituationen i skolan, och man säger, att den visar i sanning ingen ljus tavla. Och man får väl gå ut ifrån att inspektörerna vet vad de talar om.

Det sägs vidare att det inte är lätt att få den tavlan att ljusna, detta på grund av att klasserna är så stora, och att detta är ett av skolans stora pro-blem.

Bristande hyfs är kanske en mer lo-kalt betonad företeelse, men de stora klasserna finns överallt och är ett stundligt problem. Och nu måste jag säga, att här är ett lämpligt tillfälle att jämföra med det som herr Strand anför i sitt förstamajtal. Han säger att arbetet har blivit så mycket mera psy-kiskt påfrestande att arbetsveckan mäs-te nedskäras. Det borde vi i så fall också säga om lärarkåren. Men vad tänker man göra här? Jo, i stället för att beskära lärarnas arbetsvecka ökar man ut deras arbetsbörda för varje dag, trots att deras arbete har blivit bra mycket mera påfrestande.

Även bortsett från den brist på hyfs som kan råda bland eleverna är det oerhört psykiskt påfrestande för en lärare, som med god vilja försöker göra det bästa av sin klass, att hela tiden känna att det är omöjligt att nå indivi-terna.

Det är en annan sak som jag i detta sammanhang också skulle vilja peka på och som jag tycker är ganska under-lig. Denna fråga är så oklar i många detaljer och efter vad jag tycker ganska märkligt hopkommen. Jag skall stanna ett ögonblick vid statsbidragsvillkoren.

Enligt dessa villkor kan statsbidrag endast fås om man inte överskrider den maximerade siffran tre kronor när man har nått upp till ett visst antal barn. Detta gäller när det är fråga om

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

en lärare vid skolan. Alltså, har man mindre än hundra barn i skolan får man inte betala någonting. Har man mer än hundra barn får man till en början betala en krona osv. Summan är maximerad till tre kronor. Men om man anställer en annan person, vem som helst, då får man betala hur mycket som helst. Det är också ganska märkligt.

Nu vill jag, för att det inte skall bli något missförstånd, peka på att det icke är tal om att detta är en ersättningsfråga för lärarna. Jag har bara velat i förbigående nämna detta också såsom något ganska otympligt. För lärarna är detta helt enkelt en fråga om ett krav på att bli behandlade som andra arbetstagare i detta land och att dessutom få förståelse för sitt arbete. Tyvärr är inte statsrådet närvarande här i kammaren, men jag måste ändå säga att det gör mig högst beklämd att man inte ens hos högsta ledningen, alltså skolchefen i det här landet, har förståelse för skolans inre liv och dess påfrestningar. Hur skall man då kunna få allmänheten att förstå detta?

Med dessa få ord, herr talman, har jag velat lägga några andra synpunkter på denna fråga än vad som tidigare har kommit fram i riksdagen, och jag skall be att få yrka bifall till den reservation som är fogad till punkt 218.

Fröken HÖJER (fp):

Herr talman! I motionen nr 128 i denna kammare har jag talat om vad jag tycker i den här frågan. Det stämmer helt med vad som sägs av dem som har talat om förhandlingar, om frihet för dem som skall åta sig detta arbete att göra det efter att ha gjort upp med vederbörande kommun.

För den som inte var med år 1946 är det mycket intressant att erfara vad som då skedde. I propositionen står inte ett ord angående skyldigheten att åta sig vakten vid skolmåltider. Men när man kommer till utskottsutlåtandet är

det nu omdebatterade stycket instuckat. När man sedan kommer till debatten i frågan är det en rad kammarledamöter som frågar vad som egentligen menas med det där lilla stycket, men det är ingen av dem som har varit med och skrivit detta i utskottet som verkligen kan tala om vad de menar med det.

Det är ganska underligt att se t. ex. att en av opponentererna säger att frågan om dylika extra åligganden är föremål för omprövning av en kommitté. Varför skall vi då ta upp det vid detta tillfälle? frågar talaren. Det brukar ju annars vara ett sådant där ord som verkligen gäller i riksdagen. Nej då, det bryr man sig inte om att ta upp.

Sedan är det någon som säger: Efter en träffad överenskommelse inför riksdagen en vidgad prestationsskyldighet för en viss grupp. Det gäller alltså här en allmän lönereglering för alla statens tjänstemän, och därefter tar man med detta lilla stycke och inför därigenom en prestationsskyldighet för en grupp. Riksdagen reagerade emellertid inte mot detta heller.

Utskottets talesman meddelade, att det i vederbörande avdelning påtalades, att man på en del håll i landet försport olägenheter på grund av att vissa lärare ej velat medverka till genomförandet av s. k. socialpedagogiska åtgärder. Vårriksdagen hade då fattat beslut om skolmåltider, och man hade just börjat anordna sådana, och på avdelningen hade man hört detta från en del håll i landet. Utskottets talesmän gav ingen definition på vad man menade med beslutet, att lärarna skulle åtaga sig denna uppgift, som de inte skulle få någon ersättning för. Frågor därom framställdes från ett par håll, men ingen gav något bestämt svar. I stället sade en av utskottets ledamöter, som ville ha ifrågavarande lilla passus insatt: »Vi har inte ägnat denna fråga några djupsinniga juridiska funderingar.» En av opponentererna befarade, att statsutskottets ledamöter minst av

allt ägnat frågans praktiska konsekvenser någon omtanke.

Slutligen skall jag citera ytterligare en talesman för utskottet, som säger, att tredje avdelningen fått klart för sig att det rådde vissa svårigheter att genomföra beslutet om skolmältider — det var då ett halvår sedan beslutet fattades — därför att en och annan lärare inte var villig att medverka. Han sade ordagrant så. Det gällde alltså en och annan av 40 000. Sedan tillägger han, att ingen lärare under några förhållanden kan få större uppgifter än han rimligen kan påtaga sig. Ja, man undrar verkligen hur det är möjligt att lova något sådant när man sagt, att lärarna skall ha skyldighet att fullgöra dessa socialpedagogiska åtgärder utan någon som helst ersättning.

Jag måste beklaga, att statsrådet Persson inte ansett sig kunna ta upp frågan i dess helhet. Statsrådet anser att man kan ta upp frågan om ersättning men inte frågan om frivillighet. Nu vet väl alla i denna kammare och även i första kammaren, att svårigheterna att få igenom våra sociala reformer vållas av bristen på personella resurser. Under senare tid har det visat sig en tendens att då genast skrika på någon form av tvångsåtgärder. Jag tror att jag kan intyga, att svenska folket alltjämt, trots alla lagar och förordningar, är så frisinnat, att det reagerar mot alla former av onödiga tvångsåtgärder. Här har ännu inte bevisats att åtgärden med denna tvångstjänstgöringsskyldighet varit behövlig.

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten ytterligare. Jag yrkar bifall till reservationen nr 11 och hoppas innerligt att denna kammare känner, att vi kommer längre med frivillighet när det gäller en fråga av denna art.

Herr MALMBORG i Skövde (fp):

Herr talman! Vid åhörandet av statsrådet Perssons anförande här i kammaren fick man den uppfattningen,

Bidrag till anordnande av skolmältider.

att 1946 års beslut, enligt hans förmenande, var entydigt och klart beträffande innebörden av det åliggande, som därigenom lades på lärarkåren. När man läser såväl propositionen som utskottets utlåtande finner man emellertid, att departementschefen har anfört, att det råder delade meningar beträffande personalens åligganden i ovan nämnda hänseende. Såvitt jag förstår överensstämmer inte dessa ståndpunkter med varandra. Utskottet har i sitt utlåtande förklarat dessa uppkomna delade meningar med, att avfattningen av riksdagens beslut år 1946 var så allmänt hållen. När denna fråga behandlades för åtta år sedan tillät jag mig, herr talman, att i såväl utskott som kammare påtala denna något dunkla formulering. Majoriteten hävdade då att beslutet var klart och lätt att tolka, men utvecklingen har ju visat något helt annat. Därom vittnar den debatt som förts här liksom åtskilligt som förekommit i detta sammanhang.

Flera av de föregående talarna har erinrat om den mening, som skolöverstyrelsen uttalat. Jag skall inte upptaga tiden med att ytterligare belysa skolöverstyrelsens uppfattning. Jag vill endast betona, att man väl ändå måste tillmäta denna myndighets uttalade mening stor betydelse. Från det hållet har klart sagts ifrån, att riksdagens beslut av år 1946 inte innebär något tjänstepliktsåliggande. Vid tidpunkten för det förre beslutet förklarades också från majoritetens sida, att någon ersättningskyldighet inte var aktuell. Någon sådan skyldighet kunde inte förekomma. Utvecklingen har också här visat något helt annat. Vi har t. o. m. fått en kungl. kungörelse om denna ersättning, som i debatten 1946 ansågs vara utesluten.

Utskottet har i sitt utlåtande förutsett, att förhandlingar skall upptas med vederbörande organisationer. Därvid skulle man behandla frågan om ersättningskyldighet liksom över huvud taget formerna för tillsynen vid dessa

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

skolmåltider. Jag vill tacksamt notera denna förståelse, som utskottet har visat, men jag kan ändå inte acceptera utskottets ställningstagande. Jag har samma uppfattning som reservanterna i övrigt och som herr Kyling särskilt understrukit, att vid dessa förhandlingar borde man ha möjlighet att ta upp hela frågekomplexet.

Jag skall inte närmare gå in på den diskussion, som har förts mellan statsrådet och herr Kyling, men man kan väl ändå våga säga att med den uppfattning som statsrådet företräder blir det inga förutsättningslösa förhandlingar. I reservationen skrives det på denna, enligt min uppfattning, kardinala punkt: »Utskottet anser det högst angeläget, att klarhet om lärares åliggande i samband med tillsynen vid skolmåltider skapas och att av denna anledning hithörande problem utredas och bli föremål för förhandlingar med berörda lärarorganisationer.» Jag tycker denna ståndpunkt är sakligt och principiellt starkt motiverad.

Vi har i dag här i kammaren från Tjänstemännens centralorganisation, TCO, fått ett cirkulär, som mycket koncist belyser den uppfattning man har i dessa yrkesgrupper. Jag ber, herr talman, att få citera ett par meningar där, då jag anser att det är av värde att det till kammarens protokoll antecknas, vilken uppfattning dessa organisationer har och hur man reagerar inför dessa för dem så betydelsefulla frågor. Där sägs: »Den extra ordinära situation som här uppkommit torde sakna motstycke under senare år vid behandling av de statsavlönade tjänstemännens anställningsvillkor. Det måste anses stå i skarp kontrast mot numera erkänd förhandlingspraxis på detta område att genom dekret pålägga arbetstagarna ökade tjänsteåligganden och härigenom åsidosätta tjänstemännens rättmätiga krav på att få förhandla om sina arbetsvillkor, innan dessa fastställs. Då förhandlingsvägen icke någon gång prä-

vats i denna principiellt viktiga fråga och då tillvägagångssättet på tjänstemannahåll verkat både stötande och oroande, har organisationerna inför behandlingen i riksdagen genom denna skrivelse velat framlägga sin principiella och allvarliga syn på frågan.»

Nu kan man naturligtvis säga att den misstämning och den irritation, som denna skrivelse uttrycker, är överdriven, och man kan, om man så vill, nonchalera dem. Men faktum kvarstår. Man skall nog inte blunda för att det här kan skapas en situation, som kan bli ganska besvärlig just nu när vi har ett övergångsskede i vårt skolväsendes utveckling. Både de ansvariga skolmyndigheterna och lärarna på skilda undervisningsområden får försöka rikta sina ansträngningar på att övervinna svårigheterna och föra oss fram till de mål, som vi varit ense om. Men om statsmakterna vidtar åtgärder, som skapar verklig olust bland lärarna, kan detta bli ett allvarligt handikap för oss i vår strävan att föra vårt undervisningsväsende framåt. Jag har den uppfattningen att det vore klokt att låta hela komplexet avgöras vid förhandlingar. Där est så skedde, skulle man nog utan väsentliga svårigheter kunna få till stånd en överenskommelse, vilket skulle betyda oerhört mycket för det fortsatta arbetet.

Jag ber, herr talman, att i anslutning till det anförda få yrka bifall till den reservation som vid utskottets utlåtande är fogad vid denna punkt.

Fru NILSSON (k):

Herr talman! Vi har väckt en motion om statsbidrag för skolmåltidsverksamheten och om storleken av statsbidragen för anskaffande av inventarier för denna verksamhet, vilket är två frågor av mycket stor ekonomisk betydelse för kommunerna. När skolmåltiderna infördes, ansåg nog de flesta att en stor del av kostnaderna för den reformen borde läggas på staten. När nu allt flera utgif-

ter som staten tidigare iklätt sig vält-ras över på kommunerna, vill man låta kommunerna betala mera också till skolmåltiderna. Missnöjet över detta är mycket stort ute i kommunerna, där man tycker att det är felaktigt, att kommunerna skall betungas med alla dessa utgifter.

Denna fråga om statsbidragsreglerna är ju en fråga som snabbt borde kunna lösas, eftersom den på intet sätt har med sparsamhet att göra. Vad det gäller är, hurudan fördelningen mellan stat och kommuner skall vara. Skall kommunerna ensamma få vidkännas kostnaderna eller vore det inte på sin plats att bestämmelserna ändrades så, att statskassan fick ikläda sig en större andel av kostnaderna för såväl skolmåltiderna som anskaffandet av inventarier för anordnande av sådana måltider? Skolväsendet ligger ju under staten, och vi anser det rätt och riktigt att staten får ikläda sig huvudansvaret för sådana utgifter som har med skolan att göra. Konsekvensen kan annars, såsom också framhålles i motionen, bli den, att statsbidraget mister sin betydelse och att därmed strävandena att i full utsträckning genomföra reformen motverkas. I anledning därav anser vi att riksdagen bör besluta sådan ändring av statsbidragsreglerna för skolmåltider att statsbidraget fastställs till lägst 50 procent av bidragsunderlaget.

Jag ber, herr talman, med det anförda att få yrka bifall till motion nr 68 i denna kammare.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Tiden är ju långt framskriden och efter det anförande, som herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet här hållit, finns det ingen större anledning för mig att ingå på någon längre redogörelse för ärendet. Såsom av utskottsutlåtandet framgår har utskottsmajoriteten anslutit sig till Kungl. Maj:t när det gäller tolkningen av ifrågakvarande bestämmelser.

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

Vi har inom avdelningen sysslat rätt mycket med frågan och vi har sökt efter vår förmåga tränga in i densamma och bilda oss en uppfattning om det verkliga läget. Resultatet har varit att utskottsmajoriteten har, såsom jag nämnde, kommit till samma uppfattning som statsrådet.

Jag undrar för min del, om inte denna sak har blåsts upp till litet väl stora proportioner och om det ute i landet verkligen finns den mycket irriterade stämning som man här i riksdagen vill göra gällande. Jag kommer också ibland i kontakt med skolan och dess problem, men jag har inte mött något som helst av denna irriterade stämning. Man bör nog inte göra sig skyldig till överdrifter, när man talar om stämningen bland lärarna.

Vi inom avdelningen har inte heller kunnat komma ifrån det faktum, att det föreligger ett riksdagsbeslut om tjänstgöringsskyldighet och att detta bör gälla framför alla tolkningar i annan riktning.

Vi anser också att frågan om denna tjänstgöringsskyldighet knappast kan vara något större problem ute i landet, framför allt inte för de yngre lärarna som ofta intar sin måltid tillsammans med klassen. För dem blir vakthållningen något som sker automatiskt.

Vi är dock på det klara med att sedan år 1946 har, såsom herr Malmberg mycket riktigt antydde, en hel del skett på detta område. Skolorna har blivit allt större, framför allt i städerna och de större tätorterna, men också på landsbygden genom den centralisering av skolväsendet som där skett. Allt detta har medverkat till att skapa organisations- och fördelningsproblem då det gäller lärarnas vakthållning vid skolmåltiderna.

Vi är fullt på det klara med och fullt överens om att detta är ett problem, som behöver redas ut. Vi menar också att detta skall ske i samverkan med lärarorganisationerna. Jag tror inte att vi

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

kan komma så mycket längre i det hänseendet, och vi får väl se vad detta nu kan leda till.

Jag vill således, herr talman, säga, att vi kunnat konstatera att det föreligger en principiell skyldighet för lärarna att delta i övervakningen av skolmåltiderna. Det föreligger emellertid också vissa svåra organisationsproblem och fördelningsproblem mellan lärarna. Sedan är det också ersättningsfrågan, som får tas upp och behandlas ur speciella synpunkter.

Med detta vill jag även säga, att vi inte har någonting emot departementschefens ställningstagande i ersättningsfrågan. Vi menar ju, som jag förut sade, att förhandlingar skall ske med lärarorganisationerna innan man bestämmer sig. Dessutom har vi emellertid sagt att det här kan föreligga andra omständigheter och andra problem, som man behöver ta upp i detta sammanhang och pröva och om möjligt lösa. Det behöver inte vara fråga om utspisningsklassernas storlek, utan det finns också andra svårigheter som kan göra ersättningsfrågan aktuell. Det kan till exempel bli fråga om lång väg som lärarna måste gå med sin klass för att över huvud taget komma till skolmåltidslokalen samt om andra likartade spörsmål.

Om vi lugnar ner oss en smula och söker lösa problemen efter de linjer som utskottet här dragit upp tror jag att vi bör kunna få arbetsro inom skolan. Jag tror också att mycket av den irritation, som här i dag är rådande och som kanske inte enbart är beroende av denna fråga, skall kunna läggas sig.

Herr talman! Med vad jag här har sagt ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fröken OLSSON (s):

Herr talman! I denna fråga befinner jag mig i den ganska underliga situationen att jag varit med om att skriva på den åmanska motionen men sedan anslutit mig till utskottsmajoritetens

förslag. Detta beror på att jag anser att utskottsmajoritetens skrivning i så långa stycken tillmötesgår motionen, att motionärerna borde kunna vara nöjda.

Jag hör till dem som anser, att 1946 års beslut var synnerligen olyckligt. Detta beslut är emellertid nu ett faktum, och det gäller nu att göra det bästa möjliga av den situation som uppstått. Utskottet går alltså här med på att ersättning skall utgå inte bara som hittills när barnantalet överstiger hundra utan även när andra särskilda omständigheter föreligger, som gör tillsynen betungande. Utskottet understryker att ersättningen bör göras större än vad den är nu. Detta har redan departementschefen själv varit inne på. Ersättningen bör fastställas efter förhandlingar med lärarna. Vidare fastslår utskottet att all möjlig hänsyn skall tas till lärarnas behov av avkoppling och en stunds vila under skoldagen. Även i detta fall skall man förhandla om hur tillsynen under skolmåltiderna skall kunna ordnas på det mest praktiska sättet och med minsta möjliga belastning på lärarna.

Därmed tycker jag att man i sak sagt ifrån, att man inte utan vidare kan ålägga alla lärare någon sorts tjänsteplikt. Jag tycker för resten att ordet tjänsteplikt är ett alldeles för kraftigt uttryck i detta sammanhang. Jag skulle vilja anknyta till vad fröken Vinge sade i sitt anförande när hon framhöll, att det måste anses föreligga en principiell skyldighet för lärarkåren att medverka till att de skolsociala åtgärder som beslutas av riksdagen blir genomförda. Herr Nordkvist i Kalmar sade att man skulle kunna räkna upp ett tjugotal saker som lärarna får göra utöver den direkta undervisningen utan att man i varje särskilt fall talar om någon tjänsteplikt.

Jag kan inte heller inse vad det finns för skäl att dra in allt det som kommit fram i debatten här. Man försäkrar att

lärarna är intresserade av dessa skolmältider och att lärarna är de lämpligaste att sköta övervakningen. Man försäkrar också från alla håll att lärarna kommer att göra detta frivilligt, så att det inte kommer att uppstå några svårigheter vid en enda skola. Man kan då fråga sig om barnen blir mera väluppfostrade om lärarna övervakar dem frivilligt på frukosten och inte blir ålagda att göra det. Det har här talats om barnens bristande hyfsning och den bristande tillsynen i hemmet och att lärarna blir överansträngda på grund av barnens beteende osv. Detta har ingenting att göra med om övervakningen är frivillig eller ej. Detsamma gäller lärarna vid B: 3-skolorna. De är ensamma om både tillsynen av barnen och allt annat i skolan, och det är de väl i lika hög grad vare sig övervakningen är frivillig eller ej. En lärare som är ensam i skolan måste vara rastvakt varenda rast, medan man i större skolor kan turas om. I den mån det förekommer skolmältider måste också den ensamme läraren äta tillsammans med barnen. Detta är ju tämligen självklart. Denna hans ökade tillsynsskyldighet uppväges i hög grad därav att han aldrig behöver ha tillsyn över andra barn än dem som går i hans egen avdelning. Detta är emellertid också en sak som inte på något sätt hänger ihop med skolmältiderna eller med den form, i vilken tillsynen skall utövas.

Jag beklagar, att denna sak har blåst upp till så stora proportioner. Det är inte någon stor sak, och det finns inte fog för lärarnas upprördhet över att de ålägges denna plikt. Det fanns fog för dem att taga illa upp riksdagens ställningstagande 1946, då man gick utöver ett förhandlingsresultat, men då borde det ha legat i lärarorganisationernas intresse att se till att få saken klarlagd omedelbart och inte åtta år efteråt tala om ett oerhört övergrepp. Så livlig som debatten just på den

Bidrag till anordnande av skolmältider.

punkten i utskottsutlåtandet var 1946, kan frågan inte ha passerat obeaktad. Att någon klarhet inte åstadkoms under debatten borde ha varit anledning till att man sökte få klarhet efteråt.

Flera talare har sagt, att det viktiga nu är att få saken ur världen, så att man får arbetsro i skolorna och får bort den rådande irritationen. Jag kan inte tänka mig annat än att detta skulle kunna åstadkommas genom de blivande förhandlingarna. Man är visserligen bunden så till vida, att man måste utgå ifrån att lärarna inte helt och hållet kan dra sig undan övervakningen vid skolmältiderna. Men eftersom lärarna inte haft en tanke på att göra detta, behöver de inte känna sig så hårt bundna av att riksdagen uttalar att det föreligger en skyldighet för dem att medverka. Man har full frihet att förhandla om under vilka former denna medverkan skall ske.

Herr Kyling sade, att om övervakningen blir frivillig kommer det inte att uppstå svårigheter vid en enda skola, därför att lärarkåren i sin helhet är så positivt inställd till skolmältiderna. Det är kanske att gå litet för långt. Jag har samma uppfattning som herr Kyling och många andra om lärarnas stora intresse för skolmältiderna och om deras villighet att åta sig alla de extra uppgifter, som undan för undan lägges på dem till barnens bästa, men jag tror inte att man kan säga, att det i en så stor kår inte kommer att gnissla någonstans utan att var och en kommer att ställa sig lojal enbart på en rekommendation från sin organisation. Ingen organisation har så stort välde över sina medlemmar, att den kan rekommendera dem ett frivilligt åtagande och därvid få en hundra procentig anslutning.

Samtidigt som herr Kyling tror så gott om lärarna tror han att det finns överlärare, som skulle ålägga en överansträngd och utkörd lärare att vakta hundratals barn under skolmältiderna.

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

Det finns ingen anledning att tro, att överlärarna eller skolmyndigheterna är mindre intresserade av att frågan löses på bästa sätt. I de allra flesta fallen kommer man säkert som hittills att kunna nå full enighet om vad som i varje särskilt fall är det bästa för alla parter. Men liksom hittills kommer det att finnas enstaka fall, där det gnisslar. Det finns lärare, som sätter sig på tvärens, och skolmyndigheter, som går för brådstörtat fram med ålägganden, som lärarna inte vill finna sig i. Därför är det nödvändigt, att det finns klara bestämmelser att ta till, när man inte kommer fram på frivillighetens väg. Det är inte någon stor olycka att som sista utväg ha fastslagen en principiell skyldighet för lärarna att i detta fall medverka. Den kommer ytterligt sällan att behöva återopas.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr KYLING (h) kort genmäle:

Fröken Olsson har till stor del i sitt anförande talat om skolor av den storleksordning, att de inte beröres av denna fråga. Det har aldrig varit tal om att man i de små skolorna ute på landsbygden skulle behöva anställa särskilda bespisingsvakter. Där tar lärarna detta som en självklar plikt, därför att de går in och tittar till barnen ibland. Det är fråga om de stora skoldistrikten.

Trots att fröken Olsson och jag har skrivit på samma motion har vi helt väsensskilda uppfattningar. Jag anser, att man bör ha en frivillig överenskommelse, medan fröken Olsson nu har frångått motionen och gått över till den uppfattningen att man bör ha en tvångsöverenskommelse. Jag vill fråga fröken Olsson, om hon skulle kunna nämna någon annan kategori här i landet, som skulle kunna åläggas en sådan tjänsteplikt. Tag t. ex. byggnadsarbetarna! Hur skulle de inte opponera sig, om man t. ex. sade, att de

under sin lunchrast skulle vakta ett förråd! Det är en tydlig skillnad mellan en frivillig överenskommelse och en överenskommelse som kan kallas frivillig men som är en tvångsöverenskommelse.

Jag vill bara säga ytterligare en enda sak, nämligen att det förvånar mig storligen att fröken Olsson någonsin skrev under motionen. Som jag sade i utskottet har jag en stark känsla av att motionen för fröken Olsson borde verka som en ren okynnesmotion.

Fröken OLSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har försökt säga redan i utskottet och också här, att det viktiga för mig är att man fick förhandla om de praktiska detaljerna i hur övervakningen vid skolmåltider skall ske och hur den skall ersättas. Detta var det önskemål jag hade när jag skrev på motionen, och jag anser att önskemålet har tillmötesgåtts genom utskottets skrivning.

Sedan var det inte jag utan herr Nordkvist som började tala om lärarna vid de små skolorna och ansåg, att det skulle vara orimligt betungande för en ensam lärare att åta sig övervakning vid skolmåltider.

Herr ANDERSON i Sundsvall (fp):

Herr talman! Först vill jag helt avsluta mig till de talare, som yrkat bifall till den vid denna punkt i utskottsutlåtandet fogade reservationen. Därutöver skall jag be att få göra ett par reflexioner.

Jag tycker, att den diskussion, som har hållits här, klart har ådagalagt att man inte ur 1946 års riksdagsbeslut kan utläsa, att det föreligger någon skyldighet för lärarna att åta sig vakthållning vid skolbarnsbespising. Statsrådet Persson gav uttryck för att det enligt hans uppfattning föreligger en sådan skyldighet, men då frågar man sig onekligen, vilken anledning statsrådet Pers-

son haft att ta upp frågan i år och förelägga den för riksdagen i denna form den nu presenteras. Råder det klarhet, behöver det väl inte skapas klarhet.

Det är enligt min mening märkligt, att denna fråga framläggs på det sätt som här har skett. Utskottets talesman herr Johansson i Mysinge liksom nu senast fröken Olsson har givit uttryck åt den åsikten, att denna sak har överdimensionerats. Jag kan hålla med om att frågan med hänsyn till sin art har fått mycket stora dimensioner, men man kan fråga sig varför det blivit så. Enligt min uppfattning beror detta på det sätt på vilket den har handlagts. Jag kan av egen erfarenhet vitsorda att det före 1946 inte fanns någon som helst svårighet att få lärarna att medverka både vid barnbespisningen och vid andra socialpedagogiska anordningar i våra skolor. Men så kom riksdagsbeslutet 1946, som vållade stor irritation och medförde svårigheter. Då sade lärarna att om de hade skyldighet att ombesörja vakthållning vid bespisning, skulle den skyldigheten gälla alla; fanns det en generell plikt, skulle inte bara en del ställa sig till förfogande, utan då skulle detta åliggande fördelas på samtliga lärare.

Därmed kommer vi in på det problemet, att det åtminstone vid större skolor alltid finns en del lärare, som av olika anledningar rimligtvis inte kan åläggas att tjänstgöra vid barnbespisningen hela frukostrasten. Det gäller vid stora bespisningsenheter inte bara att titta in genom dörren, utan det är en tjänstgöring som sträcker sig över hela frukostrasten. Man kan alltså inte ålaga alla lärarna en sådan skyldighet. Herr Kyling har anfört en del skäl härför, och man kan anföra andra. Såsom någon talare har antytt är också bespisningen organiserad på så olika sätt ute i skoldistrikten, att man får helt olika artade problem på olika orter. Jag har av den anledningen den uppfattningen, att denna fråga enklast hade kunnat lös-

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

sas på det sättet att man låtit kommunerna och lärarkåren komma överens på frivillighetens väg. Jag tror att den vägen inte hade varit oframkomlig, om inte 1946 års beslut hade kommit. Jag vill beteckna beslutet år 1946 som mycket opsykologiskt, och tyvärr måste jag säga att det förslag, som statsrådet har framlagt i årets proposition och som utskottet nu efter någon uppmjukning har tillstyrkt, också är opsykologiskt. Det kommer att vålla irritation just emedan det innebär ett generellt åläggande.

Fröken Olsson har tydligen den uppfattningen, att det man i första hand skall förhandla om är ersättningsfrågan. Det finns anledning att understryka, att ersättningsfrågan inte är det viktigaste i detta sammanhang. Lärarkåren bryr sig inte om huruvida man i detta avseende får en femtioöring mer eller mindre, utan det viktigaste avser principen att denna utvidgning av tjänstgöringen generellt åläggs en hel kår utan att kåren på något sätt har kontaktats.

Nu är jag inne på den sista reflexionen. Av statsrådet Perssons anföranden, både i första kammaren och här på eftermiddagen, får man den uppfattningen, att även statsrådet anser det angeläget att få lärarkårens medverkan i detta avseende. Det framskyntade åtminstone i första kammaren, att det förefanns svårigheter att få lämpligt folk att åta sig vakthållningen i de större bespisningsenheter. Då frågar man sig: Om det är angeläget att kåren medverkar, varför då behandla lärarkåren på ett sådant sätt att man stöter sig med lärarkåren och försvårar en frivillig medverkan? Ty det är vad som sker genom att man icke har grundat förslaget om principbeslutet på någon utredning eller inte ens på ett resonemang eller någon annan kontakt med den kår som beröres.

Herr talman! Jag skall inte förlänga diskussionen mera. Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

Herr NIHLFORS (fp):

Herr talman! Jag skall i det föreliggande problemet inte nämnvärt gå in på själva sakfrågan, utan jag vill närmare belysa det mot bakgrunden av den utveckling som ägt rum på förhandlingsområdet. Jag gör det så mycket lättare som jag framför mig har det snabbprotokoll från förra onsdagen, som innehåller debatten om den obekväma arbetstiden och dess ersättning, där just en diskussion kom att utspelas mellan herr Henriksson, herr Lindholm och i någon mån civilministern. Vad som där framgick var ju, att utvecklingen av förhandlingsfrågorna på det statliga området har skett mycket snabbt och ur organisationernas och kanske även ur statsnyttans synpunkt på ett fördelaktigt sätt sedan 1945 års lönekommitté började sin verksamhet. Man kan därför säga, att när 1946 års riksdag fattade det beslut, som nu av herr Johansson i Mysinge betraktats som heligt — riksdagens beslut fattades 1946 och går inte att rubba, det är ju hans uppfattning — så var riksdagen kanske inte mogen att riktigt se in i framtiden och bedöma utvecklingen på förhandlingsområdet. Man gjorde, kan man säga, ett litet felsteg, och det skulle alltså finnas anledning för riksdagen att nu rätta till det.

Förra onsdagen diskuterade vi här i kammaren, som jag nämnde, den obekväma arbetstiden och dess ersättning. Den diskussionen hade uppstått därför att regeringen lade fram en proposition, trots att överenskommelse med organisationen icke hade kunnat träffas. Det var i det läget som det från statsutskottets sida sades, att den tämligen betydelsefulla lönefrågan borde ha kunnat lösas genom en överenskommelse. Det hade varit önskvärt, ansåg utskottet, att frågan hade lösts på det sättet. Det kan också framhållas, sade utskottet, att några större olägenheter icke torde ha uppkommit om frågan underkastats ytterligare övervägande

och därigenom kommit att underställas riksdagen vid senare tidpunkt. Det var alltså statsutskottets mening då.

I dag är man i den situationen, att det just är en förhandlingsfråga vi diskuterar, en fråga om procedurordningen: Skall förhandlingar föregå ett beslut eller inte? Det har alltså enligt mitt förmenande varit ganska naturligt, att riksdagen och i första hand statsutskottet tagit samma ställning som man i princip på sätt och vis gjorde förra onsdagen. Det hade varit lättare att ta en sådan ställning i dag, då det icke gäller en anslagsfråga i egentlig mening. Men så har tyvärr inte läget blivit.

Det intressanta är emellertid att herr Lindholm står för detta uttalande. Han står på majoritetssidan vad gäller den i kväll debatterade frågan, men förra onsdagen förklarade han att man i femte avdelningen i statsutskottet hade övervägt om man rent av skulle avslå den kungl. propositionen i frågan om ersättning för obekväm arbetstid, beroende på att man inte hade kunnat träffa en överenskommelse. Tyvärr är herr Lindholm inte närvarande i kammaren just nu. Jag skulle annars velat rikta den frågan till honom hur hans ställningstagande i kvällens frågekomplex kan rimma med hans uppfattning förra onsdagen.

Det intressanta var också, att förra onsdagen gjorde herr statsrådet Lingman, chefen för civildepartementet, det departement som har hand om förhandlingsfrågorna på detta område, det uttalandet, att trots att det ibland händer i kammaren att man kritiserar att riksdagen binds vid en överenskommelse, skulle han i fortsättningen »sträva efter att bygga propositionerna i hithörande frågor på överenskommelser med organisationerna». Tyvärr försvann herr statsrådet Persson ur kammaren. Jag skulle annars vilja ställa den frågan om han har en annan uppfattning än statsrådet Lingman när det gäller förhandlingsfrågor.

Det är möjligt och jag tror det rent av är riktigt att, som statsrådet Persson gjorde i sitt första anförande, ställa frågan, vad det skulle bli för förhandlingar, om vi strök ett streck över 1946 års beslut om tjänsteåliggande. Han ville därmed göra gällande att bästa utgångspunkten för att börja diskutera denna fråga var att än en gång slå fast 1946 års beslut. Då skulle man komma fram till ett resultat, som ur arbetsgivar synpunkt vore det allra bästa.

Jag måste säga, att med den uppläggningsen förstår jag inte, hur fröken Olsson kan göra gällande, att detta är en liten fråga som bara är uppblåst på grund av stämningar men som inte är av någon större betydelse. Herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet tycks vara av den uppfattningen att det är en så stor fråga, att han till varje pris måste få riksdagen att upprepa sitt, som jag anser, olyckliga beslut av 1946 för att med detta bakom ryggen kunna gå ut till förhandlingar. Det visar väl om något, att herr Persson inför förhandlingsomgången är mycket mera rädd än herr Lingman. Jag skulle emellertid vilja rekommendera honom att ta en diskussion med civilministern om hur man skall bära sig åt i sådana här frågor.

Slutligen, herr talman, skulle jag vilja säga, att det enligt mitt förmenande inte alls är svårt för riksdagen att ändra sitt votum, om man så får säga, i denna fråga från 1946. Riksdagen behöver nämligen, om den följer reservationen, endast säga: Vi skjuter denna fråga åt sidan, vi skjuter över den till förhandlingar, så får vi se, hur det utvecklar sig. Man tar med andra ord inte ställning i dag, utan man hänvisar på detta sätt till den vanliga vägen, som vi från löntagarorganisationernas sida hade hoppats skulle bli den reguljära, nämligen att man först tar överläggningar med organisationerna och sedan går till riksdagen.

Det är tyvärr här fråga om ett steg

Bidrag till anordnande av skolmältider.

bakåt, som inte är roligt att behöva bevittna. När herr statsrådet Persson här vill ha riksdagens beslut för att kunna gå ut till förhandlingar, tror han sig därmed ha bäddat för sig på ett förständigt sätt som arbetsgivarrepresentant. Men reaktionen ute i landet är trots allt, därför att det är en principfråga, sådan, att man kan befara, att statsrådet inte har bäddat bekvämt för sig utan snarare synnerligen obekvämt. Ur skolans synpunkt är det beklagligt, att beslutet här kan gå i en sådan riktning som inte är till fördel för skolväsendet just i dagens läge.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr TALMANNEN:

Med hänsyn till det myckna arbete som återstår hemställer jag att de följande talarna försöker begränsa sin framställning.

Herr BARK (s):

Herr talman! Jag har förut tillmötesgått önskemål att fatta mig kort, och jag skall göra det även nu. Jag hade kunnat stryka mig från listan, då jag fann, hur betänkligt det är att se en sådan lång talarlista, då många önskar talarna dit pepparn växer, men jag ville inte att fröken Gunnel Olsson skulle stå som representant för de socialdemokratiska lärarna här i riksdagen, och därför stod jag kvar på talarlistan.

Jag talar här i egenskap av organiserad folkskollärare, men jag talar också som arbetsgivare. Jag vet i egenskap av skolstyrelseledamot, att man måste underhandla. Hur principerna än kommer att bli, måste man underhandla, och om den ena parten då befinner sig i ett tvångsläge, kommer underhandlingarna att gå sämre än om man går till fria förhandlingar. Det är det som gör, att jag som skolstyrelseledamot anser, att det är opsykologiskt och oriktigt, att man låst sig vid 1946 års beslut. Det har paralyserat statsrådet och statsutskottet, det har ju redan paralyserat

(Bidrag till anordnande av skolmältider.

första kammaren, och det kommer väl att paralysera även denna kammare — det förstår jag.

Emellertid skulle jag tro, att min partivän här bredvid, som är gammal fackföreningsman, förstår hur det kan kännas för en fackföreningsman att befinna sig i ett sådant förhandlingsläge. Om metallarbetarna skulle vara i den ställningen, undrar jag hur de skulle känna det. Därför att detta är en princip sak tror jag att man verkligen också bör säga ut, att det är ett olyckligt beslut som man troligen kommer att fatta.

Jag är förvissad om att det för skolans utveckling, särskilt i en sådan här övergångstid, då skolan ligger i stöpsleven och då vi är i färd med att skapa det nya skolväsendet, där lärarkåren kommer att betyda så oerhört mycket, är viktigt, att lärarkåren har samma förhandlingsrätt som övriga grupper i vårt samhälle. Det är på grund därav och eftersom jag anser, att reservationen klarare än utskottsmajoritetens förslag uttalat sig för denna fria förhandlingsrätt, som jag ber att få yrka bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Sundström* (s) och *Ekdahl* (s) samt fru *Lindskog* (s) och fru *Renström-Ingenäs* (s).

Herr HENRIKSSON (s):

Herr talman! Jag skall bara be att få foga några korta kommentarer till den debatt, som förts i denna speciella fråga.

Jag ber då att på samma sätt som herr Nihlfors gjorde få anknyta till den diskussion, vi förde för en vecka sedan om en annan fråga, som gällde villkoren för de grupper som har sina anställningsvillkor reglerade genom riksdagens beslut.

Jag vill då för det första säga att jag ansluter mig till det som här framförts, att man bör utgå ifrån att det skall vara förhandlingar mellan de anställda och dem som har att företräda arbets-

givarinställningen gentemot de olika grupperna. Det är alltså inte något nytt, den debatt som vi för i dag, gentemot den vi förde för en vecka sedan och som gällde ersättning för arbete på obekväm arbetstid. Jag sade emellertid i den diskussionen, att om man går över till att få en ny ordning, där avgörandet inte blir beroende på om man träffar en överenskommelse med organisationerna eller låter bli att göra det, innan frågan behandlas i riksdagen, kommer detta att leda till att man får en väldigt olika behandling för olika grupper. Ingenting kan väl klarare än debatten i dag visa detta. Om det är en grupp som man allmänt är intresserad av, kommer denna grupp att spela en mycket större roll, men är det en grupp för vilken riksdagens ledamöter väldigt litet känner till anställningsvillkoren och de olika detaljerna i dessa, kommer frågan att gå förbi riksdagen i stort sett utan debatt.

Nu hade vi i förra veckan att diskutera frågan om ersättning för arbete på obekväm tid. Det gällde en mycket stor grupp av statsanställda eller sådana som riksdagen har att bestämma löne- och anställningsvillkoren för. Det var ett litet antal av riksdagens ledamöter som över huvud taget ansåg sig engagerade i denna debatt. Det ledde till att sedan tre talare, som företrädde en annan mening än utskottsmajoritetens, yttrat sig, kom man fram till att man skulle bifalla det som utskottet hade anfört. Nu har vi i dag en fråga, som haft större anknytning och större förankring hos riksdagens ledamöter än den vi hade att behandla då. Det har lett till att vi haft en mycket längre talarlista, och det har framför allt lett till att den grupp, som det speciellt gäller och som har denna starka förankring i riksdagen, har yttrat sig i mycket stor utsträckning. Vi har ju haft anföranden från praktiskt taget alla dem som antingen är folkskollärare eller har någon anknytning till den kåren. Jag frågar

mig då, om det kan vara en rimlig ordning för framtiden att tänka sig, att man på det sättet skall behandla frågor som gäller löne- och anställningsvillkor. Då måste ju organisationerna, på sätt som skett i den här frågan och såsom jag sade förra veckan, få lov att engagera sig för att varje riksdagsman skall ta ställning för denna speciella grupp, som har anställning hos staten eller för vilken riksdagen har att bestämma lönerna. Låt mig hänvisa till den debatt, som förekom något längre tillbaka i tiden men inte längre än att vi ändå har möjlighet att erinra oss den, nämligen den om polispersonalen. Hur skulle det sett ut, om vi då haft det ungefär på samma sätt som vi har det i dag, om varenda en som haft anknytning till den gruppen varit uppe och talat och framfört den gruppens problem och hur de skulle ordnas i detalj? Det är självklart att det inte går att göra på det sättet. Det går inte att göra i den nu aktuella frågan, och det går inte att göra det i de frågor som vi möter i framtiden.

Jag har velat säga detta för att understryka vad jag sade i förra veckan, kanske under mindre uppseendeväckande former än nu, då jag vet att detta är en fråga som har förankring på helt annat sätt i de olika politiska partierna, framför allt i folkpartiet, eftersom åtta folkpartister redan uppträtt i debatten.

Man kan inte lösa de frågor, som sammanhänger med de statsanställdas löne- och anställningsvillkor, genom allmänna politiska debatter i vår andra kammare, utan det är frågor som måste lösas genom förhandlingar mellan de anställdas organisationer och dem som har att företräda arbetsgivarintressena i de spørsmål som det här gäller.

Jag tycker nu att det på den punkten inte är någon skillnad mellan det som reservanterna har anfört och det som anförts från utskottsmajoriteten. På den punkten är man i dessa spørsmål över-

Bidrag till anordnande av skolmåltider.

ens, nämligen att det skall bli en översyn av det som nu gäller. Det skall bli förhandlingar med den organisation som företräder lärarpersonalen, och med hänsyn härtill har jag inte anledning att ställa något särskilt yrkande. Jag har bara velat åberopa att detta inte är någon specialfråga utan en fråga som man får se i samband med andra frågor, som berör de grupper som har sina anställnings- och lönevillkor reglerade av staten, och de grupper gent emot vilka staten har att företräda arbetsgivarintresset.

Överläggningen var härmed slutad. På därå av herr talmannen framställd proposition biföll kammaren till en början vad utskottet i mom. I. a) hemställt.

Beträffande mom. I. b) gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som följde av bifall till motionen II: 68; och biföll kammaren utskottets hemställan.

I avseende å mom. I. c) gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen av herr Alfred Nilsson m. fl.; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Kyling begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteeringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 218:o) mom. I. c) i utskottets förevarande utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen av herr Alfred Nilsson m. fl.

Bidrag till inackordering av skolbarn.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 109 ja och 79 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets i mom. I. c) gjorda hemställan.

På framställd proposition biföll kammaren härefter vad utskottet i punkten II. hemställt.

Punkterna 219—229.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 230.***Bidrag till inackordering av skolbarn.**

Kungl. Maj:t hade i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 235, föreslagit riksdagen att dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem eller enskilda hem för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 2 250 000 kronor dels ock medgiva, att vid utgången av budgetåret 1953/54 förefintlig reservation å det senast för budgetåret 1947/48 anvisade reservationsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning måtte få disponeras intill utgången av budgetåret 1954/55.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Lars Andersson* och *Grym* (I: 64) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Larsson* i Hedenäset och *Jansson* i Kalix (II: 92), i vilka hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte anhålla om sådana

författningsändringar eller, därest så vore erforderligt, förslag till sådana till nästa års riksdag, att i samband med föreslagen kommunalisering av arbetsstugorna i Norr- och Västerbottens län vederbörande kommuner ej komme att åsamkas ökade driftkostnader.

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte

a) till Folkskolor m. m.: Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem eller enskilda hem för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 2 250 000 kronor;

b) medgiva, att vid utgången av budgetåret 1953/54 förefintlig reservation å det senast för budgetåret 1947/48 anvisade reservationsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning finge disponeras intill utgången av budgetåret 1954/55;

II. att motionerna I: 64 och II: 92 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **LARSSON** i Hedenäset (bf):

Herr talman! För att inte i onödan uppta kammarens tid ber jag, med hänvisning till motiveringen i vår motion, att få yrka bifall till motionen nr II: 92.

Herr **HOPPE** (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som följde av bifall till motionerna I: 64 och II: 92; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 231 och 232.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 233.***Bidrag till byggnadsarbeten å folkskolor
m. m.**

Kungl. Maj:t hade i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 233, föreslagit riksdagen att till detta ändamål för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 59 300 000 kronor, innebärande en anslagshöjning med 6 300 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herr *Johansson* i Stockholm m. fl. väckt motion (II: 83), vari hemställts att för budgetåret 1954/55 under Folkskolor m. m.: Bidrag till vissa byggnadsarbeten måtte anvisas ett förslagsanslag av 99 miljoner kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte,

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 83, till Folkskolor m. m.: Bidrag till vissa byggnadsarbeten för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 59 300 000 kronor;

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anført rörande tillgodoseendet av folkskoleväsendets byggnadsbehov.

Reservation hade avgivits av herrar *Arrhén*, *Skoglund* i Doverstorp, *Staxäng* och *Widén*, vilka ansett, att utskottets motivering i viss del bort hava annan, av reservanterna angiven lydelse.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Herr STAXÄNG (h):

Herr talman! Då det återstår att under denna huvudtitel behandla en hel rad ytterligare reservationer skall jag i detta sammanhang försöka att i korthet framföra några synpunkter till den reservation, som knutits till denna punkt i utskottsutlåtandet.

Som kammaren säkert observerat avser denna reservation inte själva klämmen utan motiveringen. Utskottsmajoritet och reservanter är eniga om ange-

lägenheten av att byggnadskvoten för folkskolelokaler väsentligt utökas. Men då det gäller motiveringen härför har reservanterna inte kunnat stanna inför detta i och för sig mycket enkla och berättigade krav, utan de har framhållit, att frågan måste ses även i stort. I reservationen heter det: »En ökning av den sammanlagda investeringsvolymen i samhället framstår därför som ofrånkomlig.» För att detta skall kunna bli möjligt bör det enligt reservanternas mening åvila den ekonomiska politiken att skapa förutsättningarna för en sådan ökning.

Även i ett par andra avseenden har vi reservanter tillåtit oss att framföra vissa synpunkter på frågan och därvid den icke minst viktiga, som är den statsfinansiella, nämligen att främja kostnadssänkande rationaliseringsåtgärder. Vidare framhåller reservanterna frågan att genom förenklingar i standarden och utrustning göra det lättare att bygga flera skollokaler. I denna del tror jag att reservationens uppfattning i mycket hög grad sammanfaller med den allmänna uppfattning, som allt mer gör sig gällande ute i bygderna inför de stora kostnaderna, inte minst förorsakade av arkitekternas strävanden att driva igenom sin vilja.

Jag har med detta i korthet velat framhålla vad reservationen i fråga om motiveringen syftar till.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Fru NILSSON (k):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen nr II: 83.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Då det knappast finns någon anledning att här ta upp någon debatt på denna punkt om den allmänna ekonomiska politiken och därmed sammanhängande frågor rörande investeringar o. d., och då vi är överens om det väsentliga, nämligen att vi behöver större byggnadskvoter för folkskolans vidkommande, ber jag endast

Studiebidrag och stipendier åt folkhögskolelever.

att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr STAXÄNG (h):

Herr talman! Om nu avdelningens värderade ordförande är litet känslig beträffande den punkt som gäller den ekonomiska politiken, så ställer jag mig litet undrande till varför man inte ens har kunnat biträda reservationens förslag om kostnadssänkande rationaliseringar vid byggandet av nya skolor samt beträffande skolornas standard och utrustning, som nu orsakar så stora kostnader. Dessa punkter tycker jag utskottet borde beaktat.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Jag tycker som sagt inte att det finns någon anledning att på denna punkt ingå på någon debatt. Jag förmodar emellertid och tror och hoppas, att kommunerna i den sistnämnda frågan så långt möjligt är skall bevaka sina intressen på detta område, och jag hoppas och tror också att skolöverstyrelsen skall tillgodose sådana berättigade önskemål, så långt möjligheter därtill finnes, utan eftersättande av den absolut nödvändiga standarden.

Herr STAXÄNG (h):

Herr talman! Jag tror att inte minst våra skolmyndigheter på denna punkt behöver stöd av ett uttalande av riksdagen.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring beträffande motiveringen, som föreslagits i den vid punkten fogade reservationen; samt 3:o) bifall till motionen II: 83; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Staxäng begärde likväl votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) anmärkta propositionen, efter

given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller statsutskottets hemställan i punkten 233:o) i utskottets förevarande utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring beträffande motiveringen, som föreslagits i den vid punkten fogade reservationen.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammaréns ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Staxäng begärde likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgävos 136 ja och 46 nej, varjämte 7 av kammaréns ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarén hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkterna 234—252.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 253.

Studiebidrag och stipendier åt folkhögskolelever.

I enlighet med Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 258, framlagda förslag hemställde utskottet, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 174 av herr Weiland m. fl. och II: 188 av herr Hammar — i vilka motioner hemställts om bestämmelser, syftande till att eleverna i sommarkurserna skulle erhålla samma studiehjälp som eleverna i vinterkurserna — samt I: 175 och

Studiebidrag och stipendier åt folkhögskolelever.

II: 202, till Folkhögskolor: Studiebidrag och stipendier åt elever för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 3 145 000 kronor.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr HAMMAR (fp):

Herr talman! Under punkt 253, Folkhögskolor: Studiebidrag och stipendier åt elever hemställer statsutskottet, med bifall till den kungl. propositionen, om ett förslagsanslag för kommande budgetår av 3 145 000 kronor. I samband därmed har utskottet avstyrkt ett par ire motioner, bl. a. också motionen II: 188 av mig m. fl. om samma studiehjälp till eleverna vid folkhögskolornas sommarkurser som till eleverna vid deras vinterkurser. Innan kammaren går att fatta beslut i frågan, tillåter jag mig att med några ord redogöra för den avstyrkta motionen och dess syfte.

Den statliga studiehjälpén åt eleverna vid våra folkhögskolor utgår dels i form av icke behovsprövat studiebidrag, dels ock efter behovsprövning i form av stipendium till obemedlad eller mindre bemedlad elev. Stipendiet utgår oberoende av kurstidens längd, det icke behovsprövade studiebidraget däremot endast till elev, som bevisar en kurs om minst fyra månader.

Nu har våra folkhögskolor i regel en längre vinterkurs på omkring sex månader. Icke så få av dem har dessutom sedan långliga tider tillbaka en kortare kurs på sommaren, emellanåt understigande de stipulerade fyra månaderna. Till endast för något år sedan erhöll eleverna vid såväl vinter- som sommarkurser, oberoende av kursernas längd, samma studiehjälpförmån. De nu ändrade grunderna — de stammar från 1952 — med studiehjälpén uppdelad på studiebidrag och stipendium har emellertid försatt sommarkursernas elever, för den händelse att kurserna ej uppnår en längd av fyra månader, i ett ogynnsammare läge i fråga om stu-

diehjälp än kamraterna vid vinterkurserna. Vederbörande myndigheter har också observerat förhållandet och vidtagit en vad jag skulle vilja kalla partiell rättelse. Det har nämligen bestämts att elev, som genomgått folkhögskolans vinterkurs och sedermera i omedelbar följd fortsätter i sommarkursen, skall erhålla studiebidrag under båda kurserna, änskönt sommarkursen ej omfattar fyra månader. Eleven anses nämligen ha genomgått en sammanhängande utbildning.

Så långt är allt gott och väl. Motionernas syfte är att söka förvandla den partiella rättelsen till en så långt möjligt fullkomlig rättvisa.

Resonemanget om de olika kursernas inbördes sammanhang är fullständigt riktigt. Det äger emellertid sin giltighet inte bara i fråga om ordningsföljden vinterkurs—sommarkurs utan också och med lika stort fog i fråga om ordningsföljden sommarkurs—vinterkurs. Ja, i själva verket äger alla en folkhögskolas olika skolkurser det intimaste samband med varandra.

Icke så få elever vid våra folkhögskolor börjar sin skolgång med en kortare sommarkurs. Det är ju här fråga om vuxen ungdom — kanske har eleven redan i många fall varit ute i förvärvslivet — en ungdom för vilken detta att på nytt börja studera är något av ett företag. Så tar den unge en kort sommarkurs för att liksom känna sig för, under kursen väcks emellertid intresset att fortsätta studierna och så söker man sig in vid påföljande vinterkurs. Den elev, som börjat med sommarkursen, kan väl påräkna stipendium men icke studiebidrag, i regel 30 kronor per månad. Väljer den studerande däremot att börja med vinterkursen och därefter gå över till sommarkursen får han hela studiehjälpén, d. v. s. både studiebidraget och möjlighet till stipendium. Det är denna tingens ordning, som framkallat så mycken undran hos såväl skolor som elever.

Studiebidrag och stipendier åt folkhögskolelever.

Nu har man som sagt anmärkt, att det förefinnes ett alldeles särdeles sammanhang mellan vinterkurs och sommarkurs — tidsintervallen dem emellan är mången gång endast någon dag eller någon vecka, man kan gå direkt från t. ex. första årets vinterkurs till andra årets sommarkurs etc. Detta skall inte på något sätt bestridas. Men vad hindrar väl en elev att gå från första årets sommarkurs till andra årets vinterkurs? Ingenting, såvitt jag förstår. Och den följden av kurser har många elever tagit under årens lopp och kommer också att ta i framtiden. Också de kurserna hör nämligen samman, även om tidsintervallen mellan sommar- och vinterkursen blir några veckor längre än mellan vinter- och sommarkursen. Någon gång skall väl skola, elever och lärare i all rimlighets namn pausa under året!

Ett annat skäl, som man andragit mot tanken att ge hela studiehjälpen åt elever, som börjar vid sommarkursen, lyder ungefär så här. Ger man det nu äskade studiebidraget till sommarkurseven, som fortsätter under vinterkursen, kommer man i det dilemmat, att bidraget ej kan fastställas förrän efter vinterkursens början. Man måste nämligen infunnit sig till vinterkursen. Studiebidraget kommer således att tilldelas eleven retroaktivt och det är ju inte någon god tingens ordning. Nej, det skall då alla veta att systemet med retroaktivt utdelade belopp icke är något att stå efter. Studiebidraget bör givetvis utgå per månad och från den första dag eleven bevisar sin kurs. Så skall det vara och så bör det vara. Men hur är det nu med vinterkursens studiebidrag? Alla folkhögskolor vet alltför väl att dessa studiebidrag inte kommer skolorna till handa förrän ett gott stycke in på läsåret. Praktiskt taget hela höstens studiebidrag utdelas retroaktivt till skolans elever. Retroaktiviteten är således redan något som

skolorna får dras med, och när det gäller sommarkursernas elever behöver den detaljen inte åsamka några oöverstigliga hinder.

Hur som helst, folkhögskolorna själva betraktar alla sina olika kurser precis som andra skolor ser på sina klasser, d. v. s. de äger alla närmare eller fjärrare samband med varandra. Principiellt bör därför alla dessa kursers elever stå i samma ställning när det gäller den statliga studiehjälpen. Vinterkursernas förmånsställning bör också komma sommarkursernas elever till del. Dessa sommarkurser ingår som en integrerande del i den svenska folkhögskolans arbetsprogram. De har en gammal god tradition. Ingen har heller talat för deras borttagande eller undanskuffande. Tvärtom! I denna kammare har folkhögskolan alltid haft en djup förankring. Under alla tider har sommarkursernas elever haft samma studiehjälp från statens sida som vinterkursernas. Oförklarligt måste det därför te sig, att eleverna vid dessa kurser genom en ny, vidgad studiehjälpsförordning, som för övrigt givit så mycket av positivt värde åt vårt lands studerande, kommer att ställas — hör och häpna! — i ett sämre förhållande än förut.

Skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning har också beaktat och behjärtat de synpunkter, som folkhögskolorna gjort till sina, och har tillstyrkt bifall till motionen. Enligt skolöverstyrelsens mening bör eleverna vid folkhögskolornas sommarkurser i studieavseende inte vara sämre ställda än eleverna vid vinterkurserna. Överstyrelsen påpekar dessutom att det råder en viss trängsel vid vinterkurserna, under det att sommarkurserna är mer fåtaligt besökta. En utjämning i detta avseende synes överstyrelsen önskvärd. Förändring i studiehjälpsavseende till överensstämmelse med vinterkurserna skulle kanske bidra till en dylik utjämning. Merkostnaderna för projek-

Studiebidrag och stipendier åt folkhögskolelever.

tets genomförande torde enligt skolöverstyrelsen komma att stanna vid i runt tal 150 000 kronor.

Studiehjälpsnämnden däremot har inte ansett sig kunna tillstyrka en sådan författningsändring, varom hemställas i motionen. Den anför bl. a. något som inte är så lätt att förstå; i varje fall har jag inte kunnat få riktig klarhet i saken. Nämnden säger så här:

»Ett tillmötesgående av motionärernas hemställan om rätt för elever i folkhögskolornas sommarkurser att oberoende av ordningsföljden vinter—sommarkurs eller sommar—vinterkurs erhålla studiebidrag skulle enligt nämndens uppfattning kunna få till följd att någon bestämd gräns icke längre skulle kunna upprätthållas.» Jag vet inte riktigt vad man polemiserar mot. Om vi tänker oss, att det resonemang som jag har fört här skulle innebära först en vinterkurs på sex månader och sedan en sommarkurs på tre månader, eller samma möjligheter för elever som bevisat först en sommarkurs på tre månader och därefter en vinterkurs på sex månader, så blir tiden densamma i bägge fallen.

Herr talman! Om riksdagen följer utskottets hemställan, vad kommer då att ske? Hur reagerar de skolor som berörs av beslutet? Ja, möjligen kommer utgången att bli följande. Skolorna förlänger sina sommarkurser till de stipulerade fyra månaderna. Detta i sin tur innebär en icke obetydlig merkostnad för statsverket, en merkostnad som vida kommer att överstiga de ifrågasatta 150 000 kronorna. Den vanligaste kurslängden för våra sommarkurser är 16 veckor, lika med 112 dagar. Den förekommer vid ungefär två tredjedelar av skolorna, och dessa kurser omsluter också ungefär två tredjedelar av elevantalet vid sommarkurserna. Endast undantagsvis förekommer 17 veckor, lika med 119 dagar. Övriga skolor har kurslängden 13 veckor, lika med 92 dagar. Denna kurslängd gäller alltså ungefär

en tredjedel av elevantalet vid sommarkurserna. Några av dessa sistnämnda skolor brukar dock erbjuda sina elever möjligheten att fortsätta i till sommarkursen ansluten fortsättningskurs om fyra, undantagsvis åtta veckor.

Det sannolika blir väl att skolorna var i sin stad kommer att förlänga sina sommarkurser till den stipulerade längden av fyra månader, och så blir resultatet till sist en icke obetydlig merkostnad för statsverket.

Herr talman! Denna kammare har tidigare visat stort intresse för folkhögskolan och dess angelägenheter. Det är medvetandet därom som har gjort att jag vågar ta en så lång tid i anspråk. Med stöd av vad jag här har anfört tillåter jag mig att yrka bifall till den i andra kammaren med nr 188 betecknade motionen av mig m. fl.

Häruti instämde herrar *Spångberg* (s), *Bark* (s) och *Jacobsson* i Sala (s).

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr HOPPE (s):

Herr talman! Jag skulle vilja börja med att citera ett utlåtande av statsutskottet från år 1952, där statsutskottet framhåller, som det står i reciten, »att det bör få ankomma på den stipendieutdelande myndigheten att taga hänsyn till de olika folkhögskolekursernas inbördes sammanhang och anpassa stipendiesystemet med beaktande härav». Detta har, såvitt jag förstår, tolkats rätt snävt. Jag kan inte se annat än att det borde kunna rymma möjligheten till det tillmötesgående som herr Hammar önskar.

I utskottsutlåtandet står det vidare: »En ändring av bestämmelserna om studiehjälpen vid folkhögskolorna så, att studiebidrag alltid skulle utgå oavsett kurstidens längd och således regelmässigt tillkomma elev i sommarkurs, bör enligt utskottets mening icke genomföras utan att samtidigt den nuvarande begränsningen av rätten till studiebi-

Understöd åt handelsgymnasier.

drag för elever också vid andra skolformer upphäves.» Av detta framgår, såvitt jag förstår, att utskottet inte ställer sig direkt avvisande till sådant förslag, men menar, att om det skall bli studiehjälp till en sommarkurs av hur kort varaktighet som helst får man samtidigt genomföra liknande bestämmelser för studiebidrag till elever inom andra skolformer.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr HAMMAR (fp):

Herr talman! Jag ber att till komplettering av mitt tidigare förslag få yrka bifall till utskottets hemställan med den ändringen, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att bestämmelser utfärdas, vilka ger eleverna vid sommarkurserna samma studiehjälp som eleverna vid vinterkurserna.

Med anledning av vad utskottets ärade talesman här yttrade, vill jag gärna medgiva att utskottets motivering i stort sett är utomordentligt tillmötesgående. Tyvärr är det emellertid så, att våra myndigheter inte ser så mycket till den välvilliga skrivningen som fastmera till själva klämman. Det är detta — känt av egen erfarenhet från folkhögskolans värld — som gjort, att jag framställt mitt yrkande här i kväll.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels ock på bifall till det av herr Hammar under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hammar begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten

253:o) i utskottets förevarande utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Hammar under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets i punkten gjorda hemställan.

Punkterna 254—282.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 283.

Understöd åt handelsgymnasier.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr HAMRIN (fp):

Herr talman! Trots den sena timmen skall jag tillåta mig att på denna punkt yttra några ord, ty det ingår, som jag strax skall visa, i den bild, som här möter, en principfråga av icke ringa vikt.

Såsom framgår av handlingarna har en framstöt gjorts i syfte att bringa även det i Jönköpings stad befintliga handelsgymnasiet in under gruppen statsunderstödda läroanstalter. Detta har nu inte lyckats. Statsrådet och utskottet har i år stannat för att i detta avseende ge handelsgymnasiet i Kristianstad förtursrätt före andra. Jag måste emellertid säga, att såvitt jag förstår mycket starka sakskal talar för att Jönköping också, eller rent av i första hand, borde ha blivit ihågkommet. För att styrka detta påstående skall jag tillåta mig att göra några helt korta påminnelser.

Bidrag till flygmekanikerskolan i Mölndal.

När Jönköpings handelsgymnasium för tre år sedan började sin verksamhet, försökte de kommunala myndigheterna i görligaste mån följa bestämmelserna i den då gällande kungl. stadga, som reglerade de statsunderstödda handelsgymnasiernas verksamhet, och då först och främst i fråga om vad som föreskrevs beträffande rektors och lärares kompetens. Man menade, att detta helt enkelt var nödvändigt för att den nya skolan skulle bli likvärdig med äldre handelsgymnasier och för att skolan så snart som möjligt skulle komma i åtnjutande av statsbidrag.

Att denna inställning var i sak riktig får väl anses bekräftat av det faktum, att för de statsunderstödda handelsgymnasierna så sent som förra året utfärdades en ny kungl. stadga, som — vilket är värt att observera — på ett än mer bindande sätt bestämde, att av ett handelsgymnasiums rektor och lärare fordrades viss, närmare angiven examenskompetens. Här fastslogs — jag har stadgan i min hand — att det för framtiden skulle vara helt uteslutet, att ett statsunderstött handelsgymnasium kunde ha föreståndare och lärare, som inte hade föreskriven examenskompetens. I Jönköping tillförsäkrade man sig alltså från första början en rektor, som hade de i gällande författning stipulerade meriterna, en ambition, som däremot vederligen inte undantagslöst ådagalagts på andra håll och som enligt mitt förmenande följaktligen, där den kommit i dagen, bort på lämpligt sätt honoreras.

Jag vill tillägga, att även andra synpunkter av betydelse har beaktats vid planeringen av Jönköpings handelsgymnasium. Det försiggår ett mycket intimt samarbete mellan å ena sidan Jönköpings stads yrkesskolor och den handelsundervisning, som där bedrivs, och å andra sidan handelsgymnasiet för att undervisningsmaterialet därigenom skall kunna utnyttjas på

det effektivaste sättet. Också i andra avseenden menade man sig redan vid starten vara säkerställd mot invändningen, att skolan skulle utgöra en alltför liten enhet.

Jag vågar sålunda påstå, att man, när det gäller handelsgymnasierna, inte på något håll i landet lyckats åstadkomma en ordning, som bättre tillgodoser också de ekonomiska och administrativa synpunkter, som här kan och bör anläggas. Härtill kommer, som jag nyss påvisade, som ett ytterligare plus att man i Jönköping strikt följt bestämmelserna i gällande författning. Detta sistnämnda måste väl i alla fall vara någonting väsentligt, då ju dessa bestämmelser syftar till att upprätthålla skolformens standard. Det är över huvud taget väsentligt att gällande bestämmelser följs. Vad står de där annars för?

Såsom saken nu ligger till, kan man inte ställa något yrkande, men jag har ändå på förekommen anledning velat göra dessa påminnelser. Jag skall gärna medge, att jag har gjort det med den, som jag tycker, fullt legitima baktanken att departementschefen till ett annat år måtte beakta dessa synpunkter och åt Jönköpings handelsgymnasium förläna status av statsunderstödd läroanstalt.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Då den ärade motionären inte ställt något yrkande, skall jag, herr talman, bara be att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 284—289.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 290.

Bidrag till flygmekanikerskolan i Mölndal.

Kungl. Maj:t hade i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt

Bidrag till flygmekanikerskolan i Mölndal.

298, föreslagit riksdagen att till detta ändamål anvisa ett förslagsanslag av 334 000 kronor, innebärande en anslagshöjning med 14 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förcheft en inom andra kam-maren av herr *Andersson* i Mölndal väckt motion (II: 61), vari hemställdes att riksdagen måtte medge befrielse för Mölndals stad såsom huvudman för flygmekanikerskolan från skyldigheten att erlägga pensionsavgifter för rektor och lärare vid skolan samt att riksdagen måtte till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till driften av flygmekanikerskolan i Mölndal för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 349 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 61, till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till driften av flygmekanikerskolan i Mölndal för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 349 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Näsström* och *Einar Persson*, fru *Lindström* samt herrar *Holmqvist*, *Bengtson*, *Nils Theodor Larsson*, *Johansson* i Mysinge och *Svensson* i Stenkyrka, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 61, till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till driften av flygmekanikerskolan i Mölndal för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 334 000 kronor.

Punkten föredrogs. Därvid yttrade:

Herr **JOHANSSON** i Mysinge (bf):

Herr talman! På denna punkt föreligger en motion i år liksom i fjol av herr *Andersson* i Mölndal. Han anholder där att flygmekanikerskolan i Mölndal skall befrias från skyldigheten. att erlägga pensionsavgifter för rektor och lärare i skolan till statens pensions-

fond. Utskottet såg mycket välvilligt på motionen i fjol, och det var nära att vi hade tillstyrkt den. Vi ansåg då att starka skäl talade för bifall till motionens yrkande, framför allt därför att mölndalsskolan utan tvivel kunde betecknas som en riksskola. Även om vi var klara på att ett bifall inte kunde få prejudicerande betydelse för de centrala verkstadsskolorna, ansåg vi dock att det var säkrast att begära att Kungl. Maj:t skulle pröva frågan innan den togs upp till slutgiltig behandling och begärde att Kungl. Maj:t i år skulle framlägga förslag i saken. Nu har Kungl. Maj:t prövat frågan. Prövningen har utfallit så, att det blev klart att ett bifall till motionens förslag skulle få vissa prejudicerande följder både för riksskolor av liknande karaktär och för vissa andra läroanstalter. Inför detta faktum har icke utskottet böjt sig. Vi som ansett att Kungl. Maj:t därvidlag haft en riktig inställning i princip har till utskottsutlåtandet fogat en reservation, som innebär bifall till Kungl. Maj:ts förslag. Med dessa ord, herr talman, ber jag få yrka bifall till reservationen.

Herr **ANDERSSON** i Mölndal (s):

Herr talman! Det är riktigt, som utskottets talesman anförde, att statsutskottet i fjol fann starka skäl tala för att staden skulle befrias från erläggande av pensionsavgifter för rektor och lärare vid skolan, men att statsutskottet då ansåg att Kungl. Maj:t borde pröva frågan innan riksdagen tog ställning till densamma. Nu har Kungl. Maj:t prövat frågan och framhållit såsom motiv för avslag på motionen, att skolan, om motionen bifölles, skulle komma att stå i en fördelaktigare ställning än de centrala verkstadsskolorna. Det är alldeles riktigt att skolan skulle göra det. Men det var också meningen från början när staten år 1944 begärde att staden skulle åta sig huvudmannaskapet för skolan, att staten skulle bära samtliga

Bidrag till flygmekanikerskolan i Mölndal.

kostnader bortsett från vissa lokalkostnader. Överenskommelse mellan staten och staden träffades härom. Denna kom att gälla fram till 1951.

År 1949 togs frågan om pensionering av lärarna upp till behandling. Man förde då förhandlingar med statsmakterna även om den saken, och därvid förklarades att staden icke skulle behöva betala några pensionsavgifter för lärare eller rektor. När departementschefen 1949 framlade sin proposition i ärendet, underströks i denna vad jag tidigare här har sagt, att bortsett från vissa lokalkostnader samtliga utgifter för flygmekanikerskolan i princip helt skulle bestridas av statsmedel. Detta underströks också därigenom att riksdagen på förslag av Kungl. Maj:t beslöt, att staten skulle bestrida de engångsavgifter som skulle ankomma på huvudmannen då det gällde att låta de anställda bli pensionerade i statens pensionsanstalt. Man fastslog alltså även vid detta tillfälle att staden icke skulle behöva åta sig några kostnader för löner och pensioner.

När sedermera den provisoriska löneförbättringen för lärare vid de centrala verkstadsskolorna genomfördes, gjordes det i en sats det uttalandet att denna lönereglering även skulle gälla för lärare vid flygmekanikerskolan i Mölndal. Detta beslut har emellertid medfört, att de pensionsavgifter, som staden tidigare på grund av riksdagens beslut befriats ifrån, automatiskt har överförts på staden utan att staden underrättats om saken eller över huvud taget beretts tillfälle att diskutera frågan. De kostnader som i detta fall uppstod har sålunda fått bäras av staden, trots att man tidigare hade varit överens med statsmakterna om att staden icke skulle behöva ikläda sig några sådana kostnader.

Jag har den uppfattningen att man bör stå för de överenskommelser som en gång träffats och att Mölndals stad

sålunda bör befrias från de kostnader det här gäller.

Departementschefen liksom också reservanterna säger att ett bifall till motionen skulle medföra konsekvenser i fråga om andra riksskolor. Men varför innebar då icke det beslut, som år 1949 fattades rörande pensionering av lärarna, konsekvenser för övriga riksskolor? Detta beslut fick ju icke och kan inte heller få några konsekvenser i det avseendet.

Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Häruti instämde herr *Staxäng* (h).

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Det här föreliggande förslaget om att Mölndals stad skall befrias från ifrågavarande pensionsavgifter på så sätt, att statsbidraget till skolan höjes med ett visst belopp, har ju inte någon motsvarighet i propositionen. Inom departementet har vi, såsom utskottet i följd önskade, på nytt ingående prövat frågan, och vi har inte kunnat finna annat än att det måste föreligga ett missförstånd beträffande det löfte som enligt den föregående ärade talarens mening är givet till Mölndals stad. Staden har blivit befriad från att erlägga de retroaktiva avgifterna, men det har aldrig varit tal om någon befrielse från de löpande avgifterna.

Om nu Mölndals stad skulle få det ökade anslag som här begäres, skulle det säkerligen komma att ställas krav på staten om att vissa andra skolor skulle få ett liknande bidrag. Riksdagen har ju tidigare, herr talman, avslagit en framställning om att de centrala verkstadsskolorna skulle få statsbidrag till sina pensionsavgifter, och dessa skolors intressenter skulle säkerligen komma att göra nya framstötningar, om nu riksdagen eventuellt bifaller det förslag som här föreligger beträffande Mölndals stad. Ett sådant beslut skulle alltså komma att medföra stora konsekvenser,

Bidrag till flygmekanikerskolan i Mölndal.

därigenom att man måste tillgodose även dessa andra skolor. Jag är övertygad om att de riksskolor för yrkesutbildning — och det finns åtskilliga sådana — som erhåller statsbidrag till sina lärarlöner, skulle komma att göra framställning om statsbidrag även till pensioner.

Jag tror sålunda att ett bifall till utskottets förslag skulle medföra större konsekvenser för statsverket än man kanske först är benägen att tro.

Därtill bör erinras om att mölndalskolan faktiskt håller på att ändra karaktär. Den är inte längre endast en riksskola för flygmekaniker utan delvis också en metallyrkesskola. Detta skulle ytterligare komplicera frågan om bidrag till pensionsavgifter. Skulle då inte detta bidrag utgå för den del av skolan som utgör en vanlig yrkesskola? Så som utskottets förslag är utformat, kommer bidraget automatiskt att utgå för hela skolan, och även om skolans intressenter skulle förklara att de är villiga att, när denna ombildning eventuellt gått ännu längre, avstå från en del av bidraget, så tror jag knappast att så skulle komma att ske. Det skulle bli mycket trassligt att räkna ut, hur bidraget skulle delas upp, och över huvud taget brukar det ju vara så, att om en institution fått ett statsbidrag, drar man inte gärna in detta utan alldeles särskilda skäl.

För mig framstår det sålunda såsom alldeles klart att ett beslut i enlighet med utskottets förslag på starka skäl kan förmodas få konsekvenser, som jag är övertygad om att riksdagen inte är beredd att ta. Jag hoppas därför att riksdagen följer reservanterna, vilka har intagit samma ståndpunkt som Kungl. Maj:t.

Herr ANDERSSON i Mölndal (s):

Herr talman! Herr statsrådet sade, att det inte lämnats något löfte. Det har dock förts förhandlingar med staden i denna fråga och i proposition under-

ströks vid pensioneringen år 1949, att staten i princip skulle bära alla kostnader för skolan fränsett vissa lokalkostnader. Detta bestreds icke av riksdagen utan accepterades, och det borde väl innebära, att staden fått ett löfte i detta avseende.

Statsrådet anförde, att detta skulle få konsekvenser för de centrala verkstadsskolorna. Man måste ändå betänka, att det är en väsentlig skillnad mellan dessa och flygmekanikerskolan. De centrala verkstadsskolorna uppbäres av en huvudman, landstingen eller de städer som står utanför landstingen, som verkligen har underlag för att bära upp en skola av detta slag, medan väl ingen av riksdagens ledamöter kan tänka sig att en stad med 22 000 invånare ensam skulle kunna bära upp en central verkstadsskola. Ett beslut enligt utskottets förslag kan alltså inte få några konsekvenser för de centrala verkstadsskolorna, vilket underströks av statsutskottet i fjol och nu även understrykes av reservanterna.

Det är sant, som statsrådet sade, att skolan har ändrat karaktär sedan starten, men det gäller endast två avdelningar. De återstående är fortfarande avsedda för flygmekaniker, och vi har inte förrän i dag fått något meddelande om att statsmakterna avser att vidtaga en förändring.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet SKÖLD:

Herr talman! Det måste ändå föreligga något misstag när herr Andersson här påstår att det skulle ha utlovats att staten skulle bära även målsmansavgifterna vid pensioneringen för denna skola. Vad som den gången lovades var att staden befriades ifrån att utge de retroaktiva avgifter som skulle ha betalats till statens pensionsanstalt. Det var emellertid aldrig tal om något annat än att de därefter löpande målsmansavgifterna skulle betalas av målsman-

Bidrag till flygmekanikerskolan i Mölndal.

nen, d. v. s. Mölndals stad. Det är åtminstone ofattbart för mig att ett beslut om att staten fortlöpande skulle betala dessa avgifter inte skulle få prejudice-
rande verkan. De centrala verkstadsskolorna och åtskilliga andra yrkesutbildningsanstalter har samma statsbidrags-
beträffande de sistnämnda är mölndals-
d. v. s. 100 procent av lönekostnaderna
och en del av driftkostnaderna — vad
beträffande de sistnämnda är mölndals-
skolan dock bättre gynnad än andra
skolor — och de betalar målsmansavgif-
terna till statens pensionsanstalt. Om nu
riksdagen skulle ta sig för att besluta
att befria skolan i Mölndal från dessa
avgifter, då vore det väl ganska natur-
ligt om skolor med precis samma stats-
bidragssystem gjorde anspråk på att få
samma förmån. Det skulle ju dock ha
inträffat en förändring för denna skola
i jämförelse med andra skolor genom
ett sådant beslut. Kammarens ledamöter
måste väl ändå säga sig att dessa 15 000
kronor för staden Mölndal är en rätt
liten summa. Jag får för min del säga,
att med det statsbidragssystem som till-
lämpas här är det inte så förfärligt be-
tungande för Mölndals stad att driva
denna skola. Om nu riksdagen följer
Kungl. Maj:t tror jag inte att staden
Mölndal kommer och säger, att nu skall
vi be att få slippa denna verkstadsskola.
Detta är alltså en liten sak för Mölndals
stad, men det är ett beslut som kan få
mycket stora ekonomiska konsekvenser
för staten.

Jag vill därför hemställa till kamma-
ren att beakta detta och i likhet med
första kammaren följa Kungl. Maj:t,
d. v. s. reservationen.

Herr ANDERSSON i Mölndal (s):

Herr talman! Det är alldeles riktigt
som finansministern säger att 15 000
kronor inte har någon avgörande be-
tydelse för staden Mölndal. Men å andra
sidan, har man kommit överens om en
sak så bör man givetvis hålla på den.
Det är inget tvivel om att man träffat

uppgörelse på denna punkt. Det är gi-
vet att staden inte kommer att säga att
den skall be att få slippa detta, ty det
har alltid funnits ett mycket stort in-
tresse från Mölndals stads sida att få
ordna med en god yrkesutbildning. Inte
minst var detta fallet år 1936, när man
startade denna skola och staden åtog
sig att medverka till att ge den arbets-
lösa ungdomen yrkesutbildning för att
sedan kunna gå in i förvärvslivet. Man
var villig att påtaga sig ansvaret och
besväret när det gällde att starta flyg-
mekanikerskolan på statens uttryckliga
önskan. Staden kommer således säkert
att ha skolan även i framtiden. Under
de år skolan verkat har staden lagt ner
ca 900 000 kronor på skolan. Eleverna
rekryteras till mer än 90 procent från
andra delar av landet, från Haparanda
och ner till Smygehuk. De flesta elever
kommer från platser utanför Bohuslän.

Att skolan fått en bättre ställning har
berott på att uiredningsmannen konsta-
terat, att denna skola genom ombild-
ningen till en flygmekanikerskola skulle
få en mindre produktion som är möjlig
att sälja på marknaden. Följaktligen var
det motiverat med ett högre statsbidrag
här än för de centrala verkstadsskolor-
na. Det är emellertid också den skillna-
den — vilket är till nackdel för skolan
i Mölndal — att skolan är skyldig att
leverera inkomster på produktionen till
staten, medan däremot de centrala verk-
stadsskolorna själva får behålla denna
inkomst.

Herr talmannen återtog nu ledningen
av förhandlingarna.

Chefen för ecklesiastikdepartementet,
herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Det är riktigt, att sko-
lan är skyldig att inleverera en viss an-
del av inkomsten på sin produktion
till statsverket, men bestämmelserna är
dock så förmånliga för huvudmannen,
att största delen får användas till sko-
lans och elevernas bästa. De belopp

Inrättande av sjömansskolor.

som under senare år inlevererats till statsverket rör sig om mellan 400 och 1 500 kronor om året. Det är sannerligen inte något stort belopp för vare sig staden eller statsverket, och det vore säkert möjligt för staden att få en jämkning på den punkten.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Johansson i Mysinge begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 290:o) i utskottets förevarande utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen.

Sedan kammarans ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 92 ja och 85 nej, varjämte 16 av kammarans ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets i punkten gjorda hemställan.

Punkten 291.

Inrättande av sjömansskolor.

Kungl. Maj:t hade i statsverkspropositionen, åttonde huvudtiteln, under punkt 299 föreslagit riksdagen att till detta ändamål för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 100 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehått två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Svärd m. fl.* (I: 176) och den andra inom andra kammaren av herr *Svensson* i Göteborg *m. fl.* (II: 225), i vilka hemställts att riksdagen måtte besluta att bifalla den av överstyrelsen för yrkesutbildning gjorda framställningen om statsbidrag för budgetåret 1954/55 på 1 340 000 kronor dels för ombyggnad av barken Viking till sjömansskola samt dels till stadigvarande undervisningsmateriel, inventarier och inredning av densamma, eller, om det av statsfinansiella skäl icke befundes lämpligt att det begärda anslaget utginge med hela beloppet under ifrågasvarande budgetår, att detsamma måtte fördelas att utgå under budgetåren 1954/55, 1955/56 och 1956/57.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 176 och II: 225, till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till inrättande av sjömansskolor för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 200 000 kronor.

Reservationer hade avgivits:

a) av herrar *Einar Persson, Åkerström, Hoppe, Johansson* i Mysinge, *Blidfors* och *Svensson* i Stenkyrka, vilka ansett, att utskottet bori hemställa att riksdagen måtte, i anslutning till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 176 och II: 225, till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till inrättande av sjömansskolor för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 100 000 kronor;

b) av herrar *Näsström* och *Holmqvist*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 176 och II: 225, till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till inrättande av sjömansskolor för budgetåret

1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 100 000 kronor.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr KÖNIGSON (fp):

Herr talman! När Göteborgs stadsfullmäktige beslöt att man, för den händelse man fick statsbidrag, skulle inrätta en sjömansskola ombord på barken Viking, fattades beslutet med 25 röster mot 25, varvid ordförandens utslagsröst blev avgörande. Det förefaller mig därför något egendomligt, att statsutskottets andra avdelning, när den reste till Göteborg för att titta på Viking och undersöka stämningen i staden, inte ansåg det vara behövt att söka kontakt med någon av de 25, som var emot beslutet. Trots att röstetalet var 25 mot 25 ansåg man tydligen att dessa tjugofems mening var av så liten betydelse att man inte behövde ta reda på vilka argument som låg bakom detta ställningstagande.

Utskottet har talat med folk från Göteborg, som från början var överentusiastiska för att man skulle inrätta en sjömansskola på Viking, så entusiastiska att man utan att klandra dem vågar säga att de haft mycket svårt att se objektivt på denna fråga. Men det är klart att det i denna sak kan anföras argument både för och emot. Jag skall inte så här sent på natten försöka gå in noga på dessa argument, men jag vill bara säga, att om man skall inrätta en sjömansskola ombord på barken Viking får man frångå en hel del av de bestämmelser som nu gäller för yrkesskolor och för centrala verkstadsskolor, som sjömansskolor är jämställda med.

Ombord på Viking skall exempelvis inrättas ett internat för 120 elever. Nu säger bestämmelserna för ett sådant internat att om man skall ha två elever i rummet skall detta vara minst 14 kvadratmeter om jag inte minns fel. Hytten på Viking blir 9 kvadratmeter, och där skall ligga två elever. Bestämmelserna

Inrättande av sjömansskolor.

måste alltså sättas ur spel. Verkstadslokalerna, där man skall bedriva praktisk undervisning, skall inredas i gamla lastrum. Där har man ingen möjlighet att få dagsljus. Detta är enligt min mening också en sak som talar emot Viking.

Utan att gå in på ytterligare detaljer är hela frågan den, om det verkligen finns någonting som talar på ett övertygande sätt för att det skulle vara bättre att förlägga en sjömansskola ombord på ett fartyg än att ha den i land. Trots att jag varit med och hört rätt mycket i denna sak har jag inte kunnat få ut något som jag anser vara ett verkligt bärande argument för att förlägga sjömansskolan ombord på en båt, som skall ligga vid kaj. Det har visserligen sagts, att det finns en del saker som skulle tala för det. Jag minns ett sammanträde, där det fanns en representant med både för Sjöfolksförbundet och för Redareföreningen, och jag frågade upprepade gånger vad det är som talar för att det är bättre att ha sjömansskolan ombord på en båt än att ha den i en byggnad på land. Slutligen fick jag beskedet av en av experterna att det skulle vara så lätt att ha livbåtsövningar om man hade sjömansskolan ombord på en båt. Jag måste säga att det är ett ganska klen argument i detta sammanhang. Man skall komma ihåg att det gäller att lägga ned över tre miljoner kronor på denna båt. En byggnad, som skulle inrymma denna skola och detta internat, skulle visserligen kosta ungefär en halv miljon kronor mer. Skulle det visa sig att det är fel — vilket jag tror kommer att visa sig — att förlägga denna skola ombord på en båt för den skull att man exempelvis inte kan få den rekrytering som man räknat med eller man skulle tröttna på det av andra skäl — jag tror att det är mycken romantik här som verkligheten kommer att korrigera — vad skall man då ha denna båt till? Har man en byggnad kan man använda den till andra ändamål.

Därför tror jag för min del att det

Inrättande av sjömansskolor.

hade varit betydligt bättre om man fått en sjömansskola, som var landbaserad. Jag tror inte att det på något sätt skulle ha försämrat utbildningen, utan jag tror att den skulle ha blivit fullt ut lika bra i en byggnad som ombord på denna båt.

Jag kan alltså inte se att det är klokt att lägga ner över tre miljoner kronor på denna båt. Det är visserligen nu bara fråga om att höja anslaget från 100 000 till 200 000 kronor, men därmed har riksdagen bundit sig för att ge närmare 1½ miljon kronor till denna båt, och så skulle Göteborgs stad ge lika mycket. Riksdagen kan visserligen låta bli att ta hänsyn till vad Göteborg skall göra i detta fall, men det gäller ändå att lägga ned över tre miljoner på båten. Jag kan därför inte säga annat än att det är oklokt att där lägga dessa pengar, och för den skull är det klart att jag intar den ställning som jag tidigare intagit i Göteborgs stadsfullmäktige, nämligen att jag går på avslagslinjen. Därför vill jag för min del, herr talman, sluta med att yrka bifall till den av herrar Näsström och Holmkvist vid denna punkt avgivna reservationen.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Det är inga delade meningar om anslagsfrågan på denna punkt utom då det gäller 100 000 kronor till barken Viking. Det föreligger här vissa principiella skillnader i åsikterna om lämpligheten av att inrätta en sjömansskola på denna.

Vi har i avdelningen mycket noga penetrerat detta problem. Vi har också varit nere i Göteborg och tittat på båten och gjort oss underkunniga om förutsättningarna för lösandet av detta problem. På avdelningen har vi dock råkat hamna på tre linjer. Jag får för min del säga — och där kan jag också tala för mina medreservanter — att vi inte har kunnat finna annat än att det förslag som här föreligger om lämpligheten att förlägga skolan till båten Vi-

king är bra. Jag skall visserligen klart säga ifrån att jag inte är fackman på området, och jag vill inte påstå att jag utan vidare kan bedöma det lämpliga eller olämpliga i projektet, men vi har också haft att rätta oss efter olika sakkunnigutlåtanden, som betonat lämpligheten härvidlag. Dessutom har ju Sjöfolksförbundet och Sveriges redarförning också haft samma åsikter och synpunkter. De som har avgivit den reservation till vilken jag har anslutit mig har sagt att det är fråga om ett så stort belopp, att alla skäl talar för att man går försiktigt fram och inte redan nu beslutar i anslagsfrågan. Man bör låta Kungl. Maj:t pröva densamma från den utgångspunkten, att statsbidrag i vanlig ordning skall kunna utanordnas även om sjömansskolan förlägges till en båt, och sedan får Kungl. Maj:t förelägga nästa års riksdag ett förslag i frågan. Som det nu ligger till, när skilda synpunkter anläggs på detta problem, undrar jag om det inte är klokt att välja medellinjen och låta Kungl. Maj:t pröva frågan till nästa år.

Jag vill således med dessa ord, herr talman, yrka bifall till reservationen av herr Einar Persson m. fl.

Fröken VINGE (fp):

Herr talman! När jag följde med statsutskottets andra avdelning till Göteborg, var jag preparerad av skäl mot detta Viking-projekt, och jag trodde verkligen att jag skulle återvända styrkt i uppfattningen att man borde avstyrka förslaget. Nu har jag emellertid på grund av de upplysningar jag fick där nere kommit i den situationen, att jag skall tala för utskottets förslag.

Först och främst fick jag i Göteborg starka belägg för den svåra bristen på utbildad arbetskraft. Jag skall inte komma med några siffror nu, men jag vill påpeka att flertalet svenska sjömän saknar utbildning för sitt yrke, och en fjärdedel av besättningen består av ut-

Inrättande av sjömansskolor.

lämningar. Vad det skulle kunna betyda i ett spänt utrikespolitiskt läge att en så stor del av den svenska handelsflottan är i händerna på utländsk arbetskraft betonade inte minst Sjöfolksförbundets representant.

Vad det å andra sidan betyder att man i sjöfartsnäringen har så mycket utbildad arbetskraft framhålles på följande sätt i det nummer av tidskriften *Sjömannen* som riksdagens ledamöter har fått: »Svensk sjöfart bedrivs i dag med många hundra fartyg, värda åtskilliga miljarder. Det är ytterst invecklade maskinerier med en mångfald sinnrika instrument och apparater. Okunnighet eller oförmåga hos de ombordvarande kan åstadkomma skador, förseningar och därmed stora ekonomiska förluster. Sjöfartens intäkter är en tiondel av våra samlade exportinkomster, varav en icke obetydlig del är hårdvaluta. Tror någon att detta invecklade maskineri, denna ekonomiskt viktiga näring kan skötas av folk som tas direkt från plogen eller skolbänken?» I fortsättningen påpekas att det gäller inte bara mycket stora materiella värden; det kan också i en kritisk situation gälla människoliv.

Vi behöver alltså en utökad sjömansutbildning. Sjömansskolorna behöver byggas ut, bland annat denna i Göteborg. Vi hade nu tillfälle att konstatera, att de nuvarande lokalerna är otillräckliga och ytterst primitiva. Därtill kommer svårigheterna för eleverna att få bostad. Det uppgavs att kostnaden för till och med mycket spartanskt möblerade rum ofta överstiger elevernas ekonomiska resurser.

Det nu föreliggande förslaget innebär att både undervisningen och elevinternatet skulle förläggas ombord på denna fyrmastade bark *Viking*. Göteborgs stad har köpt båten, och staden har begärt att statsbidrag skall utgå för anläggningskostnaderna enligt vanliga grunder för sjömansskolor.

Varför vill man nu förlägga sjömans-

skolan ombord på en båt? Det är inte de skäl som herr Königson citerar som har förestavat beslutet. Först och främst går det snabbare. Det skulle ta sex månader att få *Viking* i stand, men en landbaserad skola skulle tidigast kunna bli färdig om ett och ett halvt år. Om riksdagen skulle bifalla den reservation vartill utskottsavdelningens ordförande har anslutit sig, skulle man ju inte vinna denna tid, och det är anledningen till att utskottsmajoriteten vill ha ett beslut i dag.

Men därtill kommer dels ekonomiska och dels pedagogiska skäl. Totalkostnaden för inköp och ombyggnad, inredning, inventarier och undervisningsmateriel har beräknats till 3,3 miljoner om skolan läggs ombord på *Viking* men till 4,1 miljoner, alltså nära en miljon mer, för en landbaserad skola. Det är alltså inte småsummor det här gäller. I detta sammanhang kan jag nämna att Sveriges redareförening anser så starka skäl tala för *Viking*-projektet, att man har utlovat ett bidrag på 250 000 kronor om skolan läggs ombord på *Viking*, men om den icke läggs där får man inget bidrag.

Sedan har vi frågan om underhåll. Reparationerna ombord skall i stor utsträckning utföras av eleverna som ett led i deras utbildning. Det har för det första ekonomisk betydelse och för det andra betydelse ur utbildningssynpunkt.

För närvarande har man ett avtal med Götaverken. När en lämplig båt kommit in i hamnen får eleverna skickas ned dit för att på denna båt göra de reparationsarbeten som ingår i utbildningen. Därvid händer det ofta att eleverna får tas från en lektion — de får ju passa på när båten ligger inne. Om sjömansskolan förläggs ombord på *Viking*, skaffar man sig inte bara billigt underhåll av skolans lokaler utan kan också förlägga denna reparationsverksamhet till lämplig schematid.

Jag tror herr Jerker Svensson kom-

Inrättande av sjömansskolor.

mer med några ytterligare synpunkter. Jag skall försöka fatta mig kort, men jag vill framhålla, att en viktig synpunkt är, att ombord kan de olika elevgrupperna sammansvetsas till ett arbetslag, någonting som har stor betydelse för dem, när de sedan kommer ut i det praktiska arbetet. De får erfarenhet av vad den enskildes arbetsinsats betyder för att det hela skall klaffa. Vidare kan arbetet bedrivas under mera realistiska former ombord än vid en på land baserad skola. Så skall t. ex. maskinpersonalen ansvara för de maskiner som behövs för att fartygets behov av elektrisk ström skall tillgodoses. De skall ansvara för att de hålls i gång.

Nu har herr Königson sagt, att förläggningen skulle bli så dålig ombord på Viking. Hytterna skulle bara bli nio kvadratmeter. Utskottet har emellertid fått den upplysningen, att detta utrymme i varje fall är större än vad sjölagen fordrar. Det skulle motsvara god standard ombord på svenska båtar. Hur det är med den saken får representanterna för Sjöfolksförbundet tala om.

Vad jag framför allt fäst mig vid i detta sammanhang är att kommerskollegium i sitt utlåtande anser vikingprojektet vara så fördelaktigt ur undervisningssynpunkt att ämbetsverket säger, att det skulle ha förordat förslaget, även om det skulle blivit dyrare. Nu blir det i själva verket nära en miljon billigare i engångsutgift, och dessutom kommer underhållskostnaderna att bli lägre. Det blir alltså billigare.

Det sagda kan vara nog. Jag kan i alla fall inte neka till att för mig väger också de estetiska synpunkterna tungt i vågskålen. Jag kunde inte undgå att konstatera, att Viking är en mycket vacker båt, och jag är glad över att dess exteriör inte kommer att förändras i nämnvärd utsträckning av en ombyggnad. När jag kom ner till hamnen och såg hur vacker Viking var och när jag nästa dag från Chalmers tak såg Viking ligga i hamnen såsom en symbol

för sjöfartsstaden Göteborg, kom jag osökt att tänka på staden Paris' vapen med dess skepp och dess stolta devis: fluctuat nec mergitur — vräks av våg men sjunker inte.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häruti instämde herr *Schmidt* (fp).

Herr SVENSSON i Göteborg (s):

Herr talman! Efter fröken Vinges anförande kan jag kanske fatta mig kort. Jag skall bara lämna några sakuppgifter, som jag anser vara nödvändiga för kammaren vid dess bedömning av frågan. Med de sakuppgifterna kan jag kanske också i någon mån bemöta vad herr Königson har sagt. Herr Königson sade, att göteborgarna vid behandlingen av Viking-frågan vissa tider varit så entusiastiska att de inte kunde se riktigt klart. Ja, det är möjligt. Då har väl herr Königson varit en av dem, som varit entusiastiska, ty han var själv med om att i yrkesskolstyrelsen i Göteborg rösta för att Viking skulle bli sjömansskola. Han har också i stadsfullmäktige åtminstone vid ett tillfälle talat varmt för den saken.

Sedan kan jag understryka en stor del av vad fröken Vinge sade. Jag vill också framhålla, att alla de organisationer som har med sjöfarten att göra, Sveriges redareförening, De ombordanställdas organisation, Fartygsbefälsföreningen, Maskinbefälsförbundet, Stevartföreningen och Svenska sjöfolksförbundet enhälligt har tillstyrkt en förläggning av sjömansskolan i Göteborg till Viking i stället för en landbaserad skola. Härvid har man från organisationernas sida, såvitt framgår av yttrandena, starkt understrukit, att utbildningen av sjömän kan ske på ett yrkesmässigt avgjort bättre sätt ombord i ett fartyg än på en landbaserad skola. En skola ombord ger, så nära det nu kan ske, likhet med förhållandena ombord på fartyg i fart. Viking blir med sitt däck, sin rigg, sitt i gång

Inrättande av sjömansskolor.

varande maskineri, sina botten tankar och alla sina övriga anordningar, vilka endast kan finnas ombord på ett fartyg, en väldig arbetslokal, vartill motsvarighet till en på land uppförd byggnad saknas. Allt arbete med fartygets underhåll och drift, vilket ur undervisningssynpunkt naturligtvis är mycket värdefullt, är svårt att anordna, om det skulle utföras vid en landbaserad skola. Samordningen mellan däck- och maskin- och kökspersonalens arbete liksom övrigt arbete ombord i fartyget blir mycket nära detsamma som på ett sjögående fartyg. Däcksavdelningens elever svarar bl. a. för att fartyget hålls i gott skick. Maskinavdelningen svarar för kraft, belysning, pumpar, rörsystem, värmeledningssystem o. s. v. och ekonomipersonalen för mathållningen för skolans samtliga elever. Vaktjänsten ombord kan ordnas på ett mycket mera verklighetsbetonat sätt än vid en skola på land, varvid det blir fråga om tillsyn av i drift varande generatorer, pumpar, sanitets-, värme- och ånganläggningar, vilket, som naturligtvis var och en förstår, endast delvis kan ordnas vid en skola på land. Ingående kännedom om brandskyddsutrustningen och dess anordning ombord på ett fartyg kan bibringas eleverna på ett helt annat sätt än vid en skola på land. Båttjänsten, d. v. s. utbildningen i handhavandet av fartygets livbåtar och sjösättning, rodd o. s. v., som för övrigt är en viktig del av sjömannens yrkesutbildning, kan självfallet bedrivas på ett ur yrkesutbildningssynpunkt effektivare sätt än på land. Lastnings- och lossningsanordningar finns ombord på detta fartyg, vilket endast med svårighet kan anordnas i land. Däckseleverna kan få praktisk kunskap i så viktiga detaljer som t. ex. skalkning av lastluckor.

Det är dessa olika detaljer som gör att utbildningen ombord i Viking kan ske på ett yrkesmässigt avgjort bättre sätt än i en landbaserad skola. Detta

har också till stor del varit avgörande, när sjöfolkets olika organisationer förordat sjömansskolans placering i Viking i stället för i land. Men det är dock en synpunkt till, och en mycket viktig sådan, som varit avgörande vid detta organisationernas ställningstagande, och det är att i Viking kan anordnas ett elevinternat, vars bostäder, fritids- och andra lokaler motsvarar dem, i vilka eleverna, när de en gång efter genomgången kurs går till sjöss, i framtiden skall tillbringa sin tid ombord i fartyg.

Under de år sjömansskolan i Göteborg funnits till har tillströmningen av elever varit god, men antalet förfrågningar har varit mångdubbelt större, relativt sett, än till yrkesskolans övriga avdelningar. Den främsta orsaken till att en så förhållandevis stor del av för skolan intresserade avstått från att fullfölja sitt uppsåt, har varit inkvarteringssvårigheter. Genom att skolan på Viking skall bli av internattyp kommer elevernas bekymmer för bostad och mathållning att elimineras.

Fröken Vinge nämnde att redareföreningen är villig att satsa en kvarts miljon kronor. Det visar denna organisations intresse för saken, men redareföreningen har sagt, att den satsar detta belopp endast under förutsättning att sjömansskolan förläggs till Viking. Om den förläggs i land kommer den inte att ställa dessa pengar till förfogande.

Men det är inte bara arbetsmarknadens organisationer på sjöfartens område som förordat Viking framför en skola i land. Kommerskollegium har varmt tillstyrkt att sjömansskolan kommer till stånd på Viking och säger bl. a. — jag tycker det är lämpligt att man citerar vad en statlig institution säger i denna fråga — följande: »Vinsten av skolans snara iordningställande bör under rådande förhållanden tillmätas avsevärd betydelse, men då kommerskollegium för sin del med all be-

Inrättande av sjömansskolor.

stämdhet förordar inrättande av en internatskola för sjömän ombord å 'Viking' sker detta icke blott med hänsyn till att den utan dröjsmål kan komma till stånd, utan även och huvudsakligen av andra skäl, främst det att en skola av denna speciella typ, d. v. s. en sluten internatskola ombord å ett fartyg, enligt kollegii mening ur utbildningssynpunkt måste anses äga så stora förtjänsterna framför en vanlig yrkesskola för sjömän med undervisningslokaler i en byggnad i land, att den utan tvekan bör föredragas, även om den landbaserade skolan skulle kunna kombineras med lokaler där eleverna kunde utspisas och härbärgeras.»

Överstyrelsen för yrkesutbildningen säger bl. a., att den efter omsorgsfull prövning och kontrollberäkning tillsammans med byggnadstekniska experter finner det framlagda förslaget innebära en godtagbar lösning av lokalfrågan för undervisningens bedrivande, och tillstyrker därför att statsbidrag utgår.

Som framgår av denna redogörelse tillstyrker alla de organisationer och institutioner som har med sjöfarten och dess yrkesutbildning att göra att sjömansskolan i Göteborg förlägges till Viking.

Så några ord om Viking som investeringsobjekt.

Förste fartygsinspektören i Göteborgs distrikt har efter grundlig och genomgående inspektion av fartyget avgivit ett utlåtande som utmynnar i att med relativt ringa underhåll torde Viking, särskilt med hänsyn till de ringa påfrestningarna i Göteborgs hamn, kunna bevaras mänskligt att döma huru länge som helst. Enligt experternas bedömning kan Viking anses ha en ytterligare livslängd av flera hundra år, således väl jämförbar med en byggnad i land.

De kommunala myndigheterna i Göteborg har visat ett stort och levande intresse för att få till stånd en modern

och ur yrkesutbildningssynpunkt effektiv sjömansskola i Göteborg. Det är därför min livliga förhoppning, att denna kammare, i likhet med vad första kammaren redan beslutat, skall bifalla statsutskottets hemställan under denna punkt.

Ett bifall till denna hemställan skulle göra det möjligt att inom en relativt snar framtid, sannolikt inom ett år, få en sjömansskola i Göteborg med en utbildningskapacitet av 228 elever per år, vilket i någon mån skulle avhjälpa den skriande brist på yrkeskunnigt sjöfolk som för närvarande föreligger. Som ett bevis på denna brist kan jag inte underlåta att nämna, att vi i dag i den svenska handelsflottan — den har någon gång kallats för vår fjärde försvarsmakt — har 8 000 å 9 000 utlänningar anställda. Enbart i Svenska sjöfolksförbundet, den fackliga organisationen för sjöfolk av manskaps grad, har vi över 6 000 utlänningar, tillhörande 51 olika nationer, av ett totalt medlemsantal av 21 000. Det är ytterligt allvarligt att en för vårt land så viktig näring som sjöfarten skall i så hög grad vara beroende av utländsk arbetskraft, på vars stora flertal vi i en kritisk situation inte helt kan lita.

Det bör vara ett samhällsintresse av första ordningen att så ordna utbildningen för sjöfolket, att ett ökat antal ynglingar via sjömansskolorna kan tillföras sjömanskåren. Den onormala överrörlighet som för närvarande utmärker denna kår och som medfört en årlig avgång av 50 procent av antalet anställda, har sin grund i bristen på yrkeskunnigt folk som söker sig till sjömansyrket. Erfarenheten visar att av dem som gått igenom en sjömansskola stannar mer än 90 procent kvar i sjömansyrket. Den stora avgången från sjömanskåren är alltså att söka bland dem som inte fått någon yrkesutbildning, innan de gick till sjöss. Tillgången på en yrkeskunnig och ambitiös sjömanskår är av ovärderlig betydelse

Inrättande av sjömansskolor.

för vår sjöfartsnäring och därmed också för vårt land. Det ger vår handelsflotta möjlighet att på ett bättre sätt hävda sig i en allt hårdare internationell konkurrens, och en god yrkesutbildning utgör också grunden för att de som går till sjöss skall känna trivsel i arbetet och därigenom stanna kvar i yrket och känna sig knutna till detta på annat sätt än för närvarande är fallet.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

I detta anförande instämde herr *Staxäng* (h), fröken *Öberg* (s) samt herrar *Carlsson* i Bakeröd (bf) och *Adolfsson* (bf).

Herr KÖNIGSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är inte så, som herr Svensson i Göteborg i slutet av sitt anförande ville göra gällande, att vi här står inför frågan för eller emot en god sjömansutbildning. Vi är allsamma för en god utbildning. Frågan är nu, om vi skall lägga ned pengar på detta fartyg för att där inrätta en sjömansskola.

Sedan sade herr Svensson i Göteborg att jag röstat för förslaget att göra Viking till en sjömansskola, men den omröstningen gällde frågan huruvida yrkesskolestyrelsen i Göteborg skulle få 30 000 kronor till en utredning om fartyget. Jag skulle här kunna berätta hela historien om varför fartyget köptes osv., när fartygsbefälsföreningarna engagerade sig i affären och båten skulle säljas och då man ansåg att fartyget skulle behållas i Göteborg och att man skulle se vad som kunde göras med det.

När herr Svensson sedan nämnde om alla utlänningar, som arbetar ombord i svenska fartyg — han talade om 51 nationer — så är hans siffror kanske i och för sig riktiga, men man skall inte i sammanhanget glömma, att två tredjedelar av alla utlänningar som seglar i svenska fartyg är nordiska sjö-

män. Då blir siffrorna inte längre lika skrämmande. Det är klart att det också finns en hel del folk även från andra nationer, men två tredjedelar kommer som sagt från de nordiska länderna. Härtill kommer sedan en hel del balter, som väl också kan sägas stå oss ganska nära. Jag tror därför inte att verkligheten bakom siffrorna är så skrämmande, som det till en början kan förefalla.

Här gäller det som sagt att ta ställning till frågan huruvida vi skall lägga ned pengar i detta fartyg — i vilket fall vi är bundna att behålla fartyget för all framtid som sjömansskola. Det är möjligt att det kan bestå i 200 år, som det här har sagts, men man kan i alla fall inte ha det till något annat än vad vi från början har tänkt oss. En byggnad däremot kan användas även för andra ändamål. Jag kan heller inte se att man här kommit med några som helst bärande argument för att ha skolan förlagd i ett fartyg, som ligger vid kaj, i stället för att ha den i en byggnad.

Herr LINDBERG (s):

Herr talman! Jag kunde kanske ha nöjt mig med att instämma i det anförande som herr Svensson i Göteborg nyss har hållit, men det är ett par saker därutöver som jag skulle vilja framhålla.

År 1937, när den kommitté tillsattes som skulle utreda frågan om yrkesutbildningen för sjömän, rådde det ett markant dåligt intresse för hela saken hos exempelvis redarna och de kommunala institutioner som tillfrågades. Under kriget slog det emellertid om, och vi fick glädjande nog ett starkt intresse hos samtliga institutioner och berörda kommuner för denna utbildningsverksamhet och detta skolsystem. På sina håll har man från kommunernas sida varit mycket intresserad av att ordna dessa ting, och man har t. o. m. ordnat med undervisning inte i färdigbyggda verkstadsskolor utan i till-

Inrättande av sjömansskolor.

fälliga lokaler, i avvaktan på att man skulle få ordentliga skollokaler till stånd. När nu Sveriges redareförening och Göteborgs stad har intresserat sig så starkt för detta projekt som fallet är, tycker jag att det skulle vara äventyrligt att utan vidare visa bort detta intresse och därmed ge dem tillfälle att säga, att eftersom staten inte har något intresse av att hjälpa till när det gäller anskaffande av ett fartyg för inrättande av en verkstadsskola, så tar vi tillbaka våra givna löften och hela saken får ordnas på annat sätt. Då vet man inte när en skola av detta slag kan komma till stånd. Sveriges redareförening har lovat att anslå 250 000 kronor, under förutsättning att detta fartyg kommer till användning. Det tycker jag säger en hel del. Vi kan helt enkelt inte utan vidare avböja ett sådant erbjudande, och det kan också i andra sammanhang vara bra att falla tillbaka på det.

Nu säger herr Königson att Viking är olämpligt bl. a. ur den synpunkten att det inte går att ordna lika stora utrymmen i hytterna som man kan göra i rummen i en internatskola i land. Det är möjligt att det är på det sättet. Men om de siffror som herr Königson nämnde är riktiga, så tycker jag inte att det är något större fel på att ha en internatskola ombord i ett fartyg, när vi vet att hyttutrymmena tidigare, alltså före ändringen av bostadsförordningen, var en kvadratmeter fri golvyta per man — och då över-skuggades den ändå av ett bord, som kanske tog upp en fjärdedel av utrymmet. Då blev det just inte mycket golv-yta kvar till varje man. Nu skall det i alla fall vara sex, sju kvadratmeter. Även det är kanske väl litet i vissa fall, men det är ju här ändå fråga om bara en kortare utbildningstid. Hur har man för övrigt haft det i detta hänseende ombord på seglande yrkes-skolor? Det har kanske då inte direkt varit fråga om någon verkstadsskola

utan om navigatörsutbildning o. d. Där har utrymmena säkert inte varit stora! De resor som skolfartygen på senare tid företagit har dessutom många gånger varit långa och besvärliga för eleverna. Det kommer inte att bli tillnärmelsevis samma besvär för de elever, som ligger ombord i detta fartyg, vilket är förtöjt vid kaj.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet SKÖLD:

Herr talman! Det kan väl ändå inte vara riktigt rättvist, att framställa saken så som herr Svensson i Göteborg och fröken Vinge gör, nämligen att det vi här tvistar om skulle vara, huruvida vi bör ha en bättre utbildning för sjömännen eller ej. Det är inte riktigt att säga, att den svenska handelsflottans framtid och våra möjligheter att utbilda svenska sjömän skulle vara beroende av om riksdagen i dag bifaller utskottets förslag eller inte. Det finns inte några delade meningar om att det är nyttigt och nödvändigt med en bättre sjömansskola i Göteborg. Därom tvistar ingen, och vi som här är skeptiska emot utskottets förslag, delar utskottsmajoritetens uppfattning, att det borde göras någonting för att få till stånd en bättre sjömansutbildning i Göteborg än den som nu finns där.

Men tvistefrågan här är ju hur denna skola skall ordnas. Skall den ordnas i en byggnad på land eller skall den ordnas på ett dött, stillaliggande fartyg i hamnen? Det är därom vi tvistar.

Nu har både fröken Vinge och herr Svensson i Göteborg gjort stora försök att framställa saken så, att det vore pedagogiskt fördelaktigt att ha en sådan här skola ombord på en båt. Denna uppfattning motsäges emellertid av alla erfarenheter. Runt om i hela världen finns sjömansskolor, somliga ombord på båtar, somliga i hus på landbaken. De senare är de flesta, och sanna

Inrättande av sjömansskolor.

mina ord: utvecklingen går mot skolor på land och icke mot skolor på båtar. Detta visar, att det icke är sämre att lägga sjömansutbildningen i ett hus på landbacken än i ett stillaliggande fartyg i hamn.

Det vore egentligen tillräckligt med vad jag nu har sagt för att göra klart för kammaren, att hela den skönmålnings av fördelarna i undervisningen ombord på ett fartyg, som här har gjorts, är överdriven. Vi skall komma ihåg, att barken Viking är ett dött fartyg, den ligger förankrad på Göta älv inne i staden mitt emot Järntorget. Den har ingen maskin, med vilken fartyget kan drivas, den kan inte segla själv.

Det har gjorts gällande, att undervisningen ombord skulle ske i en miljö, som gör det lättare för eleverna att få förståelse för sjömansyrket. Ja, men de som skall utbildas till maskinpersonal har ingen fartygsmaskin att syssla med. Det har här talats om den elektriska utrustningen och generatorerna, och naturligtvis går det att fingra på dessa apparater, men det kan ju inte vara av någon större betydelse för utbildningen. Vidare finns det ombord en dieselmotor att pumpa vatten med.

De som skall utbildas till kökspersonal skulle här få sin utbildning i ett stort internatkök. Vad kan det ge dem för erfarenheter av förhållandena till sjöss? Och vad kan däckspersonalen ha för nytta av att få sin utbildning på ett stillaliggande fartyg? Fröken Vinge sade, att en fördel vore att personalen kunde användas för reparationer. Men, snälla fröken Vinge, det skulle bli ett väldigt reparerande, om 120 elever ständigt skulle hålla på att reparera Viking.

Det är väl ingen som tror, att det ligger någon verklighet bakom påståendena om dessa fördelar. Det är klart, att skolorna även i fortsättningsen skulle få lov att anlita varven för att ge eleverna den praktiska utbildningen. Låt oss alltså inte överdriva.

Jag behöver inte fortsätta att på detta sätt måla ut tingen, ty sjömansutbildningen i hela världen tyder som sagt på att det icke är sämre att denna utbildning bedrivs på landbacken. Utvecklingen går åt det hållet och icke mot utbildning på fartyg. Jag skulle sålunda vilja säga, att fördelarna av att lägga utbildningen ombord på ett fartyg är ganska svåra att observera.

Men jag frågar då: Finns det inte några nackdelar av att ha utbildningen ombord på ett fartyg. Herr Königson har två gånger sagt, att båten skulle ligga vid en kaj. Så är det inte, herr Königson. Göteborgs hamn har inte råd att låta den ligga vid en kaj; kajplatserna är för dyrbara. Båten skall i stället ligga mitt ute i strömmen, och det skall vara en liten landgång, som för ut till fartyget. På den skall eleverna passera fram och tillbaka. Vem skall få lov att gå ombord på fartyget? Skall det vara passerkort, skall det vara vakt eller skall det vara grind?

Kammarens ledamöter förstår väl ändå, att dessa elever här kommer att leva i en isolering som är större än den som militär personal lever under i en stadskasern. Hur länge tror ni, att eleverna kommer att trivas med detta? Jag tror inte att det blir så lång tid. Jag tror, att man kommer att tycka, att det är ett otrevligt liv att vara så avstängd som man blir här. Vi skall också komma ihåg, att det råder särskilda förhållanden i en hamn. Hur skall ordningen kunna upprätthållas? Vilken miljö kommer eleverna att leva i under sin utbildning?

Jag tycker, att man skall tänka sig för, och gör man det i det här fallet, så finner man, att det, som herr Königson alldeles riktigt påpekade, finns stor anledning att tro, att vederbörande, när de hållit på med detta experiment en liten tid, kommer att tröttna på det.

Låt mig även belysa en annan sida av saken. På fartyget skulle komma att

Inrättande av sjömansskolor.

finnas 120 elever, som bor där både natt och dag, och på dagarna skulle där även vistas lärare och andra. Det kommer alltså att på fartyget finnas 150 personer. Klosetterna och spillvattnet töms direkt i älven. Nu kan man visserligen säga, att 150 människor inte gör så mycket till eller från i en hamn, där tusentals sjömän dagligen vistas på fartyg som kommer och går. Ja just det, *fartyg som kommer och går* och som icke år efter år — och, om man skall tro herr Svensson, i hundra år — ligger kvar på samma plats. Det kommer här att bli en fråga om hygien och om vad folket i hamnen kommer att tycka om det. Och estetiken, fröken Vinge — det är många ting som kan se strålande ut utanpå, men som invändigt ter sig på ett helt annat sätt!

Jag vill alltså bara påpeka att här finns ting som man får tänka på och som ger vid handen, att detta är ett vägsamt experiment, varigenom man mycket lätt kan försätta sig i den situation, att man efter en tid icke längre har någon nytta av Viking. Och det är väl alldeles rätt som herr Königson här sagt, att om det skulle visa sig vara olämpligt med detta fartyg som sjömansskola så är de 3 miljonerna bortkastade, även om båten — herr Svensson i Göteborg — kan leva i hundra år utan att falla sönder. Den är ju då till ingen nytta för det ändamål, för vilket den är byggd.

Det kostar något över en halv miljon kronor mera att bygga en sjömansskola, som även inrymmer internat. Detta kostar 4 miljoner kronor och det kostar något över 3 miljoner att göra Viking i ordning. Är det inte då ganska naturligt att man resonerar så, att lägger man ned dessa pengar i ett hus på landbacken, så har man garanti för att pengarna kommer till en riktig användning. I annat fall kan de vara bortkastade.

Hos alla dessa myndigheter — det

är mest sjöfartsorganisationer och kommerskollegium hör ju dit — smyger det sig lätt in ett stänk av romantik; man faller för detta att man skall vara ombord på en båt. Men kom ihåg vad överstyrelsen för yrkesutbildning sade: Det är en fullt godtagbar lösning. Lyssnar man till de orden, »en fullt godtagbar lösning», finner man nog att det ligger en reservation bakom. Man godtar den, men varför? Jo, därför att man kan få sjömansskolan ombord på fartyget litet snabbare, och det är ju klart att det är ett argument som kan anföras. Så som man nu har det ordnat i Göteborg — där denna grupp på hälften av stadsfullmäktige bitit sig fast vid detta fartyg — går det snabbare att komma fram denna väg. Mot detta skall emellertid vägas, att pengarna genom tillgripande av den utvägen kan vara bortkastade. Och vi måste väl här ta stor hänsyn till denna möjlighet.

Jag har hållit detta anförande helt enkelt därför att jag anser mig icke kunna låta riksdagen fatta ett beslut, som kan innebära att mer än en miljon kronor i statsbidrag kastas i vattnet. Denna konsekvens skall i alla fall riksdagens ledamöter ha hört relateras, innan man fattar beslut om att härvidlag följa Göteborg. Det är ingen som hindrar Göteborg att göra detta experiment och kassera in den där kvarts miljonen från redarföreningen. Det får man gärna göra för mig. Men skall staten ge sig in i detta ovissa spel och skall denna kvarts miljon i anslag från redarföreningen locka oss att göra någonting, som det kanske inte är så roligt att ta ansvar för när verkningarna en gång ger sig till känna i praktiken?

Jag vill, herr talman, för min del understödja det yrkande som framställts av herr Königson.

Herr SVENSSON i Göteborg (s):

Herr talman! Jag hyser i regel den största respekt för finansministerns

Inrättande av sjömansskolor.

kunnande och sakkunskap i de flesta av de frågor som handlägges i det här huset, men i kväll har jag i alla fall kommit till den uppfattningen att det finns ett ämne som han inte fullt behärskar, och det är den fråga som diskuteras nu.

Finansministern anmärker på de sanitära förhållandena och säger att det är olämpligt, att ett sådant fartyg blir förlagt i Göteborgs hamn med 120 elever ombord och vars sanitära avlopp skall gå rakt ut i strömmen. Det ligger i Göteborgs hamn i genomsnitt ett hundratal båtar om dagen med 4 000—5 000 personers besättning. De sanitära avloppen från dessa båtar går direkt ut i strömmen. De sanitära avloppsledningarna för kanske hundra tusen människor i Göteborg går rakt ut i Göta älv, och då betyder det nog inte så rasande mycket, om där ligger ett fartyg med 120 elever och vars sanitära avlopp också går ut i Göta älv.

Vilken miljö skall dessa elever passera igenom? säger finansministern. Ja de skall naturligtvis vara i Göteborgs hamn, men det är ju meningen att de skall bli sjömän och när de efter fem, sex månader varit elever på fartyget och kommer till de stora världshamnarna, kanske det blir värre miljöer de får passera igenom. Jag tror inte att miljön i Göteborgs hamn är sådan, att den bör avskräcka någon att vistas ombord i ett fartyg där.

Finansministern säger att fartyget skall ligga mitt ute i strömmen, framför Järntorget, och med en landgång i land. Detta är nu en omöjlighet, men för övrigt är det inte bestämt ännu var det skall ligga — båten kan ju placeras var som helst. Den är inte fastnitad vid någon boj utan kan förläggas var som helst i hela Göta älv, ända från Göta älvbron och ut till Vinga.

Finansministern påminner vidare om att runt om i världen finns det sjömansskolor i land och på fartyg. Ja, det finns det. Sjömansskolor i land finns

bl. a. i Danmark men där har man, för att göra det hela så illusoriskt som möjligt — jag har en broschyr om saken i min bänk — inrett dessa skolor i form av fartyg. Man har fått bygga särskilda lastrumsanordningar med vinschar etc. för att eleverna skall kunna lära sig arbeten, som står i samband med lossning, lastning osv. Vad de annars kunnat få lära sig ombord har man alltså måst bygga särskilda anordningar för i land. I Holland, i sjöfartslandet England och i Norge har man huvudsakligen sjömansskolor på fartyg, i Amerika har man sjömansskolor både på fartyg och i land.

Expertisen i alla de länder, där man har sjömansskolor i land och ombord i fartyg, säger att man föredrar sjömansskolor på fartyg framför sjömansskolor i land. I den händelse vi inte haft Viking att placera sjömansskolan i skulle vi naturligtvis med tacksamhet ha tagit emot en sjömansskola på landbacken. Men när nu detta fartyg finns väljer jag det, som också all sakkunskap på området säger är bäst ur yrkesutbildningssynpunkt, nämligen en skola på ett fartyg.

Sedan vill jag också framhålla, att i den händelse det ska byggas en sjömansskola i land i Göteborg, så går det inte att bygga denna skola inom de närmaste fem, sex åren, och när man vet det är det ju lätt att lova anslag på fyra miljoner kronor. Byggnadsprogrammet för Göteborgs yrkesskolor är så pass upptaget av andra saker, att det inte inom de fem, sex närmaste åren går att i yrkesskolarnas byggnadsprogram inplacera en sjömansskola på landbacken i Göteborg.

Vad maskinpersonalens arbetsuppgifter beträffar har finansministern sagt, att maskinpersonalen inte skulle kunna få arbeta med maskiner. Jo, de skall få arbeta med i gång varande dieselmaskiner, naturligtvis inte så stora som på Kungsholm eller de andra oceangående båtarna, men principen för en diesel-

Inrättande av sjömannsskolor.

motor är densamma vare sig den är 20 meter lång eller 3 meter lång. De skulle få sätta sig in i maskinens arbetssätt, plocka sönder och sätta ihop den.

Vad gäller ekonomipersonalen säger finansministern, att den skulle få stå och arbeta i stora internatkök och inte i sådana kök som de får arbeta i till sjöss. Men det är ju ingen som vet hur köken blir inredda, ty de kan naturligtvis inredas på samma sätt som på ett, låt oss säga, medelstort fartyg. Säg att vi skall ha 120 man ombord på Viking. Ett medelstort fartyg har en besättning på mellan 40 och 50 man, och skillnaden mellan att laga mat till 40 å 50 man och till 120 man är väl inte så förfärligt stor, att det behöver bli någon väsentlig förändring i kökets storlek. Men om detta skulle vara ett argument för att skolan hellre skulle placeras i land, så bleve ju internatköket där lika stort; det blir ju inte mindre därför att det skall lagas mat åt 120 internatelever till lands än om det skall lagas mat åt samma antal elever till sjöss.

Finansministern påstod att vi var besjälade av romantik. Jag kan för mitt vidkommande säga, att det är nog det minsta jag är besjälad av. Och tror finansministern att de svenska redarna är besjälade av så mycken romantik, att de skulle vilja offra en kvarts miljon på romantikens altare? Jag känner dem sedan 30, 35 år tillbaka och kan försäkra att romantik och romantiska drömmar kan man då i varje fall inte beskyllda dem för.

Finansministern sade också att det är ett dött fartyg, som ligger i Göteborgs hamn. Ja, för närvarande ser det ut som ett dött fartyg där det ligger, men hjälp oss att blåsa liv i det. Bevilja ett anslag så att Göteborgs stad kan ordna med en sjömannsskola ombord i fartyget och kan plocka dit 120 elever som skall utbildas till sjömän. Då blir det liv i fartyget!

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet SKÖLD:

Herr talman! Det är ju alltid ett mycket enkelt knep att använda mot en motståndare, att man talar om bristande sakkunskap och bristande kompetens. Men det är ju på det sättet att kammarens ledamöter inte kan klara ut kompetensen vare sig hos mig eller hos herr Svensson annat än med tillhjälp av de argument vi här anför, och vi får väl försöka argumentera var på sitt sätt för att göra det intryck på kammarens ledamöter som vi kan.

Innan jag går in på ett bemötande av herr Svenssons kritik av min sakkunskap skulle jag vilja säga, att jag tror helt säkert att redarna inte har någon romantik, när de förhandlar med herr Svensson om löner, och det har inte heller herr Svensson när han förhandlar med redarna om löner. Men försök inte inbilla mig att inte sjöfolk, vare sig de är redare, gästar eller befäl, känner en viss romantik för sitt yrke. Det är intet ont i det. Men sjömannen, har han inte i alla tider kallat skeppet för hon. Det säger ju alldeles tillräckligt om denna sak.

Men låt mig nu gå in litet på de ting herr Svensson talade om. Det är inte på det sättet att jag inte vel — det framgick väl av mitt första anförande — att det finns många fartyg som kommer och går i Göteborgs hamn och har många fler människor ombord än Viking skulle få. Men jag underströk att detta fartyg skall ligga på en och samma plats, och det är väl litet annorlunda. Låt mig fästa er uppmärksamhet på att när det här i Stockholm blev tal om att göra af Chapman till ett vandrарhem nere vid Skeppsholmen, så föreskrevs det att fartyget skulle förénas med Stockholms avloppsnät. Och jag skulle inte tro att vattnet är så stillastående precis vid Skeppsholmen, ty det är ju alldeles nedanför Norrström.

Jag fäster också uppmärksamheten

Inrättande av sjömansskolor.

på att jag har låtit intervjuva ett par läkare i Stockholm. Medicinalrådet Bergman ställer sig mycket tveksam till lämpligheten av att ha en båt liggande inne i staden. Tillförordnade förste stadsläkaren dr Bjurström säger för sin del, att han inte skulle vilja ha en sådan båt liggande här inne i Stockholms hamn åtminstone. Jag skulle dessutom bara vilja påpeka, när herr Svensson nämner att avloppssystemet i Göteborg går ut i Göta älv, att göteborgarna väl ändå inte tycker att det är bra. Göteborg har ju planerat att bygga ett reningsverk till en kostnad av flera hundra miljoner för att slippa ifrån denna olägenhet. Detta är väl då inte något argument att anföra i denna sak. Jag vill inte överdriva kvantiteten av dessa hygieniska betänkligheter, men jag har en viss respekt för de psykologiska verkningar detta kan komma att få på litet längre sikt.

Herr Svensson säger att den miljö som dessa människor får leva i väl inte är hårdare än den de har som sjömän. Nej, det är alldeles riktigt, men kom ihåg: när dessa människor går på yrkesskola i Göteborg kommer de att jämföra sig med alla andra som går på yrkesskola i Göteborg, i andra skolor. Då kommer de att finna att de är i en särklass, och då kommer detta dem att känna vantrivsel.

Det är ju möjligt att min kritik här kan göra att herr Svensson får myndigheterna i Göteborg att flytta på fartyget. Jag har bara beskrivit platsen för fartyget sådan som den framgår av den framställning om statsbidrag som staden har givit in till Kungl. Maj:t; jag tror sålunda att jag har en viss grund att stå på därvidlag.

Så kanske vi skall tala litet också om detta med skolorna i olika länder. Det är en överdrift när herr Svensson säger att sjömansskolorna t. ex. i England huvudsakligen är placerade på fartyg. Jag skulle tro att det finns minst lika många skolor där som är i land.

Det finns också skolor i land i Norge. Där överdriver alltså herr Svensson i betydande grad.

Och så skulle jag vilja säga ett par ord om de där pedagogiska faktorerna. Det är inte så, herr Svensson, att jag har velat säga att det är lättare att utbildade folk i ett internatkök i land än ombord på Viking. Jag bara säger att det inte är någon fördel med att göra det på Viking, eftersom det är precis samma förhållanden där, och jag säger att det inte är några andra ting heller ombord på Viking som innebär en fördel.

Man kan lika gärna göra det på land, och det bevisas väl bäst när herr Svensson säger, att det inte precis behöver vara en fartygsmotor utan kan vara en liten dieselmotor i stället. Men, herr Svensson, varför kan man då inte ha den lilla dieselmotorn i en skola på land? Varför skall den absolut ligga och flyta ute på strömmen? Det finns många dieselmotorer på land och det är inte någon svår konst att ordna så, att någon av dem kan användas för här ifrågavarande undervisning.

Allt detta tal om fördelarna av att skolan förlägges ombord på ett fartyg är oerhört överdrivet, och kvar står min huvudsynpunkt, nämligen att man icke vet om detta experiment kommer att lyckas. Man vill ge ut över tre miljoner på ett experiment som man inte kan vara säker på att det leder till ett hyggligt resultat. Det finns en möjlighet att lösa frågan på ett tillfredsställande sätt, och det är att anordna en skola på land. Merkostnaden är så liten att den betalar sig. Det är icke någon fördel med investeringen i Viking. Att fartyget kan hålla ihop i hundra år hör inte hit. Enligt mitt sätt att se är det en ytterst spekulativ investering som här ifrågasättes, och jag måste för min del vidhålla, att det icke är rimligt att staten gör denna investering.

Överläggningen var härmed slutad.

Bidrag till textilinstitutet i Borås.

Herr talmannen gav propositioner på 1:o bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan; 2:o bifall till den av herr Einar Persson m. fl. vid punkten fogade reservationen; samt 3:o) bifall till den reservation, som vid punkten avgivits av herrar Näsström och Holmqvist; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övernågande ja besvarad. Herr Königson begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapropositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 3:o) angivna hava flertalets mening för sig. Jämväl beträffande kontrapropositionen åskade likväl herr Königson votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraproposition i huvudvoteringen angående punkten 291:o) i statsutskottets utlåtande nr 8 antager den av herrar Näsström och Holmqvist avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit den reservation, som vid punkten fogats av herr Einar Persson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Johansson i Mysinge begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 77 ja och 85 nej, varjämte 22 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontra-

proposition i huvudvoteringen antagit den av herr Einar Persson m. fl. avgivna reservationen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 291:o) i utskottets förevarande utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den reservation, som i fråga om denna punkt avgivits av herr Einar Persson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Johansson i Mysinge begärde likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 83 ja och 95 nej, varjämte 9 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit den av herr Einar Persson m. fl. beträffande punkten avgivna reservationen.

Punkterna 292—296.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 297.

Bidrag till textilinstitutet i Borås.

Kungl. Maj:t hade i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 305, föreslagit riksdagen att till detta ändamål för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 90 500 kronor.

I samband härmed hade utskottet

Bidrag till textilinstitutet i Borås.

till behandling förehåft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Magnusson m. fl.* (I: 49) och den andra inom andra kammaren av herr *Lundqvist m. fl.* (II: 62), i vilka hemställts att riksdagen måtte till Särskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till textilinstitutet i Borås för budgetåret 1954/55 enligt överstyrelsens för yrkesutbildning förslag anvisa ett förslagsanslag av 143 900 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna »II: 49» och II: 62, till Särskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till textilinstitutet i Borås för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 90 500 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Ohlson, Alfred Nilsson, Hesselbom, Sunne, Arrhén, Nils Theodor Larsson, Malmborg* i Skövde, *Svensson* i Ljungkile, *Staxång* och *Widén* samt fröken *Vinge*, vilka ansett att utskottet bort hemställa att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 49 och II: 62, till Särskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till textilinstitutet i Borås för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 106 600 kronor.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Mina ord i denna debatt skall bli mycket få. Det torde vara uppenbart för alla, att textilindustrin i vårt land för närvarande kämpar med stora svårigheter. Det är också en känd sak, att vårt land blivit marknad för allehanda varupartier, som i många fall inte kan placeras på annat håll. Man bör även ha i blickpunkten, att vårt lands industri inte har möjlighet att exportera i större utsträckning på

grund av de höga skyddstullar, som andra länder tillämpar.

När industrien klagat sin nöd, har den fått svaret, att vägen till en bättre tingens ordning går genom ökad rationalisering. Mot detta är ingenting att invända, men jag vet dock inte, herr talman, om de som gett detta råd i allo är medvetna om att den svenska textilindustrin hör till de tekniskt mest högtstående i världen. Låt oss emellertid godtaga den anvisade vägen. Skall man gå vägen över ytterligare rationalisering följer enligt min mening därav att det är nödvändigt att se till, att utbildningen av ingenjörer och tekniker för textilindustrin inte eftersättes. Det gäller ju här synnerligen blygsamma investeringar som dock kan få de största verkningar i fråga om textilindustriens möjligheter att klara det nuvarande krisläget och att rusta sig för framtiden.

Utskottet framhåller att textilinstitutet i Borås har en viktig uppgift att fylla som specialskola för yrkesutbildningen på det textila området. Skolans goda rykte som en utbildningsanstalt av hög klass är väl känt av de unga studerande som intresserar sig för textil- och konfektionsindustrin, och skolan frekventeras därför av studiosi från hela landet. 77 procent av eleverna kommer från norr till söder, och skolan har även elever från andra länder. Endast 23 procent av eleverna kommer från Borås med omnejd. Jag har bara velat påpeka detta för att ingen må hysa den uppfattningen, att det är ett synnerligen inkräkt specialintresse som ligger till grund för vårt äskande i motion nr 62.

Låt mig även påpeka att det samarbete mellan textilinstitutet i Borås och Lennings textiltkniska institut i Norrköping, som utskottet på s. 178 i utlåtandet förordar, redan är i gång. Man använder t. ex. de kompendier som utarbetas vid den ena skolan även vid den andra, och de båda skolornas

Bidrag till textilinstitutet i Borås.

styrelser har gemensamma överläggningar. Det beräknas att 1948 års tekniska skolutredning kommer att framlägga en fastare plan för samarbetet mellan de båda skolorna och att detta betänkande kommer att avlämnas i år.

Styrelsen för textilinstitutet i Borås har gjort en beräkning av den absolut nödvändiga förnyelsen av nuvarande maskinbestånd och anskaffningen av apparatur. Jag har den uppfattningen att det sakligt sett är synnerligen starkt motiverat, när reservanterna i utskottet anser sig böra tillstyrka ett tillmötesgående av motionens yrkande och förordar en uppräknings av det av Kungl. Maj:t för nästa budgetår föreslagna anslagsbeloppet med 16 100 kronor såsom en engångsanvisning för anskaffande av apparatur.

Till sist vill jag bara, herr talman, påpeka att skolan i Borås i motsats till den i Norrköping saknar fonder för sin verksamhet och därför just nu behöver ett handtag om den skall kunna fylla sin mycket viktiga uppgift. Att skolan saknar juridisk huvudman är sant, men den frågan är ju alla intresserade av att lösa, och det arbetas med all kraft på att åstadkomma en sådan lösning.

Med dessa korta ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservanternas förslag i fråga om punkt 297.

Herr LUNDQVIST (s):

Herr talman! Det är riktigt vad den föregående talaren sagt om att textilinstitutet i Borås är en riksskola. Skolans byggnad har emellertid uppförts av Borås stad, och Älvsborgs läns landsting gör stora insatser för att hålla skolan flytande. Från landstingets sida förklarade vi redan år 1948 att vi vore villiga att diskutera frågan om huvudmannaskapet, men statsmakterna har ännu icke lämnat något klart besked om hur man vill ha det på den punkten. Det verkar nästan som om statsmakterna inte har något intresse för skolan, där det dock, såsom har intygats

både av den föregående talaren och av utskottet, bedrivs en betydelsefull yrkesutbildning.

Landstinget fullgör som sagt sina förpliktelser, men staten har undan för undan undandragit sig sina förpliktelser, och från landstingets sida börjar man kanhända snart att fråga sig, om inte landstinget bör göra på samma sätt. Det är beklagligt att frågan om huvudmannaskapet inte har kunnat lösas, trots att saken har varit aktuell under rätt många år. Nu är det en styrelse på sju personer som får ta ansvaret för hela textilinstitutets verksamhet. Denna har under årens lopp medfört en del förluster, som har fått täckas på olika sätt, bl. a. även genom bidrag från statsmakterna men framför allt genom att landstinget, Borås stad och industrien har trätt emellan.

När nu statsutskottet förklarar sig välvilligt inställt till textilinstitutets verksamhet vill jag uttrycka den förhoppningen, att man från statsmakternas sida i fortsättningen kommer att visa större intresse för att hålla denna yrkesskola i gång. Jag vill erinra om att av motionen framgår, att landstingets bidrag för år 1952/53 utgjorde sammanlagt 111 332 kronor. Landstinget har i år beviljat ett förslagsanslag på 90 331 kronor men härvid fäst det på s. 11 i motionen nr 62 i denna kammare återgivna villkoret, »att bidrag från landstinget utgår i förhållande till statsbidragen efter den av styrelsen i utgifts- och inkomststaten angivna fördelningsgrunden». Jag nämner detta därför att det inom Älvsborgs läns landsting börjar uppstå ett visst missnöje med förhållandena på denna punkt. Vi kan inte begära mera av Borås stad, som har stått för en utbyggnad som kostat 1 375 000 kronor och som också svarar för underhållskostnaderna i övrigt för fastigheten; staden har alltså lämnat sin insats. Man kan jämföra denna insats med vad som förekommit i debatten tidigare här i

dag. Här har i alla fall en medelstor stad gjort en betydelsefull insats för att få till stånd yrkesutbildning inom en industrigren, som är hårt pressad av den internationella konkurrensen.

Vi har därför det önskemålet, att statsmakterna i fortsättningen visar större välvilja. När nu reservanterna endast begär den förstärkning av apparaturen, som styrelsen har ifrågasatt, innebär deras yrkande en höjning av anslaget utöver vad departementschefen har föreslagit med 16 000 kronor.

Herr talman! Med vad jag har anfört ber jag att få yrka bifall till reservationen av Ohlon m. fl. vid punkt 297 i förevarande utskottsutlåtande.

Häruti instämde herrar *Antby* (fp), *Andersson* i Hyssna (s) och *Andersson* i Brämhult (bf).

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! I förhoppning om att Kungl. Maj:t så fort sig göra låter skall se till att huvudmannaskapet för skolan ordnas och att samordning sker med undervisningen i Lennings tekniska institut i Norrköping, ber jag få yrka bifall till utskottets förslag med ändring av det tryckfel som där förekommer i utskottets kläm.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan med rättelse av anmärkt tryckfel dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lundqvist begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren med ändring av det anmärkta tryckfelet bifaller statsutskottets hemställan i punkten 297:o i utskottets förevarande utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Understöd åt folkbiblioteksväsendet.

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets i punkten gjorda hemställan med rättelse av anmärkt tryckfel.

Punkterna 298—305.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 306.

Understöd åt folkbiblioteksväsendet.

Kungl. Maj:t hade i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 315, föreslagit riksdagen att till detta ändamål för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 5 859 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft ett antal motioner.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Sjöström-Bengtsson m. fl.* (I: 47) och den andra inom andra kammaren av herr *Svensson* i Göteborg *m. fl.* (II: 65) hade hemställts, att riksdagen ville besluta att till skolöverstyrelsens disposition skulle ställas ett anslag för budgetåret 1954/55 om 70 000 kronor att utbetalas till styrelsen för svenska sjömansbiblioteket för dess vandringsbiblioteksverksamhet med 30 000 kronor villkorsfritt och 40 000 kronor i den mån en summa, motsvarande hälften av detta belopp, anskaffades till biblioteket från annat håll än staten, samt därjämte till skolöverstyrelsens disposition ställas ett anslag om 10 000 kronor, avsett att utbetalas till styrelsen för svenska sjömansbiblioteket för vidmakthållande av dess verksamhet med s. k. fasta bibliotek ombord i fartygen.

Utbildande av lärare för musikcirklar.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fröken *Andersson* och herr *Lundqvist* (I: 98) samt den andra inom andra kammaren av herr *Hallén m. fl.* (II: 130), hade hemställts, att riksdagen ville höja anslaget till Sigtunastiftelsens bibliotek från 5 000 till 6 500 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 98 och II: 130 ävensom med avslag å motionerna I: 47 och II: 65 till Understöd åt folkbiblioteksväsendet för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 5 860 500 kronor;

b) i anledning av motionerna I: 173 och II: 224 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört beträffande en upprustning av skolbiblioteken.

Reservation hade avgivits av herrar *Ohlön, Alfred Nilsson, Bergman, Sunne, Arrhén, Svensson* i Ljungskile och *Widén* samt fröken *Vinge*, vilka ansett att utskottet bort under a) hemställa att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom med bifall till motionerna I: 98 och II: 130 samt I: 47 och II: 65, till Understöd åt folkbiblioteksväsendet för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 5 895 500 kronor.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Fröken *VINGE* (fp):

Herr talman! Den reservation, som finns fogad vid denna punkt, avser ingalunda hela punkten. Tvärtom är jag mycket glad åt utskottets ställningstagande både när det gäller Sigtunastiftelsens bibliotek och när det gäller skolbiblioteken. De båda mycket positiva uttalanden, som utskottet gjort dels under denna punkt med anledning av motionen av fröken *Ranmark m. fl.* och dels i samband med anslagen till skol-

överstyrelsen med anledning av folktopartimotionen, har säkerligen bidragit till att föra frågan om skolbiblioteken mycket längre fram mot sin lösning.

Vår reservation avser bidraget till svenska sjömansbiblioteket. Det framgår av statsverkspropositionen att vandringsbiblioteksverksamheten på detta område nedgått på grund av brist på anslag. Annars är vi ju vana vid att se hur denna verksamhet här i landet utvecklas mer och mer. Denna tillbakagång är så mycket mera beklaglig, som de personer som här drabbas och får minskade möjligheter till studier är våra sjömän, som ju är skattebetalare liksom vi andra men som på grund av bristen på böcker får mindre möjligheter än vi att utnyttja sin fritid till studiearbete.

På grund av den sena timmen skall jag inte säga mera, utan jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Häruti instämde herr *Lindberg* (s).

Herr *HOPPE* (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i punkten dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring, som följde av bifall till den vid punkten fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets nämnda hemställan.

Punkterna 307—315.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 316.

Utbildande av lärare för musikcirklar.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Bror Nilsson m. fl.* (I: 99) och den andra inom andra kammaren av fru *Sjöstrand m. fl.* (II: 114), hade hemställts, att riksdagen för budgetåret

1954/55 måtte bevilja ett anslag av 42 000 kronor att ställas till skolöverstyrelsens förfogande att användas till sex kurser för utbildande av lärare för musikcirklar med en beräknad kostnad av 7 000 kronor per kurs.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 99 och II: 114 icke måtte av riksdagen bifallas.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid

Fru SJÖSTRAND (fp):

Herr talman! Det är synd att ta kammarens tid i anspråk så här sent, men jag vill gärna säga ett par ord om en motion, undertecknad av medlemmar ur de fyra demokratiska partierna, nämligen motion nr II: 114. Däri hemställs om anslag till centrala kurser för utbildning av lärare för musikcirklar. Utskottet, som avstyrker motionen, hänvisar till de statsbidrag, som redan utgår till studieförbunden för utbildning av studieledare.

Det är riktigt, att sådana anslag finns, men de räcker inte till för längre musiklärarkurser. Det behövs längre kurser i musik än i vanliga studiecirkelämnen, och de blir betydligt dyrare. Att förbunden i regel inte heller anser sig ha ekonomiska möjligheter att ordna musiklärarkurser i någon större omfattning framgår bland annat av årsberättelserna. Bland ABF:s studieledarkurser förra året fanns t. ex. inte någon musikledarkurs utan endast en kurs för sångledare. IOGT ordnar på sina håll veckosluts- och veckokurser för musikcirkelledare och likaså Frikyrkliga studieförbundet, men de mindre förbunden skickar in ett par deltagare var till en av Samverkande bildningsförbunden anordnad kurs på två veckor, vanligen i stråkmusik. Det blir inte många lärare för musikcirklar utbildade på det sättet, och det ständigt ökande musikintresset blir inte tillnärmelsevis tillgodosett.

Utbildande av lärare för musikcirklar.

Utskottet hänvisar till den utbildning, som sker vid musikskolan i Arvika. Jag vågar påstå att — åtminstone om det nu är likadant som för några år sedan när jag sysslade med dessa frågor — ett mycket ringa antal av de elever, som söker sig dit, tillägnar sig så mycken musikalisk allmänbildning och så stort pedagogiskt kunnande, att de duger till musikledare. Det är nämligen inte alls detsamma som att kunna spela själv och bli skicklig på ett instrument.

Utskottet hänvisar också till 1947 års musikutredning, som utarbetat förslag för alla former av musikalisk verksamhet, vilket just nu sänts ut på remiss. Jag är väl medveten om detta. Men när kan dessa förslag bli verklighet?

Jag var för egen del med om 1944 års folkbildningsutredning, i vars andra betänkande föreslogs betydligt billigare men ändå värdefulla åtgärder för stöd åt både musik, teater och konst. Intet av dessa förslag har ännu blivit prövat eller tillämpat. Varför? Jo, därför att vi inte haft råd. När man då lägger fram ett så omfattande, stor slaget och kostsamt förslag i musikutredningen, tar jag nog inte fel, om jag säger, att detta inte kan genomföras inom överskådlig tid.

Något måste vi emellertid göra just nu för att tillgodose det ständigt växande musikintresset. Det gäller ju inte bara att tillvarata intresset hos den vuxna ungdomen utan även att få lärare för skolbarnen, att redan på småbarnsstadiet fånga det spontana intresset för denna konstart. Musiklivet i Sverige kan inte svältfödas in i en oviss framtid.

Vi som undertecknat motionen i fråga anser, att vi måste bygga ut det lilla vi redan har i avvaktan på vad som kan komma ut av musikutredningens förslag, om det kommer något. Vår motion föregriper inte på något sätt musikutredningens förslag och den innebär ingen som helst motsättning till

Främjande av medicinsk forskning.

det. Tvärtom, motionen går ut på en åtgärd i rätt riktning, som kan bana väg för musikutredningens föreslagna åtgärder. Vill man över huvud taget göra något, kan man sällan få bättre resultat för så litet pengar som på den här vägen.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till motionen II: 114.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels ock på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 317—332.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 333.**Främjande av medicinsk forskning.**

Kungl. Maj:t hade i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 345, föreslagit riksdagen att till detta ändamål för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 1 500 000 kronor, innebärande oförändrad medelsanvisning.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehått

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Bergh* (I: 94) och den andra inom andra kammaren av herr *Håstad m. fl.* (II: 177), i vilka hemställts att riksdagen måtte besluta att till statens medicinska forskningsråd utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit anvisa anslag av 250 000 kronor för psykiatrisk forskning,

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ohlon m. fl.* (I: 312) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* (II: 407), i vilka hemställts att riksdagen måtte till Statens medicinska forskningsråd: Främjande av medicinsk forskning för budgetåret 1954/55 anvisa ett med 500 000 kronor

höjt reservationsanslag å 2 000 000 kronor, varav 500 000 skulle disponeras för stöd åt forskning rörande nerv- och sinnessjukdomarna.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 94 och II: 177 samt I: 312 och II: 407, till Statens medicinska forskningsråd: Främjande av medicinsk forskning för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 1 500 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Ohlon*, *Alfred Nilsson*, *Sunne*, *Arrhén*, *Malmborg* i Skövde, *Svensson* i Ljungkile, *Hoppe*, *Staxäng* och *Widén* samt fröken *Vinge*, vilka ansett att utskottet bort hemställa att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom motionerna I: 94 och II: 177 samt I: 312 och II: 407, till Statens medicinska forskningsråd: Främjande av medicinsk forskning för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 1 600 000 kronor.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr **WIDÉN** (fp):

Herr talman! Trots den tidiga timmen måste jag på denna punkt säga några ord. Jag skall försöka koncentrera mig så mycket som möjligt.

I motioner, som folkpartiet avlämnat både år 1952 och 1953 och vilka gällde åtgärder mot folksjukdomarna, redovisas, att enligt vetenskaplig undersökning den årliga förlusten genom sjukdomar — om man således undantar olycksfallen — uppgår till cirka 300 000 arbetsår, varav en sjättedel eller 50 000 kommer på de psykiska sjukdomarna. Den ekonomiska betydelsen av dessa sjukdomar är uppenbar. Jag tror dock inte att man kan lägga huvudvikten vid de ekonomiska frågorna, utan det bör man göra vid de lidanden som dessa sjukdomar innebär dels för de sjuka själva, dels för deras anhöriga.

Främjande av medicinsk forskning.

Förra året begärde statens medicinska forskningsråd ökat anslag för bl. a. psykisk forskning. Vid behandlingen av de motioner som gällde folksjukdomarna framhöll statsutskottet förra året, att statens medicinska forskningsråd borde beredas möjligheter att fullgöra sin uppgift att översiktligt utreda behoven för den medicinska forskningen i landet och planlägga dess bedrivande. Utskottet förutsatte också att Kungl. Maj:t vid avvägningen mellan olika anslagskrav skulle beakta vikten av ökad medelsanvisning för medicinska forskningsändamål.

Nu har forskningsrådet gjort vissa utredningar och inventerat de pågående forskningsarbetena inom psykiatrien samt inhämtat upplysningar om de planerade forskningsuppgifterna. Man har kommit fram till att det här föreligger ett anslagsbehov på ytterligare 520 000 kronor. Mot bakgrunden av riksdagens uttalande förra året har forskningsrådet i år begärt ett ökat anslag på 500 000 kronor. Motiveringen — redovisad i utskottsutlåtandet — tycker jag är synnerligen stark, så stark, att jag har svårt att förstå att man här kunnat gå på avslag.

Det medicinska forskningsrådet har påpekat, att medicinsk forskning torde förbli den säkraste vägen att förbilliga sinnessjukvården, liksom den influerat på den medicinska vården i allmänhet. Senare tiders medicinska upptäckter har revolutionerat sjukvården, förkortat vårdtiden på sjukhusen och gjort sjukhusvård överflödig vid många sjukdomstillstånd. Vården av de psykiskt sjuka har med det ringa vetande vi har på området i många fall blivit bristfällig. Vi har alltså behov av en förbättring av våra kunskaper här.

Jag tycker att de uttalanden som vid andra avdelningens besök i Göteborg gjordes av professor Bengt Lindberg angående de resultat man kommit till och de framstegsmöjligheter som finns på detta område skulle vara ett tillräck-

ligt skäl för de ledamöter som var med där att gå in för ett höjt anslag.

Reservanterna har här icke följt motionärerna. I motionerna kräver man högre anslag med respektive 250 000 och 500 000 kronor. Reservanterna ha gått på en mindre höjning, nämligen 100 000 kronor för om möjligt vinna samling om detta. Det misslyckades emellertid i utskottet.

Jag skulle dock vilja vädja till kammaren att betänka att 100 000 kronor verkligen är en ringa penning i förhållande till de resultat man här kan nå.

Med dessa ord ber jag få yrka bifall till reservationen.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Med hänvisning till utskottets mycket välvilliga motivering ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fögade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 334—372.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 373 och 374.

Lades till handlingarna.

§ 2.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden:

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1954/55 till ersättning åt författare för utlåning av deras verk genom bibliotek m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor rörande överläroresorganisationen;

nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för

budgetåret 1954/55 till statens bakteriologiska laboratorium m. m.;

nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vattendomstolarna jämte i ämnet väckta motioner m. m.;

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fullmakt att i arbetslöshetsbekämpande syfte igångsätta arbeten, för vilka anslag uppförts å allmän beredskapsstat för budgetåret 1950/51, m. m.;

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54 till vissa i arbetslöshetsbekämpande syfte anordnade arbeten m. m.; och

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden för budgetåret 1954/55; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 27, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av priserna på fisk under budgetåret 1954/55 m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 28, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till statens försöksgårdar för budgetåret 1954/55 m. m.; och

nr 29, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Anskaffande av framdrivningsmaskineri för undersöknings- och bevakningsfartyget Skagerak jämte i ämnet väckta motioner.

§ 3.

Anmäldes och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skriftelse, nr 223, till Konungen i anledning av väckta motioner om inrättande av en stiftsadjunktur för sjömansvård i Stockholms stift.

§ 4.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarrens ledamöter åtskildes här efter kl. 2.58.

In fidem
Gunnar Brith.